Љубомир СТЕПАНОВ, Весна РОШКА

Срби у Великом Семиклушу
Књига прва (до 1975. године)

ДБСР
www.dbsr.ro

Савез Срба у Румунији

Посебна издања
Монографије
Књига 72.

Љубомир Степанов, Весна Рошка
Срби у Великом Семиклушу.
Књига прва (до 1975. године)

За издавача: **Огњан Крстић**
Председник Издавачког савета: **Горан Мракић**
Уредник: **Стеван Бугарски**
Рецензенти: **др Душан Ј. Попов**
Компјутерски слог: **Весна Степанов**
Јадранка Николић

Технoредактор: **Адријан Николић**

Издавачки саветник: **др Славомир Гвозденовић**

www.dbsr.ro

© ССР и аутор
ISBN 978-606-8079-37-0

ЉУБОМИР СТЕПАНОВ

ВЕСНА РОШКА

СРБИ
У
ВЕЛИКОМ СЕМИКЛУШУ

Књига прва (до 1975. године)

www.dbsr.ro

Савез Срба у Румунији,
Темишвар, 2016.

Ова се књига објављује уз финансијску помоћ Департмана за међуетничке односе Владе Румуније

Carte realizată cu sprijinul financiar al Departamentului pentru Relaţii Interetnice

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

STEPANOV, LIUBOMIR
Srbi u Velikom Semiklušu / Liubomir Stepanov, Vesna Stepanov, Timişoara : Uniunea Sârbilor din România, 2013, 24 cm
ISBN 978-606-8079-37-0

I. Stepanov Vesna

323.1(=163.41)(498 Sânnicolau Mare)

О ОВОМ ИЗДАЊУ

Књигу која је пред читаоцем писао је, као главни аутор, покојни Љубомир Степанов годинама и у мучним приликама: у слободном времену путовао је у Велики Семиклуш ради документовања, данима је седео у Жупанијској служби Националнога архива Румуније и сатима у семиклушком Парохијском архиву, листао је стотинак библиографских јединица, каткад налазећи, а каткад и не налазећи што га је занимало, разговарао је са стотинак мештана и бивших мештана, тражио илустрације у месту, у околини, и по иностранству (у Галерији Матице српске у Новом Саду), све у најбољој намери да обрада буде колико је год могуће обухватна.

Весна Рошка, коаутор, обезбеђивала је техничку и лекторску подршку, систематизовала обиље неравнозначних података које је Љубомир Степанов прикупљао.

У раду су им неизмерно и несебично помогли: инж. Славољуб Аднађ, проф. Љубомир Поповић и парох Дина Чоков. Љубомир Степанов је у више наврата тврдио да без њихове помоћи не би могао да састави представу о граду у којем није лично живео, а који је за стотинак година претрпео толико измена, да је постао непрепознатљив.

Сама тема, Срби у Великом Семиклушу, колико год примамна, постаје све мање приступачна, јер се српски живаљ проредио или расплинуо у већинском становништву, српска школа је поодавно угашена, српске породице су доживеле неке затвор, неке Бараган, тако да су се и успомене, и фотографије махом погубиле.

Са свим тим проблемима носили су се аутори али су налазили подршку и код Срба, и код житеља других народности; подацима, упутама, фотографијама, разгледницама, предлозима и саветима помогли су: Велинка и Душан Аднађ, Јоан Пачев, Золтан Карачони, Ковиљка Перин, Георге и Наталија Мандран, Даница Ердељан, Бата Рајчић, Јелена Божин, Стева Лепојев, Драги Лепојев, Октавијан Догару, Мариус Мунтеану, Клаудију Калин...

Свима су аутори били неизрециво захвални и изражавали су им захвалност сваком приликом, а то и на овом месту чине.

Када је пак текст био колико-толико заокружен, главном аутору је стављена примедба да се није довољно посветио савременом тренутку,

људима који сада у Великом Семиклушу живе и делују, њиховим успесима, поривима, жељама, надањима, тешкоћама, потребама, изгледима да понове успехе некадањега српског друштва. Сада већ неотклонив мањак је су текстови уз слике: како би лепо било да се уз сваку могла дописати година и бар неколико имена препознатих особа! Све те примедбе могу бити на месту и покојни Љубомир Степанов их је одреда усвојио, али ни време, ни старо дугогодишње радно место, ни здравствено стање, нису били погодни да смогне снаге, па да текст и допуни. Помирљиво је замолио Семиклушане да они то на терену ураде, с тим што ће их он радо прихватити као коауторе. У том стању затекла га је смрт.

Тако се отворио нов проблем, који би се могао окарактерисати следећим аспектима: на текст који је сачињен за старије раздобље није било примедаба; очекивани текст за новије раздобље није још окончан; постојећи текст за старије раздобље не утиче на нови текст који се у Семиклушу припрема; нови текст не мења старије податке који већ постоје; услед смрти главнога аутора, тешко је да се било ко изјашњава о прихватању или неприхватању допуна, односно коауторства. Пошто је пак грађа обимна, предложено је и усвојено начелно решење да буде подељена у две књиге, од којих ће прва, аутора Љубомира Степанова и Весне Рошке, захватити раздобље до 1975. године, а друга, на којој се такође годинама ради, раздобље после 1975. године. Несумњиво, садашњи млађи нараштај семиклушких Срба заслужује да буде достојно заступљен, а затим ће неко трећи, на основу обеју књига, које ипак остају на нивоу фактографије, моћи да састави закључну синтезу о Србима у Великом Семиклушу.

Поступајући тако, издавач, Савез Срба у Румунији, жели да изрази признање и ода пошту свом дугогодишњем добром, ненадно преминулом сараднику али и да остави отворен пут, особито омладини, да се надовеже на његов рад, да га обогати, оплемени и синтезним написом овенча.

Уредништво, са своје стране, срдачно захваљује ауторовој породици, и свима који су изразили разумевање за предложено решење, свима који су на било који начин допринели настанку ове књиге, свима који су повремено указивали на пропусте, такође и свима који ће то накнадно учинити.

КРОЗ ПРОСТОР И ВРЕМЕ

Положај. Торонталска равница простире се на северозападу Тимишке жупаније. Међуречје између Мориша и Аранке као њен најзнатнији део, са средњом је надморском висином између 70 и 80 метара[1]. То је најнижи предео, мочваран, са бројним пресахлим водотоковима и рукавцима, али и дренажним радовима на исушивању плавних терена. Монотонију рељефа прекидају само бројне антропијске хумке које се уздижу изнад равнице 3-5 метара.

Између Аранке и Галацке налази се старија обала Мориша у виду насипа са средњом надморском висином од око 100 метара.

Преко лесоидних талога (наслага преосталих од Панонског мора) развиле су се черноземске земљишне површине са добрим фертилитетом. Уз остале погодне педоклиматске услове све ово је допринело раном насељавању ових предела.

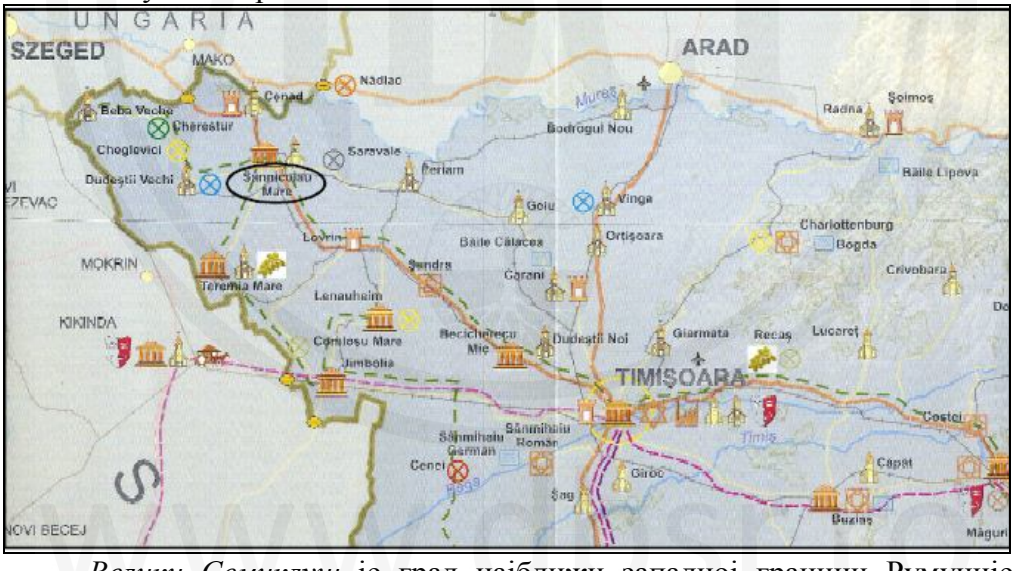

Велики Семиклуш је град најближи западној граници Румуније. Налази се у ниској равници коју пресеца река Аранка, на самом њеном току, на око 6 км јужно од Мориша. Град је удаљен 65 км северозападно од Темишвара, а у ваздушној линији налази се на 5 км од границе са

[1] Victor Ardelean, Ion Zăvoianu, *Judeţul Timiş,* Bucureşti, 1979, стр. 26-27.

Мађарском, на 26 км од границе са Србијом и на 35 км од последње западне тачке наше државе, то јест од тромеђе где се састају границе трију суседних земаља, код граничног камена *Triplex Confinium*. Повезан је са седиштем Тимишке жупаније железничким пругама Темишвар-Ловрин-Чанад и Темишвар-Перјамош-Валкањ. Националним путем бр. 6 повезан је са Темишваром, а путевима жупанијског ранга са суседним насељима.

Као нулта тачка за одређивање географских координата градског огњишта узето је место које је створено укрштањем улица Трајанов пут и Републике са Тргом 30. децембар.

Измерене координате јесу следеће[2]:

- паралела 46°04'04" (у односу на Екватор) северне ширине
- меридијан 20°37'05" (у односу на Гринвич) источне дужине

У ректангуларном систему координата вредности су следеће:

x=5.104,65 км (у односу на Екватор)

y=4.471,00 км (у односу на меридијан Гринвич)

Произилази да се *Велики Семиклуш* налази на приближно једнакој раздаљини од Екватора и Северног пола.

Површина градског атара је око 134 км², а самог градског огњишта око 13 км² са 3.253 домаћинстава.

Град се налази на надморској висини између 80 и 90 м изнад Јадранског мора. Најнижи је на југозападу – где је кота 82,1 м, затим следи кота Унка Одаја Лупулуј, на јужној страни у крају Сигету са 88,8 м, па кота на северозападу код Моста Чоклари са 88,9 м, кота 90,0 м на северо-истоку код Исакове унке и најзад кота 92,4 м на око 4 км са јужне стране код Курјачке унке.

Разграничење градског атара према суседима обављено је постављањем атарских обележја – каменитих међаша, и то: са јужне стране – Поље Балатон, са западне стране – Велика унка, са истока – Исакова унка, према северу – на Моришу, 5 км од насеља. Са северне стране Мориш ствара природну границу *Семиклуша* са суседном Мађарском.

Договорно са суседима, сваких десет година гранична линија се исправља према променама тока Мориша. У овом пограничном делу тока Мориша налази се девет острва од којих четири припадају Румунији. Заједничка граница на Моришу је дуга 6 км.

Семиклушки атар граничи се са атарима следећих насеља: Сараволе, Игриша, Чанада, Старе Бешенове, Старе Бебе, Њерава, Кеглевича, Томнатика, Велике Теремије, Великог Комлоша, Ловрина. Сам

[2] Sergiu Parneci, *Monografia oraşului Sânnicolau Mare,* електронско издање, 2007, стр. 8.

град је приближно правоугаоног облика, пресеца га Аранка у правцу исток-запад, дужине је око 10 км и ширине око 4 км. Насеље је систематизовано, већина од 112 улица пресеца се под правим углом.

Поједини делови града имају своје називе, већином српског порекла. Наводимо неколико: Буџак, Капусатулуј, Кендераш, Међа, Немачка варош, Ново Село, Сигет, Слатина, Центар...

И делови атарских потеза имају своју топонимију: Аренда, Балатон, Букова, Велики виногради, Вир, Воденица, Волваш, Гај, Долма, Дудара, Женија, Забран, Зовињак, Излаз, Кулача, Ливаде, Мајдан, Међа, Млениште, Ново Село, Плоча, Рит, Селиште, Сигет, Слатина, Селска Аранка, Теглаш, Телети, Фикација, Хат... – све топоними српске провенијенције. Постоје и румунски топоними: Capusatului, Chepeneag, Monu, Odaia lupului, Promontor, Pruniştea, Valea Ţurăului, Hunca Farchii...

У атару су постојали бројни салаши и мајури. На размеђи XIX и XX века забележени су следећи: Јелисавета Мајур, Естера Мајур, Мина мајур, Марошпарт, Ђорави сокак, Сентиван мајур, Виногради, Накин мајур... А такође и пустаре: Бликлинг, Кири, Киш, Кочохат, Крине Лени, Мангер, Палику, Ремел, Рос, Средојева, Станчулуј, Степанова, Тодорова, Шкоранова...

И путеви који су пресецали атар имају своје називе: пут за млину, за Бешенову, за Кеглевич, за Комлош, за Игриш, за Ђерав, за Сараволу, за Темишвар, стари пут за Темишвар, за Чанад, Зелена ленија...

На тим путевима биле су ђуприје: Акимова, Баба жебељанка, Баруциа, Ла вале, Чокмари.

Од шума забележене су - Велика шума, Шумица; од пашњака и ливада – Војничка ливада, Велики рит, Данилов рит, Пашњак, Поповско поље, Поштанске ливаде, Субинова пољана, а забележена је и Бара бучунаш и Песковита бара.

У Швапском атару имамо топониме Wald, Graben и Tanya.

И поједини привредни објекти, у самом насељу или у атару забележени су на катастарским мапама: Велика штација, Вунара, Дрвара, Кудељара, Електрика, Колектив „Банат“, Колектив „Лењинов пут“, Мала штација, МТС (SMT), Ферма, Циглана, Чарда, Шинтерија.

У самом насељу постојао је хан Црни орао, где је била станица за поштанске кочије више од два века.

Једно од острва на Моришу у опсегу семиклушког атара назива се Варјаш.

*

Погодна клима и плодно земљиште условили су и одговарајућу флору и фауну, па је атар погодан за културе житарица и поврћа. У спонтаној флори предоминира степска вегетација: често се срећу љубичице, зумбули и висибабе на градском огњишту, док на обрадивим површинама редовно наилазимо на дивљи мак (булке), црвену иљу, паламиду или зубачу. На пашњацима су храст горунац, храст медунац, јаблан, бела топола, брест и врба.

На градском језгру од ендемских врста украсног биља и цвећа налазимо зевало, красуљак, лале, петлову кресту (тратор), резетле (мушкатле), петуније (бегоније), кризантеме, краљице, те бројне врсте ружа. Од дрвећа вредне су помена софре (гинко билоба) и беберак (тиса).

И фауна је разноврсна: од птица истичу се грлица, славуј, препелица, јаребица, дивља патка, дивља гуска, роде, тешкоћ (ражањ), буковац, фазан, врапци, вране, ласте, дивљи голубови, а у последње време и дропље.

Од животиња штеточина бројне су текунице и хрчкови, те лисице, док спортски ловци имају на нишану пољске зечеве и срне. У преосталим барама и на обалама Аранке или Мориша сусрећу се видре.

Историјат. Археолошка открића у семиклушком атару и околини указују на постојање људске насеобине од најстаријег времена у којој су живели пољопривредници, ловци и занатлије, а њихов опстанак овде омогућавали су блага клима, плодно земљиште и богатство вода Мориша и Аранке, као и заклон шума Забран и оних из Моришке долине.

Материјални докази потврђују еволуцију људског живота на овим просторима од палеолита па све до данас[3].

Приликом ископавања урађених 2005. године на потесу *Селиште*[4], с леве стране пута који води за Сараволу, археолози из Темишвара су пронашли гробницу из ранога сарматског периода. У гробници, осим скелета, пронађени су украсни предмети: бронзана наруквица, ђердани од стакла и калкарне стене, златна огрлица и друго, као и две керамичке посуде.

Огрлица је састављена од седам металних комада ђердана између којих је уметнуто пет пандатифа. Ђердани су ваљкастог облика од златног

[3] Sergiu Parneci, *Нав. дело,* Електронско издање, стр. 25-26.

[4] Adrian Bejan, Liviu Măruia, Daniela Tănase, *Un mormânt cu podoabe de aur din epoca sarmatică timpurie descoperit la Sânnicolau Mare – Selişte (jud. Timiş),* în „Analele Banatului", serie nouă, Arheologie-Istorie, XIX, Muzeul Banatului Timişoara, 2011, стр. 161-180.

лима, као и пандатифи који су дугуљасти и испуњени стакленом масом. Зрна ђердана нису била у низу, већ су била пришивена на хаљини. Разних су димензија (0,5-3 cm), облика, боја и материјала.

Наруквице су од усукане бронзане жице са отвореним крајевима и промером од 6 cm.

Керамичке посуде су мањих димензија.

Имајући све то у виду, стручњаци су закључили да је реч о гробу виђеније чланице једне сарматске дружине, која је боравила на овим просторима у I веку после Христа.

Ранији проналасци у Селишту и Букови указују на чињеницу да су овдашњи житељи бронзаног и гвозденог доба били Северни Трачани и њихови потомци Гето-Дачани. На Гето-Дачане снажан утицај су имали Келти, индоевропски народ који је ефективно господарио Банатом почев од средине IV века пре Христа.

Најстарији становници ових пространстава које помињу историјски записи јесу Агатирси, трачанског порекла, који су обрађивали земљиште, бавили се виноградарством, водили постојан породични и друштвени живот. Био је то богат народ, благе нарави.

Током времена Агатирси су се утопили у дачански народ.

Када је 106. године римски император Трајан заузео Дакију претворио ју је у римску провинцију под називм *Dacia Ripensis* и почео да организује колоније. Тако је, на левој обали Мориша, основао каструм *Morisenum* (или *Morisena*), односно Моришград. Ту је одређено седиште једној кохорти познате легије XIII Ђемина. Ово утврђење је одговарало садашњим насељима Чанад и Велики Семиклуш, тако што је сама тврђава била у Чанаду, а садашњи Семиклуш је био истурен одбранбени појас.

Након што је Аурелијан повукао римску војску јужно од Дунава 274. године, ове крајеве су запосели Готи, који су нанели доста штете преосталом становништву.

Када су Хуни упали у ове крајеве при крају IV века нове ере под заповедништвом Атиле „бича Божјег“, основана је Хунија са седиштем у Морисени, како нам то казује традиција. Из тог периода остале су нам хумке, које су тада служиле као утврђења, осматрачнице и гробља.

Легенде сачуване до наших дана казују да је Атила сахрањен између Аранке и Мориша, негде на простору садашњег *Семиклуша,* у три ковчега – од злата, сребра и железа, заједно са личним оружјем и накитом.

Ово предање заголицало је машту многим трагачима за баснословним благом, који су током векова неуморно прекопавали ово мочварно подручје.

После Атилине смрти, Хуне су 453. године протерали са ових простора према Црном Мору Гепиди, германски народ сродан Готима. После нешто више од једног века и Гепиди напуштају Дакију 566. године и на њихово место долазе Авари, народ татарског порекла. И њихов каган, Бојан, имао је своју престоницу у Морисени, где остаје до 676. године.

Словени се појављују на овим просторима почев са V веком. Добар део Словена прешао је Дунав у VII и VIII веку за време борби између Византинаца и Персијанаца, док су преостали организовали свакодневни живот у симбиози са аутохтоним становништвом. Словени су имали знатан удео у етногенези румунског народа на размеђи двају миленијума. Словени су имали јак утицај и у овој зони и оставили су нам бројне географске топониме словенског порекла.

Када су Мађари упали у Панонску низију 896. године, наишли су на организовани живот у Поморишју на челу са кнезовима и војводама. У другој половини IX века господар у Поморишју био је војвода Глад, који је имао престоницу у Морисени, данашњем Чанаду. Почетком другог миленијума наше ере, овим просторима господарио је војвода Ахтум, један од Гладових потомака. Мађарски краљ Стефан успео је да заузме све околне области, сем Ахтумове, који је имао своју престоницу исто у Морисени. За њега се говорило да је његова кнежевина богата и многољудна, да на пашњацима има безброј коња и да су му поданици разних националности. И зато је мађарски краљ одлучио да по сваку цену заузме и ову област и Ахтума претвори у вазала.

Одлучујућа битка одиграла се око 1025. године и завршена је преваром и победом Мађара након издаје Ахтумовог рођака, извесног Чанадинуса. Као награду, мађарски краљ Стефан поставио је Чанадинуса за управника Ахтумове кнежевине и преименовао је његову престоницу *Морисену* у *Чанад*. Ово велико утврђење остало је и даље да постоји у симбиози са каснијим *Семиклушом*. Реорганизовање у два засебна насеља почело је 9. фебруара 1217. године[5]. Оно је прекинуто 1241. након упада Татара у Поморишје и великих разарања и пљачки. Предузета обнова није успела да врати бивши сјај и богатство престоној тврђави и граду Чанаду са окружењем. Мађарски историчар Ђерђ Ђерфи документарно је потврдио да се *Zent Miklous* први пут помиње 1247. године[6] према истоименом оближњем манастиру. Коначно издвајање Семиклуша из чанадског комплекса уследило је 17. децембра 1256. године. Од тада почиње засебна историја овог насеља.

---

[5] *Исто*, стр. 27.
[6] *Исто*,

Називи. Током векова насеље је забележено у званичним документима разним графијама, најчешће по слуху онога који је писао дотичан документ. Покушали смо да саставимо преглед графија и назива које је Семиклуш имао од XIII века до данас[7].

Прве белешке су на латинском језику:

Santus Michael (1332), Sancto Michaele (1334), Sanctus Michael, S. Mihel (1528)

Најбројније варијанте су на мађарском језику:

Zent Miklous (1247), Scenthmiclos (1357), Sent Miklos (1357), Zenthmiklos (1421), Zentmiklos (1557), Zenthmyklos (1564), Zentmyklos (1546), Szentmiklos, Szent Miklos (1590), Szent Miklós, Szent Myklos (1590), Sz. Miclos (1688/9), Sz. Miklos (1723), N.S. Miklos, N. Sz. Miklós, N. Szt. Miklós, oppidum Nagi-Szent-Miklos (1808), Nagy Szt. Miklós, Nagy-Szt-Miklos, Nagy-Szent-Miklós, Nagy Szent Miklós (1828), Nagy-Szent-Miklos (1837), Nagyszentmiklós (1913), Nagy Szent-Miklos (1913), Racz-Nagy Szent-Miklos (1851), Rácz-Nagy-Szent-Miklós (1851), Szerb-Nagy-Szent-Miklós, *Szerbnagyszentmiklós* (1905).

И на немачком језику забележене су бројне варијанте:

St. Nikolaus Veliki (1717), по први пут са ознаком „Велики“, St. Miklosch (1747), G.S. Miklosch, G. S. Miklosch, Gross S. Mücklosh (1781), Gr. St. Miklos (1858), Gr. St. Miklosch (1778), Gr.Szt. Miklos, Gros St. Miklosch, Groß Szent Milos, Gross Sankt Miklos (1776), Gross Szt. Miklos, Gross St. Miklos, Gross-Szent-Miklós, Gross Szent Mikloss, Gross-Sankt-Niklas (1808), Gross Sank Niklas, Gross Sanktnikolaus, Racz Gross Szt Miklós (1854), Grszt Miklos, Sankt Nikolaus.

На румунском језику имамо неколико варијанти:

Sannicolau Mare, Sannicolaul Mare, San-Nicolaul Mare, Sân-Nicolaul Mare, San-Miclauşiul-mare, Sanmiclauşul Mare, Sanicolaul Mare, *Sânnicolau Mare*, садашњи званични назив, Sânnicolau Mare, Sânmiclăuş, Sânnicolaş, Sînmiclăuşul Mare, Sînnicolaul Mare, Sînnicolau Mare, Sân Nicoară, Miclăuşul Mare, Sent Micloş, Sf. Nicolau.

И у српском језику постоје варијанте назива овог места:

Сен Миклеуш (XVI век), Сен-Миклеушь (Крушевски поменик), Сен Микљејуш (1666), Сент-Миклуш, В. С. Миклош, В. Св. Миклуш, В. Св. Миклош, В. Сен. Миклуш, Вел. Св. Никола, Велики Сенмиклуш (званични назив), *Велики Семиклуш* (уобичајени назив), Велики

[7] Види и Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania,* vol. II, Bucureşti, 1968, стр. 131 и Remus Creţan, *Dicţionar toponimic şi geografico-istoric al localităţilor din judeţul Timiş,* vol. I, Timişoara, 2006, стр. 33-34.

Сентмиклош, Велики Сент Миклош, Велики Семиклуш, Велики С. Миклош (1773), Рац Нађ Сент Миклош (1787), Вел.-Св.-Миклуш, Велики Семиклош, Велики Српски Св. Миклуш, Саниколаул Маре, Срп. Вел. Св. Миклуш (1909), Српски Велики Свети Никола (1913), Српски Велики Семиклуш, Српски Св. Никола (1787), Sent Mikloš, Semikluš.

Немачка насеобина која је постала саставни део Великог Семиклуша 1942. године позната је као: Nemet Szent Miklos, Német-Szent-Miklos, Német Szent Miklós, Nemetszentmiklós, San-Nicolaul German, Deutsch Szent Miklos, Sânnicolaul German, Немачки Семиклуш.

Почев од XIV века Семиклуш је често мењао господара, био на ватрометини догађаја и незаобилазна станица многима.

Када су папски изасланици опати Јакоб де Беренгаро и Рајмунд де Бонофато сакупљали папску десетину у овим крајевима 1334. године забележили су да је свештеник Стефан *de Sanctus Michaele* платио два гроша и један банал[8].

У једном каснијем запису из 1357. године, именован је *Sent Miklos.*

Један од значајнијих датума за ово насеље јесте 12. август 1421. године када је краљ Сигисмунд Луксембуршки издао диплому којом поклања Семиклуш чанадском католичком епископу Дожи Марцалију.

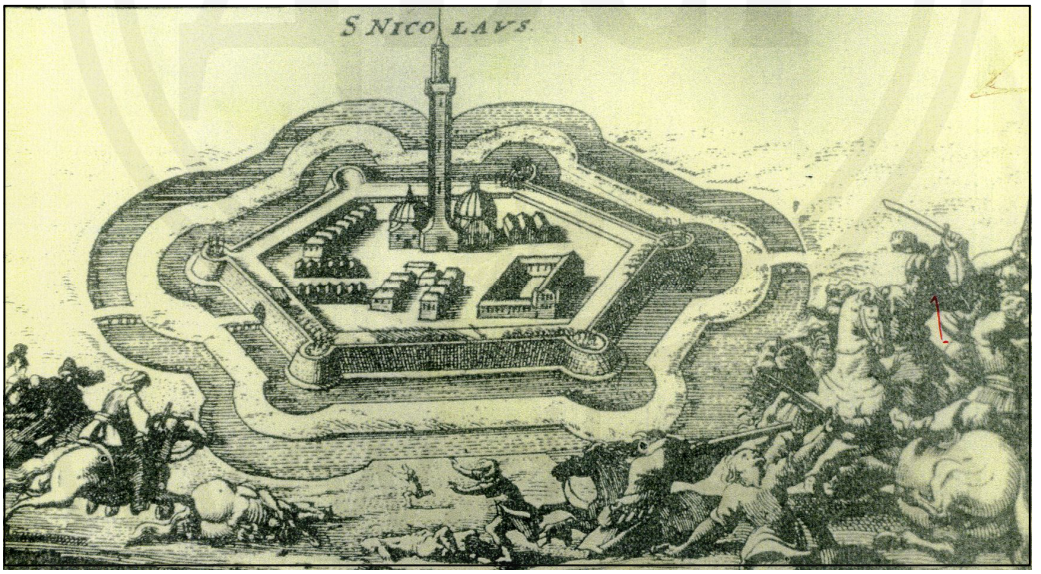

Турска тврђава

[8] Academia RPR, *Documente privind Istoria României. Veacul XIV C. Transilvania,* vol.III (1331-1340), Bucureşti, 1954, стр. 237.

Није сачуван податак о првом насељавању Срба на овим просторима. Свакако се то збило средином XV века. Можда је овај елеменат ојачан након доласка породице Јакшић на Нађлачко властелинство 1464. године и сигурно после 1481. године када је кнез Павле Бранковић населио око 50.000 српских душа широм Баната.

Када је у лето 1552. године бег Ахмед Али Паша, уз садејство Мехмеда Соколовића, заузео Банат, Семиклуш је припао Темишварском вилајету. Место је утврђено, саграђена је касарна за војну посаду и основана јаничарска школа. Хришћанско становцништво се повукло у паланку, изван утврђења.

Када су Хабсбурговци, крајем XVII века, започели антиотоманску офанзиву, већ 1701. године Семиклуш је ослобођен. Након Пожаревачког мира закљученог 1718. годне било је предвиђено да се тврђаве поруше; међу њима и семиклушка.

Велики Семиклуш је убележен и на неколико средњовековних географских карти Угарске. На најстаријој коју смо пронашли, Лазарусовој мапи Угарске из 1528. године[9], место је забележено као *S. Michel.*

На мапама из 1664. и 1688. године[10] насеље је забележено исто као *S. Michel.*

На Мерсијевој мапи из 1723-25. године место је убележено под називом *St. Miklosch,* док је на мапи Западног Баната из 1761. године унето као *St. Micklos*[11].

На једној мапи из периода 1768-1773. године[12] Семиклуш је убележен на три начина: gros St. Miklosch, Gros St. Miklosch и Gross St. Miklos. На истој карти убележени су и неки топоними у атару: Секеруш, Салаш, Слатина, Велики Баладон, Мали Баладон, Александров предијум...

На мапи *Temeswarer Bannat* из 1778. насеље је уписано као *St. Miclos,* док је на *Карти Бачке, Срема и Баната са предложенима од Благовештенског Сабора за Војводину Србску* коју је саставио Јован Ђорђевић а на камену резао И. Фукс у Новом Саду 1861. године забележено као *В С Миклуш*[13]. На мапи *Српска насеља у Банату од средине XVII в. до средине XVIII в*, убележен је *Вел. Семиклуш.* На Гризелинијевој мапи налазимо *G. S. Miklosch* док на карти *Торонталска жупанија 1800.* налазимо *Nagy Sz. Miklós*[14].

---

[9] *Србија и суседне земље на старим географским картама*, Београд, 1991, стр. 42
[10] Pap-Váry Arpád, Hrenko Pál, *Magyarország régi térképen,* Budapesten, 1990, стр. 73. и 83.
[11] Др Душан Ј. Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века,* Београд, 1955, мапе.
[12] Јозефинско картографисање.
[13] Др Душан Ј. Поповић, *Нав. дело.*
[14] *Исто*.

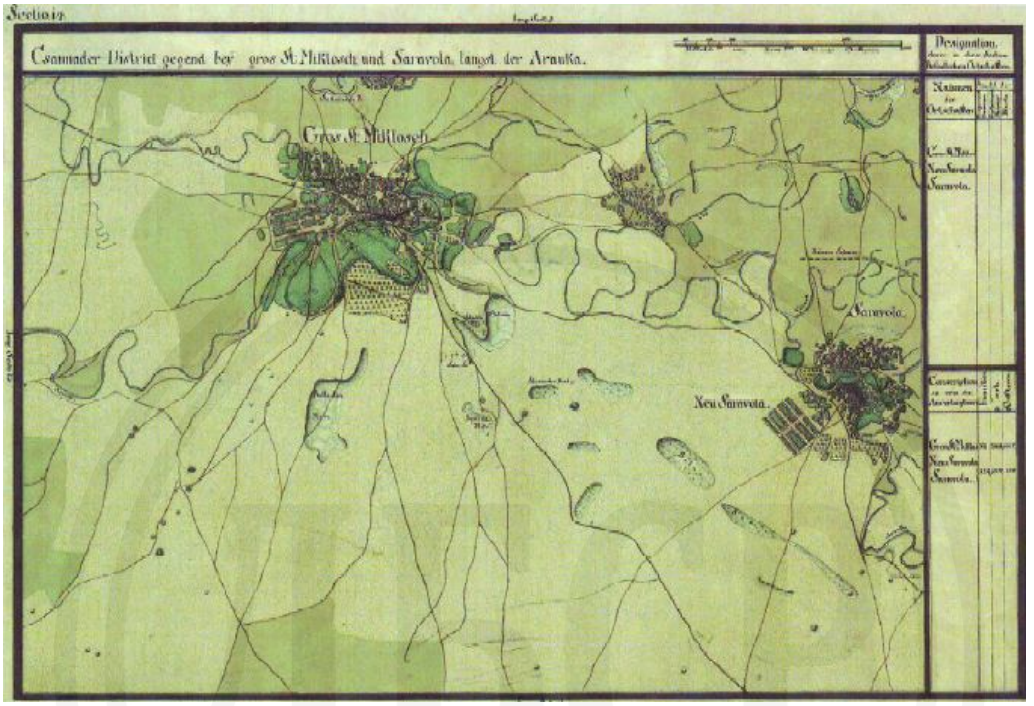

Јозефинска мапа

Семиклушко благо. Године 1799. месеца јула, дана трећег, један становник великосемиклушки по имену Недељко-Неца Вујин, кућни број 2448, копајући у свом дворишту темеље за шупу, пронашао је огромно благо – 23 златна предмета у тежини од преко 10 кг. Он није био свестан вредности овог открића па је покушао да уновчи те предмете. За то је дознао тадашњи земљопоседник семиклушки Христифор Нако, који му је одузео ризницу и послао је у Беч, за царску збирку уметности. Сада се ова ризница чува у Музеју историје уметности у Бечу. Прича се да је наш Неца Вујин био награђен са два „паора“ (сесије) земље за ово своје сензационално откриће. Улица где је пронађено благо названа је Улицом блага, а 1881. године испред куће Неце Вујина постављена је камена плоча са текстом о проналаску; плоча је ту стајала све до средине XX века. Садашња адреса јесте: Strada Comorii, nr. 19.

Од самог проналаска, ова ризница је изазвала жустре полемике међу историчарима о пореклу, намени предмета и њиховом власнику. Сматрамо да је занимљиво да опишемо дотичне предмете[15] према стручним оценама историчара:

[15] Liviu Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei,* Timişoara 1985, стр. 113-125.

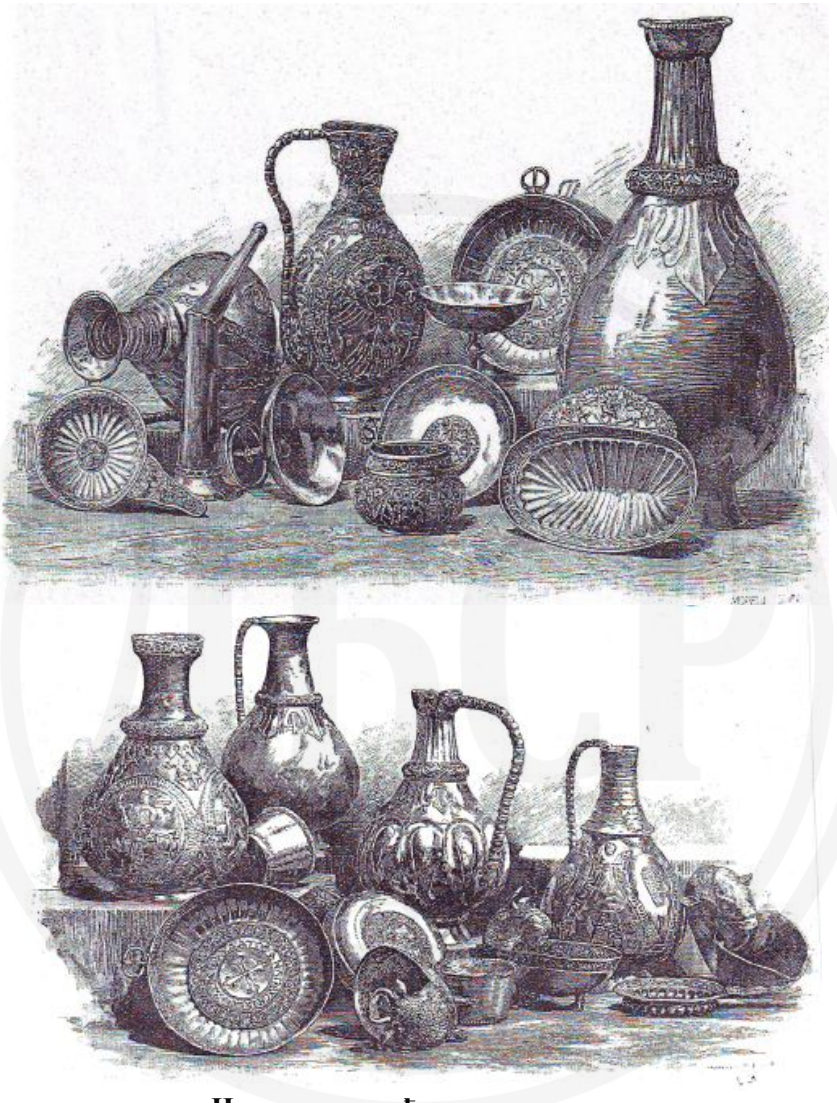

Цртежи пронађених предмета

1. *Бокал* овоидалног облика, са високим вратом и проширеним горњим делом. Наслања се на постоље конусног облика. Дршка није сачувана. Декор је састављен од стилизованих листова симетрички постављених на горњем и доњем делу предмета. Место где почиње сужавање означено је рељефним кругом са цветним појасом окруженим ситним ромбовима. Саставни делови спојени су финим заваривањем.

Тежина = 2144 g, висина = 36,1 cm, пречник најширег дела = 19,4 cm.

2. *Бокал* крушколиког облика, урађен од два дела: средњи, широки део са ослонцем повезан је техником заваривања за горњи, много ужи троконусни део. На средњем делу бокала, раздељене цветним нискама, угравиране су четири представе: а) коњаник јаше фантастичну животињу са телом пантере која има крила и људску главу; коњаник има запету стрелу усмерену према дивљој животињи која је у скоку према њему; б) особа јашући на коњу која води заробљеника држећи га за косу; в) легендарни орао Гаруда хвата девицу која држи у подигнутим рукама зелене гранчице; г) грифон (фантастична животиња) убија јелена који је на коленима.

Укупна тежина = 608 g, висина = 22,3 cm, пречник = 14,4 cm.

3. *Бокал* сличан претходном, састављен из два дела заваривањем. Има дршку од бронзе која полази од средине према горњем рубу вратног дела. Декор се састоји од комбинације геометријских елемената урађених техником искуцавања.

Укупна тежина = 656 g, висина = 21,4 cm, пречник = 12,7 cm.

4. Слично као под бр. 3. На овом предмету виде се трагови претходних оправки и зато је геометријски декор доста оштећен.

Тежина = 631 g, висина = 22,9 cm, пречник = 13,2 cm.

5. *Бокал* у облику крушке, израђен од четири сегмента златног лима који су спојени финим заваривањем. Декор чини рељефни круг на доњем делу врата, украшен геометризованим цвећем у техници искуцавања. Испод цветне ниске налазе се листови разних величина, симетрично груписаних са врхом надоле.

Тежина = 710 g, висина=20,9 cm, пречник најширег дела = 12,5 cm.

6. *Бокал* сличан по изгледу претходном. Главни украсни елеменат сачињен је од представе двадесет водених капи у паду које су утиснуте на потрбушју бокала. Ова посуда има дршку. На горњем делу моделована је ниска стилизованог лишћа, а на врху сваког листа виси полумесец. Врат бокала је украшен усправним линијама, а уста су уобличена као четири латице цвета и све се завршава ниском драгуља.

Тежина = 926 g, висина = 23,4 cm, пречник = 13,6 cm.

7. *Бокал* у облику пљоске са проширеном основом и са вратом у облику проширеног левка.

Главни декор чине два медаљона постављена дијаметрално супротно. На оба је приказан орао Гаруда како хвата девицу. Простор између ова два медаљона заузимају јахачи на крилатим четвороношцима са људским главама. Јахачи држе у рукама олиснуле гранчице.

Врат бокала украшен је разгранатим врежама између којих су размештене водене птице које држе у кљуновима непознату животињицу.

Тежина = 754,9 g, висина = 22,7 cm, пречник = 22,7 cm.

8. *Посуда* овалног облика (личи на наћве) са дршком од златног лима, на којој су приказана два грифона симетрично постављена испред једног дрвета; иза њих су још два мања грифона. Испод дршке је урезан низ слова која састављају текст који још није у потпуности дешифрован. При горњем рубу ове „тацне“ уоколо, као декор, налази се ред геометријских стилизованих цветова. За слова се тврди да су старе „руне“, међутим научници се још нису усагласили.

Тежина = 337 g, висина = 3 cm, дужина = 8,7 cm.

9. *Посуда (здела)* која уместо дршке има прећицу. Декор чине два медаљона са вегетативним геометријским мотивима. У средини посуде је једнокраки крст, око којег је урезан текст са грчким словима. Једно од предложених решења за расчитавање текста је следећи: „Освећеном водом прочисти ме, Господе, ради вечног живота“. Тексту претходи Исусов монограм најједноставнијег облика, што указује да предмет припада периоду иконоборства (VIII-IX век п.Хр.). И испод прећице постоји кратак текст са „рунама“.

Тежина = 287 g, висина = 3,4 cm, пречник = 14,7 cm.

10. Примерак *идентичан* претходном. Разликују се само димензије, а има скоро исти текст (грчки).

Тежина = 305 g, висина = 3,2 cm, пречник = 14,6 cm.

11. *Посуда (здела)* полуовалног облика која има у средини медаљон са стилизованим цветним мотивима. На горњем рубу посуде је ниска геометријски стилизованих цветова. Дно има и са спољашње стране декоративни мотив са грифоном који држи олисталу гранчицу.

Тежина = 179 g, висина = 2,2 cm, пречник = 12 cm.

12. Посуда скоро идентична са претходном. Окићена је са два медаљона (унутар и споља). Медаљон са унутрашње стране састављен је од стилизованих цветова, а онај са спољашње стране приказује крилатог лава који се бори са биком.

У унутрашњем делу урезан је текст са грчким словима, вероватно на протобугарском језику. Стручњаци се још нису усагласили о пуном садржају овог текста, али је заједнички закључак да је то запис о власнику/донатору дотичног предмета, који је живео у раном средњем веку.

Тежина = 212 g, висина = 2,5 cm, пречник = 12 cm.

Кућа Неце Вујина где је пронађено благо

13. Чаша крушкастог облика, украшена са шест медаљона окружених појасом врежа од стилизованог лишћа. У медаљонима су нацртане фантастичне животиње са лављим, пантерским, бичјим, јарчевским, једнорожним или орловским главама.

Тежина = 217,5 g, висина = 5,7 cm, пречник = 9 cm.

14. Троконусна чаша украшена при основи и горњем рубу ниском бисера који су моделовани исто од злата. Својевремено је имала и дршку.

Тежина = 74,7 g, висина = 4,7 cm, пречник = 7,2 cm.

15. Чаша истог изгледа као под бр. 14.

Тежина = 70,89 g, висина = 4,7 cm, пречник = 7,2 cm.

16. *Овоидална купа* која се ослања на три ноге у облику лављих шапа. Има дршку са изгледом главе бика. Горњи део је украшен стилизованим цветним мотивима.

Тежина = 283 g, висина = 11 cm, дужина = 12,2 cm, ширина = 7 cm.

17. *Купа* слична претходној.

Тежина = 285 g, висина = 11 cm, дужина = 12,2 cm, ширина = 7 cm.

18. *Овоидална купа*, доста слична претходнима. Недостају рогови бика, док су његове ноге стилизоване у облику цвета крина.

Тежина = 483 g, висина = 10,6 cm, дужина = 16,2 cm, ширина = 5,5 cm.

19. *Посуда* у облику малог издуженог *базена*. У средини овог предмета приказана је фантастична животиња која држи у канџама олисталу гранчицу. Радијалне канелуре полазе из центра према ивици посуде.

Тежина = 103 g, висина = 1,6 cm, дужина = 9,5 cm.

20. *Посуда* слична претходној, само је декорација скромнија.

Тежина = 104 g, висина = 1,8 cm, дужина = 9,4.

21. *Путир* направљен заваривањем трију сегмената: полусферично тело, нога за ослонац и постамент за ослонац. Нема посебног украса сем неких задебљења на нози-ослонцу.

Тежина = 213 g, висина = 6,5 cm, пречник = 10 cm.

22. *Путир* идентичан претходном. На дну има утиснут текст са „рунама“.

Тежина = 213 g, висина = 6,5 cm, пречник = 9,8 cm.

23. *Рог*, реализован спајањем трију сегмената у облику конуса. Крајеви се састоје од делова у облику левка. Орнаментисан је рељефним вишелинијским тракама на којима су била месташца са обојеним стаклима која су временом отпала. На левку је кратак текст „рунама“.

Тежина = 117 g, дужина = 34,8 cm.

Предмети из Семиклушке оставе

Тако изгледају сачувани предмети ове јединствене ризнице предмета од племенитих метала, односно од злата од 22 карата.

Од самог проналаска овог блага стручњаци су покушавали да одгонетну његово порекло или бившег власника. Њихови ставови су у широком дијапазону: од тврдње да је благо припадало неком поглавару варвара, до заступања идеје да је оно израђено на локалном плану и да је припадало једном од месних вођа. Оно што је очигледно јесте следеће:

- предмети ове ризнице нису истог порекла, не припадају истом периоду као датум израде и не потичу са истог подручја;
- украсни мотиви (декорације) појединих посуда су под утицајем азијске (иранске) пластике са краја првог миленијума, док су други под утицајем грчко-римске и византијске културе из истог периода;
- крстолике стилизације указују да су наручиоци били хришћани (на то би упутио и евентуално пронађени златни крст), као и
- поједини расчитани натписи;
- постоји могућност да је ова ризница припадала некој цркви или манастиру или пак високом црквеном великодостојнику, имајући у виду да је део предмета могао да се користи у верским обредима;
- не искључује се могућност да су ови предмети стигли до наших крајева преко протобугарске везе, имајући у виду влашко-бугарски савез на размеђи двају миленијума као и његов утицај на Банат;
- све до доба феудализма Семиклуш је просторно био у додиру са Чанадом, па је могуће да је неко од локалних феудалаца или црквених великодостојника био поседник ове ризнице;
- велика финоћа злата, чак 22 карата, указује на високу технику прераде овог племенитог метала, а сам изглед предмета - на висок степен обучености тадашњих златара;
- можда су сви предмети служили као откуп неког робља или били замена за плаћање неког данка, имајући у виду да је у дотичном периоду на територији садашњег Баната већ постојала нека врста државне организованости;
- у недостатку других података може се само закључити да је благо закопано приликом неког непријатељског напада на овај крај у нади да чим опасност прође, буде откопано. То се није десило и тако је земља скривала неколико стотина година непроцењиву ризницу која узбуркава целу јавност већ више од два века.

Срећа је била на страни Неце Вујина, нашег сународника из Великог Семиклуша, који је тако остао записан у историјским аналима првог реда.

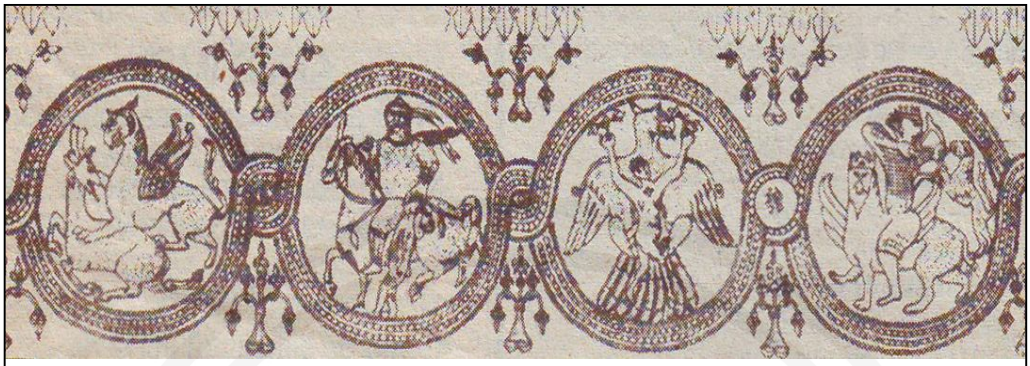

Графички приказ украса

У месном фолклору остала је прича да је Недељко-Неца Вујин у пронађеној остави нашао и један крст који је однео у манастир Бездин. Покушали смо да проверимо ову причу.

Наиме, прегледали смо старе манастирске инвентаре. Један од старих сачуваних потиче из 1839. године[16]. Овај „Инвентаријум“ састављен је 12.октобра 1839. године приликом примо-предаје манастира након ступања на дужност архимандрита Самуила Маширевића и садржи детаљни опис свих манастирских добара па и црквено-богослужбених предмета. У групи предмета од племенитих метала (од злата или позлаћеног сребра) описана су четири крста, и то:

- један крст сребрни, позлаћен, каменијем и бисером украшен, стар;
- један крст велики, од филиграна, каменијем и бисером украшен, у футроли;
- један крст средње величине, каменами и бисером украшен, недостаје му један жути камен, у футроли;
- један крст мањи, каменом и бисером украшен с натписом Г.Г.В.С., у футроли.

Изгледа да ниједан од наведених крстова није сличан са предметима које је пронашао Неца Вујин. У обзир би могао доћи евентуално први, пошто има ознаку „стар“ и није у футроли, а позлаћен је. Нисмо пронашли друге податке.

[16] Тимишка жапанијска служба Националнога архива Румуније (у даљем тексту: ТЖСНАР), фонд „Colecţia Muzeului Banatului”, досије бр. 397/1839, стр. 2

У покушају да одгонетнемо чије је било благо, прегледали смо историјске изворе из раног средњег века који се односе на ове просторе. Извори су из Атилиног периода[17].

Описујући Атилин двор, Приск, секретар византијског посланства упућеног Атили на мировне преговоре, прича како се ту налази и неки писар Констанције, родом из Галије.

У време кад је од Хуна био опседан панонски град Сирмијум, Констанције је од сирмијског епископа примио светих сасуда да би са њим епископ откупио у заробљеништво одведене грађане. Констанције је, међутим, по заузимању града погазио погодбу и неким послом отишао у Рим. Тамо је Констанције предао сасуде неком Силвану банкару. Доцније је, као писар код Атиле, био осумњичен и разапет на крст. После његове смрти Атила дознаје шта је било са сасудима и од Рима тражи да му се банкар Силван изручи „као крадљивац онога што је његово“. Године 448. стиже посланство из Рима да ублажи поглаваре Хуна.

Исто Приск помиње још један догађај:

Атилини Хуни, кршећи уговор од 434. године, препадом нападоше и освојише неку тврђаву на Дунаву за време сајма, и то тобоже зато што је епископ града Маргума прешао на њихово земљиште (односно на леву страну Дунава), пронашао краљеву ризницу и покрао благо.

Из тога разлога Хуни траже да им се епископ Маргума изручи. Пошто није дошло до споразума, они заратише и „прешавши Дунав опустошише градове и многе тврђаве дуж реке. Међу њима заузеше и Виминацијум“.

Иако овде наведени подаци не дају директан одговор на постављено питање, они сведоче да су зарад неког блага вођени чак и ратови.

Илустрације ради, наводимо још два примера[18]:

На путу од Цариграда до хунске престонице, посланство цара Теодосија II на челу са Максимином, у чијем саставу је био и Приск као саветник, путовало је више дана. Када је ступило на Атилину територију, у дужности домаћина била је обавеза да им осигурају коначишта. Једно од ноћења било је у селу где је старешина била жена Атилиног брата Бледе.

---

[17] САН, *Византијски извори за историју народа Југославије,* том I, Београд 1955, стр. 9-11.

[18] *Исто*, стр. 15.

Захваливши јој на гостопримству уздарјем, путници из далека поклонили су јој три сребрне чаше, црвена крзна, индијски бибер, датуле и др.

Након што је посланство стигло на двор и обавило преговоре приређен је банкет. Били су смештени код Онегесија, који је имао најраскошнију кућу после Атилине. Сутрадан Приск је предао дарове Онегесију.

Наведени примери сведоче да су на Атилином двору стизали дарови из далеке Византије у виду специфичних рукотворина.

Један део историчара рашчитава из изгребаних записа у рабошком писму са десна на лево, са предмета ове ризнице, и иницијале DN (Dominus Noster)[19] што би указало на најважнију потврду о раном преобраћању у хришћанство становника садашњег Баната[20].

Поштанска целина са предметима ризнице

Околина. Око средине XIV века насеље добија новог власника. Наиме, 12. маја 1356. године ердељски војвода дозвољава својој помајци да купи властелинства Zeleus и *Sentmiklos* из Чанадског комитата[21].

---

[19] Viorel Popescu, *Evoluţia aşezărilor rurale din Banat,* Timişoara, 2003, стр. 25.
[20] Liviu Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei,* II, Timişoara, стр. 160-173.
[21] *Cronologia Banatului,* II/1, стр. 93.

Иста насеља помињу се 15. јула 1393. године као власништво породице Батори[22].

Краљ Сигисмунд Луксембуршки поклања 12. августа 1421. године чанадском епископу Дожи Марцалију и епископском двору више имања међу којима и *Zenthmiklos*.

Све до средине XVI века Семиклуш остаје у власништву Чанадске католичке бискупије иако се за кратко, 26. фебруара 1483, *Zenthmiklos* помиње као власништво породице Банфи.

Почев са 1552. годином село припада Чанадском санџаку и мењаће кориснике, пошто је постало власништво турског султана, тачније султаније. На размеђи XVII и XVIII века када је отоманска власт у Банату ослабила, насеље мења власнике зависно од резултата турско-ердељских војних сукоба. После 1718. године Чанадска католичка епископија тражила је да поново уђе у посед, међутим део Баната је постао власништво Бечке коморе (односно хабсбуршког цара), која га је продала 1781. године.

Већина истраживача стоји на становишту да је огњиште старог насеља било на месту познатом као *Селиште,* које се налази са леве стране пута према Сараволи, где су пронађени остаци римског гробља. У средњем веку семиклушки атар је често био поприште разних битака између царске војске и Турака. Као пример наводимо године 1687. и 1688. када је царска војска продрла до Великог Семиклуша гонећи Турке према Темишвару[23]. У лето 1696. године царска војска је приспела 29. јуна и улогорила се крај Аранке, сачекавши да јој се придружи артиљерија 19. јула да би се заједно супроставили султановој армади.

И после битке код Сенте 1697. године насеље је било на путу којим се турска војска журно повлачила према утврђеном Темишвару гоњена од војника Евгена Савојског и граничара Јована Поповића Текелије.

О боравку Јосифа Другог, сина царице Марије Терезије и њеног савладара, дознајемо из белешке коју нам је оставио месни свештеник Стефан Николић на једном *Прологу* руског издања из XVIII века, који се сада чува у књижници Српске православне цркве у Остојићеву[24].

---

[22] *Исто*, стр. 142.

[23] Јован Пејин, *Банат кроз векове,* Београд 2010, стр. 134.

[24] Петар Момировић, *Стари српски записи и натписи из Војводине,* књига I, Нови Сад, 1993, стр. 302-303.

1768

1491 Знано творимъ ꙗда императоръ съцарственникъ Марии Ѳерезии и кралицы нашеꙗ, Іосифъ, посѣтилъ проходилъ (или проезднлъ) чрезъ Банатъ, ꙗкоже идꙋщемꙋ из Хꙋнгарии, приде Тисꙋ ꙋ Банатъ под Сегединомъ, и на конакъ дошедъ, и нощевалъ в' Великомъ Сентмиклеꙋшꙋ, и ѡтꙋдꙋ ѿшелъ ка Арадꙋ, и прошелъ по многих мѣстах по прежде бившихъ съ Тꙋрци разбоищ, и доѣе ꙋ повраткꙋ ѿ Бечкерека, ост(а)ся ꙋ Кикиндꙋ и тꙋ нощевалъ, и из Кик(и)нде доѣе ꙋ Чокꙋ, ꙋ

Запис о царској посети

Из записа дознајемо следеће:

- када је император и сацарственик Марије Терезије, наше краљице, Јосиф посетио Банат 1768. године, дошао је из Хунгарије, прешао је Тису под Сегедином и дошао на конак у „Великом Сентмиклеушу“ где је и преноћио 28/29. априла;
- намеравао је да пут настави за Арад, али је променио план и упутио се према Тиси, за Сенту, односно Велики Бечкерек, да би рагледао места где је одржана битка код Сенте 1697. године када је Евгеније Савојски победио Турке уз одлучујућу помоћ српских граничара под командом Јована Поповића Текелије;
- при повратку Јосиф је свратио у Кикинду где је и преноћио;
- Из Кикинде је одјахао у Чоку и ту стигао првог маја 1768. око подне; ту је био на ручку и конаку, те је сутрадан отишао за Темишвар.
- Свуда га је становништво срдачно примало и уручивало му разне представке, молбе и тужбе.

У средњем веку у атару садашњег Семиклуша било је још неколико насеља која су током столећа трајно нестала.

Према северу налазило се насеље ***Кемече*** (Kemeche)[25]. Ту се налазио и истоимени манастир. Први пут се помиње у документима 1256. године, а последњи 1488. Припадао је најдуже познатој породици Чанад, а касније њиховим наследницима. Село је било знатније, пошто се ту налазила и царинарница (за пловила на Моришу), располагало је ораницама, пашњацима, сенокосима, барама и шумама.

[25] Ioan Haţegan, *Cultură şi civilizaţie medievală la Mureşul de Jos*, Timişoara 1995, стр. 44-46.

Манастир је имао монахе бенедиктинског реда. Основан је у XII веку. Опустошили су га Татари 1241. године и Кумани 1280. године. Од XIV века је у рушевинама које су се виделе до наших дана,

Село је имало цркву посвећену Св. Петру и у раздобљу 1334-35. године свештеник је био Павле, који је платио папску десетину. Нова црква је подигнута око 1400. године, пошто је те године помиње у својој були папа Бонифације IX.

На садашњем градском огњишту постојала је у средњем веку и насеобина ***Кендереш*** по којој је касније добила назив четврт насељена претежно Србима.

У *Пећком катастигу* 1660. године забележен је један *Кендереш*, међутим изгледа да је реч о другој локацији, доста удаљеној од овдашње.

Године 1557-8. овдашње насеље имало је 10 кућа, од којих 8 старих и 2 нове[26]. Забележени су и домаћини.

Село ***Чичкед*** *(Chychked)* се налазило северозападно од Семиклуша и Чанада[27]. Старији становници знају за топоним *Чичикет*. И ово је насеље припадало разгранатој породици Чанад и настало је почетком другог миленијума. Године 1241. власник села био је жупан Панкрације. Касније су његови потомци поделили имање, па се 1408. године помињу као власници Дионисије, Петар и Никола, „краљевски људи“. Током векова власници се смењују, а због турских пљачкашких упада број становника се постепено смањује, тако да је 1670. године забележено као пустара. Крајем XIX века на тој локацији је постојао само један мајур (салаш). Сада је само топоним.

Насеље ***Пони*** налазило се на око 1 км западно од садашњег Семиклуша, отприлике где је сада кварт *Satu Nou*. Документарно је потврђено још у XI веку када је припадало поседу породице Чанад да би касније припало Чанадској епископији. На северо-западу овог села налазила се столетна шума позната као Забран. У XVI веку било је насељено српским становништвом.

Почев са 1748. годином постепено се укључује у Семиклуш и нестаје као засебно насеље.

Село ***Међа*** (варијанте Међ и Међ) припадало је Чанадској жупанији и налазило се са западне стране Семиклуша између Нађуса и

[26] Schreyer Victor, *Nagyszentmiklós tradicionalis monográfiaja*, Nagyszentmiklós, 1912, стр. 12.
[27] Ioan Haţegan, *Нав. дело,* стр. 38-40.

Бешенова[28]. Забележено је 1393. Било је знатније насеље све до Мохачке битке 1526. године, када је опустело.

Пре доласка Турака у Банат поново је насељено Србима тако да су у турском дефтеру из 1557-58. године забележене 17 куће, са следећим домаћинима: Томом Талковићем, Луком Черновићем, Стоном Дебедаром, Береном Драгојем, Лугачем Милавалом, Мартином Новићем, Миланом Манићем, Јованом Кузмићем, Г. Милованом, Ачотком Вуком, Станом Драговићем, Живком Черновићем, Лазом Лакићем, Вуком Бунићем, Ђуром Колочићем, Јаношем Литаријем, Станом Данчолом.

Међа је била српско насеље и 1654. године. Године 1666. пећки калуђери су забележили следеће приложнике: попа Милована, кнеза Вукадина, Максима, Младена, Божу, Вукадина, Вукмана, Радоју, Степана, Симу Драгића, Максима, Јанка, Јована, Павла, Јована, Аксентија јеромонаха, Гвоздену, Михаила, Миросава, Маринка, Мару, Пану, Вука, Јовицу, Павла, Обрада, Стојана, Радулу.

И 1712. године ово село је било насељено Србима. Међу забележеним били су: поп Ранисав, кнез Петко и Михаило Ђуринац.

Из наведених примера произилази да је насеље било добро организовано, имало је кнеза, свештеника и највероватније и српску цркву.

Након првог пописа који су Хабсбурзи предузели у Банату 1717. године забележено је 13 домова, да би већ неколико година касније село поново опустело. Наиме на Мерцијевој мапи из 1723-25. године обележено је као ненасељено. Постоји тврдња да се становништво преселило на огњиште Великог Семиклуша.

Источно од Семиклуша, на левој обали Аранке, у XIII веку се помиње насеље ***Јара*** (*Jara*)[29]. Тада је припадало чанадској тврђави. По први пут помиње се 1233. године. После једног века село прелази у посед властелинске породице Бечејски.

Сибињанин Јанко одобрава поделу насеља на два дела која потврђује наследницима. Уследиле су и друге деобе. Године 1456. власник је био Блазијус де Кези, који га поклања чанадском епископу Петру под условом да се овај моли четири пута недељно у олтару Светог Блажа чанадске катедрале након што ће он преминути. Иначе Блазијус де Кези је био заповедник тврђаве Шољмош и краљевски писар. Турски напади средином XVI века знатно ће наудити насељу. Према турском дефтеру из

[28] Др Душан Ј. Поповић, *Нав. дело*, стр. 183-184 и 330.
[29] Ioan Haţegan, *Нав. дело,* стр. 43-44.

1557-58. године село је имало 10 српских и румунских сточарских породица. Године 1625. било је у власништву липовског племића Стефана Вајо. Пописивачи су 1717. године овде забележили 17 кућа да би до средине XVIII века опустело, а становништво се повукло у Сараволу и Семиклуш.

Место је забележено у *Крушевском поменику*. Године 1647. било је насељено Србима. На мапи од 1723-25. године означено је као ненасељено[30].

Чанад је једно од најпознатијих насеља у доњем току Мориша. Основали су га још у неолитском добу сточари и пољопривредници. Присуство дачанског становништва дуже време на овим просторима доказано је археолошким проналасцима. Након првог дако-римског рата са почетка првог миленијума нове ере овај простор долази под римски утицај. Док је Дакија била римска провинција, у опсегу садашњег атара постојао је каструм где је било стационирано једно одељење XIII легије Ђемина. Пронађене су бројне цигле са утиснутим печатом Легије као и делови мермерних споменика са латинским текстом, како у Чанаду, тако и у суседном Семиклушу, који је тада био саставни део овог великог утврђења и његова предстража. Тада се називао *Морисена (Morisenum),* односно *Моришград.*

На овом простору била је развијена пољопривреда и занатство како би се обезбедиле потребе римског гарнизона. Након повлачења Римљана, овуда пролазе номадски народи, али они неће пореметити рурални живот дако-римског становништва.

На размеђи првог и другог миленијума после Христа, *Urbs Morisena*, сада већ развијено урбано насеље, постаје престоница кнежевине на челу са војводом Ахтумом. Ту је Ахтум подигао свој дворац, један манастир „грчког“ обреда посвећен Св. Јовану Крститељу и утврђење у виду одбрамбеног шанца са водом из Мориша, земљаним насипом и дрвеним палисадама. Развија се трговина и транспорт соли на Моришу, оснива се велико складиште за со. Овде ће се одиграти и знаменита битка код *Марошвара* између обласног поглавара Ахтума и представника мађарског краља Стефана на челу са Чанадинусом. Ахтум бива побеђен, а град добија име према победнику Чанадинусу. Уследио је нов период развоја места: граде се куће од тврдог материјала, калуђери грчког обреда су измештени на другу локацију и њихово место заузимају „латински“ фратри, оснива се прва школа (прва школа на територији

[30] Др Душан Ј. Поповић, *Нав. дело*, стр. 175.

садашње Румуније), епископ Герхард Сагредо оснива католичку бискупију, гради цркве... град се развија као права престоница све до навале Татара 1241. године, када је претрпео страшна разарања и пустошења. Изгледа да није успео да поврати свој некадашњи сјај и углед.

У другој половини XV века досељавају се Срби који долазе са југа бежећи испред Турака. И наредног века Чанад ће бити у центру збивања: опустошиће га 1514. године устаници Ђерђа Доже, у овим крајевима сукобиће се и Запољина војска са побуњеним Србима и Румунима под Јованом Ненадом 1526-27. године, Турци ће га опседати више пута – 1551. и 1552. године, борбе за његово ослобођење водиће се од 1595. до 1598. године.

Из турских тефтера дознајемо да је 1557/58. године у Чанаду било 45 опорезованих кућа, махом српских и румунских сточарских породица. Век и по касније, 1717. године пописивачи су забележили само 40 домова. Познати светски путник Евлија Челебија оставио нам је опис (1660. године) чанадске тврђаве и града[31]:

Зидови унутрашње тврђаве имају обим од 700 корака. У унутрашњости тврђаве налазе се велике џамије претворене из хришћанских цркава. Ту се још налазе станови имама, мујезина, ћехаје и шефа војне музике. Такође овде се налазе и складишта за муницију, велики топови, магазе за провијант. Тврђава има две гвоздене капије. Између капија и шанца је подземна тамница. Прилепљен уз тамницу је велики торањ тврђаве, сазидан од џигала.

Спољна тврђава је паланка ограђена зидом од набијене земље, са капијом према југу. Обим тврђаве је 1000 корака и ту се налази 185 кућа, већих или мањих, покривених шиндром или црепом. Посебна по изгледу је кућа управникова. Поред овог сераја налази се манастир у рушевинама. Има осам дућана. Сви сокаци су патосани даском, пошто је овде оштра зима.

Спољни град је ограђен само великим гредама и најпросторнији је. Има три добре капије – северну, западну и јужну. Има 350 пространих кућа, грађених од камена и покривених ћарамидом црвеном као руже, са великим капијама. Ту се налазе и лепа домаћинства са пространим баштама. Али има и кућа покривених трском и рогозом, а то су станови сиромаха.

---

[31] Gиuboglu Mihail, Mustafa Mehmed, *Cronici turceşti privind Ţările Române,* vol. III, Bucureşti 1980, стр...

У граду се налазе 12 мањих џамија, три школе, три манастира за дервише, 30 дућана, мало купатило и три хана за трговце. И изван утврђења налазе се куће, али им се незна број. Становништво доноси воду са Мориша. Клима је пријатна и ту се могу видети лепи момци и девојке...

Овај идиличан опис Чанада треба узети са резервом имајући у виду да је Челебија познат по претеривањима у својим путописима. Ипак се да закључити да је место било довољно развијено.

Међутим, након Карловачког мира 1699. године и ова тврђава је укинута и срушена. После 1718. године почела је обнова насеља и систематизација, број становника се стално повећавао досељавањем и колонизацијом.

Број Срба се повећао после Велике сеобе и након што је укинута Потиско-поморишка граница. Насеље је једног тренутка преименовано у *Српски Чанад,* за разлику од *Немачког Чанада,* који су основали колонизирани Немци тик уз старо село. У међуратном периоду насеље се звало *Велики Чанад*, да би у наше време поново било названо *Чанад*.

Срби су ту од старине имали своју цркву и активан културно-национални живот.

Са западне стране Великог Семиклуша налази се насеље ***Стара Бешенова***. У средњем веку позната је под именом *Бешеново*, као куманско или печенечко насеље. Тада је забележено под именом *Byssenis,* по први пут 1230. године.

Приликом сакупљања папске десетине свештеник Никола платио је 1333. године 70 банала, 1334 – 50 банала, 1335 – 17 гроша и два банала[32]. То је највећа свота која је плаћена за три годишта, што указује на чињеницу да је насеље било једно од највећих у Чанадској католичкој бискупији.

Срби су се овде населили још средином XV века. Место се помиње у *Крушевском поменику*. Када су га пећки калуђери посетили 1666. године, забележили су га као варош. Милостињу су принели: поп Стефан, кнез Милош, Вучихна, барјактар Јанко, Пеја Белић, Видак, Живана, Која, ..., Јузбашин, ...тко Нејић, Радојица, Вујица, Анока, Вук, Богић, Радомир, Михаило, Вук, Лаза Грубић, Марко[33]. Постојање свештеника указује на могућност да је ту постојала и српска црква, присуство кнеза потврђује административну организованост, а барјактара и неку војну организацију.

---

[32] Documente...., стр. 225, 239 и 243.

[33] Др Душан Ј. Поповић, *Нав. дело*, стр. 166.

Године 1717. забележено је само 20 домова. На Мерцијевој мапи из 1723-25. године место је убележено као ненасељено. Четрдесетих година XVIII века ту су се населили Бугари-Павликени католичке вероисповести, који су прешли Дунав из Бугарске још крајем XVII века, неко време провели у Олтенији, затим у Ердељу, да би се најзад удомили у равничарском Банату.

Царица Марија Терезија подарила им је бројне повластице тако да је ова заједница имала прилике да се развије и постане важан фактор у региону. Бавили су се сточарством и пољопривредом, и у Старом Бешенову браћа Христифор и Ћирил Нако су нашли погодне услове за развој трговине и стицање огромног иметка.

Индивидуалном миграцијом знатан број Бугара из Старе Бешенове населио се у Велики Семиклуш и ту постао знатан фактор у свакодневном животу града. Иако различите вере и писма, али сличног језика, Бугари и Срби на овим просторима увек су имали добру сарадњу. Ова заједница је успела да очува своје народне обичаје и језик.

Насеље ***Њерав*** налази се на југозападу Семиклуша. Постојало је у средњем веку. Срби су се овде населили пре доласка Турака пошто је већ тада носило назив *Дуго Село* (*Дуго Селиште, Дугоселица, Дугосело*). Године 1581. имало је седам српских сточарских породица са следећим домаћинима[34]: Вуја Сурдче, Јак Галавић, Ђорђе Дунић, Т. Н. Колић, Михајло Никола, Лез..., Јован.

Као насељено, помињало се 1660. и 1666. године. Године 1660. у *Дугом Селишту* забележени су као пећки приложници: поп Која, домаћин Радоња, Миланко, монахиња Ана, Татомир. Године 1666. у *Дугоселици* пећки калуђери добили су милостињу од попа Које, Јоаћима, Радоње, Јоаникија, једног монаха, Неда Вукојевића, Радоице, Радосава, Драге. Постојање свештеника и монаха свакако указује на постојање српске цркве и верског живота.

Од 1700. године је пустара, а на Мерцијевој мапи из 1723-25. године изначено је као ненасељено. Скоро пола века *Дугосело* је било предиј да би поново насељавање у близини старог огњишта започело 1764. године када су досељени Румуни из места Нера, поред Липове. Почев са 1785. годином долазе и Немци из суседних насеља. Године 1773. село је имало 113 домова. Већину становника сада чине Румуни.

[34] Др Душан Ј. Поповић, *Нав. дело*, стр. 172-173.

У другој половини XIX века тадашње власти га преименују у *Nyero*, док је почетком XX века добило званични назив *Nerău*. У XIX веку земљопоседник у овом месту била је породица Ђулаји.

Велика Теремија помиње се у једном документу први пут 1256. године као *villa Therim-thalok.* На списковима сакупљача папске десетине из 1333-35. године забележена је као *Cheremi* 1333, када је свештеник Тома уплатио пола марке без пет банала, 1334. забележена као *Teremi* када је поп Тома платио седам гроша, и 1335. исто *Teremi,* када је исти свештеник платио осам банала. За то време било је највеће насеље.

Припадала је Тамишкој жупанији. Помиње се више пута у XV веку у мађарским документима и дипломама.

Срби су се населили овде око средине XVI века[35]. Већ 1557-58. ту су забележене 23 српске породице. Године 1582. забележено је у Теремији 20 српских сточарских породица које су имале укупно 8.600 оваца.

Када су пећки калуђери сакупљали милостињу 1666. године у Теремији су записали следећа имена: домаћин Вуица, поп Вукашин, Радован, Милан Вукосављевић, Вукосав, Јован, Мирослав, поп Милисав, Пејаш, Радосав, Баја, Вуин, Селак, Дамјан, Гвозденовић, Вуковој, Новак, Русмир, Драга, Миланко, Стоико, Ђура Тадић, кнез Милисав, Максим, Ву[кан], Про[дан]. Кнез и два свештеника указују да је реч о већем и организованијем српском насељу.

Године 1717. хабсбуршки пописивачи нашли су у Теремији 19 порезничких домова али је убрзо опустела, јер је на мапи из 1723-25. године означена као ненасељена.

У оквиру терезијанског плана за колонизацију Баната године 1769. у атару бивше Теремије основана су два колонистичка насеља: *Велика Теремија* и *Мала Теремија*, свака са по 80 домова насељених Немцима из Лорене, Алзаса и Вестфалије. Након неколико година ова два насеља купили су браћа Христифор и Кирил Нако. Током година насеља су мењала називе већ према захтевима тренутне власти. *Велика Теремија* је упамћена као *Marienfeld*, а *Мала Теремија* као *Albrechtsflor.* На размеђи XX и XXI века месно немачко становништво се масовно иселило у Немачку тако да сада велику већину чине Румуни.

Кеглевич је ново насеље, основано средином XIX века. Наиме, тадашњи власник преко 3.000 катастарских јутара плодног земљишта гроф Кеглевич, председник Коморе, населио је на свом имању, које се налазило

[35] Др Душан Ј. Поповић, *Нав. дело*, стр. 201.

у Торонталском комитату, 1842-1844. године, Немце који су дошли из суседних села, да би касније населио и неколико десетина мађарских породица. Историчари тврде да је у сеоском атару некада било средњовековно насеље *Kokenyer,* које је припадало разгранатој породици Чанади.

Становништво се бавило претежно пољопривредом. У наше време немачко становништво се махом иселило, тако да сада већину чине Румуни који су почели да се досељавају после Првог светског рата.

Насеље ***Велики Комлош*** је на двадесетак километара од Семиклуша. Помиње се још у раном средњем веку, а пронађени артефакти указују да је у сеоском атару била људска насеобина још у најстарије доба. Средином XVI века турски пописивачи[36] ту су забележили 12 кућа са оџаком, а 1717. године аустријски пописивачи забележили су 20 кућа. Почетком XVIII века ту су живели и бројни Срби. Број Румуна је знатно порастао досељавањем из Олтеније и Ердеља. У Великом Комлошу постојала је и српска црква. О тој цркви остао је опис из 1758. године. Наводимо га у целости[37]:

Друга, црква српска:

Црква: храм Св. Георгија, од печене цигле, окречена, прозора 6, 2 врата проста, свод од дасака измолован, патосана цигљом, покривена шиндром чомовом, торањ од дрвета пред црквом, на њему звона 2, порта ограђена палисадама.

Олтар: св. Трапеза од цигље печене, на њој 2 плаштанице, антиминс осветио патријарх Арсеније IV 1744. јунија 27, Јеванђеље на великом колу, Служебник на малом, московски, 3 чирака од меда.

Проскомидија у стени од камена где је икона Успеније Богородице, плаштаница; путир, дискос и кашика од калаја, копље и звездица од сребра, аер и дарци од жутог трагета, умиваоница при стени од камена, петохлебнице немају, звонце, кадионица од туча.

Фелона 3 од белог картуна; 2 стихара од црвеног картуна, 3 епитрахиља – од црвене свиле, белог картуна; наруквице од зелене свиле; појас од жутог атласа.

Темпло: Распјатије Христово, 12 апостола, 12 пророка, нов молерај, 4 престолне иконе, двери просте, 6 кандила од туча, 3 фиранге од црвеног картуна.

---

[36] Др Душан Ј. Поповић, *Нав. дело,* стр. 197.

[37] Д. Руварац, *Темишварска епархија од њена постанка до 1758. године,* Сремски Карловци, 1914, стр. 29-31.

При олтару: певнице просте, 2 чирака дрвена велика, а 2 од гвожђа, иконостас прост, 2 чирака што клирици носе, полијелеј са 6 чирака од туча.

Књиге: 2 Минеја празднична – један руски и 1 српски, Тестамент, 2 Октоиха, Триод постни и цветни, Пентикостар, 2 Псалтира мала, Ирмологија, Полуустав, Требник мали; 2 барјака – од плаветне полудамашке свиле и платна молованог, Архијерејски сто и 23 столице.

У паперти: 7 разних икона, крстионица при стени.

Епитроп Јефрем Момчић. Црквени син Јосиф Божиновић. Гробље неограђено. Домова 320.

Ексамен свештенички:

1. *Поп Марко Миловановић, р. из Надлака из Прекомориша, 40 год, учио се у протопопа надлачког Петра, има сина и 2 кћери, оженио се од 19 год, зађаконио га и запопио Исаија Антоновић 1741. ком је дао 25 дуката, а затим се преселио у Банат, те даде владици Николају 8 дуката и не даде му синђелију, тако ни владика Георгије, правила има. Сидоксије даје 12 фор. 36 кр. Синђелије нема.*
2. *Павел Петровић, свештеник, р. из Арада, 25 год, учио се у Темишвару код Јована магистера, оженио се од 19 год, има женско дете, зађаконио га и запопио Георгије Поповић 1754. апр. 1, од кога има и синђелију. Сидоксије даје 12 фор. 36 кр. На школу 5 фор.*

Протокол имају и пишу. Народ непоучаваху, кое повељехом у напред творити[38].

Село ***Игриш*** припада општини *Велики Семпетар*, основано је још на почетку другог миленијума нове ере. Налази се тик уз Мориш. Још средином XII века ту је постојао манастир. Мађарски краљ Бела III 1179. године доводи овде цистерцитске калуђере из Француске који ће обновити манастир и развити богату културно-верску активност. Ту је основана прва библиотека на територији садашње Румуније. Мађарски краљ Андрија II саградио је утврђење око манастира, тако да је манастир из *Egresa* постао један од значајнијих у доњем сливу Мориша. Манастир је постао и краљевска гробница. Међутим, татарска најезда 1241. године опустошила је ово насеље и манастир, који није успео да поврати свој некадашњи сјај.

[38] При двема црквама био је четири пароха. Сматрам да су горенаведени служили при српској цркви.

Након доласка Турака манастир је потпуно разрушен, мештани суседног села Игриш искористили су преостали грађевински материјал за градњу својих кућа. Крајем XVIII века цар Јосиф II продаје село са рушевинама оближњег манастира грофу Сапарију, заједно са делом Српског Семпетра.

У средњем веку припадало је Чанадској жупанији. Срби су се овде населили највероватније крајем XV века. Око 1550. године држао га је Петар Овчаревић[39]. Године 1557-58. године било је мешовито српско-мађарско насеље.

Насеље је забележено у *Крушедолском поменику*. Године 1582. налазиле су се у *Егришу* две сточарске породице са следећим домаћинима: Јованом Собоном и Јованом Марилом. Приликом првих пописа организованих од нове власти, 1717. године забележене су четири куће, да би се већ 1727. године њихов број повећао на 26. Насеље је погођено кугом 1736. године, те је број Срба нагло опао можда и расељавањем. Почев са 1751. годином село је насељавано Румунима из Ердеља. Године 1773. имало је 285 домова, а 1830. означено је као румунско насеље.

Према истоку Семиклуш се граничи са Сараволом. ***Саравола*** је старо насеље. Помиње се у регистру за сакупљање папске десетине 1333-35. године. Свештеник Витус из *Zarafalve* платио је 1333. године четири гроша, док је његов колега свештеник Никола платио седам гроша.

Следеће године свештеници Никола и Вид из *Sarafole* платили су 52 банала на име папске десетине, а 1335. године платили су пет гроша.

У поређењу са околним местима, изгледа да је Саравола била знатније насеље[40].

Према турским тефтерима 1557-58. године имала је 33 српска дома од којих 30 су били стари, а три нова. Забележене су и главе породице, те их наводимо у наставку: Бендовић Лука, Бораз Илија, Бунић Стана, Буздар Лукач, Буздар Павел, Варга Балас, Варгић Илија, Варгић Јакоб, Викусанић Јован, Добринић Петар, Грунак Радован, Илија Ђурка, Истан Ђорђе, Ивкучић Јован, Јановић Ђура, Кабас Радош, Каначић Вуко, Ковач Петар, Ковач Тодор, Кудај Лазар, Ликар Деметер, Мирковић Марко, Михалинић Рада, Митровић Стојан, Николић Јован, Ранковић Лука, Сабо Лукач, Седовић Марко, Сендовић Балаш, Турманић Маровин, Барга Балаш.

---

[39] Др Душан Ј. Поповић, *Нав. дело*, стр. 173, 295.

[40] *Documente privind istoria României, veacul XVI, C. Transilvania*, vol. III (1331-1340), стр. 225-243.

Године 1581. у Сараволи је живело пет сточарских породица: Деметровић Т., Радонић Петар, Радонић К, Радић Јак, Варгић Миха.

Место је забележено у *Крушевачком поменику*, а 1647. године било је насељено. Пећки калуђери забележили су 1660. године да су поп Мата и кнез Радојица приложили у име села 1.700 аспри. Године 1727. село је имало 34 дома, а после ове године појачао се број Срба и Румуна. Године 1753. означено је као српско насеље. У другој половини XVIII века порастао је знатно број Румуна, а нешто касније колонизовани су Немци.

У сеоском атару забележени су следећи топоси: Бачка, Дувалиште, Зовичак, Зубанова унка, Краљица, Канђа, Курћеви, Лепи бунар, Мирковац, Митина унка, Попова унка, Пескуља, Пландиште, Раскопанице, Селиште, Слани бунар, Стара Саравола, Стејина унка, Телек, Цмонка, Шкиљина анта[41].

Томнатик је јужни сусед Великоа Семиклуша. У раном средњем веку забележен је под називом *Nagy Eőz.* По први пут помиње се у документима 1030. године као куманско насеље. Више пута се помиње под разним графијама све до Мохачке битке 1526. године када је опустео. Срби су се овде населили средином XVI века. *Нађус* се помиње у пећком и *Крушевском поменику*[42]. Приликом сакупљања милостиње пећки калуђери забележили су 1660. и 1666. године следеће приложнике: поп Радосав, поп Милисав, јеромонах Севастијан Хоповац, Иван, Богдан, Никола, Милан, Обрад, Цвеја, Радивој, Негомир, Берисав, Гачбар, Радман, Вучић, Вукман, Пава, Иванко, Вујин. Постојање двају свештеника и једног калуђера свакако указује да је насеље било знатно и да је највероватније имало и српску цркву.

Почетком XVIII века село је опустело, можда током битака за ослобођење Баната, па је средином истог века означено као пустара.

Предијум Нађус поново је насељен 1772. године. Његови први становници били су Французи из Лотарингије и Немци из Луксембурга и Вирцбурга. Ново насеље прозвано је *Triebswetter* и имало је већинско католичко становништво које се бавило ратарством и узгојем домаћих животиња. *Трибсветер* је за кратко време постао једно од најнапреднијих насеља Торонталске жупаније. Мађарске политичке власти промениле су назив насеља 1888. године у *Nagyosz,* у знак сећања на средњевековно село које је постојало скоро на исто огњиште.

---

[41] Др Душан Ј. Поповић, *Нав дело*, стр. 192.
[42] Др Душан Ј. Поповић, *Нав. дело*, стр. 186.

Нађус је постојао под овим називом све до средине треће деценије XX века када су га нове власти преименовале у *Томнатик*; тај назив носи и сада. У наше време већину становника чине Румуни.

О насељима ***Fele***, ***Őszed*** и ***Pony*** немамо података.

Сем Аранке или Златице, у ширем сливу реке Мориш, а у пределу који нас занима, у прошлости је постојао и водоток Галацка (Црна бара). Иако је у традицији овог краја упамћена као река Галацка, важно је напоменути да она није била река у правом смислу те речи. Била је то заправо отока реке Мориш, која се из главног тока издвајала у околини Перјамоша и настављајући свој ток у правцу југозапада транспортовала воде ове плаховите реке до доњег тока реке Тисе.

Током средњевековног раздобља постојало је чак десетак насеља и неколико манастира у приобаљу Галацке. Иначе она је била природна међа између Чанадске и Тамишке жупаније. Све до средине XV века овде обитава куманско становништво. Издвајамо село *Валкањ* или насеље *Холош* које се налазило негде на простору између Семиклуша и Жомбоља. Ово насеље је средином XV века било посед властелинске породице Хуњади. Јанко Хуњади дуже време борави у овом месту 1427-28.године[43], у време пограничних сукоба с Турцима око голубачког града. Ту упознаје и своју будућу супругу, Ержебет Силађи, која је рођена у суседном насељу Хорогсег (које се налазило у опсегу данашњег Жомбоља).

У другој половини XV века *Холош* је у поседу мађарског краља Матије Корвина. У турским списим Холош (тачније *Велика Холуша*) се помиње као махала на чијем челу се налази кнез Радан. Пећки калуђери су 1666. године убрајали Холош међу највећа насеља овог краја.

На обалама водотока Галацке се формирало и насеље *Кекенд*, претеча данашње Велике Кикинде.

Административни положај. Свети отац Николај постао је заштитник насеља *Велики Семиклуш*, те је он претстављен и на варошком грбу. Графички, грб изгледа овако:

- штит је у облику античке триангуле;
- на црвеном пољу стоји Свети Никола у епископском орнату (стандардни православни приказ);
- при врху је круна са три торња (крактеристично за мале градове).

[43] Золтан Чемере, *Средњевековна насеља на доњем току Галацке,* у „Attendite" бр. 8/2011, Кикинда, стр. 354.

Семиклуш је имао овакав грб више од два века. Разлика је била само у детаљима.

Општинску управу одувек су чинили Срби и Румуни. Средином XVIII века оберкнез је био Марцика Јурковић, док су заклетници били Марко Шуманку и Јован Вакареско. Године 1774. кнез у месту био је Пава Тиосић, а ешкути су били Арсен Ждребац и Живко Бодовалац. Године 1790. кнез у месту био је Јоца Добрић, а исте године помиње се и извесни Василије Писар. Средином следећег столећа судија је био Јован Јанковић (1853), док су 1864. године заклетници били Александар Кодић и Никола Моцика.

Седиште Општине

Године 1877. у Општинском већу Србе су представљали: Дамјан Јанковић, благајник, Нова Божин, заклетник, Манојло Тошић, Фрања Матијашић, Ђорђе Марјановић, Јован Мали, Миленко Павлов, Урош Средојев, Буда Будишин, Јован Михољац, Манојло Добрић и Јован Телечкан, одборници.

Већ наредне, 1878. године, Новак Божин постаје поткнез, Миша Тошић заклетник, а одборници су: Јован Мали, Ђорђе Марјановић, Фрања Матејашић, Ђорђе Николић, Манојло Тошић, Манојло Добрић, Миленко Павлов, Љупко Конић, Буда Будишин, Јован Михољац, Урош Средојев.

При крају XIX и почетком XX века чланови градске управе били су и следећи Срби: Нова Божин, Добривој Радин, Петар Станков, Илија

Стојић, Јован Мартиновић и Јоца Добрић. После Другог светског рата поткнез је постао Велимир Павлов.

На самом почетку превирања 1848. године у Семиклушу је организован Народни одбор на челу са Пантом Стојановићем, као и Национална гарда под командом Ничовића и Аспрића. Везу са мађарским револуционарима одржавао је Миша Бранкован посредством Рожа Шандора. Известан број младих Срба је приступио мађарском покрету и већина њих се није вратила у родни крај.

Када је војска Србије ушла у Семиклуш, председник месног Српског народног већа био је адвокат Владимир Стојшић. Он је тада постао и кнез као и начелник округа.

Панорама града

Током векова Велики Семиклуш је припадао разним територијално-административним јединицама. У XIII веку, одмах после осамостаљења, место је било у Чанадској жупанији. Након доласка Турака, средином XVI века, основан је Темишварски вилајет, а у оквиру њега Чанадски санџак којем је припадао и Семиклуш. Када су Хабсбурговци реорганизовали Банат, место је постало седиште управног уреда ерарског округа. Када је основан Чанадски дистрикт, Семиклуш је припао Моришком округу, затим Чанадском да би почев са 1786. годином постао седиште Чанадског дистрикта.

Након припајања Баната Угарској, 1778. године, Семиклуш улази (6. јуна 1778.) у састав Торонталске жупаније као седиште среза са 23 села и 3 пустаре. У раздобљу 1807-1821. године у месту је привремено смештено седиште Торонталске жупаније.

Пошто је 1837. године Велики Семиклуш добио право да организује седмичне пијачне дане, а пошто је претходно већ 1787. године стекао право на годишњи вашар, испунио је услове да постане равничарски градић (opidum). Међутим то право није му званично признато.

За време Српске Војводовине и Тамишког Баната место је припадало Бачко-торонталском округу, срез Семиклушки. Године 1890. припадао је комитату Тимиш-Торонтал, док је 1921. био укључен у истоимену жупанију као седиште округа. У послератном периоду, од 1950. године улази у састав Темишварске области као седиште општине, а 1956. постаје седиште рејона у оквиру Области Темишвар која је 1966. преименована у Банатску област.

Од 1968. године припада Тимишкој жупанији као један од градова.

Иначе Велики Семиклуш је добио статус града на основу Декрета – Закона број 495/29.06.1942. године који је објављен у „Мониторул офичијал“ бр. 148, и који је потписао лично Јон Антонеску, тако што су се ујединиле руралне општине Велики Семиклуш и Немачки Семиклуш. Напомињемо да су Немачки Семиклуш основали 1765. године немачки колонисти које је ту населила царица Марија Терезија. Ови досељеници су имали статус слободних сељака и нису потпадали под спахилук браће Нако.

Семиклуш и Семиклушани у ратовима. Током Светског рата у Семиклушу и околним местима било је конфинирано неколико стотина руских заробљеника. Рањени и болесни били су смештени у овдашњој болници „Берта“ или у импровизованим болницама по школским зградама. Они који су преминули у болници „Берта“ сахрањени су на Белварошком српском гробљу и опојани од пароха Петра Агриме. Он је оставио забелешку[44] са списком сахрањених те их наводимо у наставку због његове историјско-цивилизацијске вредности:

1. Тарас Ненашев (бр.18/1916 протокол умрлих, умро 6.07.1916), сахрањен десно од костурнице Ђоке Ђерејанца, рођен у Чарновки, Самарска губернија, 25 година;

[44] Домовни протокол Срп. прав. парох. звања у Вел. Ст. Миклушу 1912-1937, последња страница.

2. Никола Шенкојвецки (бр. 19/1915, умро 30.08.1915), исто, 20 година, р. Бјелаја Церков, Кијевска губернија;
3. Јефтимије Козјаков (бр.27/1915, умро 19.10.1915), исто, 28 година, р. У селу Абаленско;
4. Никола Лихавец (бр.28/1915, умро 3.11.1915), исто, 23 године, р. у селу Волкошин;
5. Никола Миронов (бр.18/1916, умро 6.07.1916), исто, 34 године, р. у селу Токнак, Урилска губернија;
6. Јефтимије Зузик (бр.22/1916, умро 12.07.1916), сахрањен челу ногу Н. Шенкојвецког, 22 године, р. у селу Китрока;
7. Никола Склајев (бр.29/1916, умро 21.09. 1916), сахрањен у другом реду, до првога (Ненашева), са северне стране, 24 године, р. у Шаркану, губернија Вјатка;
8. Павле Лејић (бр.2/1917, умро 25.01.1917), сахрањен у другом реду, између 3-ег и 4-ог с десне стране идући, 24 године, р. у Перекову, губернија Херзин;
9. Иван Јермилов (бр.22/1917, умро 3.08.1917), сахрањен иза првог с леве стране идући стазом према крају, 33 године, р. у селу Ивановскије;
10. Петар Лижен (бр.24/1917, умро 17.08.1917), сахрањен иза Ивана Јермилова, 33 године, р. у селу Тресилнија;
11. Стеван Икоников (бр.32/1917, умро 2.12.1917), сахрањен иза Петра Лижена, 34 године, р. у Бјелухину;
12. Ананије Афанасијев Неога (бр.36/1917, умро 31.12.1917), сахрањен у Кеглевићу, 35 година, р. у Митровки, Херсонска губернија;
13. Лука Герасимов (убијен у Нађусу, умро 30.09.1918), сахрањен у трећем реду с почетка, 38 година;
14. Петар Прокопијев (умро у Вел. Чанаду 9.10.1918) из Петрограда, сахрањен у трећем реду с почетка, 29 година;
15. Алекса Салкуцин (умро у Вел. Чанаду 9.10.1918) из Бабакова, сахрањен у трећем реду, 25 година;
16. Дионисије Коладијев (умро у Старој Бешенови 10.10.1918) из Телесока, сахрањен у трећем реду, 23 године;
17. Димитрије Хољенк (умро у Вел. Чанаду 12.10.1918) из Мискова, сахрањен у трећем реду, 28 година;
18. Андреј Замарзин (умро у Нађусу 16.10.1918) из Цинцова, сахрањен у трећем реду, 24 године;

19. Александар Душак (умро у Немачком Семиклушу 20.10.1918) из Бакше, губернија Подолскаја, сахрањен у трећем реду, 36 година;
20. Антоније Шкурков (умро у Старој Бешенови 7.06.1919), рођен у станици Абхаскаја, сахрањен сасвим остраг, 24 године;
21. Алексије Лисовој (умро у Чанаду 3.11.1918), 23 године, рођен у станици Оџанка.

На нашу жалост и општу срамоту над овим гробовима нема никаквог споменика или видног трага.

О доласку војске Краљевине Србије у јесен 1918. године постоји следећа забелешка[45]:

5/18. новембра 1918. стигла је овамо српска коњица под командом капетана 1-ве класе Милана Гудовића; било је до неких 40 коњаника; дочекана је свечано и у присуству много народа. Живели ослободиоци Баната, на многаја љета! После је дошла пешадија, до 4-500 војника, затим артиљерија.

Док је војска Краљевине Србије боравила у месту организована је Народна управа на челу са др Владимиром Стојшиним, адвокатом, који је постао и сремски начелник за Великосемиклушки срез.

А о одласку исте војске 1919. године забележено је[46]:

14/27. јула, у недељу пре подне, у пола десет, изашла је српска војска на челу са командантом мајором Рад. Јеремићем из Вел. Ст. Миклуша и осталог Поморишја и повукла се на демаркациону линију коју јој је Конференција мира поставила.

О уласку румунске администрације кратко је забележено:

24. јула/6. августа 1919. пре подне у 8 сати преузели су власт над овом вароши Румуни, односно румунска џандармерија од 14 особа.

Од тада Срби живе као национална мањина у оквиру Румуније.

*

[45] *Парохијски летопис*, стр.90.
[46] *Исто*, стр.91.

Један од значајнијих подухвата на едилитарном плану било је увођење водовода у месту[47]. Одлуком број 817/25.04.1928. године Водне службе VI-те области у Темишвару дозвољава се Општини Велики Семиклуш да ископа два артеска бунара на дубини од преко 200 метара (на раскршћу улица Еминеску и Принцеза Иљана, односно на раскршћу улица Крста и Ојтуз). Дуж ових улица требало је поставити цевовод од 1,5 цола у укупној дужини од око 700 метара. Такође је требало да се уреди канал од ових бунара до Аранке у дужини од око 1300 метара.

Био је то прави подухват за оно време и означио је почетак увођења канализацијске и водоводне мреже у месту на опште задовољство свих становника.

Десетак година касније, тачније 15. августа 1937. године[48], званично је отворено и јавно купатило са штрандом. Том приликом обављен је чин освећења воде, а после тога одржан је концерт дувачког оркестра предвојничке омладинске стражарске организације.

И овај је подухват наишао на опште одобравање становништва, иако су се наплаћивале улазнице.

У другој половини XX века град се развијао и модернизовао и постепено попримио изглед модерног насеља.

*

Међу семиклушким ратним ветеранима из Другога светског рата убрајају се и следећи Срби:

1. Аранђеловић Љуба
2. Бајски Божидар
3. Батрњин Светозар
4. Беленцан Пера
5. Бугарин Никола
6. Влашчић Никола
7. Добрић Рада
8. Керпенишан Витомир
9. Керпенишан Пера
10. Керпенишан Богдан
11. Малацков Миливој
12. Прокин Љуба
13. Павлов Јоца
14. Рајчић Љуба

[47] ТЖСНАП, фонд „Colecţia de documente Gheorghe Cotoşman“, досије број 414/1928, стр. 1.
[48] Исто, досије број 232/1937.

15. Саблић Васа
16. Страјинов Никола
17. Страјинов Ђура
18. Симеонов Милан

Велики број Срба Семиклушана учествовао је у Другом светском рату како на источном фронту, на западном, али и као добровољци у антифашистичкој борби у југословенским партизанима. Списак погинулих истакнут је на мермерној плочи узиданој на спољашњем зиду са северне стране српске цркве.

После Другог светског рата. Јуна месеца 1948. у Букурешту је одржан састанак Информативног бироа комунистичких и радничких партија, који је усвојио Резолуцију Информативног бироа о стању Комунистичке партије Југославије. Од јула 1948. године цела активност ССКДУР-а била је усмерена у пропагандистичке сврхе за подршку Резолуцији. У нашем животу створила се забуна: донедавно хваљеног и идеализованог друга Тита требало је сада осуђивати, а југословенске комунисте прогласити за издајнике.

На седници Извршног одбора ССКДУР-а која је одржана 3.јула 1948. усвојена је Резолуција Информбироа, иако је међу челницима Савеза дошло до несугласица. Под будним оком Румунске радничке партије организовали су се састанци, слали су се телеграми, писало се за штампу, тражили су се и налазили истомишљеници како би се „осудила издаја КП Југославије". Неистомишљеници су скупо платили своју смелост.

Део чланова Извршног одбора није се сложио са присилним усвајањем Резолуције ИБ-а, а на зборовима по нашим селима, које је заказивала РРП, чланови руководства Савеза су објашњавали нашим људима о неисправности кампање вођене против Југославије и стали су уз став КПЈ. Истовремено Милош Тодоров и Божа Станојевић дошли су до закључка да се ограде од раније усвојене резолуције, с тим што су написали Проту-резолуцију коју су послали на потписивање свим члановима Извршног одбора у нашим местима. Дотичан документ је, услед провале, стигао у руке органа Партије. Цео Извршни одбор био је укапшен и приведен на еаслушање у Обласни комитет РРП.

На годишњој скупштини која је одржана 13. августа 1948, године смењен је добар део руководства Савеза. За председника је потврђен Бора Поповић, за генералног секретара је изабран Александар Курић, за

секретара и одговорног за културу Борислав Божин... све сами активисти РРП.

Извршни оцбор ССКДУР-а на својој седници од 16. јануара 1949. године усвојио је Резолуцију којом се подржава Резолуција Политичког бироа ЦК РРП по националном питању.

Из резолуције ССКДУР-а издвајамо неколико пасуса:

Под упутством Румунске радничке партије, Савез словенских културно-демократских удружења успео је да целој организацији да нову организаторску структуру укљањајући из руководства добар део експлоататорских елемената, замењујући их са поштеним елементима регрутованим из редова радних сељака и да је претвори у једну културну организацију словенског радног становништва, чињеница која је у извесној мери спречила покушаје да се створи такозвано „национално јединство то јест јединство између експлоататора и експлоатисаних са циљем да се успава класна свест радног народа.

Савез је у великој мери успео да из средине организације склони носиоце национал-шовинистичке линије Титове издајничке класе, да демаскира агенте које је послао Ранковић у нашу земљу, који су тражили да заваде словенско радно становништво са румунским народом и да шире национализам у редовима словенског становништва... Путем наших организација појачаћемо заједничке манифестаије, мобилисаћемо словенско радно становништво у заједничком раду са румунским народом и осталим народностима, да би и овим путем допринели јединству трудбеника.

У другој половини 1949. неколицина челника Савеза је ухапшена, и тако је настао „Процес групи шпијуна и издајника у служби шпијунаже Титове антифашистичке клике." Оптужница ик је теретила за злочиначку активност, „шпијунске делатности", „покушај империјалиста да присаједине румунски Банат Југославији", „поткопавање нашег народно-демократског режима", „спречавање изградње социјализма у нашој земљи", „растурање субверзивног материјала", „припадност агентури антифашитичке клике Тито-Ранковић" итд; наравно да су оптужени све ово „признали". И 7. августа 1950. изречена је пресуда. А казне су биле „по заслузи". Никола Милутиновић и Видосава Недић осуђени су на смрт, Милош Тодоров, Божидар Станојевић и Бошко Лацић на доживотну робију, Миладин Силин, Анђелко Пејовић и Милорад Адамов на 25 година тешке робије и лишење грађанских права, Жива Петровић на 15

година, Светомир Радосављевић на 12... После овог процеса, следила су током 1950-51. године суђења другим „групама издајниика" за „злочин издаје државе", „подстицање на злочин велеиздаје" и„злочин шпијунаже", „злочин против државног уређења" и„преступ растурања забрањених публикација". Стотинак угледних Срба осуђено је на тешке године робије.

У овим политичким процесима одржаним после Резолуције Информбироа осуђени су на разне затворске казне следећи Срби Семиклушани:

1. Мила Адамовић
2. Георгије Гороновђ
3. Витомир Добрић
4. Михајло Илин
5. Васа Илин
6. Јулије Јовановић
7. Миодраг Керпенишан
8. Георгије Конић
9. Борислав Конић
10. Стева Лепојев
11. Милица Павлов

Крајем педесетих година, упоредо са развијањем нових производних снага у Румунији, одвијао се и процес смањења приватне својине у сеоским срединама. Још на пленуму ЦК Румунске радничке партије од 3-5. марта 1949. године донета је одлука о потреби „ограничавања и ликвидације капиталистичких елемената у пољопривреди."

Затим је усвојена Одлука Министарског савета број 1154/24. октобра 1950. којом се одређује начин досељавања и становања у пренасељеним урбаним центрима.

Решењем Министарског савета број 344/15. марта 1951. одређује се (члан VI) да *Министарство унутрашњих послова може на основу своје одлуке да нареди премештање из пренасељених центара ма које особе која није више потребна тамо, као и премештање из насеља оних особа које својим манифестовањем према народу штете изградњи социјализма у НРР. Горе наведеним особама може да се одреди обавезно место боравка у ма којем насељу широм земље.*

Решење Министарског савета број 326/С 27. августа 1951. садржи упутства у вези са оснивањем нових насеља, у којима ће се сместити породице депортираца из разних крајева земље.

Неповерење које је по налогу створено према Југославији и њеном руководству расло је сваког дана. Свакодневне пропагандне акције које је организовала Партија имале су за циљ да код становништва у пограничној зони створе осећај несигурности. Био је то део већег плана застрашивања Банаћана за њихово западњачки оријентисано држање у периоду социјалистичког преображаја земље. Паралелно са тим припремана је и казна.

Најпре је донето Решење Министарског савета број 200/ 1951. којим је одлучено да се извесне категорије становника пограничне зоне са Југославијом у дубини од 25 км раселе у унутрашњост.

У пролеће 1951. године појачана је антититовска пропаганда преко штампе и партијских организација, са намером да створи психозу несигурности у редовима становништва, а истовремено вршене су и провере на терену ради идентификације "сумњивик особа" према састављеним списковима.

И најзад, донета је одлука бр.200/5.06.1951. Министарства унутрашњих послова са наредбом за отпочињање акције.

Истовремено одређени су одговарајући војни ефективи безбедности, милиције и граничара, њих око 10.000 блокирало је пограничну зону, а око 12.000 војника и официра одређено је да изведе операцију подизања и пратње до одредишта.

И тако, према Решењу Министарског савета број 200/ 1951 за бројне становнике Баната почела је „Бараганска Голгота". Наиме, са појаса од око 25 км према југословенској граници, од села Стара Беба (Тимишка жупанија) до места Груја (жупанија Мехединц), депортовано је у Бараганску „пустињу" на десетине хиљада становника свих националности. Са житељима из 203 места жупанија Тимиш, Караш-Северин и Мехединц основано је 18 нових бараганских насеља. На тај начин су ондашње власти хтеле да „очисте" ову зону од „елемената који би могли да угрозе политику Партије". А ти „елементи" су били: богатији Банаћани, Срби за које се сумњало да симпатишу титоизам, бивши борци са источног фронта, особе са „сувише великим устима", људи без иметка али који су били у каквом сукобу са неким од месних челника, разне придошлице и избеглице и слично, већ према списковима који су састављени уз помоћ месних партијских организација.

Кобне ноћи 18/19. јуна 1951. године на многим железничким станицама чекале су композиције теретних вагона. Око поноћи су се размилели припадници војске и милиције у потрази за капијама које су претходно обележене гранчицама багремовог цвета.

Пробуђеним укућанима ставили су на знање да за 2-3 сата покупе најпотребније ствари, део покућанства и нешто хране, и да пред зору буду на сабирном месту.

Након што су путовали неколико дана и ноћи у нељудским условима, теретни возови су се заустављали усред непрегледне Бараганске равнице. Будући становници ових крајева су истоварили свој пртљаг из вагона и пренели га у сред поља, на стрњику, где су били пободени кочићи који су означавали парцеле одређене за сваку породицу. Ту, испод ведрог неба, првих неколико месеци провели су незаборавне дане само са донетим пртљагом. Затим су почели градити земунице и колибе пошто се приближавала зима. Пијаће воде није било у тим местима, већ се она доносила са велике удаљености или се продавала, а исхрана је била на ивици опстанка. Понесене резерве су се полако завршавале. Али, људи су покушали да се снађу. Почели су да раде у оближњим пољопривредним предузећима, поготово на гајењу памука. Већ исте године почели су да граде мање куће од набоја или земљаних цигала покривене сламом или трском и да организују живот за дужи период, пошто су стекли утисак да ће ту остати дуже време. Иако им је кретање било ограничено, нашли су начина да се донекле редовније снабдевају и одрже преписку са најближима у родном селу.

Године су пролазиле, живот им је постао сношљивији, али чежња за родним крајем била је велика. Усред новонастале међународне ситуације, средином 1955. године, створиле су се прилике да државне власти преиспитају целисходност ове мере. У јесен исте године стигла је вест да ће се вратити својим крајевима. То се обистинило, и они су постепено почели да се враћају; процес је завршен почетком 1956. године.

Међутим, ново разочарење су доживели када су угледали остављене домове у родном селу, стање у коме су их оставили и како су их нашли, када су дознали како су се понашали неки од њихових сељана након њиховог одласка.

Али, сада већ прекаљени, кренули су да спасу оно што се још спасти дало. Постепено су се укључивали у свакодневни живот сеоске заједнице.

Чињеница је да су сви они остали са дубоким ожиљцима у души након оних страдања све до данашњег дана. Склони су да праштају али желе да то памте наредне генерације.

Из Великог Семиклуша исељени су у Валеа Вијилор:

1. Веселиновић Макса, Даринка (Мијатов);
2. Ђорђевић Даница;
3. Козаров Ирина;
4. Конић Бојана, Ђура;
5. Керпенишан Ђорђе, Цвета, Марија, Јелена;
6. Мијатов Александра, Александар;
7. Мијатов Шандор, Милева;
8. Мијатов Јелена (Божин);
9. Обрадов Обрад, Јана;
10. Обрадов Паја, Јана;
11. Пајтић Светозар, Миланка, Верица, Ђура;
12. Перин Пера, Тинка, Драгомир;
13. Перин Живко;
14. Петровић Јулка;
15. Павлов Велимир, Катица;
16. Пејић Рацко, Велинка, Душан;
17. Путић Драгомир, Ефтимија;
18. Рајчић Огњеслава;
19. Средојев Славко, Данка, Средоје†, Даница (Петков);
20. Средојев Урош, Горица, Бојана (Чекић);
21. Средојев Бошко, Јела, Живко, Средоје, Софија;
22. Средојев Јоца, Јованка, Душан, Душица, Драгица;
23. Средојев Тодор, Јелена, Велимир, Велинка;
24. Степанов Обрад, Ђула;
25. Филипов Светозар, Милица, Миодраг, Велинка (Аднађ);
26. Мијатов Јоца, Стела;
27. Токоница Ружица, Тиберију, Делија (Мекота), Меланија-Беба (Мекота).

Разговарали смо са неколицином особа које су биле у Бараганској Голготи.

Тужно.

Уместо свега поновили бисмо ону већ исказану: Догодило се, не поновило се!

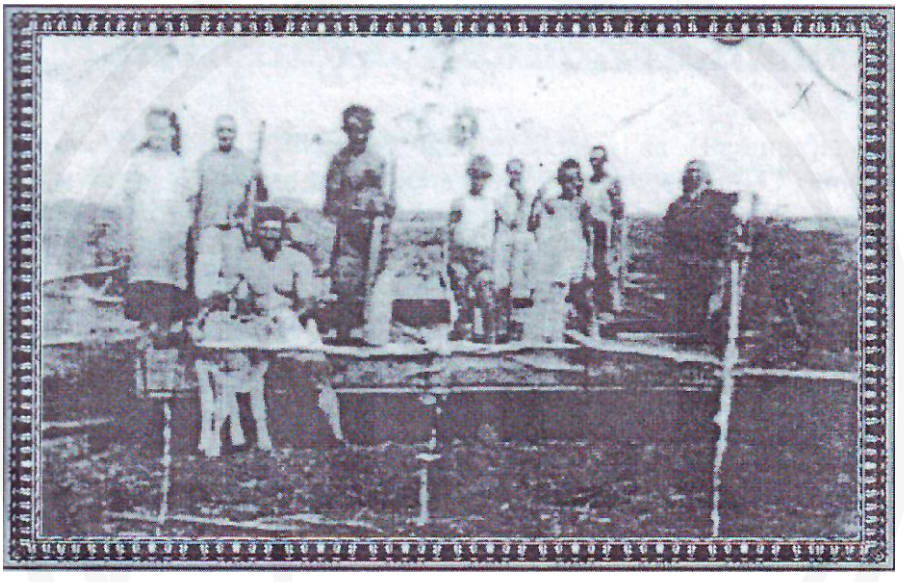

Породица Филипов у Барагану гради кућу

www.dbsr.ro

ПОРОДИЦА НАКО

Порекло и генеологија. Породица *Нако од Великог Сент-Миклоша* је грчкоцинцарског порекла која вуче корене из Македоније, из околине Ђевђелије, из места Догреани[49]. Познат им је родослов за десет нараштаја у старој постојбини почев од XIV века, када су већ поседовали племићки статус и бавили се трговином.

У Аустријску царевину долазе у другој половини XVIII века браћа Христифор и Кирил, синови Аврама III. Христифор долази први, 1760, бави се трговином, постаје снабдевач аустријске војске. Десет година касније придружује му се брат Кирил, с намером да унапреде трговинске послове. Поред трговине на велико, житарицама и стоком, они оснивају у Старој Бешенови перионицу за вуну, ради снабдевања аустријске војске.

Након инкорпорације Баната у Угарску 1779. године, Бечки двор је започео распродају поседа Коморе у Банату путем јавних лицитација. На лицитацији која је одржана 1. августа 1781. у Бечу браћа Нако су купили поседе Комлош и Маријенфелд (Велику Теремију). Наредне године купили су и посед Велики Сент-Миклош за 702.763 форинти и трећину исплатили одмах. Цар Јосиф II доделио им је 27. фебруара 1784. племићку титутлу, а већ 28. маја исте године новом дипломом придодао им је и одредницу „от Великог Сент-Миклоша“.

Након што су преузели поседе, браћа су се својски заложила да их организују и уреде. Изгледа да то није ишло глатко, због отпора који су пружали дотадашњи уживаоци дотичног земљишта, који су тако постали кметови, те су нови власници предузимали и строге мере против бунџија све до ивице суровости, нарочито против Срба и Румуна. Да би повећали ратарску и сточарску производњу, браћа Нако су 1788. и 1790. године населили своје имање у Семиклушу, са шездесетак румунских породица из зоне Абруд (Западни Карпати, садашња жупанија Бихор).

Христифор је био ожењен Софијом Сечујац, ћерком генерала Арсенија Сечујца „од Хелденфелда“ и Јелисавете Новаковић. Венчање је

[49] Hans Haas, *Neamul nobiliar Nákó de Nagy-Szentmiklós. Ascensiunea şi declinul unei dinastii de conţi*, Reşiţa 2011, стр. 13-26.

обављено у Темишвру (Фабрици)[50] 31. октобра 1784. године, а кум је био прота великосемиклушки Стефан Миладиновић.

Христифор Нако **Софија Нако**

(Портрети непознатих аутора у власништву Галерије Матице српске у Новом Саду)

Године 1783. браћа Нако су склопила нов међусобни уговор на 28 година, по којем ће се заједнички бринути како о трговинским пословима у Бечу, тако и о имањима у Великом Семиклушу и Маријенфелду. Пословање је узнапредовало, међутим услед смрти Христифора Нака (4. децембра 1800, Будимпешта) дошло је до поделе добара и обавеза.

Тако је Христифоровом наследнику Александру (1785-1848) припао посед са седиштем у Великом Семиклушу, који је обухватао Велики Семиклуш, Немачки Чанад, Телек, пустару Поргањ и подоста шума, у површини од око 12.000 катастарских јутара, док је Кирилову сину Јосифу (1786-1816) припао посед Маријенфелд, који је обухватао Теремију, Велики Комлош, Наково, Српски Чанад, пустаре Визеждија и

[50] ТЖУНА, фонд „Грађанско стање“, Венчани (1779-1789), бр. 177/31.10.1784.

Геролам заједно са тамошњим шумама. Касније ће се овом поседу додати још села Визеждија и Бекент[51].

Кирил (? Догреани – 4. октобра 1787, Беч) је био ожењен Росином Хаџи Скарлатор и имали су сина Јосифа (рођ. 14. септембра 1781). Кирил је више боравио у Бечу, а када је долазио на своје имање имао је као боравиште место Српски Чанад пошто је ту саградио породични дворац.

Браћа Нако, Христифор и Кирил, били су православци. Њихови потомци ће постепено прећи у католичку веру: Христифоров син Александар и Кирилова праунука Милева[52].

Син Христифоров, Александар, добио је 27. јула 1807. од цара Франца I грофовско достојанство са предикатом „Gróf Nákó de Nagy-Szentmiklós“, док је Јосиф задржао само угарски племићки ранг.

Христифор и Софија Нако сахрањени су у Српској православној цркви у породичној гробници.

Када је Александар остао без оца као петнаестогодишњак, одређен му је тутор, старешина католичког манастира у Ђуру, Пејтнер. Када је постао пунолетан, прешао је у католике. Александар (Шандор) се оженио године 1808. грофицом Терезијом Фестетић од Толне, рођене 15. априла 1787 у Бечу, која потиче из угледне хрватске племићке породице. Игнац Фестетић, барон, био је царско-краљевски трговац и имао је предиван дворац у месту Кестхели, у близини Балатона. Александар и Терезија су имали сина Коломана (Калмана) који је рођен 22. фебруара 1822. у Бечу. Ту ће Александар купити једну палату која ће касније бити позната као палата Нако, где ће се настанити породица. Године 1813. цар Франц I потврдио је Шандору титулу грофа, и од тада ће тај огранак породице носити достојанство грофовства, док ће Кирилови потомци остати са титулом племића.

Гроф Александар је финансирао изградњу римокатоличке велелепне цркве у Великом Семиклушу, чија је градња започела 1816. године и са унутрашњим украшавањем и опремањем трајала је око две деценије. У овој цркви, испод олтара уређена је породична гробница. Ова фамилија је имала и једну ћерку, Ану-Марију, која је приликом удаје добила одговарајући мираз. Напомињемо да је у порти католичке цркве споменик Св. Јовану Непомуку, заштитнику Баната.

---

[51] Др Антал Хегедиш, *Аграрни односи у Торонталској жупанији у Банату 1779-1848,* Нови Сад 1987, стр. 20.

[52] Hans Haas, *Neamul nobiliar Nákó de Nagy-Szentmiklós. Ascensiunea şi declinul unei dinastii de conţi*, Reşiţa 2011.

Дворац породице Нако

Александар I Нако вршио је дужност почасног мађарског дворског краљевско-царског секретара, са које је иступио 1829. године. Он је постао члан „Генералне конгрегације племића Торонталског комитата“ са седиштем у Великом Бечкереку 21. јуна 1830. године. Преминуо је 17. септембра 1848. у Будимпешти, а сахрањен је у Великом Семиклушу, у породичној гробници испод олтара католичке цркве. Његова супруга Терезија преминула је 1873. године и сахрањена је у истој гробници.

www.dbsr.ro

Њихов син Калман, рођен у Бечу, одрастао је у Великом Семиклушу, где је провео највећи део свог живота, пошто је од оца наследио огромно богатство. Он је саградио и овдашњи породични дворац 1864. године, зграду која постоји и сада. Дворац је поседовао библиотеку са преко 5000 томова, велику колекцију уметничких слика, ловачких трофеја и вредних предмета. Имао је концертну дворану, велики парк са егзотичним растињем, видиковац итд. Био је ожењен баронесом Бертом Ђерђанфи од Бобде (1819-1882). Берта је била лепа, ватрена, талентована у певању и сликању, а у брак је унела и позамашни мираз (имање Толвадију). Све то им је омогућило да воде раскошан и безбрижан живот, са путовањима по свету, учешћем у најважнијим догађајима у тадашњим високим мађарским племићким круговима.

Берта Нако се истицала, заједно са супругом, у бројним хуманитарним акцијама, донацијама и задужбинама. Поменућемо само задужбину за болницу „Берта“, прву такве врсте у овим крајевима. Калман Нако има велике заслуге за изградњу железничких пруга Арад – Велики Семиклуш – Сегедин (преко Чанада). Такође за оснивање водопривредног друштва „Аранка“, за изградњу мостова у насељу, уређење парка, клизалишта, одржавање католичких црквa у месту и Чанаду итд.[53] О Берти је кружила прича да је наводно циганског порекла.

О једном од доброчинстава остао је запис на спомен-плочи на мађарском језику:

Болница задужбине Берта. У спомен многопоштованом грофу Нако Калману и супруги му Нако Ђерђанфи Берти од Бобде, подигнут 1883. из донација Торонталске жупаније; проширена 1867/7. године секцијом за унутрашње болести уз помоћ грофа Андраши Ђуле, министра унутраш-њих послова Краљевине. Гроф Нако Шандор Великосемиклушки, поседник, финансира пројекат који је реализовао архитекта Копец Ђерђ из Будимпеште између 1908-1910. године.

[53] Види и: Victor Schreyer, *Нав. дело*, стр. 19.

Болница „Берта Нако“

Ова породица је имала само једног наследника: Александра-Шандора II (1846-1889), који је рођен на пустари Рароти где је породица имала мањи дворац. Александар II Нако рођен је у периоду кад је фамилија већ почела да има финансијске проблеме. Александар се оженио глумицом Елизабет Сабине вон Витенберг. Због крхког Александровог здравља породица је често мењала место боравка. Најзад су купили омање имање са одговарајућим дворцем у Доњој Баварској, у месту Вилсхофен близу Дунава, познато под именом „Шулер-хоф“. Изгледа да ни односи између оца и сина нису били најсрдачнији.

На овом имању им је рођен 23. децембра 1871. године и син Александар III Нако, а такође и ћерка Ержебет Берта Милева Марија Малвине (5. јула 1883). Током зиме породица се повлачила у Беч или Будимпешту. Александар III је наследио породично имање оптерећено дуговима. Још од ране младости заузимао је високе положаје у мађарском друштву, између осталих био је и губернатор града Фиуме-Ријека (1904-1909). Године 1896. оженио се баронесом из Ловрина Естер Липтај де Кишфалуди. Породица је становала махом у Великом Семиклушу. Ћерка

Берта Ержебет Марија се удала за мађарског краљевског потпуковника Тибора барона фон Берг.

Иначе Александар III Нако је одржавао дугогодишњу ванбрачну везу са младом бечком глумицом јеврејског порекла Хилдегардом Петерс, а то је био разлог његовог развода од баронесе Естер 1920. године. Након недеље дана од развода он се венчао са младом Хилдегардом (рођ. 1890). Из овог брака рођена је 16. априла 1922. ћерка, Ержебет Хилдегард Берта Милева Терезија Марија.

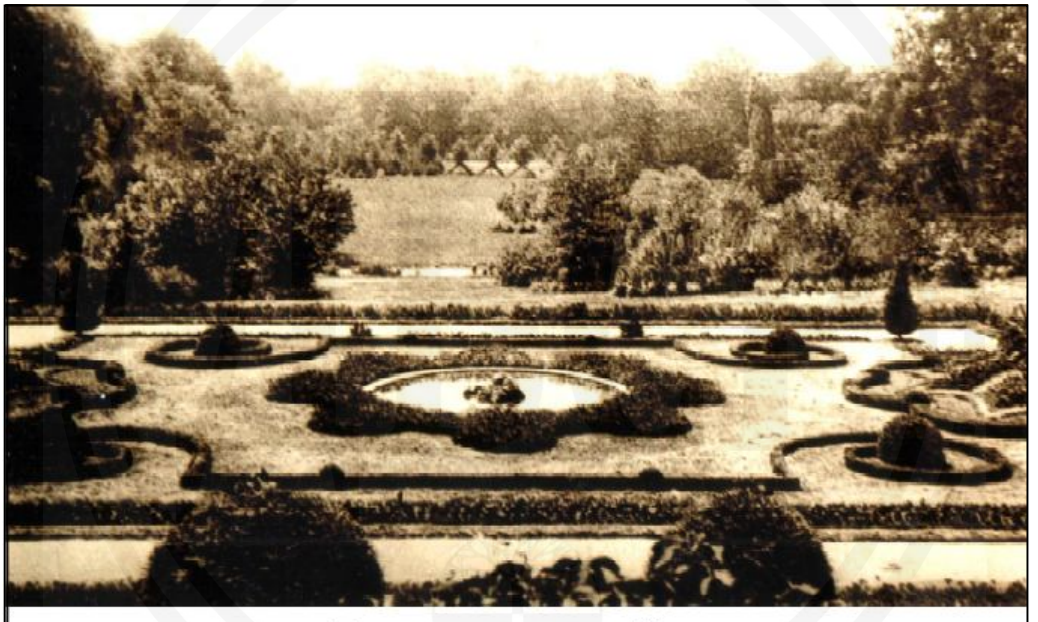

Парк поред дворца Нако

Године 1920, притиснут дуговима и новонасталим условима, Александар III Нако је одлучио да прода дворац у Великом Семиклушу. Тако је ово велелепно здање променило више власника до после Другог светског рата када је потпуно вандализовано. Сада је ова зграда враћена у културно-уметничке сврхе.

Александар III, као последњи мушки изданак грофовске лозе Нако од Великог Семиклуша, почео је уочи Првог светског рата да парцелише и распродаје и велики земљишни породични посед. Оно што није успео да прода преузела је држава након аграрне реформе 1921. године. Иако у финансијским тешкоћама, последњи Нако је поклонио становницима

Семиклуша Високу женску школу, коју ће касније преузети под патронат католичке редовнице „Нотр дам“.

Опхрван званичним обавезама и породичним проблемима, Александар III Нако упокојио се 1923. године, а са њиме се гаси мушка линија породице Нако од Великог Семиклуша, која је оставила дубок траг у свести житеља независно од националне припадности.

Иначе последњи потомак породице Нако по женској линији, контеса Ержебет Берта Марија Милева Терезија преминула је 15. јуна 1981. године у Вилсхофену.

Дворац Нако

Христифор Нако, спахија великосемиклушки, хтео је да уздигне пољопривредну културу својих кметована на виши ступањ. Зато је одлучио да оснује такозвану „индустријску пољопривредну школу“, прву такве врсте на овим просторима.

Својом тестаментарном опоруком из 1799. године он је одредио да се та школа оснује у Великом Семиклушу и да се у њој школује 12 кметовске деце са његовог властелинсва, по троје сваке народности: немачке, мађарске, српске и румунске. Настава је требало да буде бесплатна и сваки ученик је добијао стан, храну и 40 форинти годишње

стипендије. За практичну обуку одредио је 24 јутра земље. Од прихода са ове огледне површине половина је припадала управитељу школе, а једна четвртина ученицима. Ова задужбина је ступила на снагу после смрти оснивача.

Христифор Нако је преминуо 1800. године у Бечу и Угарско намесничко веће је овластило Шамуела Тешедика, словачког педагога који је основао прве две такве школе на територији Угарске, да састави правила школе[54]. Он је то успешно урадио, и школа је почела да ради од 1802. године под управом Јаноша Винцеа, ученика Шамуела Тешедика. Помоћници су му били његова супруга и један учитељ који је био задужен да полазнике учи читању, писању и рачунању. Позитивни резултати са ових огледних површина побољшавали су принос на осталим пољима. Из сточарства би се учило одгајивање племенитих пасмина, а у програму су били и пчеларство, одгој свилених буба и повртарство. Талентованим ученицима би се омогућио наставак школовања са 300 фор. годишње стипендије до узраста од 24. године. У оквиру школе је радила и ручна ткачница. Девојке које би показале резултате у плетењу, добијале би 100 фор. као мираз приликом удаје.

У првој генерацији полазника[55] ове јединствене школе, основане само за кметску децу, било је уписано пет Немаца, четири Србина и три Румуна. Очеви ових били су сесионалисти (10), један инквилин и један млинар. Ученици су слушали предавања на немачком и румунском језику.

Међутим, ова установа се угасила већ након четрдесетак година. Тачније, после 1848/49. године, када је укинуто кметство, дошло је до спора са породицом Нако, која је 1855. године потпуно распустила школу.

После тога је дошло до спора са државним властима и као резултат тог спора школа је почела поново да ради 1887. године као државна установа на челу са Јаношом Белом Бартоком, оцем познатог музичара Беле Бартока. У таквом облику ова школа, која је спремала стручњаке за пољопривреду, радила је под разним облицима до наших дана.

Кирил Нако је више боравио у Бечу и Будимпешти, камо су га водили трговачки послови. Ту је и умро 4. октобра 1787. године, када му је син Јосиф једва испунио годину дана. После очеве смрти тутор је постао стриц Христифор, а после његове смрти (1800) старатељ је био Јозеф Марфи.

---

[54] Др Антал Хегедиш, *Аграрни односи у торонталској жупанији у Банату 1779-1848*, Нови Сад, 1987, стр. 123-124.
[55] *Исто,* стр. 124.

Када је постао пунолетан, Јосиф је преузео администрирање огромног имања наслеђеног од оца. За седиште имања одредио је *Велики Комлош*. Ово насеље налази се на 25 км јужно од Великог Семиклуша и почетком XIX века ту су живели Срби, Немци, Словаци и Румуни досељени из Олтеније.

Срби се помињу као део староседелачког становништва. У месту је постојала стара српска црква посвећена Светом Великомученику Георгију, од печене цигле[56]. Тада је већ била у оронулом стању, те је касније порушена. Место је обележено дрвеним крстом, да би ту касније био подигнут властелински амбар. Иначе Срби су се постепено иселили из овог места, па је 1900. године забележено само 35 српских душа.

Племенити Јосиф Нако од Великог Семиклуша оженио се Константином (Констанцијом), ћерком Јована Сисанија од Новог Бечеја и имао је шесторо деце. Само је син Јован заживео и наследио породично имање.

Јосиф Нако је преминуо у Бечу 8. јула 1816. године од плућне болести и сахрањен је у породичној крипти у румунској православној цркви у Великом Комлошу.

Јован пл. Нако

Јован Нако. Јован је рођен 16. септембра 1814. године и остао је без оца као двогодишњак. Његова мајка је преминула 16. новембра 1825. и тако је Јован остао сироче те су му одређени тутори.

Јован се школовао у Пешти и Бечу и студирао је право.

Дипломом од 8. априла 1840. године Јован Нако је на племићку титулу добио и одредницу „од Маријенфелда“, тако да се од тога времена он потписује као Јован Нако „от Великог Сент-Миклоша и Маријенфелда“. Касније се назив Маријенфелд мења у Велика Теремија.

[56] Димитрије Руварац, *Темишварска епархија од њеног постанка до 1758. године,* Сремски Карловци 1914, стр. 29.

Године 1835. Јован се оженио Анастасијом Вучетић од Бриње и Чене, из тршћанске породице црногорског порекла. Породица је на почетку живела у Бечу и Пешти док нису саградили велелепни дворац у Комлошу. Имали су ћерку Милеву[57].

Анастасија пл. Нако

Иако су живели боемским животом, Јован и Анастасија су током живота били велики добротвори. Јован је, између осталог, основао прву и највећу књижевну задужбину у оквиру Матице српске, док је Анастасија редовно помагала издавање српских новина и часописа, нарочито оних који су се обраћали женама.

Јован Нако је био активан и на друштвеном пољу. Средином пете деценије XIX века носио је следеће титуле: „Јоан Нако от Великог Сент Миклуша, земљедержац Спаилука Маријенфелдског, Куедскиј и Кричевскиј, више с. с. међа Табле Судејске Приседатељ, Гражданин Пештанскиј,
член Књижевног содружества Матице сербске у Пешти, као и Содружества живописцов Албрехта Дирера у Нирнбергу.“

Од оца је наследио велики земљишни посед и племићку титулу „от Великог Сентмиклоша“. Посед је познат као Маријенфелдски и обухватао је Теремију, Велики Комлош, Наково, Српски Чанад, пустаре Визеждија и Геролам, шуме и др. Посед му је обухватао 545 6/8 сесија. За разлику од осталих млађих чланова породице Нако, он је остао у православљу.

За седиште свог поседа одредио је Велики Комлош, где ће саградити и дворац који је имао и позоришну дворану.

Међу великим пасијама богатог и образованог Јована пл. Нака од великог Сент-Миклуша биле су позориште и музика. По угледу на друге велике угарске магнате, у свом породичном дворцу у Великом Комлошу дао је саградити позоришну зграду са свим потребним реквизитима где је

[57] Душан Ј. Попов, *Јован пл. Нако од Великог Сент-Миклоша – велепоседник и први књижевни задужбинар Матице српске,* „Темишварски зборник“, бр.4/2006, Нови Сад, стр. 77-93.

основао сопствено позориште. Представе у том позоришту, које су приређиване за Јована Нака, његове пријатеље и оближње велепоседнике, имале су углавном добротворне циљеве, а често је и домаћин наступао на сцени као оперски певач, сценариста или режисер.

Нако је у младости школовао свој глас у Бург театру у Бечу, код италијанског професора и композитора Луиђија Гуиљијемија. Овај композитор је боравио и у Комлошу 1846. године. Наредне године Јован пл. Нако је наступио као тенор у оперској представи „Ослобођење Будима“, у пратњи оркестра састављеног од 36 музичара и хора од 18 певача. Позориште је било снабдевено свим потребним позоришним реквизитима. Пошто су му реквизити били веома скупоцени, често су позајмљивани околним позориштима. И Српско народно позориште у Новом Саду често је тражило помоћ од позоришта у Комлошу.

Дворац Нако у Великом Комлошу

Представе су извођене на немачком језику, али и на мађарском. Претпоставља се да је овде гостовало и Српско народно позориште.

У свом дворцу је Јован Нако држао под уговором и два своја оркестра: гудачки и дувачки са укупно 21 музичарем[58]. Није остало забележено који им је био репертоар.

Иако је много путовао по свету, његово позориште је радило и када није боравио у Великом Комлошу. Након његове смрти (1889), ћерка Милева је укинула рад позоришта, распродала гардеробу и реквизите а

[58] Martin Kurzhals, *Kurze Geschichte des banat und seinen deutschen Besiedlung. Die Bergangebeit des Dorfes Grosskomlosch. Die Familie Nako*, Temeschburg 1940, стр. 132-142.

згради је доделила другу намену. Зграда бившег позоришта је опстала до после Другог светског рата.

Под утицајем Теодора Павловића и Павла Рићичког, *Јован Нако* се уписује у Матицу српску са непуних 19 година.

Исто под утицајем својих пријатеља Павловића и Рићичког године 1837. он удлучује да оснује задужбину књижевног карактера и намене.

На главној скупштини Матице српске одржаној 15. августа 1837. године, Матичин секретар Теодор Павловић саопштио је присутнима да млади Јован Нако „по родољубивој својој жељи Србско народног напретка Матици 5.000 фор. сребра даровати опредељава, и да ће о даровању том и сам Матицу који час писмено известити и уверити.“ Међутим Нако је одуговлачио са предајом дотичног завештања, те је тек 27. фебруара 1844. лично предао Матици 5.000 фор. и још 750 фор на име камате за претходни период са назначењем да ту своту новца даје „на цељ распрострањенија књижества и просвештенија народњег“.

У Завештателном писму Јован Нако открива и разлог свога доброчинства[59]: „По љубави, коју свагда спрема Рода свог у грудма носим, и жељи, којом изображеније и просвештеније Народа Сербског, и чрез ово благостојаније, чест и славу Његову распрострањену видети желим.“ У писму су такође веома прецизно формулисани услови за руковођење овим фондом, полагање завршних рачуна и слично, што све доказује да је Јован Нако био веома обавештен и вешт у вођењу правних и финансијских послова.

Овим чином остварили су се услови за оснивање прве књижевне задужбине код Срба, што је код многих Матичиних чланова подгрејало наду у оживљење и процват српске књижевности.

Финансијско стање Задужбине *Јована Нака* током година било је добро и, да је било више интересовања или могућности, тај фонд се могао оптимално искористити. Из Накиног фонда, у периоду 1846-1913. године, награђена су 23 књижевна дела. Спектар награђених дела чинили су поезија, проза, преводи из светске књижевности и филозофске литературе, али и радови из сфере религије или пак популарисања телесног васпитања.

Од самог свог учлањења у Матицу српску, Јован Нако се интересовао за њене активности, нарочито после 1837. године када је обновљен њен рад, често присуствујући седницама или учествујући у раду одбора или залажући се за њене интересе у Бечу или Пешти.

---

[59]Душан Ј. Попов, *Јован пл. Нако од Великог Сент-Миклоша – велепоседник и први књижевни задужбинар Матице српске,* у „Темишварски зборник“, бр. 4, Нови Сад, 2006, стр. 77-93.

Упорно се противио пресељењу Матице српске из Пеште у Нови Сад[60].

У млађим годинама интересовао се он и за српски друштвено-политички живот: на Црквено-народном изборном сабору 1842. године учествовао је као гост.

Јован Нако и његова супруга *Анастасија* били су племенити људи не само по титули, већ и по понашању: они су Српској православној цркви у Чанаду даровали две иконе, а године 1868. кумовали су приликом освећења другог звона за Румунску цркву у Великом Комлошу (док су им ћерка Милева и зет Зурло Дука де Сан Марко кумовали великом звону).

Иако је по природи био боем, што му је омогућавало његово огромно богатство, *Јован Нако* није остао равнодушан према потребама српског народа, те је знатна средства тог свог богатства усмерио на задовољење бар дела тих потреба и то у време када је то Матици српској било најпотребније. Зато је његов портрет изложен у Пантеону Матице српске.

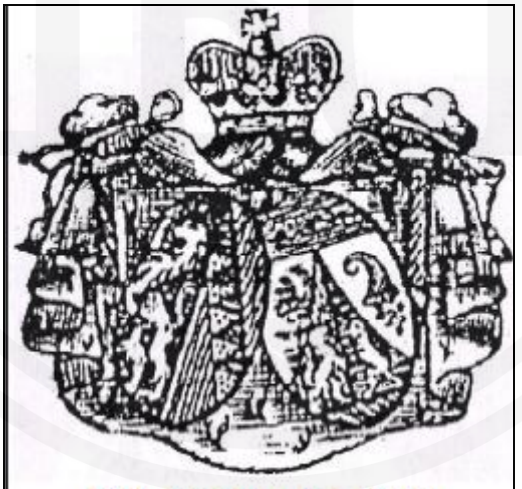

Грб Јована пл. Нако

Милева је сахрањена уз свог супруга у Будимпешти, у трећем кварту Старог Будима, улица Szőlő, у близини булевара San Marco, у католичкој цркви „Jó Pásztor" чију су изградњу заједно финансирали.

У дипломи о додели племства породици „Nákó de Nagyszentmiklós" налази се и племићки грб ове породице.

[60] Живан Милисавац, *Историја Матице српске*, *II део*, Нови Сад, 1992, стр. 13.

Грб барона Александра пл. Нако

Покушаћемо да га у наставку опишемо[61]:

Штит је подељен хоризонатлно на три неједнака дела. У горњој четвртини, на плавом пољу налазе се три цвета памука. У средњој четвртини, подељеној на црвено и плаво поље налази се пропети коњ златасте боје, док је у позадини пропети бик сребрнасте боје. Доња половина штита подељена је вертикално на два дела са златним и сребрним пољима. Уз врх стреле која дели поља уздиже се и црни орао са једне стране, а са друге стране полегнут је рог беријета из којег тече цвеће.

Изнад штита је кацига коју наткриљује црни орао раширених крила између којих стоји пропети лав који држи у обе предње шапе један цвет, највероватније памуков.

Кацига је постављена штофаним платном које виси уз штит, са десне стране црно-златне боје, а са леве црвено-сребрне.

Код благородних породица постојао је обичај да се у породичном грбу врше мање или веће графичке измене у случају да је дошло до неких промена у статусу: стицање вишег племићког ранга, подела на више огранака и сл.

[61] Walter Tonţa, Traian Galetaru, *Contribuţii la istoria comunei Comloşu Mare şi a Banatului,* Timişoara, 2003, стр. 97 и 101.

Тако је и гроф Калман Нако направио неколико измена у првобитном породичном племићком грбу те је крајем XIX века његов грб изгледао овако:

- вишестрани штит је подељен под правим углом на четири подједнака дела;
- на горњем десном златном пољу налази се црни аустријски орао у делимичном десном профилу;
- на горњем левом црвеном пољу је рог изобиља;
- на доњем десном пољу црвене боје налази се пропети коњ окренут улево;
- на доњем левом златном пољу налази се пропети бик окренут удесно;
- у средини, у срцу грба, на плавом пољу размештена су троугласто три цвета памука;
- на штит се наслања грофовска круна коју наткриљује грофовска кацига са отвореним визирима;
- кацигу украшавају платнени украси златно-црвене боје;
- на темену кациге налази се лав који израња из круне држећи у десној шапи букет цветова и биљака окренут удесно;
- лава штите два раширена орловска крила;
- штит придржавају два лава са окренутим главама и уздигнутим реповима, који се ослањају на геометријске орнаменте.

Породица Нако је остала дубоко укорењена у историјско памћење Семиклушана.

www.dbsr.ro

ЦРКВЕ

Прва црква. Када је саграђена прва православна богомоља у Великом Семиклушу није познато. Процењујемо да је то било пре доласка Турака у Банат. По њиховом доласку хришћанске цркве су претваране у џамије, а то се догодило и у Семиклушу. Када је хришћанско становништво измештено изван утврђења, у паланку, највероватније да је ту саграђена и српска црква. Мутни трагови нам говоре о постојању једне богомоље за хришћане током периода турске доминације. Након протеривања Турака из Баната, а међу првима оних из Поморишја, па и из Семиклуша (још пре 1700. године), месно становништво је журно обнављало цркве које су биле претворене у џамије.

И Семиклушани су пожурили и већ 1718. године темишварски владика Јоаникије Владисављевић осветио је антиминс за њихову цркву, а то је сигуран знак да је богомоља била спремна да прими вернике.

У наредне четири деценије уследили су радови на улепшавању, опремању, попуњавању са одговарајућим свештенством итд, тако да је 1758. године затечено[62] следеће стање:

Црква: храм Успеније Богородице, од цигље, окречена, 7 прозора, 2 врата тишлерска, покривена шиндром чамовом, патосана цигљом, торањ шиндром покривен и на њему 2 звона, порта заграђена кољем и прућем, гробље незаграђено.

Олтар: прост, св. Трапеза од цигље, окречена, на њој 5 плаштаница разних, Антиминс осветио Јоанићије Владисављевић 1718, 3 чирака од жутог пиринџа, св. Миро имају, Јевађеље московско, крст од сребра.

Проскомидија од цигље, 6 разних икона; путир, дискос, звездица, кашика, копље од сребра, аер и дарци од свиле, звонце од туча, кадионица од пиринџа.

Фелона 4 од платна белог, 1 од свиле; 3 епитрахиља од дамаске свиле; наруквице од рајхцајка; појаса 3 – 2 златоткана, а 1 тканица.

При олтару: темпло просто од дасака, горе Распјатије са Богородицом и св. Јованом, 12 апостола у среди Христос, 12 пророка у

---

[62] Д. Руварац, *Темишварска епархија од њена постанка до 1758. године,* Сремски Карловци, 1914, стр. 33.

среди Богородица, 12 разних икона, 6 престолних, св. Српског Арсенија и Максима – нов молерај, двери нове, 2 завесе на дверима од платна трукованог, 4 чирака од дрвета и гвожђа, иконостас; 2 певнице од дасака, столова 56, кандило од сребра и 3 од пиринџа, полиелеј од туча.

У Паперти 14 разних икона старог молераја, крстионица од камена, 3 барјака од дамаске свиле с разним светитељима.

Ова се црква налазила стотинак метара северније од данашње, на месту где је сада основна школа (претходно је то било седиште месне Општине).

Године 1777. излио се Мориш и била је велика поплава којом приликом су страдале бројне зграде у месту. Тада је оштећена и зграда српске цркве те се намећала темељна оправка или градња нове. У том периоду, тачније 1781. године аустријски цар Јосиф I издао је документ познат као *Патент о толеранцији вероисповести* (Toleranz patent) што је створило услове да и српско православље у Банату стекне равноправност са осталим вероисповестима. А то је, између осталог, значило да су Срби тада могли без сметње да оправљају своје цркве, граде нове, опремају их, запошљавају свештенике и сл.

1779

1960 ...оуспенія Пр҃естыя Бц҃ы во вароши Великом Сент Миклеушѣ священоде. пр҃еосще. и превосход. правосл. еп҃ск. теми. Моусеемъ Пѹтник и обоих цеса. и кралев. апос. велич. таиный совѣ. В Тем. аѵг. г҃і ҂аѱод.

Радојево, СПЦ, антиминс штампан 1743; поред уобичајених записа.

Садашња црква. Пошто је семиклушка богомоља била оштећена због поплаве, а постала је претесна услед демографског развоја места, наметнула се градња нове цркве. Нову цркву, посвећену такође Успенију Богородице, градили су православни мештани разних народности – Срби, Румуни, Грци – уз помоћ месне племићке породице Нако, од 1783. до 1787. године[63].

Црква је подигнута у непосредној близини старе која је касније демолирана.

[63] Миливој Беленцан, *Српска православна црква у Великом Светом Николи,* „Билтен Српског православног викаријата у Темишвару“, Темишвар, бр. 3(51) – 4(52)/1984, стр. 118.

Зграда је од печене цигле. Спољни облик јој је лађа, унутрашњи – крст са издуженим западним краком; олтарска апсида има полигоналну основу. Засвођена је печеном циглом. На јужној страни, приљубљена уз бочни зид цркве, стоји капела зидане површине око 12 квадратних метара, у којој су чланови породице Нако стојали за време богослужења. Сада је веза између капеле и лађе цркве зазидана, а бивша капела се користи као складиште[64].

До краја XIX века ова црква је била заједничка за све месне православце.

У цркви постоје најмање две гробнице: једна испод олтара, бившег проте чанадског Максима Миладиновића, и једна у наосу, обележена мерменом плочом без натписа, која је припадала главним ктиторима ове цркве – члановима властелинске породице Нако. Месна традиција казује да су ту сахрањени чланови прве генерације ове породице, односно Христифор Нако са супругом. Њихови потомци су прешли у католике и сахрањени су у породичној гробници испод олтара месне католичке цркве чију градњу су они финансирали. Иначе у порти је сачувано неколико надгробних споменика из XVIII и XIX века који су касније измештени.

Као мали куриозитет наводимо податак да је споредни улаз у Накином дворцу перпендикуларан на западни улаз у цркву.

Архитектонски опис. Архитектонски опис садашње семиклушке цркве својевремено је саставила историчар уметности Вукица Поповић[65] те га наводимо у целости:

Црква је једнобродна грађевина са олтарском апсидом на источној страни и звоником изнад западног дела. Покривена је двосливним кровом, омалтерисана је са спољашње и унутрашње стране. Црква је хоризонтално рашчлањена соклом, паралелним профилисаним венцима и профилисаним поткровним венцем. Прозори су лучно завршени.

Западна фасада цркве је хоризонтално рашчлањена соклом, узаним фризом са метопама декорације и триглифима. Вертикално је рашчлањена пиластрима који се завршавају профилисаним капителима. Средњи пар пиластера фланкира портал са дрвеним двокрилним вратима. У спратном делу фасаде лево и десно налази се по једна лучно завршена ниша са профилисаним оквиром и пластичном архиволтом изнад. У

---

[64] Стеван Бугарски, *Српско православље у Румунији,* Темишвар – Београд – Нови Сад, 1995, стр. 96-97.

[65] Vukica Popović, *Srpski spomenici u Rumuniji,* Subotica, 1996, стр. 147-151.

средини изнад портала се налази лучно завршени прозор са профилисаним оквиром.

Изнад пиластера пружа се узани фриз ограничен са доње и горње стране паралелним профилисаним венцима. Фриз је декорисан метопама (без украса и триглифа). Изнад фриза је забат троугластог облика, уоквирен паралелним профилисаним венцима.

Звоник је двоспратан са лантерном. Први спрат звоника у средини има мали прозор правоугаоног облика са профилисаним оквиром. Други спрат звоника одељен је од првог паралелним профилисаним венцима. На ивицама звоника су постављени пиластри који се завршавају профилисаним капителима, а испод сваког капитела се налази по једна пластична гирланда. На свакој страни звоника је по један лучно завршен прозор са профилисаним оквиром. Звоник се завршава латерном изнад које је крст.

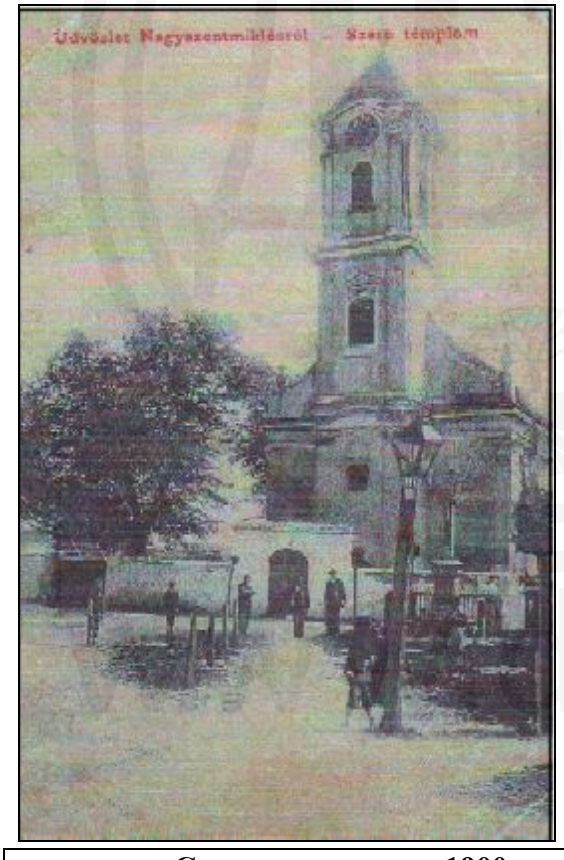

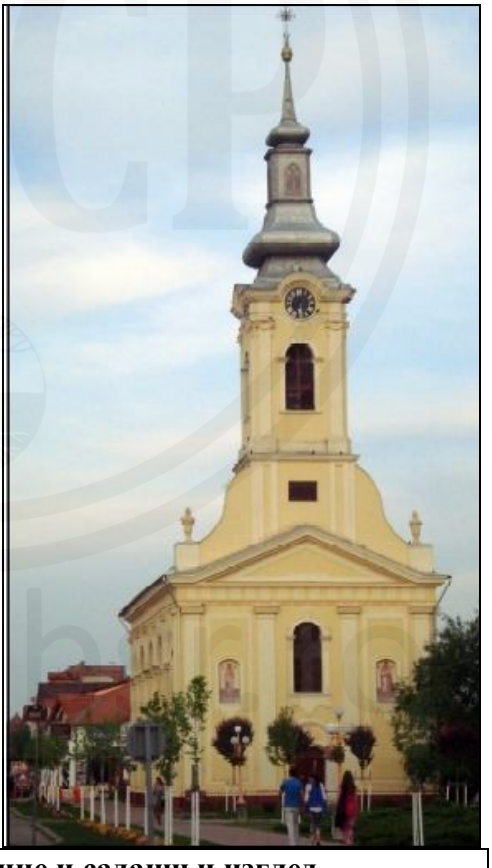

Српска црква пре 1900. године и садашњи изглед

Иконостас. Након што су саградили нову цркву, Семиклушани су настојавали да је што пре опреме и украсе. Најважнији посао био је израда и осликавање иконостаса. Заједница је економски ојачала доприносом месних трговаца и занатлија те су зато тражили бољег мајстора. Њиховом позиву одговорио је тада најпознатији српски сликар са ових простора Арсеније Теодоровић. Године 1803. уговорио је посао док је још радио у српској Успенској цркви у Вршцу. Требао је да ослика седамдесетак сцена[66]:

Детаљ са иконостаса

„Наручиоци су с правом очекивали од ученика бечке уметничке Академије да се спретно и зналачки снађе у разноврсним садржајима које је требало приказати. Свештеници и црквени општинари су предвиђали теме какве би одговарале њиховим жељама, а од вештине и разноврсних, па и теолошких знања сликара, зависило је да ли ће и како да их претвори у доживљајни свет икона.

Као да је унапред замишљено да пажњу најпре привуче, наглашено место на иконостасу добило је *Христово васкрсење.* Са стране, као да стражаре, постављене су фигуре светих ратника и великомученика *Георгија* и *Димитрија*. Између њих и *Васкрсења* нижу се два реда икона, у горњем су *апостоли*, у доњем *Велики празници*, међу њима два рођења – Богородице и Христа. На крају низа је типично Богородичин празник, све чешће светкован од XVIII века – *Богородичин покров*.

У доњој зони се догодило једно проширење. Уместо уобичајене четири, постављено је шест престоних икона. Истакнуто место добио је празник цркве *Успење Богородице*, али и *Свети Сава*, оснивач српске самосталне цркве. А у врху олтарске преграде, око *Скидања с крста* и

[66] Миодраг Јовановић, *Сликарство Темишварске епархије,* Нови Сад 1997, стр. 164.

Распећа, једни крај других стоје ликови старозаветних *пророка* и сцене *Христових страдања*.“ Детаљни опис иконостаса износимо у наставку[67]:

Висина и ширина црквене лађе дале су сликару прилику за широк тематски захват, и он се њиме користио. У соклу су: Сусрет Марије и Јелисавете, Јудита и Холоферн, Христос и Самарјанка, Усековање; на дверима – Свети Стефан, Благовести, Арханђео Михаил са Исусом Навиним; изнад двери – медаљони Браћа продају Јосифа, Тајна вечера, Жртва Аврамова; низ престоних икона – Свети Никола, Успење Богородице, Богородица с Младенцем, Спаситељ, Претеча, Свети Сава – као да бочно расте у следећи регистар, оивичен иконама Светог Димитрија, односно Светог Георгија; 12 празничних икона – Христос и Никодим, Рођење Богородице, Рођење Христово, Христос се јавља Богородици, Сретење, Крштење, Преображење, Беседа на Гори, Вазнесење, Силазак Светога Духа, Ваведење Богородице, Пророк Захарија у храму – насликано је у медаљонима; изнад њих, такође у медаљонима, симетрично је распоређено 12 апостола; централно место заузима икона Вазнесења Господњег; лук иконостаса испуњен је тематским склопом Распећа (где се поред медаљона Богородице и светог Јована Богослова јављају и два мања, са ликовима Марије Магдалене и Лонгина, а у подножју – Скидање с крста), уоквиреним са 12 сцена Христових страсти и, при крајевима лука, са 6 пророчких икона.

Двоглави орао изнад женске цркве

[67] Стеван Бугарски, *Српско православље у Румунији*, Темишвар – Београд – Нови Сад, 1995, стр. 97.

Иконе су сликане на платну које је потом налепљено на дрво. Није сачувано име резбара, међутим да се закључити да је и он био мајстор свог заната. Ма колико је он „*морао да удовољи очекивањима да се парадност појача имитирањем мермера, није у томе претеривао. Ни позлаћени сплетови орнамента не засењују очи пред доживљајем колористички одмерених Теодоровићевих слика. Резбарени мобилијер се приливао и на бочне зидове, на певнице и тронове, архијерејски и Богородичин, спојио се са декоративним луком између женске и мушке цркве. Све је подређено смишљено програмираном и спроведеном складу који краси унутрашњост семиклушког храма.*“[68]

Живопис, иконе. Крајем четврте деценије XIX века наметнула се и потреба да се иконостас већ очисти и изврше неке поправке. За то је упослен Никола Алексић 1838. године. Истом приликом он је израдио и живопис. Иако је ово зидно сликарство у XX веку неуко обнављано, остао је забележен његов садржај, махом сценама из Старог завета и Христовог живота[69]. На зидовима наоса и припрате биле су следеће сцене: Христос на мору, Крштење Христово, Кајање Марије Египћанке, Пут у Емаус, Рођење Христово, Сусрет Христа и Марије Магдалене.

Фреска са црквеног зида

[68] М. Јовановић, *наведено дело*, стр. 164.
[69] Vukica Popović, *Srpski spomenici u Rumuniji,* Subotica, 1996, стр. 149.

На своду, први травеј највероватније била је сцена Исус Христос Пантократор са Јеванђелистима и њиховим симболима. Други травеј: Позивање Мојсија, Мојсије прима таблице. Трећи: Милостиви Самарјанин, Безумни богаташ. Четврти: Добри пастир, Сејач. Све ове слике 1956. године неуко је пресликао Велизар Павловић, сликар аматер из Темишвара.

У олтару, на горњем месту била је сцена *Исус Христос као архијереј на трону*, а на зиду скоро у природној величини, светитељи *Јован Златоусти*, *Василије Велики*, *Григорије Теолог* и *Григорије Декалог*.

На зиду у наосу, на месту где је био улаз у капелу породице Нако, била је сцена *Исус благосиља хлеб у присуству Луке и Клеопе*[70]. У време обнављања унутрашњости цркве, године 1840. постављена је и дрвена преграда за одвајање женског дела храма од главног, мушког простора, у виду резбареног лука са двоглавим орлом при врху и иконама *Исуса Христа и Богородице*.

Након обнове унутрашњости храма због дотрајалости ликовних радова 1998. године осликани су свод и носећи зидови новим фрескама са измењеном тематиком. Цео сликарски посао извео је академски сликар црквене уметности *Мануел Патрашку.*

Распоред сцена на своду је следећи:

1. над солејом

- у средини – Нерукотворени лик Исуса Христа
- северно – Мироносице на гробу Христовом
- јужно – Благовести

2. наос – према истоку

- у средини – Исус Христос Сведржитељ
- северно – Васкрсење Христово
- јужно – Рођење Господње

3. наос – према западу

- у средини – Света Тројица
- северно – Распеће Исуса Христа
- јужно – Крштење Исуса Христа

4. пронаос

- у средини – Богородица са Исусом Христом
- северно – Молитва у Гетсиманском врту
- јужно – Васкрсење Лазарево

[70] Gh. Cotoşman, *нав. дело*, стр. 194-195.

Распоред сцена на зидовима је следећи:

1. паперта

- јужно – Успење Пресвете Богородице
- јужно – Исус Христос и жена Самарјанка
- северно – Вечера у Емаусу

2. наос

- северно – Пресвета Богородица и арханђел Михаило
- јужно – Исус Христос и праведни судија

На Богородичином трону и епископском трону су остале старе сцене: Богородица Бездинска и Бања Витезда, односно Исус Христос као дванаестогодишњак проповеда у храму. У олатру су, у великом формату, зидне слике следећих: Св. Јована Златоуста, Св. Василија Великог, Св. Григорија Богослова и Св. Саве Немањића. На горњем месту су старе иконе Цар Давид псалмопевац и Апостол и јеванђелиста Лука, а на проскомидији – Св. Јован Крститељ и Крунисање Богородице.

Приликом оправке спољашњости цркве постављено је десет фресака у удубљења испод прозора. Фреске је израдио исто академски сликар Мануел Петрашку, а оне су израђене о трошку месних парохијана као што произилази из записа на истим.

Заступљени су следећи светитељи:

- на западној фасади – Св. Сава и Цар Лазар
- на јужном зиду – Архиђакон Стефан, Света Петка, Свети архангел Михаило
- на олтарском зиду – Свети Георгије
- на северном зиду – Свети Никола, Свети Илија, Свети Јован Претеча, Свети Стеван Дечански.

Средином XIX века направљен је и Христов гроб украшен и осликан у шеснаест сликаних поља где су приказана Христова страдања.

На црквеном мобилијару налазе се још следеће иконе. На певницама – *Давид псалмопевац* и *Јован Дамаскин*; на Богородичином трону – *Светогорска Богородица са Младенцем*, украшена позлаћеном круном и драгим камењем, и *Живоносни источник*; на архијерејском трону – *Христос проповеда у храму*. У цркви се чува и неколицина појединачних икона махом непознатих аутора: *Распеће* (1830), *Стефан Дамаскин и Симеон Мироточиви са Св. Савом, Арсенијем и Максимом, Крунисање Богородице* (2) и др.

Капела породице Нако

Звона. Семиклушки парохијани позивани су на молитву милозвучним гласом црквених звона. Пре почетка Светског рата на црквеном торњу налазила су се пет звона. Дана[71] 14/27. VIII 1916. добила је овдашња Српска православна црквена општина налог од Епархијске конзисторије К бр. 1321/II 605 ex 1915. да до 19. августа 1916. поднесе извештај гледе евентуално реквирираних звона од стране државе; који је извештај дана 17/30. августа т.г. Епархијској конзисторији послат.

У извештају је наведено да су сва звона 1794. подигнута, да је тежина 1-ог звона 1.272 фунте и на њему стоји запис „Приложи сїе звоно Јосифъ Лукїичъ и синъ его Вартоломей стому храму Успенїа Пресватїа Богородицїъ во Ст. Міклушу 8/III 1794“, да је од бронзе, бакра и сребра направљен од „Kosmich Johann Kohl und Anton Litermann“ у Пешти; на сваком звону има *Распеће Христово*; црквена општина је молила да јој се прво, највеће, звоно остави стога што је оно у деобној парници са Румунима као један од најјачих доказа за получење св. Цркве служило, а после и зато што је у народу веровање да облаке успешно растерује, иначе му је звук леп, пријатан – такозвани православан; за треће звоно навела је црквена општина тај разлог да јој се остави што је то задужничко звоно и њиме се позивају о свим задушницама верни на гробље да својим мртвима помен чине, на што се овде јако пази; четврто звоно виндицира оставити

[71] Парохијски летопис (у наставку ПЛ), стр. 80-81.

зато што се оно употребљава при исходу душе, а које ће се убудуће и за свакидашње богослужење употребити. Прво, највеће, звоно је 1272 фунти, друго (крње) – 717 фунти, треће – 461 фунту, четврто – 220 фунти и пето – 172 фунте. Осим првог, највећег, остала су од бронзе направљена. Црквена је општина молила Епархијску конзисторију да код државе издејствује да јој се прво, треће и четврто звоно на употребу остави.

Године 1916, због ратних потреба у металу, реквирирана су три звона[72] у укупној тежини 753 кг за која је црквена општина добила надокнаду од 3.012 круна, новац који је положен у банку. Дана[73] 1. септембра/14. септембра 1917. добило је парохијско звање и овдашња Српска црквена општина под бр. Ад. К. 1705/II 663 ex 1917. наредбу и односно саопћење да је Министарство богочасти и јавне наставе одредило да се наше „мање звоно“ из године 1794. будући да је историјске и уметничке вредности не реквирира. Према томе ће се оно највеће звоно које је од праве историјске и уметничке вредности, те које је Јосиф Лукић и син му Вартоломеј 1784. године Српској православној цркви поклонио, реквирирати. Нашем народу јако је жао што ће му се ово највеће звоно однети јер има ретко пријатан и звучан глас. Од шест звона (једно на гробљу) остаће светој цркви нашој једино ово мало звоно.

У другој фази скидања звона са наших цркава, 1917. године, скинута су још два звона у укупној тежини од 739 кг за која је примљена одштета од 2.956 круна, од којих 1000 круна је уписано за ратни зајам.

На преосталом звону стајао је натпис: “Gos mich Anton Litman in Pest 1794”. Побожни хришћани Срби из овог места решили су да, по угледу на друге парохије, набаве себи звона. То су остварили на своју храмовну славу, Велику Госпојину, 1923. године, када су три нова звона освећена и подигнута на торањ[74].

При освећењу звона чинодејствовали су протојереј арадски Урош Ковинчић, јеромонах Герман (Јојић), а.п. из Сараволе, јеромонах Георгије (Драгић), бивши настојатељ манастира Бездина као и месни свештеник јереј Живојин Неговановић.

Звона су коштала око 200.000 леја и купљена су добровољним прилозима и разрезом. На великом звону стоји натпис да га дарују Срби из места у част Пресвете Богородице, на средњем звону – дарују Срби из места у част Св. Оца Николаја.

---

[72] ПЛ, стр. 81.
[73] ПЛ, стр. 84.
[74] Протојереј Миливој Беленцан, *Српска православна црква у Великом Светом Николи,* Билтен Српског православног викаријата, Темишвар, бр. 3-4/1984, стр. 118-119.

Црквено-обредни предмети. Од предмета примењене уметности издвајамо: *Путир*, од сребра, позлаћен, са декоративним мотивима: класје жита, винова лоза са гроздовима, флорални мотиви. Има запис на грчком језику са именом дародавца – Георгије Стефановић 1808. године.

Путир, легура метала, са сличним мотивима као и на претходним, са урезаним натписом да „Сеј свјатиј путир цркве храма Успенија Богородице усредстова приложити Василије Табаковић јануарија 12. лета 1810.“

Ручни сребрни крст украшен полудрагим камењем донет је са хаџилука.

Антиминс, од бордо плиша, освећен од владике др Георгија (Летића) са сценом *Полагање Христа у гроб* има запис „Даровала Мила Лукић 1910“.

Међу вредноснијим богослужбеним предметима који се чувају у ризници великосемиклушке Српске православне цркве свакако спада и Јеванђеље са сребрним оковом и украсима од емајла. Мајстор овог окова био је новосадски среброделац *Јован Костић*[75]. То нам потврђује утиснути мајсторски жиг – три торња изнад којих лети голуб са маслиновом гранчицом у кљуну (жиг новосадских кујунџија), иницијала К (ознака Јована Костића) и цифра 13 (што значи да је реч о сребру од 13 лота, односно 812,5‰ чистоће). Година израде није утиснута, али све указује да је реч о почетку XIX века.

На предњој страни окова налазе се пет медаљона овалног облика од емајла. У средњем медаљону је представа „Подизање из гроба“, а у четири угла су јеванђелисти. Медаљони су окружени бордуром од филигранског сребра са фитоморфним мотивима у облику гроздова као еухаристичним симболима. Централни медаљон окружен је са четири украса у облику калоте урешених фитоморфним филигранима са бисером у средини. Ивице горње корице Јеванђеља опточене су сребрном траком која садржи исте филигранске мотиве: винову лозу, гроздове, бисере.

Задња страна окова има само централни медаљон са представом „Калварија са Дјевом и Светим Јованом Јеванђелистом“. Око овог медаљона налазе се десет мањих украса од филигранског сребра у облику сферне калоте. И полеђина корица је уоквирена сребрном бордуром са филигранским мотивима.

---

[75] Diana Mihoc Andrásy, *Lucrări ale meşterului argintar Johannes Kostics în biserici sârbeşti din Banat,* „Analele Banatului”, Serie nouă, Arheologie-Istorie, X-XI, 2002-2003, 2, Timişoara 2004, стр. 444-446.

Црквено-обредни предмети

Исто Јован Костић је израдио за великосемиклушку цркву и петохлебницу од сребра, од 13 лота, тешку око 2,5 кг. Овај богослужбени предмет већих је димензија и ослања се на четири ноге које се завршавају у облику спирале и које се продужују са четири крака спиралних глава. На овим главама постављене су три купе (за вино, уље и кољиво) и једна трикирија. На истим крацима постављена су четири тањирића, док је пети усађен у средњем, носећем делу целе композиције. На овом предмету декорација је у неокласичном стилу[76].

Корице Јеванђеља са сребрним украсима

Семиклушка црква је добила нов антиминс средином XVIII века. Овај се антиминс сада чува у Српској православној цркви у Радојеву[77]. Да је некада припадао семиклушкој цркви дознајемо из текста који је исписан на платненом формулару штампаном 1743. године. Текст је уписан приликом освећења и из њега сазнајемо да је антиминс намењен „цркви Успенија Пресвјатија Богородици во вароши Великом Сент Миклушје“ и да га је осветио „преосвећени и превасходни православни епископ темишварски Мојсије Путник, обојих цесарских и краљевских апостолских величанстава тајни совјетник“. Освећење је обављено у Темишвару.

[76] Нисмо успели да пронађемо биографске податке о Јовану Костићу.

[77] Петар Момировић, *Стари српски записи и натписи из Војводије,* књига I, Нови Сад 1993, стр. 394.

Године 1904. група месних паора поклонила је цркви једну велику литију. На траци која је висила о литији, и која је сачувана, извезен је следећи напис: „Ову земљоделачку литију направише о свом трошку 1904: Милицој Перин, Тодор Средојев и синови, Ђурица Пајтић, Добривој Радин, Аркадије Божин, Ника Радин и синови, Браћа Терзић, Рада Станков и унучад, Јоца Добрић, Петар Агрима – парох, Тодор Томић, Арса Штетин, Мирко Стојић, Вељко Божин, Урош Пајтић, Мила Лукић, Младен Степанов, Милица Михољац, Илија Добрић и Урош Батрњин.“

Литију је свечано осветио месни парох Петар Агрима крајем исте године и она је украшавала цркву више од пола века. Кум је био др Владимир Стојшић.

Порта и споменици. Црквена порта је обграђена 1824. године зидом од печених цигала у основи и гвозденом надградњом. Некада је ту било и гробље, а доказ су неколико надгробних споменика који су након систематизације овог простора измештени у страну или уз црквени зид. Уз зид олтара прилепљен је каменити крст са следећим натписом: „Овде почива Стефанида супруга протојереја чанадског Арсенија Предраковића 1851. април 24.“

На крсту са северне стране може се рашчитати још само текст: „1792 маја 30“ и „1793“.

Протопрезвитерски крст

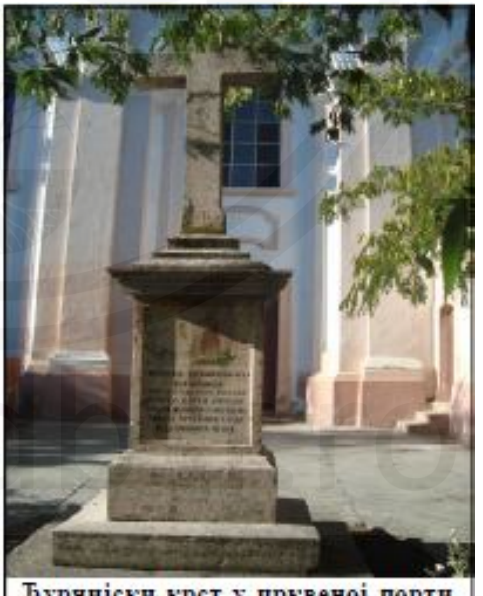

Ђурчијски крст у црквеној порти

У црквеној порти, са јужне стране, налази се споменик од црвеног мермера, крстоликог облика, у висини од 4м, који је некада стајао на тргу

између цркве и градске куће. Тај споменик су подигли 1853. године чланови месног ћурчијског цеха. Приликом систематизације раскрснице, споменик је премештен на садашње место.

Текст и иконе на крсту

На споменику је уклесан мото „Крст је чувар целог света“. Својевремено је био и осликан. У соклу су биле следеће сцене[78]: *Успеније Пресвете Богородице, Пророк Илија* (ћурчијска слава), *Крштење Христово* и *Цар Константин и царица Јелена.* Сада на споменику постоје следећи натписи:

- са источне стране крста (препис савременим правописом):

Собственим трошком из најтоплијег усердија према православној восточној вери церкве своје подиго је овај свети крст ћурчијски цех у Вел. Ст. Миклошу 20. јул.1853.

- са северне стране:

Овај крст обновише о свом трошку занатлије ћурчије Јоца Мартиновић, Коста Терзић, Арон Обрадов, Јоца Бачић, Коста Бранкован, Ђока Керпенишан, Емил Керпенишан, Петар Савић, Ђурица Бачић, Душан Керпенишан, Тоша Коњић мл., Тоша Коњић ст., Ђорђе Јаношев, Ђура Лукић, Миливој Беленцан, Лаза Обрадов, Јован Андрејевић, Мита Ђагрић, Паја Аврамов. 1908.

- са западне стране:

Богу у славу и Срп. Прав. Цркви Успенија Пресв. Богородице за украс на обновљење овога крста дароваху: Емилија Лукић 200 к., Софија Ј. Мартиновића 90 к.

- са јужне стране:

Крестъ хранителъ всеа Вселенныа
Крестъ красота Церкве
Крестъ царей держава
Крестъ върніхъ утвержденіе
Крестъ аггеловъ слава
И демоновъ јазва

Испред западних врата цркве, тик уз ограду налази се крст од белог мермера са тројезичним текстом следеће садржине:

Наше дело правое. Мы победили

Eroilor căzuţi în lupta împotriva fascismului pentru eliberarea popoarelor

Погинулим херојима у борби против Фашизма за ослобођење народа

Подиже 9. V 1948. СКДУ

[78] Gh. Cotoşman, *Нав. дело,* стр. 196.

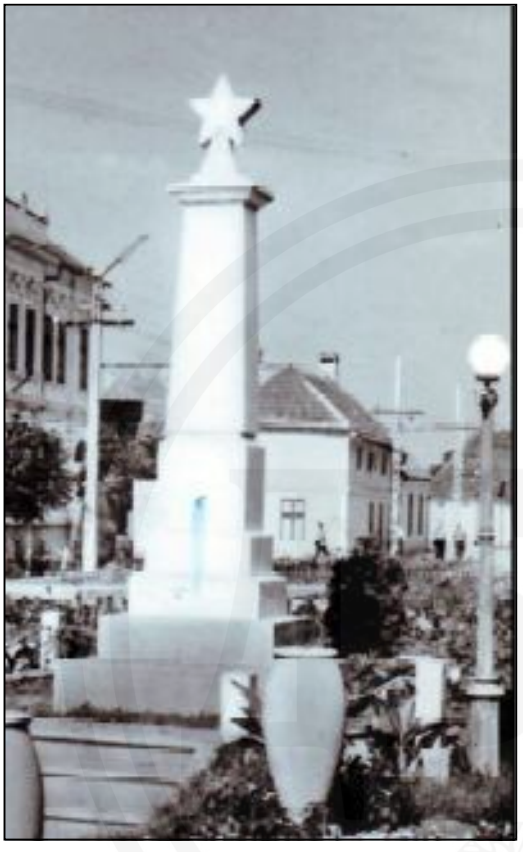

Споменик совјетским борцима: некада на градском раскршћу (а сада пред црквом) и на гробљу

Напомињемо да је овај споменик до скоро стајао на раскрсници испред српске цркве и да је имао звезду при врху али је месни Црквени одбор одлучио да га премести у црквену порту и звезду замени крстом. Споменик су подиглу чланови месне организације ССКДУР-а 1948. године у част совјетских војника који су погинули у борбама за ослобођење *Великог Семиклуша* од фашистичких трупа. Борбе су вођене 6. и 7. октобра 1944. године када је према сачуваним подацима[79] погинуло 28 хероја, махом непознатих. Већина, њих 23, сахрањено је у заједничкој гробници на православном гробљу у кварту Слатина. На румунском православном гробљу сахрањена су остала петорица; за четворицу су

[79] Sergiu Parneci, *нав. дело,* стр.35-36.

позната имена: Еманоил Михајловић, Петар Александров, Петар Петровић, Алексеј Халмовић.

Гробне хумке свих ових хероја прилично су запуштене те се намеће потреба да градске власти предузму адекватне мере као знак признања према жртвама у борби за ослобађање града.

На северном зиду саме цркве постављена је спомен плоча херојима из Светског рата са следећим текстом:

Спомен плоча
Погинулих војника у Светском рату
1914-1918

Мита Стокин
Пера Пајтић
Др Велемир Аспрић
Ђурица Бачић
Васа Бачић
Ника Бачић
Стеван Баучки
Миша Будишин
Миша Гањин
Стеван Груичин
Мита Десемировић
Александар Иванић
Емил Керпенишан
Михајло Конић
Паја Лазаров
Андрија Логожан
Светозар Малацков
Др Андрија Мартиновић
Ђока Мартинов
Средоје Поповић
Јова Остојин
Аркадија Јанковић
Јован Матејевић
Милутин Мијатов
Васа Обрадов
Васа Остојић
Милан Павлов
Рада Пајтић
Бранко Поповић
Пера Рајчић
Стеван Рацков
Ђура Сапунџин
Љубомир Станков
Стеван Стојић
Миливој Танацков
Душан Терзић
Мита Терзић
Ђура Филипов
Јован Филипов
Јоца Рацков

Ову плочу подиже овдашња Српска омладина.

Ову плочу осветио је месни свештеник јереј Симеон Видак о Спасовдану 1925. године.

У аустријским униформама

После Другог светског рата уз ову плочу постављена је још једна, са херојима из периода 1941-45. године. Уклесана су следећа имена:

Петар Обрадов
Стеван Остојин
Миливој Филипов
Хранислав Марић
Средоје Марић
Петар Нешић

Јерархијска подела. Пошто су се у овој цркви нашли и православни Румуни који су у ово место редом дошли и умножили се и који дужом употребом храма стекоше себи и неко право сопствености на цркву и црквене утвари и на парохијску земљу која је на негда овдашњих 5 свештеника и 1 капелана било 5 ½ сесија, то Румуни подигоше на основу IX-ог законског члана од 1868. године деобну парницу против овдашњих Срба. Парница је довршена пресудом Краљевске курије бр.

9169/10.01.1896. године. Том приликом досуђена је црква са црквеним грунтом и утварима Србима, као оснивачима цркве и парохије, с тим да Срби имају Румунима у име одштете за цркву и црквене утвари исплатити 15.415 фор. и 6 ½ нов. као половину од своте 30.831 фор. и 23. нов. у коју је црква са грунтом и свима црквеним утварима судским путем стручњачки процењена. Црква и грунт процењени су на 28.689 фор. и 57 нов., а црквене утвари на 2.141 фор. и 66 нов. Од 5 ½ сесије досуђена је половина Србима: 2 ¾ парохијске сесије у вредности од 27.500 фор.

Након деобне парнице услед иступања Румуна из заједништва, црква и део црквених утвари остали су српској парохији која је требало да исплати досуђену намиру новооснованој румунској парохији. Срби су пред крај XIX века били у бројном и економском опадању те нису имали довољно финансијске моћи да поднесу сами терет овог дуга. Зато су се обратили за помоћ суседним црквеним општинама које су боље стајале. Наводимо једну такву молбу упућену Православној српској црквеној општини у Мокрину.[80]

Славна црк. општино!

Поводом тим што нам је судски досуђена овд. св. црква и црк. утвари, имамо Румунима у име откупа свега тога 18.669 фор. 61 ½ нов. да отплаћујемо.

Да би пак односном судском наређењу за доста учинили, морамо све силе употребити, те тако откупити оно што је срп. дедовина добила и јесте; но то нам врло тешко иде, јер нас је мало, једва око 1.000 душа бројимо, од којих је 2/3 мајстора. Како је пак свима нама познато занати тако ређи стали, те се наши мајстори таворе с дана у дан, једва издржавајући сами себе, према томе није ни мислити, да ћемо помоћу њиховом, односно снагом овд. Народа исплатити Румунима св. Цркву; с тога је овд. Црк. општина у седници својој од 7-ог јула о.г. решила, да се на све боље и имућније црк. општине, као и на поједине Србе родољубе, молбом обрати и исте умоли, да нам у великој нужди и оскудици, невољи нашој помогну, да горњу циљ нашу постигнемо и једном за свагда опростимо се браће, коју су нам дедови из милости примили у св. Цркву своју, да нам ето после не пуних 80 год. највећу небрагодарност укажу, тужећи и тражећи оно што није њихово.

Велики је ово терет, што га је овд. Српство принуђено било примити на себе, а то је морало учинити стога, што да смо изгубили још и овај једини бедем, изгубили би се и сами, те би се само приповедало да је

[80] Драгољуб Бадрљица, уступљен текст.

ту некад Срба било – Богу хвала на његову милост, што се жеље и намере наших противника не испунише, те тако и ако врло тешко исплатићемо св. Цркву, те оставити ју деци нашој у аманет, која ће ваљда обазривија бити у братимљењу са Румунима, те им неће тако лако поверовати.

Надајући се, да ће нам и Славна црквн. општина помоћи, да ову нашу намеру остваримо и да ће нам у овом по нас врло критичном стању милостиву припомоћ послати, јесмо.

У име црквн. општине,
У Вел. Срп. Св. Миклушу, августа 18. 1898. год.
С одличним поштовањем:
Коста Бранкован, перовођа
Петар Агрима, парох
Јоца Мартиновић, председник

Године 1896. Српска православна црквена општина споразумно са Румунском православном црквеном општином продале су на вечито 3/8 такозване црквене земље, те су добиле за исту 7.245 фор. Од ове своте ½ припало је Српској црквеној општини, односно 3.622 фор. Тако исто продата је и црквена кућа за 6.550 фор., и од ове своте припало је Србима 3.275 фор. Укупно су Срби добили 6.897 фор., свота која је употребљена у сврху исплате Румунима.

Почетком XX века, тачније 24. марта 1903. црквена општина је повољно продала портанску башту месном властелину Калману Наки. Од добијеног новца купљено је тридесетак јутара земље у „Плочи“.

Пошто су од 1919. године спојене женска и мушка школа, школска зграда продата је 1922. године и новац је придодат фонду за набавку нових звона.

Верници Румуни су коначно изашли из до тада заједничке цркве 1900. године, на Малу Госпојину по григоријанском календару. О томе је српски свештеник забележио[81]:

Ове су године 8. септ [1900], то јест на Малу Госпојину изашли Румуни из овдашње Свете цркве која је пресудом Краљевске курије Србима припала; изашли су пре добивеног рока са разлога што их је Српска православна црквена општина пре одређеног рока коначно исплатила. Излаз је обављен на најсвечанији начин. Прво се је овдашњи румунски свештеник Јован Поповић на румунском језику опростио у

[81] ПЛ, стр. 26-27.

подужем говору од Српске православне црквене општине, односно Срба, пожелив нам добро остајте. Затим је српски парох Петар Агрима такође у подужој својој беседи српским језиком на говор румунског свештеника рефлектовао пожелив им: збогом пошли. Румуни су испраћени до црквене порте од стране српског свештеника у свечаном орнату и Срба. Тако се, ето, пре три деценија започета акција деобе, донадашњим даном окончала. Нека је слава и хвала Богу што смо сачували своју прадедовину искупив је великим жртвама.

Након завршетка акције сакупљања добровољних прилога која је успешно изведена[82], састављен је биланс и објављен списак са приложницима. Објављујемо само збирне податке. Иако је било предвиђено да се сакупи 7.400 фор, сакупљено је више него дупло:

- Срби из места	10.236,10 кр.
- Поједини прилози са стране	2.768 кр.
- Из народних фондова	1,998,92 кр.
- Од црквених општина	972,30 кр.
- Државна припомоћ	400 кр.
- Од новчаних завода	333,24 кр.
СВЕГА	16.728 кр. и 56 пот.

Илустрације и спомена ради навешћемо неколико имена значајнијих прилагача:

- гроф Калман Нако	- 1000 кр.
- Васа Павловић, трговац	- 1000 кр.
- Милица Михољац, удова	- 600 кр.
- Јоца и Соса Мартиновић, трговци	- 600 кр.
- Стеван и Рада Станков, занатлије	- 600 кр.
- Јоца Добрић, ратар	- 500 кр.
- Ника Радин, трговац	- 400 кр.
- Тодор и Шандор Аспрић, трговац	- 300 кр.
- Тодор Средојев, ратар	- 300 кр.
- Миливој Ђорђевић, занатлија	- 200 кр.

На тај начин исплаћена је румунска црквена општина пре рока, а остало је новаца и за оправку цркве споља.

Црквена општина. Црквена општина у Великом Семиклушу била је организована још у предтурско време. За време док су Турци имали ту једно од својих упоришта, свакако да су православну цркву претворили у

[82] ПЛ, стр. 28-32.

џамију као што се види и на једној старој литографији. Православно становништво је за своје духовне потребе свакако саградило цркву-земуницу. Одмах по протеривању Турака из ових крајева православци су обновили бившу цркву.

Остао је забележен податак да су 1733. године Срби обновили и рад црквене општине према правилима Српске православне цркве, односно Карловачке митрополије.

Упоредо са порастом броја верника, нарочито досељавањем православних Румуна, оснивају се нове парохије тако да већ средином XVIII века при цркви посвећеној Успењу Пресвете Богородице постоје четири парохије и једно протопрезвитерско звање. Иако је протопопијат носио назив Чанадски, седиште проте је било у Семиклушу. Проти је помагао један капелан.

Из сачуваних докумената дâ се закључити да је на почетку опсег парохија био територијални, а у цркви је служено на црквено-словенском језику. Почетком XIX века када је број досељених Румуна знатно порастао, груписање је вршено по националном критеријуму. Тако, око 1820. године у месту постоје две српске и две румунске парохије у оквиру једне црквене општине.

Свештенство је уживало 5½ парохијске сесије.

Средином XIX века у оквиру заједничке црквене општине појавио се међу верницима Румунима покрет за издвајање из заједнице са Србима у оквиру општег покрета за издвајање из Карловачке митрополије и обнављање Сибињске румунске митрополије.

Епископ темишварски Пантелејмон (Живковић) установио је 25. априла 1846. године „Начин по коме треба у напредак да се испуњава ред церковни у овдашњој цркви“[83].

Издвајамо важнија предвиђања[84]:

1. *Будући да су овдашњи Романи от дуже времена са Србљима у церковној заједници, за то се уређује у будушче да Срби као и до сад десну, а Романи леву певницу употребљавају, и то наполе; у смотренију пјенија из Минеја и Октоиха;*
2. *Деца школска да почињу пјеније церковно на оном језику на ком се редовно служи, и у смотренију пете чреде прва недеља да се служи прво србски и по изтеченија пет недеље низменице једанпут србски а други пут романски служи;*

[83] Преписао Петар Агрима, ПЛ, стр. 6-8.
[84] Текст прилагођен садашњем правопису.

3. *У напредак да се Евангелије и Символ вере на језику редовном; а Апостол и Молитва Господња на језику против чреде чита; Истим начином треба да се поји по чреду Херувимска песма, Ирмос или Достојно и Амин спаси Христе Боже и помилуј; а Причастна и Возбраное да се поји на језику против чреде;*
4. *Ако би који гост хтео од горенаведених пјесама појати, то је дужан тачно ред у 3. параграфу набљудавати;*
5. *На Богојављеније, Воскресеније Христово, Духове и Рождество Христово да се служи вечерње и јутрење на језику против чреде, а Литургија поред исполненија параграфа 1, 2, 3 да се служи на језику по чреди;*
6. *Кад на спровод свештенство изилази на жита, онда параграф 1. и 3, Евангелије и молитва бездождија по чреди, а 2. и 4. Евангелије и Молитва језиком против чреде да се има читати;*
7. *Сваки Серб. Вел. Ст. Миклушкиј свештеник дужан је у српским домовима србски, а у романским романски службе службовати;*
8. *Сви наши циркулари да се у будушче на оба језика србскиј и романскиј у протокол циркуларниј уводе и наш Архипастирскиј поздрав да се има првиј ден Рождества на оба језика прочитати;*
9. *Због овог ћемо се побринути да свагда на парохију србску Србин, а на романску Роман постане местним парохом; што се протопрезвитерског капелана тиче, треба да је у оба језика вичан.*

У већини случајева овај је распоред поштован.

Одмах по доласку на парохију 1892. године јереј Петар Агрима је почео да води *Парохијски летопис* који је имао следећи мото: „Ни по баби, ни по стричевима, већ по правди Бога истинога. Мајка Јевросима“

Први запис односи се на његово именовање, сам долазак као и први сукоб са парохијанима румунске националности. Због занимљивог описа наводимо га у целини[85]:

10. јула 1892. године поднео је Срп. црквв. одбор помешане црквв. општине Срп. Вел. Ст. Миклушке под бројем 30 ex 1892. год. молбу Пречасној Конзисторији Епархије Темишварске у којој је молио да на

[85] Парохијски летопис, стр. 1-6.

једно парохијско место српског свештеника именује са разлога што у Срп. Вел. Ст. Миклушу два румунска свештеника има, а ниједног српског, и што су тога уверења да би тим путем Срби при деоби црквв. опћинског иметка од 5 ½ парох. сесија 2 ½ парох. сесије придобили, јер по гласу грунт извода има једну и по парох. сесију да ужива свагдашњи чанадски протопрезвитер, а једну би сесију добио новоименовани срп.парох, те би тако 2 ½ парох. сесије за Србе очуване биле.

Ја, упозорен на горњу жељу црквв. опћине – Његовим Преосвећенством Господином Епископом Никанором Поповићем – поднесем Пречасној Конзисторији 30. августа 1892. год. молбу да ме за пароха упражњене парохије у Срп. Вел. Ст. Миклошу именује. Поводом тим будем 22. септембра 1892. године ЕУО 715.754.797/К635 ex 1892. за пароха једне упражњене парохије у Срп. Вел. Ст. Миклошу именован (види Интимат постојавшег намесничког већа од 2. августа 1892. год. и 3. јула 1866. год. број 49173) дана 12. октобра 1892. год. пак Срп. прав. црквв. опћини Срп. Вел. Ст. Миклушкој за таквог од Преч. Г. Павла Н. Јовановића, пароха сиришког и администратора протопрезвитерата арадског приказан, проглашен и у парохију уведен. Доселио сам се у Срп. Вел. Ст. Миклуш 23. октобра 1892. године у петак, после подне у 3 сата. Време беше хладно, а киша је падала као из кабла.

Одмах у почетку чињене су ми многе потешкоће и неприлике од стране овдашег румунског пароха и протонамесника Светозара (после променувши своје име у Светониу-а) Петровића, који се није могао помирити с мишљу да овдашњим Србима буде Србин за свештеника наименован, који ће увек српске интересе заступати. До мог доласка српску су парохију Он и Димитрије Марковић, такође румунски свештеник, администрирали. Мојим наименовањем не само да су Срби до свога пароха дошли, него су и ова два румунска свештеника у приходима ускраћени; стога је исти поп Светозар употребио разне махинације, не дајући ми да неко време служим, функције по домовима обављам, што више упадањем у моју компетенцију и одузимањем моје парохијске сесије, радио је на томе да своју парохију напустим, како би он опет до већих прихода дошао. А и при црквеној деоби, која се исте године 13/25. јула [1892] започела, Румуни већи део црквв. иметка од Срба, који ни свога свештеника немају, задобити могли. Имајући ову циљ пред очима, сваком ми је даном приликом сметао наводећи да Пречасна Конзисторија Темишварска није имала права да ме за српског свешеника постави јер је овде „status quo" који се има све до коначне деобе Срба и Румуна у крепости држати. Узалуд беше свако доказивање од моје стране да није

у праву, он остаде при своме. Ово несносно стање трајало је све до 26-ог децембра исте године. На вечерњу Св. Стевана служио сам ја, јер је вечерњем тј. Суботом почињала моја чреда. Румуни пак доказиваху да и Св.Стефан спада у божићне празнике, према томе ред је да се и Св. Стефан мешовито, а не само српски служи, као што сам ја доказивао и као што је мени после са надлежне стране то право дато. То је поп Светозара и његове Румуне тако јако огорчило да су ми још тај дан на вечерњу казивали да ће ми јутрење и службу узети, да не служим само српски. На њихове претње нисам се освртао, јер бејах тврдо уверен у своју правицу. Но Румуни што рекоше, то и порекоше, те се сутрадан на јутрењу у великим гомилама сакупише у порти – 250-300 људи, те су по казивању неких румунских сведока, хтели у мраку да ме убију, али божјом вољом одох на јутрење пре првог звона (у ½ 6), те избегох намењену ми сигурну смрт.

Румуни видећи да сам им нехотице умакао, уђоше у цркву па стадоше појаче разговарати и лармати; тек сад видех што су наумили. После њихова уласка, одвоји се једна мала гомила од њих 35-40 те уђоше у олтар да ми спрече јутрење служити. Прво викаше, затим ме ухвате – пошто су угасили свеће – за груди и свукоше са ч. трпезе доле, почевши у св. Олтару гурати се – да ме свале и погазе; у онај пар било је у цркви 14-16 Срба, који слушајући вику и ларму, дођоше у олтар и изведоше ме напоље. Видећи да није пробитачно и даље остати – јер би се и крв могла пролити – попустим молбама мојих Срба и изађем из св. Олтара. На то дође поп Светозар у цркву те одслужи јутрење, чинећи и том приликом разне незаконитости. После јутрења одох са неколико Срба среском начелнику А. Јанкову те их пријавих због сметања службе; тражих да се сви виновници, а нарочито подстрекачи, строго по правди казне. Сремски начелник још тај дан је поднео пријаву Окр. судбеном столу у Вел. Кикинди.

29-ог децембра исте године одосмо нас 40 у Темишвар, те Г. Епископу Никанору Поповићу, претставимо сва безакоња овдашњег румунског свештенства и његових присталица и молили смо да се поведе најстрожија истрага и да се кривци по закону и правди казне. Г. Епископ обећао је, да ће попут истражне комисије све потанко испитати и да ће кривце по закону казнити. Примећујем, да у дотичној депутацији Јоца Мартиновић, као тадашњи председник Срп. прав. црквен. опћине – извињавајући се разним околностима – није учествовао.

Нека је још примећено да је ова српско-румунска афера, готово у свима престоним листовима доста објективно претресана, па и у неким

провинцијалним листовима, као у Бранику, Застави итд. У румунским пак листовима изнета је ова ствар тако као да овдашњи Срби и њихов свештеник заједно са темишварском Конзисторијом „ногама газе вековима стечено румунско право“ и да им Срби отимају вековима стечено румунско право и богослужбени језик и „хоће да их посрбе“. То су све радили да би меродавне кругове уверили да је право њихово угрожено и повређено од стране Срба. Хтели су силом да се оперу, али као што ћемо после видети – без успеха.

Након овог догађаја свештеник Петар Агрима затражио је од епархијских власти у Темишвару да се изашље једна комисија која би испитала цео случај. Тражена комисија је изаслата у Семиклуш, и о томе свештеник Петар Агрима је забележио у Летопису[86]:

Дана 25. јануара 1893. год. дође у Срп. Вел. Ст. Миклошу Часном Конзисторијом изаслана истражна комисија у особама: г.г. Кузмана Станића, подпредседника Часне Конзисторије и администратора протопрезвитерата темишварског као председник, Јована Новаковића, пароха и протонамесника вел. кикиндског и дра Светозара Димитријевића, конзисторијалног фискала, као чланова исте комисије. О доласку горехваљене комисије као и о стварима које ће имати да испита, извештени су од стране пречасне Конзисторије сви заинтересовани Срби и Румуни благовремено, те позвани да у одређено време предстану истражној комисији која ће истрагу у овдашњој српској школи држати.

Реченог дана око 9 сати пре подне била је на окупу комисија и сви заинтересовани Срби, од Румуна пак још нико. Тек око ½ 11 сати уђе у школу румунско изасланство предвођено овдашњим румунским адвокатима др Нестором Опреаном, Тодором Халиком и Светозаром Петровићем, парохом и протонамесником румунским, те комисији у име овдашње румунске црквн. општине изјави, да у смислу данас донетог решења Црквн. општине румунске, овдашњи православни Румуни „иступају из епархије темишварске“ и неће више да признају над собом јурисдикцију исте.

После ове изјаве истражна комисија у том уверењу, да они Румуни који су криви због учињеног скандала испред казне у §§190,191,192 означене, тиме што у Румунску епархију беже, не могу утећи, истрагу је спровела те је констатовала:

[86] ПЛ, стр. 6-12.

1. *да је поп Светониу Петровић под заклетвом саслушаних сведока – Стевана Нађвинског, Ђоке Терзића, Аркадија Алексијевића и Ђоке Ђорђевића одступио од оног „начина“ богослужења који је још од блаженоупокојеног Епископа Пантелејмона Живковића установљен и то тиме, што је преко правила оне песме, које су се у десној (српској) певници требале појати – у левој (румунској) певници појао, и даље да је прекршио §8 дотичног „начина“ те је место да је „владичин поздрав“ о Божићу прво српски, а затим румунски читао, он је још пре мога (Петар Агрима) доласка тј. пре 1892. године кад год је румунска чреда била, прво румунски па после српски дотичан „поздрав“ читао.*
2. *да је Светониу Петровић Петру Агрими још пре Божића поручио да владичин поздрав први дан Божића не чита на српском језику, јер ће бити комендије. Овим се даје разјаснити оно гадно понашање Румуна који су за све време читања „владичина поздрава“ I дана гласно разговарали, гунђали и кашљали.*
3. *да је Петар Агрима парох – по сведоџби Димитрија Марковића, румунског пароха, и Димитрија Петровића, румунског учитеља, пуно право имао, да 26. XII 1892. вечерње на српском, односно на црквенословенском језику одслужи, да га у томе нису Румуни делотворно спречили, пошто је у смислу начина 26-тим децембром српска чреда наступала.*
4. *да је по сведочанству Румуна: Антонија Хаџегана, ћурчије, доказано да су Румуне њихови свештеници позвали да реченог дана ујутру (на св. Стевана) у овдашњу румунску школу дођу, да се саветују у ствари скандала који су на уму имали; то исто сведочио је и Петар Агрима, парох српски.*
5. *да је по сведоџби Петра Агриме пароха српског, Стевана Нађвинског учитеља српског, Тоше Радиног, Тодора Средојевог, Јоце Средојевог, Љубка Јанковића, Јоце Грујичиног, Мише Коњића, Антонија Хаџегана (Румун) и Јована Аноке (Румун, црквењак) доказано, да су реченог дана ујутру одмах после првог звона до 250-300 Румуна у цркву дошли, од којих су многи и у олтар ушли, те изазвали познати скандал.*
6. *да је по сведоџби Аркадије Божиног доказано, да је Саву Албу рекао „да би Румуни добро учинили да су Петра Агриму прегазили и да ово неће ни тако избећи“ и да је по сведоџби срп.*

ђака: Васе Бачића, Душана Средојевог и Стеве Роцковог доказано да су полицајци, којима је јављено шта се у цркви догађа, позвани да дођу у цркву и да скандал спрече, а ови су одговорили: „нека их, нека убију српског попа, зашто је дошао овамо да ждере наше људе.“

Овај исказ поднела је пречасна Конзисторија високом Министарству богочасти и јавне наставе, са молбом да дотле док се деобна парница између Срба и Румуна коначно не реши а и Вел. Килиндски судбени сто кривце не пронађе и казни, упути Окр. Солгабироват Вел. Ст. Миклушки, да бодро прати кретање овдашњих Румуна, да не би још у већој мери изазвали оправдано огорчење Срба, јер би могло свашта да буде. Ваљда је та молба проузроковала, те је дуго и дуго времена долазила полиција у нашу цркву, нарочито пак на јутрење и св. Литургију.

После тога покушавали су Румуни у више маха да изазову трвљење и свађе, али су исти сваки пут енергично одбивани. Богослужбени ред остао је исти, који прописује „начин“ од блаженопок. Пантелејмона с том разликом да су румунски свештеници о великом входу и при јектенијама њиховог Епископа арадског спомињали; што нити је право нити по канонима дозвољено, јер у једној цркви само један епископ има да господари; млитаво држање тадашње Пречасне Конзисторије, као и слаба енергија г. Епископа Никанора Поповића, дозволили су да се и такова аномалија деси.

Но показала се млитавост и слаба енергија још и у другим црквено-општинским стварима; тако Румуни нису никад плаћали на њихову црк. Општину разрезани верозаконски принос и саборске трошкове, међутим уживали су и та права као и Срби и при избору патријарха и при избору посланика за нар. црк. сабор као и при избору епарх. скупштинара и тд. А тај терет износио је више хиљада форинти. Уживати сва права а не сносити никакве терете могло је бити само код нас Срба. Шта више Румуни, мада су св. Цркву и црквене утвари употребљавали, нису хтели ништа жртвовати на оправљање св. Храма божјег, ни на набавку нужних црк. уствари; те тако и дочекасмо, да нам је црква и споља и изнутра у доста хрђавом стању била све дотле док Краљ. Курија није изрекла да црква има у својину српску доћи. Истина, да ни Срби ни Румуни нису смели повећу своту на оправку св. Храма проширити, али је бар најнужније требало учинити, да нам Дом божји образ не окаља. Срби нису могли, управо нису смели трошити зато што су држали да ће и овај храм по примеру и другим црквеним општинама, које су мешовите – већини – у овом случају Румунима досуђени бити. Румуни, не да нису смели, већ

нису хтели цркву оправити, јер су тако умствовали „Нека Срби оправе цркву, па ћемо је бар оправљену имати“; то јест ако им суд цркву досуди. И овом приликом обистинила се она стара латинска изрека „слогом расте мале ствари, а неслогом велике пропадају“.

Не мање жалосно је изгледала и дотација новоименованог пароха Петра Агриме. Од 5 ½ сесија требао је уживати једну сесију. Није је, међутим, могао на миру уживати, јер му је сметао поп Светозар у поседу, те је српски свештеник морао путем дуге парнице да ју је задобије, што му је проузроковало много трошкова а ни криву ни дужну, јер је претпостављена власт то јест Пречасна Конзисторија дужна сваком њеном свештенику припадајући му компетенцију осигурати и без његове штете у парохију увести а не упутити свештеника да путем суда дође до своје дотације. По добивеном процесу обратио се парох Петар Агрима са молбом Преч. Конзисторији, да му на овај начин преоузроковане парничке трошкове подмири из епарх. Фонда. Она га је укратко одбила наводећи за разлог да „таковог фонда из којег би се ти парнични трошкови подмирити имали не постоји.“; парничење због сесије и припадајућих двеју башта трајало је пуно две године и проузроковало је пароху Петру Агрими до 600 фор. а вр. излишних трошкова.

Деобна парница између Срба и Румуна у Семиклушкој парохији трајала је неколико година. Ток ове парнице пратио је свештеник Петар Агрима и ево шта је и томе забележио у Парохијском летопису за 1894. годину[87]:

5/17. Јунија 1892. год. – а у смислу IX зак. чл. од 1868. год. и XXV зак. чл. од 1881. год. – под бројем 23578/1892. поднео је тужбу; 10/22. нов. 1892. год. под бр. 43518/1892 пак допунителну тужбу др Емил Бабеш адвокат будимпештански у име Мирона Романа рум. прав. архиепископа и митрополита Вел. Сибињског као и у име рум. прав. епархије арадске Јован Мециана епископа и напослетку у име Велико Ст. Миклушке Рум. прав. цркве. општине као тужитеља – против Георгија Бранковића, срп. прав. митрополита и патријарха карловачког, даље против Никанора Поповића, темишварског срп. прав. епископа и Јована Мартиновића председника Срп. прав. црк. општине Вел. Ст. Миклошке – којих је адвокат прво Ник. Кокрон из Вел. Ст. Миклоша, затим др Светозар Димитријевић, адвокат из Темишвара, био као утужених у ствари хијерарх. оцепљења и поделе црк. опш. имања – будимпештанском Кр. Судбеном столу, као од цара. и краља делегираном суду у деобним црк.

[87] ПЛ, стр. 17-21.

опћ. парницама. Тужитељи су у деобној парници Вел. Ст. Миклошкој искали, да од имања које је на 60,000 процењено, Срби добију 3/10, а Румуни 7/10, но они да добију и цркву и све црквене утвари осим црк. словенских богослужбених књига.

Др Светозар Димитријевић у одбрани нашој истакао је нека нова начела о којима у пређашњим парницама није расправљано, а то су:

1. *Да карловачка погодба од 1871. год. која нормира „modus procedendi“ при поступку за измиру, не може имати важности „corom foro judicis“ јер у парници решава судија по начелима правде и по наредбама закона на основу приказаних доказа, према томе:*
2. *не може као основ и мерило за поделу служити број душа у опће, а данашњи број напосе, јер на заснивање и подизање црк. имања утицали су наши преци не по душама, него по душама и имању, пошто се претпостављати мора, да је богат, ма 2 душе имао, више приложио на подизање црквеног имања, него сиромах, ма он и 10 душа имао.*
3. *да се у најгорем случају има црк. школско добро из разлога тога што из оног доба кад је црква зидана и црк. школско имање засновано, нема веродостојних доказа о томе, у ком су тада бројном и имовином саразмеру Срби и Румуни стајали, на основу паритета без обзира на број душа на једнаке делове поделити, и*
4. *да се при пресуђивању тога питања, коме да се досуди црква и школа не може узети за основ број душа, него да има, као мерило да послужи она околност, да ли је црк. шк. добро по пореклу српско ил румунско. Ова околност има се на основу постојећих доказа истицати. Ова од др Светозара Димитријевића постављена начела примио је суд и одредио је на горепоменуте околности доказни поступак.*

У течају овог доказаног поступка преслушани су многи сведоци (већином старији људи) како од стране Срба тако и од стране Румуна, шта више и од стране неких Грка; постављени су даље неки стручњаци, а наиме од стране суда буде за стручњака изаслан др Владислав Кун, римокат. свештеник и прота, а од странака буду одређени Петар Агрима, српски и Светониу Петровић, румунски свештеник Вел. Ст. Миклушки. Сви су стручњаци испитивали на лицу места пуне 3 недеље тачно и савесно, на основу поднешених података и то старих матрикула, домовних протокола, старих имовина и порезних исказа итд. све оне околности из којих би се констатовати могло у ком су бројном и имовном саразмеру стајали Срби и Румуни у оно доба (1776-1786. год) када је црк. шк. имање засновано и констатовали су: Да су у старијем добу, а наиме крајем XVIII-ог столећа и почетком XIX столећа, Срби Румуне како

бројно, тако и имовно надмашивали (било је 4.500 Срба, а тек 500 Румуна), те су Срби у својим рукама имали 198 ½ сесија, дочим Румуни тек неколико сесија; да су Срби како у старије, тако и у новије доба на црквене цели много више полагали него Румуни; да се православна црква и школа у Вел. Ст. Миклошу од вајкада називала „Raczische Kirche“, „Raczische Schulle” и на послетку што је црква и школа у средини српског становништва сазидана била. На основу овако констатованних околности изрекли су стручњаци своје мњење, да је црквено-школско добро у реченој општини по пореклу своме српско. Румунски стручњак Светониу Петровић дао је своје одељено мњење, у коме је између осталога истакао, да је тешко из старијег доба определити ко је био Србин, а ко Румун, јер познато је да је било, а да и сада има (ту је свагда себе као пример узео) Румуна са чисто српским, а Срба са чисто румунским именима; но суд није ово одељено мњење Светониуа Петровића узео у призрење, јер је већина стручњака горенаведено начело усвојила.

Након завршетка деобне парнице, према Пресуди Земаљског суда у Будимпешти, српска страна је требало да исплати румунској одштету у вредности од 18.669 фор 61 ½ нов. на име надокнаде за црквено здање, црквене устрави и некретнине које су биле у власништву заједничке црквене општине.

Сума је требала да се исплати за пет година, међутим представници новоустројене Румунске црквене општине пожуривали су пошто су почели да граде сопствену цркву. Међутим и Српска црквена општина деобом се умањила, а парохијани су били скромнијег материјалног стања. Имајући то у виду, Црквени одбор одлучио је на својој седници одржаној 7.07.1898. године да се затражи помоћ од суседних црквених општина које су економски боље стојале као и од имућнијих појединаца и зато је упутио циркуларно писмо са одговарајућом молбом на више адреса.

Када су били у невољи Семиклушани су тражили помоћ од пријатеља, познаника и анонимних лица. И помоћ није изостајала. Али и када су од њих други тражили помоћ, они би им притекли у помоћ. Као пример, наводимо решење Црквеног одбора од 3. марта 1929. године када су одлучили да сакупе добровољни прилог за зидање српске цркве у Дивићу.

Према списку[88] који објављујемо у наставку спомена ради, а који је потписао Велимир Павлов, председник Црквеног одбора, произилази да је сакупљено свега 3.670 леја:

[88] „Гласник“, бр. 4-5/1929, стр. 94.

Велимир Павлов
Весељко Драганов
Милан Штетин
Петар Савић
Милан Путић
Радојко Рајчић
Адамовић и Јанковић
Коста Бранкован
Браћа Ђорђевић
Уд. Милица Михољац
Андрија Перић
Константин Терзић
Љубица Бенђесков
Средоје Средојев
уд. Милева Добрић
Сида Радин
Срп. Пев. Друштво
Љубица Драгош
Вељко Бајски
Миливој Перин
Смиља Роцков
Лазар Обрадов
Александар Јанковић
Тодор Бачић
Сава Беленцан
Урош Станков
Даринка Урсић
уд. Персида Бачић
Бојана Керпенишан
Андрија Петров
Душан Петровић
Душан Керпенишан
Милан Бајски
Малешко Добрић
Сима Филипов
Јован Страинов
Илија Добрић
Душан Јанковић
Миливој Путић
Миливој Будишин
Душан Средојев
Живко Добрић
Јоца Керпенишан
Ђорђе Недељковић
Миливој Беленцан
Рацко Нешић
Миомир Субин
Тодор Филипов
Урош Рајчић
Лазар Филипов
Јован Божин ст.
Алекс. Бугарин
Мита Бугарин
Васа Божин
Јован Божин мл.
Завиша Чобанов
Добромир Ловренски

Оправке. Темељнија оправка унутрашњости цркве у послератном периоду предузета је 1958. године. Наиме, из сачуваног уговора потписаног у име црквене општине од проте Миливоја Беленцана и сликара-аматера Велизара Павловића из Темишвара, са станом у улици Штефан чел Маре бр. 52, произилази: сликар В. Павловић се обавезује да изведе следеће радове:

- обнављање свих икона са иконостаса;
- обнављање 11 зидних слика;
- освежење 6 сцена са црквеног свода;

- позлаћивање иконостаса бронзом као и свих делова мобилијара који су позлаћени;
- надгледање осталих молерских радова које ће извести друге занатлије са материјалом који ће обезбедити црквена општина.

Сви радови су требали да се заврше до 15. децембра дотичне године.

За ове услуге сликар је требало да добије 10.000 леја.

Посао је изведен, али због нестручности самог сликара многи радови Арсе Теодоровића и Николе Алексића знатно су оштећени.

При крају радова, на иницијативу месног свештеника Миливоја Беленцана, снимљена је заједничка фотографија свих учесника ове акције, коју објављујемо.

Добротвори са свештеником

Свештеници. Нису сачувани бројни подаци о свештеницима семиклушке православне цркве. Сабрали смо неке податке махом из матичних протокола или других извора[89] те их износимо у наставку.

[89] Gh. Cotoşman, *Нав. дело*, стр. 221-228.
Д. Руварац, *Опис Темишварске епархије 1727.*
Д. Руварац, *Темишвартска епархија 1758. године.*
D. Suciu, *Unitatea poporului român*, Timişoara 2003, стр. 64-65.

Први помен је тек из 1727. године. Тада су у месту била три свештеника: *Никола*, *Рака* и *Живко*.

Радослав је био протопоп у периоду 1730-1740. Пре 1722. био је арадски парох те је 1722. године био сведок на тестаменту Јована Текелије.

Филип Васиљевић је рођен у Семиклушу 1720. године. Књигу је учио код Стојка Атанацковића. Са 18 година се оженио и 1758. године имао је једног сина и две кћери. Зађаконио га је и запопио владика темишварски Георгије (Поповић) 20. августа 1745. године са назначењем за ову парохију и ту је остао до смрти 1788. године. Имао је три књиге и плаћао је сидоксију 12 фл. и 36 кр.

Максим Миладиновић је рођен у Мартоношу или Ђули 1708. године. Књигу је учио код попа Стојана Вујића. Рукоположио га је темишварски епископ Никола (Димитријевић). Знао је све свете тајне Новога завета. Имао је и књиге. Сидоксију је плаћао. После смрти протопопа Раде постао је прота и служио до смрти 1784. године.

Марко Дамјановић је рођен у Печки 1730. године. Књигу је учио код попа Саве Ратандуровића. Оженио се са 18 година и 1758. године је имао три кћери. Рукоположен је у Темишвару 27. марта 1749. године од епископа Георгија (Поповића). Имао је шест књига. Знао је Свете тајне. У Семиклушу служи од рукоположења до смрти 1768. године.

Теодор Лаборски је пореклом из Русије. Рођен 1730. године. Књигу је учио код магистра Јована. За свештеника на семиклушкој парохији рукоположио га је темишварски владика Георгије (Поповић) 23. априла 1751. године; знао је Свете тајне, имао је библиотеку и плаћао је сидоксију. После краћег пастирствовања у месту прелази на парохију у Великом Чанаду.

Радул Бранковић рођен је у месту Римник–Влашка 1713. године. Књигу је учио код попа Димитрија Руса. Оженио се са 23 године и 1758. је имао два сина и кћер. Након доласка у Банат, епископ банатски Георгије (Поповић) га хиротонише за свештеника 12. априла 1754. године са назначњем на једну од пет великосемиклушких парохија. Књиге је имао, а знао је и Свете тајне. Плаћао је сидоксију 12 фл. и 36 кр. У матичним протоколима потписује до 1787. године.

Михаил Поповић је рођен у Силбашу (Бачка) 1731. године. Учио се код Димитрија Илијевића. Оженио се када је имао 25 година. Свештенички чин примио је од владике Георгија (Поповића) 30. марта 1756. године за семиклушку парохију. Знао је Свете тајне, имао је потребне књиге и плаћао је сидоксију. Служио је до 1764. године. Затим је

кренуо на путовање светом. Године 1766. посетио је Константинопољ и тамо се задржао дуже време. У периоду 1770-71. посећује Русију са намером да прикупи милостињу и помоћ за Семиклушку цркву. Том приликом он води дневник па су нам тако остале занимљиве, али наивне, путописне белешке о Москви, Кијеву, Петрограду. Није нам познато да ли је успео да скупи милостињу, пошто се при повратку задржао у Букурешту и више се није појавио у Семиклушу.

Стефан Поповић је рођен у месту Оросламошу 1734. године. Учио се коп попа Теодора Лаборског, пароха у Великом Чанаду. Оженио се са 20 година и имао је ћерку. Рукоположио га је за свештенички позив архиепископ и митрополит карловачки Павле (Ненадовић) 25. јануара 1758. године. Познавао је Свете тајне. Пастирствовао је у месту до 1768. године да би поново дошао од 1780-1787. године.

Филип Романовић помиње се 1759. године као свештеник.

Марко Поповић, рођен у Семиклушу, рукоположен 1. маја 1765, био је на парохији од 1768. до 1779. Пре тога је био свештеник у Темишвару-Фабрици.

Марко Марковић је служио од 1769. до 1779.

Јован Јовановић био је овде свештеник кратко, од 1769. до 1771. године.

Јоан Молнар (познат као попа Тунсу-Пиуарул) био је Румун из Ердеља, из места Саду где је био свештеник до 1759. године. Тада се ставио на чело борбе против унијаћења Румуна, био је ухапшен од власти, расчињен и осуђен на тамницу. На захтев ердељских православаца 1771. године ослобођен је из тамнице Куфштајн (код Беча) али му је забрањен одлазак у Ердељ. Тако се 1772. године обрео у Банату па га је владика Мојсије (Путник) упутио на семиклушку парохију где је остао до 1783. године када је преминуо.

Лазар Миладиновић можда је син или брат попа Стефана, био је на парохији 1784-1789. године.

Димитрије Поповић био је парох од 1787. године до 1818. године.

Петар Поповић је служио од 1789. до 1795. године.

Петар Јоановић Молнар био је овде свештеник: од 1789. до 1819. године.

Ћирил Поповић, апсолвент Карловачке богословије 1809, био је капелан од 1811. до 1819. године.

Из *Описанија восточнаго православнаго неунитскаго закона свјашченства к Епархији темишварској принадлежашчаго*[90] дознајемо више података о свештнеству које је било на парохијама 1797. године, и то:

Стефан Миладинович, протопрезвитер, рођен у Оросламошу, рукоположен 25. јануарија 1758. године од Павла Ненадовића, архиепископа и митрополита карловачкаго, који говори „в сербском и валахијском језиције“, има 61 годину, приљежан је у обављању дужности, удов, има једно женско дете; парох од 1765-1784. и протопоп од 1784. до 1810.

Николај Николич, парох, рукоположен 10.06.1791. од епископа Петра Петровића, говори сербскиј и влахијскиј, има 40 године, приљежан је у обављању парохијских дужности, „женат“, без деце; парох од 1795. до 1810 и прота од 1810. до 1816.

Димитриј Бранкович, парох, рукоположен 26. децембра 1786. године од епископа Петра Петровића, говори сербскиј и валахијскиј, има 34 године, приљежан је у обављању дужности, ожењен, има 4 мушке и 2 женске деце; на парохији је био кратко: од 1815. до 1818. године.

Дионисиј Попович, парох, рукоположен 24. маја 1788. године од епископа Петра Петровића, говори сербскиј, валахијскиј и греческиј, има 32 године, приљежан је у обављању дужности, ожењен, има сина и ћерку; био на парохији од 1789. до 1810. године.

Петар Молнар, парох, рукоположен 22. новембра 1788. године од епископа Петра Петровића, говори сербскиј, валахијскиј и мажарскиј, има 33 године, приљежан је обављању дужности, ожењен, има два сина и ћерку; био је на парохији од 1795. до 1819. године.

У наставку били су следећи свештеници:

Ћирил Моцика родом из места, био је прво парох, 1819-1839, затим протопрезвитерски заменик и конзисторијски поротник (1839-1846).

Георгије Поповић чинодејствовао је у раздобљу 1813-1829. године.

Димитрије Молнар, син попа Петра Молнара, провео је цео свештенички век у родном месту, односно од 1822. до 1859. године. Био је и конзисторијални асесор.

Јован Павловић био је капелан од 1821. до 1831. године.

Јован Бранкован/Бранковић био је капелан у раздобљу 1818-1831. године. Можда је био у сродству са Димитријем.

---

[90] I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privind istoria Mitropoliei Banatului,* Timişoara, 1980, стр. 935-36.

Василије Стојановић био је парох-протопоп у времену од 1816. до 1841. године.

Аркадије Ђорђевић, родом из Игриша, администрирао је парохију 1831-32. Био је апсолвент Арадске богословије 1823/24. године.

Артемије Перишић био је свештеник парох од 1832. до 1851. године.

Стефан Илијев, родом из Бебе, завршио је Арадску богословију 1824/25. и службовао је у периоду 1833-40. године.

Аврам Предић био је протопрезвитерски капелан од 1839. до 1851. и парохијски администратор 1851-1863. Завршио је Сомборску препарандију 1822/23. године.

Георгије Моцика, можда Ћирилов син, био је парох од 1841. до 1858. године и конзисторијални асесор. Завршио је Вршачко клирикално училиште 1832. године.

Арсеније Предраговић, парох и прота, био је на парохији у раздобљу 1841-1853. године.

Георгије Поповић, за кратко 1843-44, можда последњи изданак месне свештеничке династије Поповић.

Захарије Јокић био је ђакон и учитељ 1846. године.

Павле Станковић био је протопрезвитерски капелан од 1846-1848. године.

Манојло Тошић био је прво капелан, а затим парох у раздобљу 1846-1882. године, са најдужим стажом на парохији као парох.

Партеније Станковић помиње се само 1848.

Павле Влаховић службовао је овде кратко: 1854-55.

Георгије Николић боравио је на парохији великосемиклушкој као парох и окружни прота од 1852. до 1887. године. Био је учесник Благовештенског сабора 1861. године.

Георгија Кнежевића налазимо на парохији у периоду 1859-1872.

Георгије Бунеј, апсолвент Арадске богословије 1857/8. године дошао је у родно место 1859. и остао на парохији до 1867.

Александар Антоновић служио је четврт века: од 1863. до 1888. године.

Георгије Попеску, апсолвент Арадске богословије 1867/68, наследио је Бунеја и био ту до 1886. године на румунској парохији.

Димитрије Марковић, родом из Шајтина, завршио Арадску богословију 1864/65, служио је од 1886. до 1893, у јеку процеса за јерархијску поделу парохије.

Суетоније/Светомир Петровић започео је свештенички позив на заједничкој парохији 1889. године, пошто је дошао са кечанске парохије. Почев са 1896. годином прешао је на новоосновану румунску парохију. Завршио је Арадску препарандију 1860/61. и затим Богословију 1863/64. године. Прво је био ђакон у Темишвару-Фабрици.

Петар Агрима дошао је на семиклушку заједничку парохију 1892. године да би постао носилац борбе месних Срба за очување српске цркве, њеног иметка и њене паствe. Након деобе 1896. остао је на српској парохији, постао прота и ту служио до преране смрти 1922. године.

Школска деца и прота Петар Агрима

Прота Петар Агрима је рођен у Минишу 29. јуна 1865. године у учитељској породици. Гимназију је завршио у Ходмезовашархељу 1885. и Карловачку богословију 1889. године. Након тога радио је извесно време као учитељ. Оженио се Персидом Фирићаски. Деце нису имали. Говорио је српски, мађарски, немачки и румунски. Рукоположен је у Вршцу 1891. године од епископа Нектарија (Димитријевића). Свештенички позив је започео у Малом Бечкереку одмах по рукоположењу, да би након годину дана био изабран за пароха у Великом Семиклушу. Био је члан Епархијске

скупштине и администратор Арадског протопрезвитерата (1918-1922). Са 22. фебруаром 1922. године именован је и за потпредседника Епархијске конзисторије.

Његово преосвештенство Г.Г. др Георгије (Летић) одликовао га је 1. априла 1919 године чашћу протонамесника.

Поводом успостављења Српске патријаршије и избора првог Српског патријарха Православне цркве у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, Свети архијерејски сабор одликовао је Петра Агриму 1921. године чином протојереја.

Пред крај живота прота Петар Агрима је побољевао и није био у могућности да чинодејствује. Замењивали су га махом калуђери из манастира Бездина, Виктор (Љубичић) и Сергије (Јовандић). После његове смрти (5/18. марта 1922. године) исти калуђери су опслуживали упражњену парохију све до доласка админстратора парохије, јереја Живојина Неговановића, који је приспео на парохију 17. марта 1923. године.

Живојин Неговановић је дошао из Београда где је до фебруара 1923. био чиновник у Парламенту и политички сарадник разник дневних политичких листова.

Ступио је на дужност под следећим мотом: „Дај Боже да корисно послужим својој заробљеној и заборављеној браћи“. Већ након две недеље од доласка он бележи у *Парохијском летопису*[91]:

Од данас (30. марта) почињем да водим Парохов дневник у намери да своје многобројне утиске фотографишем заједно са средином у којој радим како би доцнији свештеник имао прилике да се користи још првог дана стеченим искуством свога претходника. Како су ми личне ствари, индивидуалне импресије, те их водим у засебној књизи која ће остати у архиви са осталим званичним књигама.

Примећујем да ћу дневник водити непристрасно, тако да ће закључци стајати на чврстој истини и свако се може на њега слободно ослонити. Специјално користан биће за свештенике који долазе из Србије и за које су овдашње прилике terra incognita.

Изгледа да су се надања младог свештеника изјаловила. Дописом бр. К 488 из 1923/33 из 1924. Епархијска конзисторија обавештава месну црквену општину да је јереј Живојин Неговановић, а.п. у Великом Семиклушу проглашен кривим са својим неискреним писањем, неоснованим сумњичањем и обећивањем Конзисторије и Министарства вера као и безразложним врађањем Црквеног одбора и да му је као таквом

[91] Стр. 96.

ускраћено администрирање горенаведене парохије. Првог јула 1924. године он напушта парохију у Великом Семиклушу и прелази у Краљевину СХС.

А горепоменуте белешке нису затечене у парохијском архиву.

Пре поласка јер. Ж. Неговановић је предао инвентарски парохију јером. Герману (Јојићу), а. п. у Сараволи, као привременом администратору.

Архијерејска посета владике др Георгија (Летића)

Верски живот православних Срба у Великом Семиклушу разбуктао се истовремено са доласком на њихову парохију свештеника *Симеона Видака*. Он је рођен 12. спетембра 1900. године у Фенлаку. Средњу школу је похађао у Новом Саду, Араду и Будимпешти где је матурирао. Педагошке науке изучавао је у Араду и Сомбору. Између 1920-24. године био је учитељ у Ђали и Парабућу (Србија). Теологију студира ванредно у Карловцима између 1924-28. године. Рукоположио га је у Кикинди владика др Георгије (Летић) 15/28. септембра 1924. године са назначењем за парохију у Великом Семиклушу где остаје до 1937. године. Био је ожењен месном учитељицом Видосавом рођ. Сивчев. Од 1930. године, звог недостатка учитеља, неколкико година врши и учитељску дужност. Такође предаје веронауку и српској деци у румунским школама и месној гимназији.

Свештенички збор Арадског протопрезвитерата

Жељан усавршавања, од 1926. до 1929. студира ванредно права на Београдском универзитету и исто у Београду полаже ванредни испит на Теолошком факултету. Био је наш најшколованији свештеник у том периоду, а то се видело и на његовој парохији и тамошњој српској заједници.

Редовно је сарађивао у стручним часописима као што су били „Народна просвета“ и „Учитељ“ са прилозима на педагошке и филозофске теме. Издао је и једну збирку проповеди.

Био је узоран свештеник: достојанствен, вредан и марљив, широког видика, у корак са временским током.

Добро је говорио румунски и својски се залагао, у јеванђелском духу, за учвршћивање веза међу свим православцима у месту. Прешао је да живи у Југославији 1937. године, где је и умро.

Ђаци са учитељицом и свештеником

На основу решења Епархијске конзисторије у Темишвару К.1344, 1345, 1458/487 из 1937. од 29. септембра/12. октобра/1937. јереј *Миливој*

Беленцан именован је са 1. новембром 1937. године за администратора парохије у Великом Св. Николи[92]. Са наведеним даном отпочео је са пуно љубави и пожртвовања свој пастирски рад држећи се увек речи Спаситеља: „Жетва је дакле велика, а посленика мало; него се молите господару од жетве да изведе посленике на жетву своју. Радите докле је дан, доћи ће ноћ када нико неће моћи радити.“

Миливој Беленцан је рођен 17. марта 1910. године у Великом Семиклушу од оца Миливоја, ћурчије, и матере Еуфемије рођ. Фарка. Основну школу и гимназију похађао је у месту; богословију завршио у Сремским Карловцима 1932; дипломирао на Богословском факултету у Сибиуу 1953. Био је ожењен Меланијом Ненадов из Кетфеља.

Рукоположио га је у чин ђакона 1/14. марта 1937. и у чин презвитера 28.маја/10. јуна 1937. године у Светом Спасовском храму у Темишвару владика др Иринеј (Ћирић), епископ бачки и администратор темишварски. Са 1/14. јуном 1937. одређен је на вежбу код окружног проте Слободана Костића у Епархији. Као вежбеник преузео је администрацију парохије у Ђиру.

Са 1. новембром 1937. Миливој Беленцан, као приправник, постављен је за администратора парохије у Великом Семиклушу. У лето 1940. године положио је практични испит и добио декрет сталности. Повремено је администрирао сараволску и чанадску парохију, а 1941. године био и привремени учитељ. До школске реформе вршио је катехизацију за тридесетак ђака у Шегртској школи и Мешовитој државној гимназији.

Сем богослужбених обавеза, он се бринуо и о изгледу цркве и варошког гробља, о поштовању обичаја и народне традиције. За своје заслуге био је награђен свим достојанствима наше цркве а одликован је и Медаљом стогодишњице краља Карола I.

Након преласка у мировину 1980., администрирао је у наставку семиклушку парохију.

Преминуо је 31. децембра 1991. године и сахрањен је на месном гробљу.

[92] ПЛ, стр. 116.

Породица Беленцан

Миливој ст. и Еуфемија Беленцан са синовима

Срби – ученици гимназије са вероучитељем

Статистички подаци. Из једног *Описанија Епархије Темишварске*[93] за 1797. годину дознајемо да је *Велик Сент. Миклеуш* „парохијалноје мјесто“ у оквиру протопрезвитерата чанадског, да је црква у „доброје состојаније“ , да је „число домов платежних 500 и неплатежних 100 са 833 брачних паров“.

Душа мужеских има 1997, а женских 1920, односно „всјех 3917 и равно смјешани Сербљи и Власи“. „Имјејут школу и учитеља“ али „Небрежљиво посилајут дјети своја в школу“.

Из *Списанија Дијецези темишварскија за год. 1822. сотвореноје*[94] дознајемо још неколико података:

- Надлежатељство: комитат Торонталскиј
- Протопрезвитерат: В. Ст. Миклошкиј
- Имена мјест: В. Ст. Миклош
- Число церквеј: 1
- Парохов: 5
- Капеланов: 1

[93] Архив САНУ у Сремским Карловцима (АСАНУК), фонд МПА, 1797, кутија 33, стр. 373-374.
[94] АСАНУК, МПА, бр. 102.

- Дијаконов: -
- Домов: 794
- Брачних паров: 1005
- Душ: Мужеских: 2460, женских 2571, сума обојих 5031
- От сих сут: Серби – 2202, Власи – 2697, Греци – 132, Мацедовласи –

Након што су Румуни основали засебну црквену општину, наметнула се потреба да се реорганизује и Српска црквена општина.

То се десило 1896. године када је изабран нов Црквени одбор у следећем саставу:

- Јоца Мартиновић, кафеџија, председник
- Јаша Илијевић, занатлија, потпредседник
- Стеван Нађвински, учитељ, перовођа
- Петар Агрима, парох
- Коста Јанковић, трговац, благајник
- Лазар Лукић, ћурчија, I тутор
- Ива Павлов, ратар, II тутор
- Александар Јанковић, трговац
- Тодор Средојев, ратар
- Миша Конић, киршнер
- Урош Батрњин-млађи, ратар
- Радивој Станков, ратар
- Ђурица Пајтић, ратар
- Аркадија Јанковић, чизмар
- Јоца Бачић, ћурчија
- Јоца Добрић, ратар
- Коста Бранкован, киршнер
- Добривој Радин, ратар, чланови

Овај је одбор деловао шест година, у најтежем периоду када је трајала деоба црквено-општинске имовине између Срба и Румуна и када су постављени темељи српске заједнице у овом месту. Из састава овог Одбора иступили су Урош Батрњин-млађи и Радивој Станков, а приступили су Јоца Стајић и Јулијан Радонић.

Нов црквени одбор изабран је на ванредној црквеној скупштини одржаној 21. маја 1902. године. Том приликом за председника је изабран Александар Аспрић, за потпредседника Јоца Добрић, за I тутора Ђока Ђорђевић, за II тутора Мирко Стојић. Остали чланови су махом остали исти.

И школски одбор је реорганизован почетком XX века. Тако је на седници одржаној 18. децембра 1905. године за председника изабран Ђура Николић, а за потпредседника Илија Добрић.

Године 1914. на скупштини 23. априла за новог председника месног обштества изабран је адвокат др Владимир Стојшић. На овој дужности наследио га је Велимир Павлов.

У седници црквено-општинске скупштине одржане 5. септембра 1920. године изабран је нов црквени одбор на челу са председником Душаном Средојевим, потпредседником Радом Рајчићем и следећим члановима: Средојем Средојевим, Шандором Путићем, Илијом Стојићем, Илијом Добрићем, Ђоком Рајчићем и Лазом Баучким.

На скупштинској изборној седници одржаној 28.03.1926. године изабран је на председничку част Велимир Павлов, а за потпредседника изабран је Јован Добрић. Као одборници изабрани су: Васелко Драганов, Рада Рајчић, Милан Штетин, Милан Путић, Петар Савић, Вељко Божин, Илија Стојић, Аркадија Божин, Лазар Обрадов и Миливој Перин.

Први званични попис Православне српске црквене општине у *Српском Великом Семиклушу* обављен је 1897. године када је забележено 1237 парохијана[95]. У статистичком исказу за 1905. годину[96] наведено је да на парохији живе 1.322 душе, односно 12,33% од укупног броја становнка у месту. Забележена су 228 српска дома и 275 брачних парова. Парохија је тада била IV класе и имала је парохијску сесију од 42 кат. јут. и 74 кв. хвата чија је вредност била 11.894 кр.

Еволуција броја верника на овој парохији током XX века била је следећа:

Година	1905.	1920.	1930.	1940.
Број	1.322	1.305	852	950
Проценат од укупног становништва	12,33%	10,82%	10,43%	10%

Године 1940. Срби су иали 221 кућу према 2.495 укупног броја кућа, односно 8,8%. Земљишни посед парохије био је од 66 кат. јут. и 252 кв. хв. У месту су тада живеле 318 породице од којих 196 није имало деце (61,64%), 84 су имале 1-2 детета (26,41%), 29 породице је имало 3-4 детета

[95]Евгеније Летица, *Шематизам Епархије темишварске за 1897. годину.*

[96] Мата Косовац, *Шематизам Митрополије карловачке за 1905. годину,* Сремски Карловци 1910, стр. 684-686.

(9,12%), само шест је имало 4-6 деце (1,89%) и само три више од шест деце (0,94%).

У међуратном периоду Семиклушка парохија имала је неколико филијала, као што следи:

Стање 1925. године:

Место	Мушки	Женски	Свега
Ловрин	9	7	16
Нађус	7	4	11
Њерав	-	1	1
Стара Беба	7	3	10
Велики Комлош	4	8	12
Валкањ	6	4	10
Укупно	33	27	60

Парохијски свештеници су имали у обавезу да обезбеђују духовне требе и овим верницима.

Црквена општина је уредно водила евиденцију прихода и расхода тако што је рачуновођа централизовао туторске дневнике. За то је био задужен учитељ Стеван Нађвински. Сачуван је такав један дневник са почетка XX века[97]. Илустрације ради, исписујемо податке за једну годину:

Билансија рачуна за 1902. годину

1. Примања

Порекло прихода	%	Суме	
		Кр.	Фор.
Од тасова	6,72	291,42	
Од свећа	2,73	118,37	
Од сватова	1,87	81,20	
Од свечара	0,21	8,90	
Од звона	6,98	302,64	
Од столова	9,60	416,16	

[97] Дневник примања и издавања црквеног новца Српске православне црквене општине храма „Успенија Пресвете Богородице“ вођен Стеваном Нађвинским, општинским перовођом и рачуновођом, по туторским дневницама о примању и издавању, почето од 01.01.1900. године.

Од добара	70,85	3072,81
Од парохијана	0,93	40,28
Од камате	0,11	5,40
Свега текући приходи	100,00	4337,18
Пренос из 1901. године		596,84
Укупно прихода		4934,02

2. Издавања

Плата свештенику	27,56	1200,00
Накнада за стан свештенику	9,19	400,00
Плата црквењаку	6,43	280,00
Плата перовођи и рачуновођи	1,38	60,00
Плата певцу	0,46	20,00
Плата паскурњачи	2,25	98,00
Порези на некретнине	19,52	850,74
За свеће	0,96	42,00
За земљу	9,30	405,24
Разни доприноси и таксе	13,21	575,49
Камате на зајам	1,93	84,00
Разни ситни трошкови за црквене потребе	7,81	338,97
Укупно трошкови	100,00	4934,02

3. Сравњење

Свега примања	4934,02
Свега издавања	4354,37
Пренос у 1903. годину	579,65

Из наведених података произилази да се највећи део прихода остваривао од сопствених добара, односно од закупа земље (преко 70%). Од тасова и звона остварен је такође знатан приход.

Што се пак расхода тиче, највећи трошкови били су на плате (скоро 50%), порезе (20%) и доприносе и таксе (13,21%). Међу ситнијим трошковима нашли смо и трошак за барут, што указује да су се користиле прангије о већим празницима.

Имовина црквене општине. Године 1905. Црквена општина имала је следећи посед:

- земљишни посед – 137 к. ј. и 1108 кв. хв. у вредности од 44.585 кр.

- здања у вредности од 74.000 кр.
- драгоцености у вредности од 1.480 кр.
- остале некретнине у вредности од 5.844 кр.

Укупна вредност 125.909 кр.

У наредним годинама дошло је до неких промена у структури поседа, нарочито земље и здања. Месна Црквена општина је остала са знатним имањем све до аграрне реформе.

Године 1920. семиклушка црквена општина имала је у поседу следећу црквену земљу:

- у Селишту – 14. јут.
- У Балатону – 14 јут.
- Плоча – 34 јут.
- На Фаркиној унки – 14 јут.
- Ливада – 10 јут.
- Излаз – 8 јут. 192 кв. хв.
- Башта у гробљу – 800 кв. хв.
- Башта у излазу – 800 кв. хв.
- Башта на Егришком путу – 400 кв. хв.
- Башта у Волвашу – 800 кв. хв.

СВЕГА 95 јут. 1392 кв.хв.

Црквена општина је имала и следећу школску земљу:

- у Излазу - 4 ½ јут.
- Васфсхигл – 5 јут. и 135 кв. хв.
- у Балатону – 7 јут. и 800 кв. хв.
- у Поповом пољу – 2 јут.
- Ливаде – 6 јут.
- у Селишту – 8 јут.
- Капусат-башта – ½ јут.
- Капусат-башта – 200 кв. хв.
- Сигетска башта – 400 кв. хв.

СВЕГА 33 јут. 1535 кв. хв.

Ова земља је издавана у аренду путем лицитације и обезбеђивала је главне приходе црквене општине. На основу Решења комисије за аграрну реформу бр.145/1921 – црквеној општини у Великом Семиклушу одузето је 100 кат. јут.

Парохијска сесија 1936. године имала је следећу структуру:

- Теглаш – башта – топо 4204/62 971 кв. хв.

- Зовињак – орања 5165 3 јут.
- Кулача – орања 5434/76 и 5451/1 45 јут.166 кв. хв.
- Селиште – орања 9060/2 8 јут.
- Балатон – орања 10379/24 и 10380/1/1/2 8 јут
- Фаркина унка – орања11642/2 8 јут.

СВЕГА 32 јут. 1137 кв. хв.

У саставу парохијске сесије била је и парцела „Млениште“ топо 7084/2, површине 3 јут. али је иста експроприрана након аграрне реформе 1921. године. Ова сесија укњижена је у катастар под бројем 1959, ставка 1021. Иначе парохија је I степена, подигнута решењем Епархијске конзисторије бр.К 223/II – 5/28 II 1917. године. Године 1936. имала је 173 брачна пара.

Црквене славе. Све до 1887. године црквена слава, Успење Пресвете Богородице, обележавана је само верским обредом у цркви. Од те године црквена слава је имала и свој лаички део у виду културно-уметничке приредбе након које је уследила игранка. Затим су додати и други елементи.

Сачуван је новинарски чланак са описом једне славе, који наводимо у наставку:

ЦРКВЕНА СЛАВА

Овде је у Поморишју још и сад обичај да се одржава црквена слава, но у последње доба почело се и то напуштати, што све значи малаксалост народна, јер напуштањем народних обичаја нестаје народног обележја, па нестаје и самог народа, јер народ одржавају народне особине, које се у обичајима огледају[98].

У Срп. Вел. Св. Миклошу није одржавана црквена слава као што је то сад. Покојни овдашњи српски парох А. Антоновић увео је обичај да се дан црквеног свечарства слави не само молитвама о Божијој служби него прославља тај дан и народним обичајима. Тако се од 1893. год. овамо овде прославља црквени храм достојанствено, управо величанствено. За време св. службе пуца се из прангија и служи Богу најсвечаније, а после подне држи свечано вечерње о ком се реже славски колач у порти пред целим народом, који свечани чин обављају свештеници поучавајући и утврђујући народ у одржавању овог лепог српског обичаја резања свечарског колача. Наши Румуни, који су с нами још у црквеној заједници, мада немају свечарства, примише од нас овај лепи обичај, те и они не само да славе

[98] *Поморишанин,* Велики Свети Миклуш, 1895.

црквени храм, него шта више и они режу свечарски колач. Е па кад они од нас то примише, онда ми Срби не смемо тај лепи обичај напустити, него шта више требало би га увести и тамо где га се до сада наше општине не држаху. Но није у овом месту само то, да се храм црквени тиме прославља. Славе га овдашњи Срби, мада их је мало, још и овим: Наша св. цква посвећена је св. Успенију Пресвете Богородице, када се овде сваке године приређују у славу тога дана и српске забаве. Ове забаве почеле се приређивати од 1887. г. Овамо, када је прослављена стогодишњица цркве, и од тога доба сваке године на тај дан виђамо нашу Србадију на окупу о забави, које приређиваше српско-црквено певачко друштво, овдашња српска младеж, а по највише ученици – односно учитељ са ученицима, те се тако увек достојно прославио тај дан.

Ове године приредило је опет црквено певачко друштво забаву са дилетантском представом, певањем и игранком.

Кад знамо да смо ми Срби у овом месту у великој бројној мањини, јер сачињавамо чак 15. део укупног становништва, онда се управо можемо поносити тиме, што смо кадри овакву забаву приредити, као што је била ова последња, јер је она испала сјајно како морално тако и материјално. Од свију забава, које су ове године у овом месту од разних друштава приређене не беху тако посећене, нити пак приређивачи располагаху са таквим програмом као сад Срби, нити су га пак тако на опште задовољство изводити. Наши дилетанти и дилетанткиње управо очараше публику својим представљањем, па их се публика не може да нахвали и доста изрази своје задовољство.

Песме су пак присутне задивиле, јер су отпеване врло складно, да тапшању не беше краја те се морало и пофторавати.

Ја овде могу рећи само оно што је публика изрекла. Но ко је био та публика? Већина публике била је наша интелигенција, која на жалост не припада Српству, ал тиме можемо бити задовољнији што бар пред странима опрасмо српски образ и показасмо, да смо кадри и на просветном пољу одржати утакмицу са њима, мада нас је мало. Велика је то добит за овдашње Србе, када им се страни поклоне и честитају на успеху. Па не само то, него су тада понајвише игране и српске игре, које су играли не само Срби, него и иноверци, те се радоваше, да што науче и радо их играше и хвалише наше лепе народне игре. Мада је на овој забави било много мање Срба него других, ипак је она била права српска забава, јер на њој беху сви Срби и сви српски играше и певаше. Е па зар не треба да још више тражимо, кад смо кадри присвојити иноверце и одушевити их за оно што је српско, те да поред тога уважавају и нас и све што је

наше. Истина да се играло и стране игре, и то зато, да покажемо да и ми поштујемо и уважавамо оно што други народ као своје поштује, јер ко не поштује туђе, тај не зна поштовати ни своје.

Посетилац

Домаће славе. Срби у Великом Семиклушу су славили од давнина крсну славу. Према сачуваним домовним протоколима са почетка XX века произилази да су најбројнији свечари били о Св. Николи – 98 српских породица. Следе затим Св. Јован – 59, Сабор св. Архангела Михаила – 57, Св. Архиђакон Стефан – 19 породица, Св. Великомученик Георгије – Ђурђевдан – 35 српских породица, Преподобна мати Параскева – Света Петка – 12 породица, Свети краљ Стефан Дечански – 9 породица, Свети великомученик Димитрије – Митровдан – 8 породица, Свети Козма и Дамјан – Врачеви – 5 породица, Свети пророк Илија – Илиндан – 4 породице, Свети Василије Велики – 3 породице, Успеније Пресвете Богородице – Велика Госпојина – 3 породице, Лазарева субота – Врбица – 2 породице, Света Тројица – 1 породица, Свети апостол и јеванђелист Лука – 1 породица, Обновљење храма Светог великомученика Георгија – Ђурђиц – 1 породица, Свети апостол Андреј Првозвани – 1 породица.

*

После освећења капеле

Дрвени крст на средини гробља

Гробље и капела. Српско православно гробље је на видном месту и добро је одржавано. Бројни мермерни споменици са натписима подсећају нас на славне претке.

У самом центру уздиже се велелепна капела породице Добрић у византијском стилу. Изнад улаза са западне стране, уклесан је следећи текст:

„Овај храм подиже Јован Добрић и супруга Милева у славу Пресвете Тројице и крсне славе Св. Јована у знак оданости Светој цркви и српском народу за успомену.

Сазидао Јосиф Граф, архитекта.“

Капела је грађена према пројекту арадског архитекте Милана Табаковића[99], а извођач радова је био месни архитекта Јосиф Граф. Унутрашњу резбарију у дрвету израдио је К. Рајок у српско-православном стилу. Иконе је цртала овдашња уметница Невенка Ђорђевић. Фарбарске и молерске послове урадио је мештанин Антон Брајтман.

Споменик србијанским војницима

Споменик проти Петру Агрими

[99] ПЛ, стр. 105-107.

Капела је освећена свечано 9/22. новембра 1925. године. Антиминс је осветио владика др Георгије (Летић), а при освећењу саме капеле началствовао је, по опуномоћењу, протопрезвитер арадски Урош Ковинчић, уз асистенцију свештеника Јована Драгојевића, а. п. из Чанада, Станимира Поповића, а. п. из Сараволе, и Симеона Видака, месног пароха.

Капела је снабдевена двема одеждама (једном светлом и једном црном), једним белим свештеничким и једним ђаконским стихаром, *Јеванђељем, Апостолом, Службеником, Часословом,* Мирковићевим *Зборником,* ћивотом, са два чирака са по две свеће, петохљебницом, кадионицом и кандилом.

Дакле, капела је оспособљена за сва богослужења. А укупни трошак је био преко 200.000 леја.

Јован Добрић (1. фебруар 1860-19. јануар 1928) је био велепоседник и добротвор.

На видном месту налази се и каменити спомениик двојици војника српске војске која је запосела Банат у јесен 1918. године. На споменик је урезан следећи текст:

Овде почивају јунаци војници II-ог српског коњичког пука „Цара Душана“ Војислав Јеленић, рођ. 1894.год. у Непричави, округ ваљевски, † 27. XI 1918. г. и Драгољуб Ковачевић рођ. 1876. год. у Пољани, округ крушевачки, † 2. V 1919. г. Кренуше се 28. VII 1914. г. у Светски рат и након ужасне патње и надчовечанске борбе ујоше победоносно 19. XI 1918. г. у Поморишје и ту сломљени ратним напорима раставише се са животима дајући пример како се живи и мре за свој народ, домовину и слободу.

Слава им и мир пепелу њиховом!

Овај споменик подиже херојима Српско девојачко коло.

У непосредној близини налази се и споменик свештенику Петру Агрими са текстом:

Протојереј Петар Агрима, парох Вел. Св. Миклошки
рођ. 29.VI 1865. † 18. III 1922.

Босанско-херцеговска деца. Црквена општина Велико Семиклуша позитивно је одговорила на позив да преузме и смести одређен број босанско-херцеговске изгладнеле деце.

На дан 11/25. априла 1918. године, уз ангажовање месног пароха Петра Агриме преузета су и смештена у приватним домовима 24 детета. Објављујемо њихов списак[100]:

1. *Сима Којадиновић*, син Лазе и †Јане, од 5 год., из Лусића, котар Бањалука, смештен је код Мише Крајчиновића, опанчара, дете доста здраво;
2. *Анђа Савић*, кћи Остоје и †Јане, од 8 год., из Павића, котор Бањалука, смештена код Косте Бранковане, киршнера, дете доста здраво;
3. *Пера Савић*, син горњих, од 7 год., смештен код Милана Радина, ратара, дете здраво и весело;
4. *Миле Грујичић*, син Стевана и Тоде из Павића, котар Бањалука, од 11 год., смештен је код Душана Керпенишана, дете слабо;
5. *Тома Грујичић*, син горњих, од 10 год., смештен код Петра Агриме, пароха, дете доста здраво;
6. *Трива Тапић*, син Миладина и Спасеније, од 9 год., из Павића, котар Бањалука, смештен код Милана Путића, трговца, дете доста здраво;
7. *Бранко Топић*, од 8 год., син Симе и Крстане из Павића, котар Бањалука, смештен код Јоцике Ђорђевића, трговца, дете здраво и весело;
8. *Драгиња Станивуковић*, од 6 год., кћи Димитрија и Деве из Павића, котар Бањалука, смештен код удове Милице Михољац, дете слабуњаво;
9. *Петар Савановић*, од 12 год., син †Јовице и Ђује из Павића, котар Бањалука, смештен код Косте Терзића, киршнера, дете здраво;
10. *Милица Ивић*, од 11 год., кћи Пана и Ђује из Павића котар Бањалука, смештена код Јелене Теодоровић, учитељице, дете здраво;
11. *Васкрсија Ивић*, од 7 год., син горњих, смештен код Јована Добрића, ратара, дете здраво;
12. *Мирко Мачкић*, од 9 год., син †Луке и †Петре из Павића, котар Вардар Вакуф, смештен код Аркадија Божина, ратара, дете здраво;
13. *Станко Малић*, од 12 год., син †Пера и †Анђе из Малића, котар Вардар Вакуф, смештен је код Ђоке Керпенишана, ћурчије, дете здраво и весело;

[100] ПЛ, стр. 87-90.

14. *Марија Радић*, од 11. год, кћи †Игњатија и Стоје из Славићка, котар Бањалука, смештена код Исе Васиљевића, папучара, дете доста здраво;
15. *Станка Радић*, од 8 год., кћи горњих, смештена код Исе Васиљевића, дете болешљиво;
16. *Јовица Лекић*, од 10 год., син †Јове и Маре из Шеховаца, котар Вардар Вакуф, смештен код Петра Савића, ћурчије, дете здраво и весело;
17. *Доста Чопић*, од 11 год., кћи Сима и Виде из Лусића, котар Бањалука, смештен код Илије Стојића, ратара, дете здраво;
18. *Грозда Чопић*, од 9 год., кћи Сима и Виде из Лусића, котор Бањалука, смештена код Персиде Бачић, киршнерке, дете слабуњаво;
19. *Милица Станивуковић*, од 13 год., кћи Јова и †Анђе, из Долњег Рибника, котор Кључ, смештена код Ђуре Николића, трговца, дете доста здраво;
20. *Ђурађ Травар*, од 12 год., син Лазе и Марије из Роре, котор Гламоч, смештен код Душана Средојева, ратара, дете здраво;
21. *Михаило Травар*, од 10 год., син горњих, смештен код Шандора Путића, папучара, дете здраво;
22. *Стеван Ђурић*, од 10 год., син Ђуре и †Даринке из Дрвара, котор Дрвар, смештен код Радивоја Рајчића, ковача, дете достра здраво;
23. *Даба Ђурић*, од 7 год., кћи горњих, смештена код Веље Павлова, трговца, дете слабуњаво;
24. *Љубица Цигановић*, од 12 год., кћи Тодора и Милице из Врбљана, котор Кључ, смештена код Средоја Средојева, ратара, дете здраво.

Записник се завршава реченицом: „Ај тужна Босно и Херцеговино, шта си Богу згрешила да ти синови на бојишту гину а твоја деца од глади умиру!“

Свештеник Петар Агрима бележи под допуном 20.10/02.11.1918. да га је Његово Преосвештенство владика др Георгије (Летић) изаслао у Велики Чанад да би оданде преузео ону децу коју тамошњи Срби нису могли да прехране и размести их у Семиклуш. Тако је у Великом Семиклушу смештено још седморо деце, и то[101]:

1. *Стана Гвозденовић*, од 12. год, родом из Стричића, котор Бањалука, смештена код удове Наталије Барбулеско;

[101] ПЛ, стр. 90.

2. *Рајко Бојановић*, од 12 год., родом из Крупе, котар Бањалука, смештен за шегрта код Обрада Бугарина, чизмара;
3. *Лазар Шкрбић*, од 11 год., родом из Шеховаца, смештен за шегрта код Scheüer Jozsefa, седлара;
4. *Симеуна Сладојевић*, од 12 год., родом из Локвара, котор Бањалука, смештена код Милана Путића, трговца;
5. *Јова Сладојевић*, брат горње, од 6 год., смештен прво код Душана Бранковане, надничара, затим га је узео Вељa Павлов, трговац;
6. *Зорка Ђурић*, од 4 год., родом из Дрвара, котор Дрвар, коју је отац јој накнадно довео амо, смештена је код удове Сиде Радинац, ратарке;
7. *Наталија Зделар*, од 10 год., родом из Бање Луке, доведена је из болнице у Сегедину, смештена је код учитељице Јелене Теодоровић.

Ова су деца остала више година у Семиклушу после завршетка Светскога рата. Велика већина вратила се својим кућама 1924. године. Део њих остао је у Војводини (Мокрин, Кикинда, Сомбор), док су се остали вратили у Босну. Само је Милица Станивуковић затражила румунско држављанство 1928. године.

Био је то дирљив пример братске помоћи коју су Семиклушани пружили напаћеној браћи из Босне и Херцеговине пострадалој у грозотама Светскога рата.

Догодило се, не поновило се!

www.dbsr.ro

ШКОЛЕ

Почеци. Организовано школство у Великом Семиклушу има дубоке корене још у средњем веку. Сачуван је податак[102] да је још у првој половини XVI века, дакле пре но што су Турци освојили Банат, овде постојала латинска школа за католичке свештенике коју је организовала Чанадска бискупија. После 1552. године овде је радила јаничарска школа[103] више од једног века. Након што су Хабсбурговци претворили Банат у крунско добро, овде је радила кадетска школа[104].

Постоје наговештаји да је крајем XVII и почетком XVIII века постојала и српско-грчка школа[105] и да се она налазила где је сада трг испред српске цркве.

Српска народна школа у Великом Семиклушу основана је највероватније 1740. године[106]. Нису сачувани бројни подаци из дотичног периода. Можемо само да претпоставимо да је то била скромна просторија где је окупљено десетак деце под надзором једног млађег ђакона и где су се учила слова и читање из црквених књига. Награђивање учитеља је падало на црквену општину и на родитеље ђака. Свакако да ови скромни почеци нису се одвијали по систематском плану и програму, већ је намера била да деца стекну минимална знања у читању, писању, молитвама и црквеном појању, уз неколико практичних поука за свакодневни живот. Била је то међу првим сеоским школама на овом подручју (само су у Араду и Темишвару постојале српске школе пре тога).

Али прва документарна потврда о српској школи у Великом Семиклушу потиче тек из 1758. године[107]. Приликом канонске визитације, протосинђел Арсеније Радивојевић забележио је:

---

[102] Ion Munteanu, *Наведено дело*, том 3, стр. 27.
[103] Victor Schreyer, *Наведено дело*.
[104] *Исто*, стр. 23.
[105] *Исто*, стр. 19.
[106] Душан Дејанац, *Српске народне школе у Поморишју,* „Арад кроз време“, бр. 11/2010, Темишвар, стр. 46.
[107] Д. Руварац, *Темишварска епархија од њена постанка до 1758. год.,* Сремски Карловци, 1914, стр. 34.

Школу имају, но слабо се деца уче. Магистар Стефан Лукић, стар 28 године, рођен у Сентмиклушу, оженио се прошле године. Има у школи 15 деце, од сваког детета по 3 ф. на годину.

У првој половини XVIII века Семиклуш је био нека врста центра за школовање свештеника, како оних рођених у месту, тако и оних са стране. Тако на пример поп Филип Васиљевић, који је био мештанин рођен 1720. године, учио се код Стојка Атанацковића пре 1745. и постао свештеник у родном месту. Поп Арсеније Георгијевић, рођен 1732. године у Семиклушу, учио се исто код Стојка Атанацковића пре 1754. године и постао свештеник у Малој Кикинди.

Године 1767. Атанасије Илијевић родом Из Семиклуша био је свештеник у Ђали, док је мештанин Теодосије Поповић био свештеник у Дески.

Према сачуваним подацима[108] српска школа у Семиклушу основана је 1740. године са учитељем Стојком Атанацковићем. Уз српску, била је и грчка школа. Она је радила до 1816. године. Учитељи су били месни свештеници. Школска зграда се налазила негде у близини православне цркве, где је сада трг испред српске цркве.

Када је Теодор Јанковић Миријевски преузео дужност школског надзорника над православним школама овог дела Баната, једна од његових првих иницијатива била је сагледавање реалног стања на терену. Извршио је попис постојећих школа и установио где још треба да се оснују. Пошто је на држави падао трошак око обезбеђења потребних учила, Миријевски је упутио царици Марији Терезији 1776. године предлог за набавку потребних учила за постојеће школе или за оне за које предлаже да се оснују. На дотичном списку налази се и школа из Великог Семиклуша[109], за коју предлаже да се обезбеди следећи прибор:

- писаћи прибор (таблица и писаљка) 36 ком.
- табеле за рачунање 36 ком.
- маказе за хартију 18 ком.
- бритве 18 ком.
- оловке 108 ком.
- риф хартије 3 ком.

Била је то једна од највећих потражњи, што указује на већи број школске деце имајући у виду да је насеље тада имало 616 кућа.

---

[108] Зоран Вељановић, *Школство Срба у северном Банату од XVIII до XX века,* Гласник Историјског архива, Кикинда 2009, стр. 148.

[109] P. Radu, D. Onciulescu, *Contribuţii la istoria învăţământului din Banat până la anul 1800,* Timişoara, 1977, стр. 320.

О следећем учитељу имамо податке из 1778. године. Реч је о Стефану Михајловићу који је постигао добре резултате. Завршио је два разреда нормалне школе. Имао је годишњу плату од 70 фор. Године 1787. помиње се Васа магистер.

Вероисповедна школа. Почетком XIX века, тачније 1817. године, забележен је учитељ Софронијe Поповић у српској, и Димитрије Молнар у српско-румунској школи. Није нам познато када је основана ова друга школа, али претпостављамо да је то било почетком друге деценије XIX века и да је Молнар био први учитељ, пошто је завршио Арадску препарандију 1814. године, а родом је био Семиклушанин, син свештеника Јоана Молнара пореклом из Сибиуа. Школа је највероватније била у „влашком крају“.

За српско-румунску школу имамо податке за 1823/24. школску годину, када је учитељ био Паул Мургуловић, родом из Берексова и апсолвент Арадске препарандије, промоција 1818/19. школске године. Имао је 47 ђака, 40 су похађали редовно, а 7 нередовно.

Школске године 1825/26. у српској школи учитељ је био Јован Павловић, апсолвент Сомборске учитељске школе 1814/1815. школске године, у месту од завршетка школовања. Имао је 114 ученика. Месни управитељ је био Атанасије Стојковић, а вероучитељ Ђорђе Поповић. При крају исте школске године у српско-румунској школи учитељ је био Ћира Петровић који је истовремено био и ђакон, родом из Малог Семиклуша, апсолвент Арадске препарандије 1821/22. године. Учитељ у месту је од годину дана. Школски управитељ је био Георгије Аврамовић који је предавао и веронауку[110]. Имао је 42 ученика.

Школске 1831/32. године у српској школи учитељ је био Аврам Предић, родом из Тиса Сент Миклоша 1800. године, апсолвент Сомборске учитељске школе 1822/23. године, у месту од осам година. Говорио је латински, немачки, мађарски и српски. Наставу је држао на „илирском“. За њега је забележено да је био немаран. О српско-румунској школи нисмо нашли податке. Предић је имао 121 ђака, 86 редовних и 35 нередовних.

Према исказу из 1843. године у српској школи учитељ је био ђакон Захарије Јокић. У српско-румунскј школи учитељ је тада био Георгије Николеску који је завршио Арадску препарандију 1827/28. школске године. Он је рођен у суседном насељу Дугосело, данашњи Њерав (Nerău). У српској школи било је 143 ђака.

[110] Душан Дејанац, *Кикинда и Поморишје,* Кикинда, 2011, стр. 32-33.

Емануел Јовановић био је учитељ до 1853. године. Завршио је Сомборску учитељску школу 1840/41. године. Он је постао професор на катедри за српски језик при Пијаристичкој гимназији у Темишвару после повлачења Димитрија П. Тирола због болести.

Године 1863. у Српском Великом Семиклушу постојала је мешовита школа са једним учитељем[111]. Учитељ је био Александар Поповић који је завршио два разреда реалне школе и Сомборску учитељску школу 1858. године. Говорио је српски, немачки и мађарски. На име плате примао је: 336 фор. у готовом, 50 мц жита, 12 мц кукуруза, 25 фунти соли, 12 фунти свећа, 5 хвати дрва. Уживао је такође 2 кј ораница и 0,5 кј баште.

Зграда бивше српске школе

Следећи учитељ који се помиње био је Светозар Моцика, апсолвент Арадске препарандије 1855/56. године. Он се замерио Црквеном одбору, те је за неколико година морао да напусти звање (1878).

[111] Срета Пецињачки, *Један извештај о српским основним народним школама у некадашњој Темишварској епархији из 1863. године.* стр. 173.

Већ следеће године помиње се учитељ Димитрије Алексијевић, „дјетонаставник“ од 28 година.

Године 1878. у румунској школи био је учитељ Димитрије Петровић, апсолвент Арадске препарандије.

У српској школи повећао се број ђака, те је основано и друго учитељско место. За 1892/93. школску годину у привременом својству постављена је учитељица *Ангелина Ковачевићева*.

Са 9. септембра 1893. постављена је нова учитељица, исто у привременом својству, *Јелена Милева Теодоровић,* родом из Варјаша и апсолвент Сомборске учитељске школе. Рођена је 26. јануара 1874., а школу је завршила 1893. године. Плата јој је била 300 фор. са додатком од 60 фор. за пофторну школу. Уживала је стан од две собе, кухиње, јестичаре и подрума, примала је два хв. тврдих дрва за огрев а користила је и башту од 200 кв. хв. Говорила је српски, мађарски и немачки. После пар година добила је декрет сталности и постала члан државног мировинског фонда.

Иако нисмо пронашли ко је био учитељ 1872/73. школске године, забележено је да је тада било 90 ђака од којих 90% су редовно похађали школу.

Изгледа да је 1881. упражњено учитељско место у српској школи па је црквено-школска општина расписала стечај за попуну. Понуђена је плата од 400 фор. а. в., два ланца земље за обрађивање тако да учитељ плати порез, стан састављен од две собе, кујне, коморе и подрума, 400 кв. хв. баште, два фата дрва, и од погреба где је позван по форинту а. в.[112]

На конкурсу се појавило више кандидата, али је месни одбор изабрао младог учитеља *Стевана Нађвинског*, који је те године завршио Сомборску препарандију.

Изгледа да односи између учитеља Ст. Нађвинског и Црквено-школског одбора нису били најсрдачнији последњих година учитељске каријере због његовога немарног рада. На захтев Епархијског школског савета учитељ је поднео оставку 19. августа/01. септембра 1920. године. Приликом његовог одласка свештеник је забележио у Парохијском летопису следеће[113]:

Одселио се одавде у Сомбор досадашњи учитељ Стеван Нађвински који је служио овде 39 година. Од 24-25 година наовамо био је крајње несавестан и немаран. У последње време од 45-50 школске деце једва је 20-25 полазило у српску школу. Школу у правом смислу потпуно је

[112] Душан Дејанац, *Нав. дело.*
[113] *Нав дело*, стр. 92

занемарио, бавио се за време предавања моловањем. Црквена општина, поред многих тужби није му могла досадити са разлога што су наше више власти биле исувише немарне и попустљиве. Што је био неваљац Каталина у Риму, то је био учитељ Стеван Нађвински у Вел. Ст. Миклушу: лажов, сплеткаш, крадљивац, отимач, карташ мађарски и напослетку саблазнитељ девојчица... Гад од човека, те је напослетку био од виших власти присиљен да оставку даде и одатле се уклони.

Није се ни од кога опростио, нити га је ко испратио. Наша омладина је бар за 20-25 год. бачена унатраг због њега.

Хвала Богу што се општина овог нечовека опростила!

Ђаци са учитељем Стеваном Нађвинским

Учитељ Стеван Нађвински био је покретач и сазивач Првог учитељског збора Арадског протопопијата који је одржан у Араду 1892. године.

На дотичном збору, из Великог Семиклуша учествовала су још следећи: Димитрије Петровић, учитељ у српско-румунској школи (апсолвент Сомборске учитељске школе, промоција 1886/7. године) и учитељица Марија Хенелов, учитељица у српској школи (апсолвент Сомборске учитељске школе, промоција 1889/90. године).

На дан 15/28. октобра 1909. одржан је у Срп. Вел. Семиклушу учитељски збор Арадског протопрезвитерата у ствари упознавања наставне основе с погледом на XXVII законски члан од 1907. године (претерани захтеви државне власти гледе учења мађарског језика у српским основним школама). Било је свега 44 учитеља/учитељица и школски референт Христифор Свирчевић.

Године 1905. српску школу је похађало 117 ђака (58 мушких и 59 женских), док је туђе школе похађало 24 српске деце.

Школа у Румунији. Након што је овај део Баната припао Румунији, дошло је до реорганизовања школства. Међутим пошто су наше српске вероисповедне школе биле и остале у надлежности Српске цркве, није дошло до наглих промена, сем што се драстично умањио учитељски кадар после повлачења српске војске са ових простора.

У Семиклушу су остали на својим дужностима дотадашњи учитељи Стеван Нађвински и Јелена Теодоровић.

Али крајем 1919/20. школске године учитељ Стеван Нађвински је оптирао за Краљевину СХС и на његово место привремено је постављен Ђура Керпенишан, мештанин. И учитељица Јелена Теодоровић је 1923. године оптирала за Краљевину СХС и настанила се у Мокрин. На њено место је постављена мештанка Мирна Радин Филипов која ће остати само једну школску годину. Ђорђе Терзић, апсолвент Сомборске препарандије, дошао је после Ђ. Керпенишана и остао до 1924. године, када је рукоположен за свештеника у Чакову. Са његовим доласком спојена је женска школа са мушком те је учитељица радила са I-II разредом, а учитељ са III-V. У наставку редослед учитеља[114] био је следећи:

Име и презиме	**Школска година**	**Примедбе**
Даринка Урсић	1923-1931.	
Герман (Милошевић)	1924-1925.	јеромонах
Симеон Видак	1925-1926, 1928-1930, 1931-1935	Свештеник
Видосава Видак	1931-1937	
Спасоје Гутовић и Милан Црепулић	1935-1936	Учитељи из Југославије

[114] Душан Сабљић, *Српско школство у Румунији 1919-1989,* Темишвар, 1996, стр. 201.

Славко Царић	1936-1937	Учитељ из Југославије
Иван Ракић	1937-1939	
Деспот Деспотовић	1937-1940	Учитељ из Југославије
Даринка Веселиновић Мијатов	1939-1951, 1957-1961	
Миливој Беленцан	1940-1941	Свештеник
Коста Обрадов	1945-1947	
Војислав Ћирић	1947-1948	
Зорка Петровић	1951-1956	
Јулка Петровић	1957-1966	
Даница Лукин Ердељан	1966-1982	

Из наведеног примећујемо да су до Друге школске реформе 1948. године у месту била два учитељска места, а од тада постоји само једно. У међуратном периоду постојала је извесна нестабилност учитеља као и постављање неквалификованих кадрова на овај положај. Као мало запажање, најдужи учитељски стаж у овој школи, више од четврт века, имао је у овом низу Стеван Нађвински.

Из сачуваних статистичких података[115] при крају XIX и почетком XX века, у поређењу са оближњим српским насељима, у Семиклушу је степен писмености био већи.

Сабрали смо неколико података:

Година	**Број становника**	**Знају да читају и пишу**	**%**	**Раст**
1880.	10.856	3.730	34,36	100,00
1900.	12.389	6.274	50,64	147,38
1910.	12.148	7.038	57,94	114,42

[115] Ioan Munteanu, *Banatul istoric,* vol.3, Timişoara 2008, стр. 556-557.

Заједничка школска прослава

Ђаци са учитељем Деспотом Деспотовићем 1938. Године

Школски барјак. У традицији српске школе на овим просторима била је израда школског барјака. И наша школа у Семиклушу добила је свој барјак још далеке 1860. године као дар Васе и Ђуле Баучки. Овај барјак је обновљен 1885. године. О том чину остао је новински напис учитеља Стевана Нађвинског. Имајући у виду занимљивост информације, преписујемо је у целини:

ШКОЛСКИ БАРЈАК[116]

В. Сент. Миклуш, 16. децембар 1885.

За пријатну дужност сматрам, да поштованим читаоцима цењеног листа јавити могу, за редак случај, који се код нас ови дана догодио.

Готово у свакој општини имају школска деца свој школски барјак, тако су и овде 1860. године нашој српској школској деци подарили леп барјак поносни Васа и супруга му Ђула Баучки. Но како је њихово добро пало у руке једном Роману именом Стеван Буња, који је узео јединицу Васе и Ђуле Баучког себи за супругу а са овом је и добро српско себи прибавио, то је изгледало, да од тога неће од сада Срби користи имати. Српкиња ова удата за Романом, по кратком времену умре и остави за собом троје дечице, која се у српској школи уче и српском духу васпитавају. Отац деце ове ожени се поново са једном Романком, и тако сад угаси се и последња нада у сваком Србину да ће икада од бившег српског добра, српска црква и школа каквог дарка добити моћи. Али овај ваљан Роман изненади нас све, јер он нас не заборави, већ из благодарности што се усрећио српским добром даде барјак српске школе, који је за ово минулих 25 година опао био, изнова начинити и украсити са сликама Св. Саве и Св. Николе, поред старог натписа покојног му таста и пунице. Овај је барјак на Светог Николу о.г. о божанственој литургији осветио протопрезвитер г. Георгије Николић.

Кума, овом барјаку била је Софија, супруга г. Јоце Мартиновић, овдашњег ваљаног грађанина и врлог Србина, прегаоца у свему што је лепо и по овдашње српство корисно, па ма ово и већих жртава стало га. Где год се заплодила каква племенита мисао, ту је овај врли Србин свагда од првих био и настојао да се ово и оствари, са чега је задобио наклоност и опште поштовање ове општине.

У име српске учеће се младежи ја као учитељ изричем, како Стевану Буњи, тако и г. Јоци Мартиновићу најтоплију благодарност.

Живели и многи се на њих угледали!

Стева Нађвински, учитељ

[116] „Орао“, Кикинда, 1885, стр. 220.

Организовање наставе и школске наставе. Након што је Апоњијев закон ступио на снагу 1907. године, појавила се велика узнемиреност међу учитељима у немађарским школама и црквено-школским одборима, због покушаја подржављења вероисповедних школа и повећања заступљености мађарског језика у настави.

Да би се донекле смириле страсти, Школски савет Карловачке митрополије на својој седници одржаној 2/15. августа 1907. године донео је одлуку у ствари извршења XXVII-ог законског члана из 1907. године и циркуларно ју је упутио епархијским школским одборима Бачке, Будимске, Вршачке и Темишварске епархије под бројем ШС 427/1907.

На самом почетку ове уредбе одређује се обавеза месних школских одбора да учитељима (учитељицама) обезбеђују и редовно исплаћују минималну месечну плату сходно са прикљученим исказом. У ту плату урачунава се осим основне (фиксне) плате и чист додатак од учитељске земље, натуралија и огрева, приход од појачке дужности, награде за држање пофторне школе и др.

Ђаци са учитељицом Даринком Веселиновић 1940. године

Одређено је да сваки учитељ треба да има пристојан стан са баштом од најмање 400 квадратних хвати. У случају да црквена општина нема могућност да обезбеди ове услове, исплатиће учитељу новчану надокнаду. Прописано је такође да учитељски стан треба да се састоји најмање од две патосане собе са кухињом, комором и најпотребнијим споредним просторијама које морају да одговарају здравственим захтевима, а њихово одржавање спада у надлежност црквених општина.

Учитељи су стекли право и на петогодишњи доплатак, како би се усталили на своја радна места.

Целокупна учитељска дотација била је унесена у такозване „фасије“, нека врста уговора између учитеља и црквено-школске општине, које су прослеђиване вишој школској власти. Ако месна општина није имала сопствених средстава да покрије све трошкове, могла је да тражи државну припомоћ.

Ова правила предвиђала су још и обавезу да се сва слободна учитељска места попуне у року од пола године од њиховог упражњења. Такође, учитељи намештени у сталном својству били су дужни да положе заклетву према владару и надређеним школским властима. Али стекли су и право да крајем сваке календарске године известе школског надзорника о евентуалним неисплаћеним беривима.

Занимљив је и 14. параграф ове наредбе и зато га исписујемо у целини:

За сваку школску зграду споља и у сваку школску дворану на видном мести има се причврстити – кад се од министарства достави – угарски државни грб, и приликом државних светковима има се на школску зграду, односно на онај део зграде у коме се школа налази, извисити угарска државна застава с грбом, које ће се заставе тако исто од стране државе доставити свакој школи.

У дворани могу бити – уз слике из угарске историје, које ће тако исто држава доставити свакој школи, и које се имају деци приликом очигледне наставе, земљописа и историје тумачити – само ликови црквених архипастира, религиозни знакови, слике верског пијетета и потребна учила.

Учила могу бити само домаћи производи и не смеју садржавати алузију на страну историју или земљопис, што се тако разумева да те ознаке, учила и слике не смеју садржавати таково што, што се дотиче територијалне целокупности Угарске, или што затавњује самосталност њену, или је згодно да децу са страном државом или народом доводи у везу, било у мишљењу, јавноправну, било душевну.

То исто важи и за саму наставу и за васпитање, којим се има уз развијање и учвршћивање религиозно-моралног начина мишљења учвршћивати у души детињој дух привржености Угарској држави и припадања угарском народу...

Сама пак значења стоје под заштитом закона – сваки онај који би их повредио, потпада казненом поступку.

Царским рескриптом од 20. новембра 1776. године[117] царица Марија Терезија одредила је основна правила у вези са организовањем и функционисањем тривијалних школа у темишварском Банату.

Већ у првом параграфу предвиђа се да у сваком насељу Баната становници грчко-несједињене вероисповести треба да имају своју основну школу; тога ради наређује се да у местима где већ постоје такве школе оне остану и надаље; у местима где су већ саграђене школске зграде а нису у одговарајућем стању, да се у року од три месеца поправе; у местима где не постоје одговарајуће учионице, да се оне одмах изграде; у местима где не постоје школске зграде, да се оне што хитније изграде; општине које одбијају да удовоље овој заповести биће позване на одговорност и присиљене да подигну потребне школске зграде.

Исти документ прописује и услове за изградњу школе: школа треба да буде у средини насеља или у близини цркве, на пригодном месту; при градњи школе и стана за учитеља поштоваће се локална традиција у градњи без непотребних трошкова; учионица за разредну наставу треба да је доста пространа да би стали сви ђаци; учитељски стан треба да има најмање три одељења: собу, оставу и кухињу; дрво потребно за градњу и опремање просторија обезбеђује се бесплатно из државних шума.

Наведеном уредбом било је предвиђено да се о државном трошку обезбеде и потребна учила: уџбеници и реквизити, нарочито за сиромашне ђаке. Ово је било у надлежности политичких општина.

Дворски штампар Курцбек био је задужен да штампа један приручник за учитеље, буквар, рачуницу и катихизис за ђаке.

Царица је прописала правила и за учитеље: свака школа ће имати свог учитеља; у већим насељима учитељ ће имати једног помоћника; о њиховом избору одлучиваће општина; могу постати учитељи само православна лица која поседују писмено уверење о способностима за педагошки рад, да су благе нарави, скромни, вредни и наклоњени раду са децом. Учитељи треба да живе богоугодно, хришћански и честито, да се

[117] I. D. Suciu, Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului,* Timişoara 1980, стр. 360-367, 433-434.

пријатељски опходе према свима, да су благи са школарцима, да слушају надређене, да се понашају учтиво, честито, да нису злобни, злонамерни или сувише строги, да се не понашају безобразно, како би стекли углед захваљујући свом знању и карактеру.

Свештена лица могу се бавити учитељским позивом само у изнимним случајевима.

Учитељи се могу бавити само својом професијом, односно васпитањем и образовањем омладине.

Награђивање учитеља спадало је у надлежност општине која је закључивала писмени уговор са учитељем. Плаћање је било у новцу и пољопривредним производима (намирницама). Стан је био бесплатан. Учитељи су уживали и баште за повртњаке али и по два катастарска јутра земље. Требало је водити рачуна да учитељи имају пристојна примања. Средства неопходна за учитељске плате обезбеђивала су се разрезом на све становнике дотичног места.

Ђаци са учитељем Д. Деспотовићем

При крају XVIII века настава у православним школама састојала се од читања штампаних и писаних слова на матерњем (српском) језику, писања, основних појмова из рачуна и веронауке. Боље ђаке ваљало је поучавати и у немачком језику. Обучавање у писању заснивало се на

коришћењу најједноставнијих и најчиткијих предложака краснописа. За верску наставу препоручен је *Катихизис* који је прихватио Синод одржан у Карловцима 1774. године. Учитељи треба да се залажу да ђаци науче молитве, црквене песме и православне црквене обреде који су уобичајени у дотичном месту.

Сем предавања, учитељи су били дужни да воде бригу и о моралним цртама и карактеру својих ученика, како у школи, тако и ван ње. Зато треба да им развијају осећање љубави према Богу коме да се клањају са страхопоштовањем, правичности, честитости, љубави према ближњем, послушности према старијима, вредноћи, учтивости, отвореног срца, чистоте и сл.

Школски распоред је предвиђао да се настава одвија у свим радним данима у току седмице, по два сата пре подне и два сата после подне. Часови би се одржавали ујутру од 7 до 9 у летње време и од 8 до 10 у зимско доба, односно од 1 до 3 после подне независно од годишњег доба. Школа би почињала најкасније 1. децембра и не би могла да се заврши пре 31. марта, зависно од локалних услова. Узраст ђака је требало да буде од 6 до 9 година. Деца од 9 до 13 година била су обавезна да похађају такозвану „пофторну школу“ недељом и о верским празницима после подне од 1 до 3 часа.

Родитељи су били обавезни да шаљу децу у школу, а учитељи да воде дневник о похађању. Било је забрањено да учитељи или свештеници користе школску децу за кућевне послове у личном интересу.

Месни свештеник и сеоски кнез били су задужени да месечно посећују школу и да се упознају са насталим проблемима, потребама или активношћу учитеља и ученика.

Почетком XX века у Угарској су предузете опсежне мере за побољшање наставе у основним школама. Након појаве Апоњијевог закона из 1907. године који је предвиђао обавезу увођења мађарског језика у свим народним основним школама, приступило се изради нових наставних основа.

Српски православни народно-школски савет својом одлуком Ш.С. бр.511/476 из 1909. одобрио је нову наставну основу за српске православне вероисповедне основне школе у Угарској и упутио је епархијским школским одборима наредбом Ш.С. бр. 805/488/1909. године.

Пошто је документ био од одлучујуће улоге за српску школу оног периода, издвајамо неколико основних предвиђања ове Наставне основе која је важила и за школе у нашем поднебљу, односно и у семиклушкој школи:

Наредбом Краљевског угарског министарства богочасти и јавне наставе број 120.000 ех 1908. прописано је да се мађарски језик у немађарским свакидашњим школама учи по наставној основи коју пропише дотично министарство уз саслушање вероисповедног издржаваоца школе.

Нова наставна основа изграђена је према духу времена и савременим педагошким начелима.

За разлику од старе наставне основе, у новој је смањен број часова за остале предмете, да би се повећао број часова мађарског језика.

Нова школска основа увела је предмет „ручна вештина“ за ученике (за ученице је постојао већ „ручни рад“).

Као засебан предмет укључена је и такозвана „очигледна настава“ (вежбање у говору и мишљењу) из групе предмета матерњег језика и увршћена у наставну основу испред повесничких предмета. Цртање и певање увршћени су у техничке предмете. У српском језику граматика се учи тек од петог разреда. Телесна вежбања предвиђена су за све разреде, посебно за ученике, а посебно за ученице.

Школски савет је очекивао да ће учитељство својски прионути да се природне науке, земљопис, права и дужности грађана, господарство, рачун и геометрија уче по новој наставној основи темељно, да би српске народне школе и у том погледу могле држати корак са осталим школама.

Општа је жеља била да народна школа васпитањем и наставом деци даде подлогу за религиозно-морално образовање и спрему за грађански живот, утврђујући их у корисним знањима. Крајња је сврха моралном васпитању да у деци развије осећај частољубља и поштења, вољу за рад, љубав према Богу, домовини, краљу, вери православној, народу своме и ближњим својима. Општи став је био да школа ваља да напредује и да се развија према духу времена, јер је она чедо свога времена, а потребно је да нова знања допру до свих људи.

Нова је наставна основа била израђена по начелу концентрације и пружала је учитељству могућност да поради и на естетичном васпитању деце. Од школе се тражило још да децу спреми и за практичан живот а учење мађарског језика није био само законски пропис него и потреба.

Спровођење у дело ове нове наставне основе пратили су краљевски школски надзорници. Они су пратили да ли учитељи обраћају пажњу на неговање поштовања према мађарском језику као државном језику и да ли у настави из угарског земљописа, угарске повеснице и науке о угарском уставу и грађанским правима истичу оне моменте који су прикладни за развијање и утврђење националног и домољубивог осећаја.

Српски православни народни школски савет очекивао је од учитељства да се својски прихвати свога посла, јер је само од учитеља и учитељица зависио потпун успех нове наставне основе, пошто је учитељ душа школе. Ако их буде руководила љубав према деци и народу нашем, ако свој посао раде одушевљено и неуморно, учиниће много да се обезбеди напредак нашег народа. Љубав према народу и његовој просвети треба да им даде снаге за тешки рад. Идеја водиља у раду учитеља треба да буде срећа народа и процват домовине.

Почетком XX века у српским школама поклоњена је велика пажња практичној обуци ђака за свакодневни живот, нарочито у домену пољопривреде. Високи школски савет Карловачке митрополије одобрио је под бројем К. Бр.777/402 из 1918. наставну основу из привреде за мушку основну српску народну школу и упутио је свим црквено-школским општинама знања ради и равнања. Ова наставна основа предвиђала је градиво за III-VI разред. Наводимо у наставку главна поглавља по разредима:

III разред:

1. Обрада земљишта и произвођење биљака
2. Сточарство
3. Воћарство
4. Повртарство
5. Гајење живине
6. Пчеларство
7. Практична основна знања из гајења зечева, риба, свилених буба.

IV разред:

1. Произвођење биљака
2. Обрађивање ливада
3. Сточарство
4. Виноградарство и подрумарство
5. Руковање шумом
6. Уређење економије у малом
7. Градње и вођење рачуна у економији

V разред:

1. Обрађивање земљишта и произвођење биљака
2. Сточарство
3. Гајење воћака
4. Повртарство

5. Гајење живине
6. Пчеларство
7. Гајење зечева, риба и свилених буба

VI разред:

1. Произвођење биљака. Важност житарица
2. Обрађивање ливаде и неговање пашњака
3. Повртарство
4. Сточарство
5. Виноградарство и подрумарство
6. Руковање шумом
7. Уређење мале економије
8. Подизање привредних зграда. Привремено вођење рачуна.

Истом приликом одобрена је и наставна основа привреде и кућанства за женску основну српску народну школу. Наводимо њена основна поглавља:

III разред:

1. Повртарство
2. Сточарство
3. Произвођење воћака
4. Гајење живине
5. Гајење пчела
6. Практична основна знања из гајења зечева, риба, свилене бубе.
7. Кућанство. Дужности домаћице.

IV разред:

1. Повртарство
2. Гајење рогате стоке и млекарство
3. Гајење и товљење свиња
4. Виноградарство
5. Кућанство

V разред:

1. Повртарство
2. Сточарство
3. Производња воћака
4. Гајење живине
5. Гајење пчела
6. Гајење зечева, риба и свилених буба
7. Кућанство

VI разред:

1. Повртарство
2. Цвећарство
3. Гајење рогате стоке и млекарство
4. Гајење свиња
5. Виноградарство
6. Кућанство

Већина наших школа је била са једном учитељском снагом и неподељена, тако да су се ове наставне основе комбиновале. Ова наставна основа коришћена је у српској вероисповедној школи и након што је овај део Баната припојен Румунији.

Деца са учитељем Иваном Ракићем

О уџбеницима и распореду часова. Мађарске школске власти су повремено забрањивале неке уџбенике које су користиле школе националних мањина. Године 1877. спроведена је једна таква чистка. Списак забрањених уџбеника упућен је епархијским школским одборима, а они су их слали месним школским одборима и учитељима. Из седнице Епархијског школског одбора одржане у Темишвару 7. октобра 1877.

године под председништвом владике Георгија Воиновића упућено је циркуларно писмо под бројем Ш/Е 162/1877. свим месним школским одборима са списком школских књига и мапа за српске школе које је државна власт забранила за даљу употребу. На том списку били су следећи наслови:

1. *Општи и отачанствени земљопис,* написао Ник. Ђ. Вукићевић, Панчево, 1873.
2. *Земљопис за III и IV разред српске народне школе,* Београд, 1869.
3. *Земљопис за III и IV разред за српске народне школе,* написао Ник. Ђ. Вукићевић.
4. *Повестница Угарске са особитим погледом на прошлост Срба у Угарској,* од Ник. Ђ. Вукићевића.
5. *Историја српског народа од најстаријих времена до боја на Косовом пољу,* од Ник. Ђ. Вукићевића.
6. *Карта Бачке, Срема и Баната,* од Јов. Ђорђевића, Нови Сад, 1861.
7. *Мапа Европе по налогу Правитељства српског,* израдио К. де Жарден, Београд, 1855.

Након објављивања Апоњијевог закона наметнула се потреба да се прилагоде и постојећи уџбеници новој наставној основи одобреној под Ш.С. 511/476/1909.

На седници Српског православног народног школског савета држаној у Ср. Карловцима 8/21. августа 1909. године одобрен је списак важећих уџбеника почев са 1909/1910. школском годином. Овај је списак у виду Наредбе бр. Ш.С. 806/487 из 1909. упућен епархијским школским одборима Бачке, Будимске, Вршачке и Темишварске епархије са потписом патријарха Лукијана (Богдановића).

Са своје стране, Школски одбор Темишварске епархије на седници одржаној 22. августа/4. септембра 1909. године одлучио је да ову наредбу упути месним школским одборима и свим учитељима и учитељицама окружницом бр. Ш 901/680/1909. са потписом владике Георгија (Летића).

Примера ради исписујемо неколико наслова уџбеника одобрених за употребу у српским народним школама у Угарској:

1. *Црквенословенски буквар* за III разред.
2. *Црквенословенска читанка* за IV, V и VI разред све у издању Српске манастирске штампарије у Карловцима.

3. *Катихизис или наука православне хришћанске цркве*, саставио др Георгије Летић, епископ, издање Српске манастирске штампарије.
4. *Библијска повест,* написао прота Јован Борота.
5. *Литургика,* од Ђоке Милића, учитеља.
6. *Мала катавасија,* издање Српске манастирске штампарије.
7. *Буквар* за српске народне школе.
8. *Читанка* за II, III и IV разред основне школе, издање књижарнице Милана Ивковића у Новом саду.
9. *Српска читанка* за V и VI разред, издање Краљ. уг. свеучилишне штампарије у Будимпешти.
10. *Земљопис* од Ђуре Терзина.
11. *Општи земљопис* од Јована Благојевића.
12. *Слике из историје Угарске,* издање Књижарнице браће Јовановића у Панчеву.

Државне власти су и даље повремено забрањивале одређене уџбенике. Те одлуке су саопштаване надлежним епархијским властима, а ове су преносиле месним Школским одборима.

Ученици са учитељицом Јулком Петровић, 1964. год.

Пре почетка школске године 1911/12. месним школским одборима и учитељству Епархијски школски одбор упутио је неколико упутстава и

препорука[118] како би се настава у српским вероисповедним школама одвијала у добрим условима.

На самом почетку писма стоји разлог: „Како се за који дан поново отварају двери просветних олтара српских да приме у наручја своја невину Српчад, ту снагу и будућност народа српског, налази за потребно ова епархијска школска власт, ради олакшања реда подручних школских органа као и у напредак учитељског успешног деловања, издати следећа упутства и наређења.“

И тада је била на снази Уредба за српске народне школе од 1872. године према којој су деца од шест до 12 године била дужна да похађају редовну свакидашњу, а деца од 12 до 15 године пофторну школу. Рачунање се вршило у односу на 1. август. Разрешење од похађања школе може се дати само на основу лекарске препоруке.

Са школског испита 1940. године

Уписивање ће се вршити између 1. и 15. септембра сваке године, и након уписа поднеће се списак уписаних политичкој општини ради

[118] Окружница бр. Ш 773/688 из 1911.

провере и предузимања административних мера против родитеља који нису уписали школообвезнике.

Настава траје 10 месеци, почиње 15. септембра и има два краћа распуста (о Божићу и Ускрсу) и један дужи (летњи). Учитељи су били обавезни да дневно воде евиденцију о похађању и седмично су писмено обавештавали политичку општину која је требало да предузме административне мере против родитеља који нису слали своју децу у школу.

Седмични распоред часова предвиђао је да се настава одржава шест дана, по два часа пре подне и два часа после подне, а средом (или четвртком) и суботом после подне да буде слободно.

Понашање учитеља. Овом уредбом Епархијски школски савет одредио је и захтеве према раду учитеља у школи и ван школе. Сматрамо да су ови принципи занимљиви те их зато преписујемо у целини:

Од срп. нар. учитеља(це) као просветног радника српског очекује се да ће у првом реду својим марљивим радом у школи настојати да, васпитавајући и настављујући поверену му децу, побуди љубав у народу према српској школи. Поред тога, очекује се да ће живом речју и делом узети учешћа у сваком корисном раду по напредак народа српског, да ће настојати да се све корисне економске и просветне установе српске оснивају и унапређују. Овом приликом поново истичемо важност високе одлуке високосл. Шк. Савета, којим су позвани српски нар. учитељи да у интересу унапређења писмености у српском народу приређују аналфабетске течајеве за одрасле, као и одлуку о потпомагању родољубивог рада "Привредника". Уза све то нарочито морамо нагласити да је у данашњим тежим приликама рад учитеља у школи од претежне важности, зато се и препоручује учитељству да се за свако настављање школско савесно спрема, па ће тако смишљени и савесни рад учитељев осигурати тражени успех школски. Таквим радом осигураће опстанак и напредак српске народне школе; а таквим радом ће српско учитељство одговорити дужности својој и оправдати очекивања и наде које наш народ полаже на своје учитељство.

Овом приликом мећемо на срце подручном срп. нар. учитељству да наставу у српском језику пригрли и што интензивније ради како би омладина наша остављајући основну народну школу, собом у живот односила толико знања из матерњег народног нам језика, колико је сваком Србину потребно да се може користити културним тековинама

народа српског. Неговање народног нам језика, сваки учитељ нека за своју родољубиву дужност сматра.

Истом приликом месним школским одборима скренута је пажња на неке раније одлуке које су биле на снази тога тренутка. Издвајамо неке које су важиле и за семиклушку школу:

- црквена општина је била дужна да на самом почетку школске године из својих средстава набави сва учила и књиге за сву школску децу;
- месни школски одбор дужан је за сваког ученика и ученицу набавити извештајну књижицу, коју учитељ мора на време да испуни;
- у школским учионицама требало је истаћи распоред часова на српском и мађарском језику;
- сваки учитељ био је дужан да на почетку школске године изради специјални наставни план као службени документ;
- краљевски школски надзорник имао је право да након обављене инспекције сазове учитељство у конференцију ради саопштења својих примедби и упутстава;
- у пофторној школи наставни језик је мађарски;
- почев са 1911/12. школском годином разреди се формирају засебно за дечаке и за девојчице почев од IV-ог разреда;
- при уписивању не сме се више сакупљати никакав принос у име школарине;
- имена ученика заводиће се у каталозима на мађарском језику;
- за време распуста учитељи су дужни да траже допуст од Школског одбора;

Крајем XIX века тадашњи привремени епархијски надзорник српских народних вероисповедних школа у Вршачкој и Темишварској епархији, Јован Поповић, посетио је већину школа са подручја свог надзорништва. Том приликом осведочио се да и у Великом Семиклушу школа нема доста учила, да деца немају прописане уџбенике и неопходан прибор. Зато је упутио препоруку месном Школском добору да што пре набави неопходну опрему према 28. параграфу Уредбе за српске народне школе из 1872. године[119]. За набавку потпрепштина препоручио је књижару Јована Радака у Великој Кикинди.

О раду и владању неких учитеља дознајемо више из записника који су састављани приликом школских инспекција. Издвајамо један:

[119] Допис број 65/1898.

Са учитељицом

Ученици са учитељицом Јеленом Теодоровић

Учитељи Деспот Деспотовић и Даринка Веселиновић озбиљно раде у школи. Деспотовићево владање ван школе није похвално: свађе по кафанама и улицама, туче, интриге и неспоразуми са Црквеном општином, пољуљао му је углед у овој општини. Зато он доводи делегацију у школу. Неколико младића беспослених и неколико људи незваних узимају у заштиту учитеља и нападају Црквену општину и Школски одбор. Учитељ Деспотовић постао је немогућ у овој општини.

Понашање учитеља и учитељица у српским вероисповедним школама било је прописано Дисциплинарним правилима одобреним наредбом Школског савета Карловачке митрополије бр.124/168/1876. Почетком XX века настала је потреба да се то осавремени. Школски савет у Сремским Карловцима својом одлуком број А.Ш.С. 23/9 ex 1920, одобрио је нова *Дисциплинарна правила* за учитеље и учитељице у српским православним народним основним школама у Бачкој, Будимској, Вршачкој и Темишварској епархији.

Већ у првом параграфу стоји:

Учитељи и учитељице у српским православним народним основним школама као јавни званичници одговорни су дисциплинарно за свако своје дело, које се не слаже са њиховим службеним положајем и за занемаривање својих званичних дужности, ако су то учинили свесно или са небрижљивости.

Ова правила су дефинисала и околности у којима учитељ или учитељица чине дисциплинарни преступ, као и методологију покретања и одвијања дисциплинарног поступка.

Ова правила је требало да поштују и великосемиклушки наставници.

*

Школовање учитеља. Први Семиклушанин који је завршио препарандију био је Сигисмунд Атанацковић, син Алексе, трговца из места. Пре уписа у препарандију он је завршио „илирску националну школу“ и „римокатоличку школу“. Сем српског, говорио је и немачки и румунски језик. Завршио је Препарандију у Сентандреји 1812/13. године и постао учитељ са 23 године.

Након завршетка основне школе, део апсолвената је наставио школовање нарочито на средњим школама широм Јужне Угарске. Српско одељење Српско-румунског клерикалног училишта у Вршцу похађали су

следећи[120]: Петар Поповић (1823-25), Николај Бранковић (1831-32), Михајло Молнар (1845), Георгије Моцика (1829-32), Никола Ничевић (1838-41), Сава Бугарски (1854-57) и Арсеније Предић (1861-62).

Средином XIX века одређени број школованих Војвођана прешао је у Србију и запослио се у државним установама. И из Семиклуша су пошла тројица учитеља[121]:

Јован Бранковић, рођен 1798. године, апсолвент Сомборске препарандије, прешао је у Србију 1841. године и радио као учитељ у околини Крагујевца и Ваљева где је и умро 1875. године.

Илија Луњачки, рођен 1817, завршио је у Карловцима полугимназију, прешао је у Србију 1842. године где је постао учитељ.

Петар Рајчић, завршио је гимназију у Темишвару и прешао у Србију 1849. године и био учитељ у Чачку и Ивањици до 1858. године.

Омладина из Семиклуша је конкурисала за добијање стипендије и код Матице српске у Новом Саду. Тако је Емил Нађвински уживао стипендију из фонда Задужбине Васе Јагазовића у раздобљу 1899-1905. године, док је био студент Оријенталне академије у Будимпешти и школовао се за обртништво (привредник). Јован Нађвински, његов брат, а обојица синови учитеља Стевана Нађвинског, уживао је стипендију из Задужбине Христифора Шифмана у периоду 1912-14. године, када је студирао педагогију исто у Будимпешти.

Почетком XX века епархијска власт из Темишвара предузела је низ корака за побољшање стручне оспособљености учитеља који предају у српским народним школама. Године 1912. установљен је стипендијски фонд за препаранде. Из Великог Семиклуша су се уписали у Сомборску учитељску школу следећи стипендисти:

1. Бранко Конић, II-га година, питомац владике др Георгија (Летића), са стипендијом од 400 круна годишње;
2. Теодор Рајчић, II-га година, стипендија 160 кр. годишње;
3. Јован Драгојевић, II-га година, стипендија 300 кр. годишње;
4. Василије Петровић, I-ва година, стипендија 300 кр. годишње;
5. Ђурица Терзић, I-ва година, стипендија 160 кр. годишње;
6. Јован Бачић, I-ва година, стипендија 160 кр. годишње.

---

[120] Др Никола Гавриловић, *Српско-румунско клерикално училиште у Вршцу (1822-1867),* Нови Сад, 1983, стр. 97.

[121] Дарко Ивановић, *Српски учитељи из Хабзбуршке монархије у Србији (1804-1858),* Београд, 2006, стр. 13-15, 81.

Заједничка фотографија за успомену после испита при завршетку седмог разреда

Дана 17/30. августа 1914. године погинуо је на ратном пољу у Галицији *Михаило Коњић*, учитељ карловачки, а рођен у месту. Био је апсолвент Сомборске препарандије, промоција 1910/11. године.

Дана 25. јан/7. фебр. 1915. године умро је *Стефан Стојић,* српски народни учитељ у Помазу, близу Будимпеште, који је родом из Вел. Св. Миклуша; био је честит човек, добар учитељ и одличан појац и певац; живео је 33 год. А умро је од тифуса који је добио ратујући по Галицији. Завршио је Сомборску препарандију 1902/03. године.

Средња школа у месту. Последње деценије XIX века група интелектуалаца свих националности из места покренула је широку акцију у вези са оснивањем једне средње школе у месту.

Гимназијалци са професорима

Првобитно су се залагали за оснивање једне трговачке или занатске гимназије, међутим Мађарско министарство богочасти и јавне наставе, где су поднели молбу, одговорило је да због недостатка средстава то није могуће. Затим је гроф Калман Нако преузео на себе иницијативу и обећао да ће финансирати рад такве установе из фондова Задужбине „Берта Нако“. И тако је основана Мушка грађанска школа у Великом Семиклушу са рангом ниже гимназије и четворогодишњим студијама.

Гроф Нако је одржао обећање око финансирања, поклонио је у ту сврху одговарајући плац за изградњу школске зграде, Општина је финансирала изградњу, а гроф опремање.

Са 1894/5. школском годином школа је отпочела рад. Неколико година касније дат је на употребу и интернат. Школа се прочула квалитетним радом и тако је број ђака непрестано растао, како из места, тако и из околине. Иако је настава била на мађарском језику, њу су похађали ученици свих овдашњих националности.

Из сачуваних података, у периоду 1894/5-1903/04. године ову школу је похађало 1.478 ђака, од којих 143 Србина, односно 9,68%.

Било је покушаја да се ова школа подигне на ранг више гимназије, међутим због недостатка материјалних средстава од тога се одустало. У периоду 1904/5-1918/19. године број апсолвената је 4.549, од којих 383 јесу Срби, односно 8,42%. Била је то добра основа за наставак студија на вишим школама у разним местима Јужне Угарске.

Почев са 1919. годином школа је подржављена, постала је мешовита и понела назив „Gimnaziul de stat Principele Carol din Sânnicolau Mare“. Нарочити успон ова установа је остварила док је на њеном челу стајао проф. Теодор Букуреску, велики румунски национални и културни посленик.

Апсолвенти гимназије 1929. године

Касније је ова гимназија подигнута на ранг лицеја, дограђен је нов школски простор, мењала је назив и садржај наставе да би њена садашња наследница понела титулатуру Технолошка гимназија „Кристофор Нако“.

Почев са 1950/51. школском годином отворен је први разред Српске секције при Средњотехничкој пољопривредној школи за мелиорацију у Темишвару. Она је привремено почела рад при Српској мешовитој гимназији у Темишвару[122]. Већ почетком 1952/53. школске године Српска секција Средњотехничке пољопривредне школе премештена је у посебну зграду недалеко од Српске мешовите гимназије.

Са учитељицом Зорком Петровић

Међутим српска секција је у овој згради остала само две године. Министарство пољопривреде је 1954. године, не без основа, решило да пољопривредну школу премести у сеоску средину, тако да је почетком 1954/55. школске године Српска секција Средњотехничке школе премештена и додељена Средњотехничкој пољопривредној школи у *Великом Семиклушу,* местом са дуготрајном традицијом у домену

[122] Душан Сабљић, *Српско школство у Румунији 1919-1989,* Темишвар, 1996, стр. 126-129.

пољопривредног школства. Али ни овде ова школа није била дугог века. Изнедрила је само једну генерацију апсолвената.

Исто у Семиклушу је основана и Српска секција Професионалне пољопривредне школе која је дала две генерације апсолвената (1954/55, односно 1955/56. школске године).

Наставни планови и програми у обема школама били су исти као и у румунским школама тога типа. Предавања су одржавана на српском језику са изутетком периода када није било одговарајућих стручних кадрова познавалаца српског језика.

Пољопривредна пракса одржавана је на фарми тадашње Професионалне пољопривредне школе, као и у оквиру месног Државног пољопривредног газдинства.

Уџбеника на српском језику није било, па су белешке биле главни приручници ученика.

Српска секција није имала своју управу, него је била под управом Школе за мелиорацију (директор инжењер агроном Петре Ботиш). За наставу на матерњем језику старао се заменик директора инжењер Милан Савић.

Међу професорима Српске секције у Семиклушу наводимо: Марину Јездић (српски језик и књижевност), Милана Савића (историја), Милутина Пејића (математика, физика и хемија), Давида Јездића (ботаника, стручне и агротехничке дисциплине) и др.

Ове јединствене српске школе, у по две генерације, дале су 79 апсолвената пољопривредних стручњака.

*

Након Школске реформе 1948. године Српска вероисповедна основна школа подржављена је. Уведен је нови школски програм који је одговарао потребама новог друштва и новим политичким приликама. Ускоро је укинуто једно учитељско место, школа је постала четвороразредна, затим Секција у оквиру Румунске основне школе, мењана је локација, број школске деце био је у сталном опадању. Стање је потрајало и коначно је дошло до затварања Српске секције.

КУЛТУРНО-УМЕТНИЧКА АКТИВНОСТ

Ретроспектива. Културно-уметничка активност у Великом Семиклушу има дугу традицију. Међу првима свакако треба уврстити хорску делатност. Али у другој половини XIX века појављују се и дилетанти. Они су могли да се угледају на суседне Чанаце, који су изнедрили читаву плејаду глумаца који су постали основа Српског народног позоришта у Новом Саду. Иначе је исто позориште имало своју обавезну турнеју низ година и у Семиклушу.

Тако на пример, 1860. године Протић, Путић и Кнежевић играју „Ајдуке“, „Милоша Обилића“, „Светислава и Милеву“, „Кир Јању“, „Женидбу и удадбу“, „Покондирену тикву“, „Лажу и паралажу“ и „Злу жену“ у Семиклушу[123]. После Театра на Ђумруку и Театра код јелена у Београду, ово је још једно „Стеријино позорје“[124].

Семиклуш је био и расадник разних врста уметника. Тако, на пример, 1858. године Стеван Павловић из места је тражио пасош од надлежних власти да путује у иностранство[125] као „аеростатички уметник“.

Први помен о тамбурашима потиче из 1922. године када су чланови омладинског тамбурашког оркестра наступили на приредби коју је организовала Женска добротворна задруга. Није сачуван списак са члановима. Они су активисали око једну деценију пошто већ 1932. године Ненад Ђорђевић преузима вођство тамбураша као и тамбуре од црквене општине, која их је купила од познатог мајстора Константина-Коке Марковића из Темишвара (Мехале).

После 1956. године Звонко Обрадов је преузео вођство тамбураша. Примицу и хармонику свирао је Ђурица Пајтић, на брачу и као вокални солиста наступао је Станко Мирковић, бегеш је свирао Јоца Батрњин, терц – Живко Средојев, виолину – Нелу Бијаш-Бобала, хармонику – Славко Божин и Николаје Бучумаш. Касније је оркестром руководио Ђурица Пајтић.

---

[123] Mihovil Tomandl, *Srpsko pozorište u Vojvodini (I, II),* Novi Sad, 1953, стр. 126.
[124] Alojz Ujes, *Sterija na sceni,* Novi Sad, 1984, стр. 14.
[125] Архив Војводине, Тадија Гросингер, *Земаљска управа за Српско Војводство и Тамишки Банат*, II/11, Нови Сад, 1995, Акт 17.215.

Дилетанти у међуратном периоду имали су на репертоару позоришне комаде из класичне српске књижевности, а упућивачи су били месни учитељи и свештеници. Они су учествовали махом на приредбама које је организовала Женска задруга, одржаване у свечаној дворани хотела „Империјал“. Постојао је обичај да се том приликом приказују и такозване „живе слике“, као на Светосавској забави 1937. када је изведена монтажа „Херцеговачко робље“.

У четвртој деценији XX века у Семиклушу је био активан српско-румунски народни оркестар који је учествовао на акцијама обе народности. У овом саставу најактивнији су били: Звонимир Звонко Обрадов и Јоца Стојић, примица, Јожи Фружа и Љуба Мирковић, бас прим, Шаца Недељковић, брач и певач, Јова Керпенишан, хармоника, Јоан Липован, хармоника, Љуба Божин, виолина, Ника Малацков, бегеш.

Весело друштво

Културно-уметничка делатност у месту нагло се развија почев са 1945. годином, када је основана месна организација Словенског културно-демократског удружења у Румунији. Стуб ове активности био је тамбурашки оркестар. Чланови овог оркестра били су предратни музичари који су имали одређено искуство у том домену. Међу њима треба истаћи Звонка Обрадова (примица), Косту Обрадова (виолина), Шацу Недељковића (брач и вокални солиста). Њих су наследили Ђурица Пајтић (примица), Душан Средојев (бас прим), Миодраг Филипов (брач), Маринко Керпенишан (бас-прим), Јон Бијаш (виолина), Љуба Мирковић (брач), Љуба Божин (бегеш), Витушка Добрић, Миша Бачић...

У седмој деценији XX века, као резултат упућивачког рада Томислава Ђурића и Станислава Белина, оформљен је солидан тамбурашки састав од десетак чланова са вокалним солистима. Основни састав био је следећи: Гица Мандран (хармоника), Милан Бајски (примица и вокални солиста), Перица Рајчић (примица), Тодор-Бата Рајчић (бас прим), Пера Недин (бас прим), Чеда Кузманов (брач), Драгомир Марић (брач и вокални солиста), Радоје-Баца Марић (бегеш), Равосија Гедош.

Као вокални солисти наступали су још и Анђелка Колар, Јелена Павловић, Велимир Средојев и Радивој Средојев.

У новонасталим условима после Другог светског рата месна организација СКДУР-а на челу са Бором Коњићем основала је Дом културе, на садашњој адреси Calea lui Traian бр. 1. У оквиру Дома, сем тамбурашког оркестра основан је и мешовити хор са хоровођом Пером-Батом Тодоровим. Хор је имао на репертоару масовне песме, корачнице и народне песме на српском, румунском и руском језику.

Међу најактивнијим певачицама и певачима били су следећи омладинци и омладинке: Јела Филипов, Ленка Тодоров, Емилија Бајски, Милана Остојин, Милана Бугарин, Вукоса Божин, Велинка Божин, Јелена Павлов, Светозар Филипов-Браца, Мита Божин I, Мита Божин II, Бора Божин, Светислав Божин, Живко Радић, Јоца Павлов, Бранко Бугарин, Мирослава Патрашку...

Традиција дилетантске активности из предратног периода настављена је у оквиру Дома културе. Са аматерима је радила Уцика Конић. Репертоар је класичан, али су приказивани и позоришни комади из румунске и руске литературе.

У лепом сећању публике остали су „глумци“ Горинка Пајтић, Мика Средојев, Миланка Ђурђев, Мита Божин I, Мита Божин II, Милета Ђурђев, Светозар Филипов-Браца...

Запамћена је приредба одржана на Ђурђевдан 6.маја 1947. године када је семиклушка омладина приредила забаву у корист листа „Правда“ на којој је приказан позоришни комад „Народни посланик“ Бранислава Нушића.

Аматери тамбураши и певачи

У оквиру Дома културе основана је и играчка група. Инструктор је био Ђура Филипов који је иначе имао сопствени студио за салонске игре. На репертоару су имали српске и румунске народне игре овог поднебља.

Истакнутији играчи били су: Јела Филипов и Пера Обрадов, Мика Бајски и Светозар Филипов-Браца, Горинка Пајтић и Милета Ђурђев, Анђелка Пајтић и Стева Пајтић, Веселинка Божин...

Све ове српске формације одржавале су представе у свечаној дворани хотела „Код црног орла“ или у филмској сали биоскопа „Павлов“. Гостовали су такође и у околним местима и учествовали су на такмичењима које је организовао СКДУР.

Ова богата културно-уметничка активност унела је одређену дозу оптимизма међу нашим сународницима. Али, након Резолуције Информбироа, црни облаци су се надвили и над Семиклушом. Политички процеси, затвори, Бараган... све је то допринело да се ова активност знатно умањи и средином шесте деценије сасвим престане.

Након неколико година дошло је до обнове културно-уметничког рада у Великом Семиклушу под руководством месне организације Румунске радничке партије у оквиру Градског дома културе.

О деловању тамбураша у послератном периоду оставио нам је сведочанство и познати музичар Сава Илић. Ево шта је он забележио[126]:

За време Другог светског рата те су се формације растуриле, а након рата један део чланства постао је активан при Дому културе.

Тамбурашки оркестар у Великом Семиклушу реорганизован је 1957. године под руковдством Ђурице Пајтића, запосленог у потрошачкој кооперативи. Прво је од оца научио да свира у „самицу“, затим је учио гитару и најпосле акордеон. Неки његови другови – Милан Бајски, Драгомир Марић и Чедомир Кузманов, слушајући његово свирање, и сами су пожелели да уче. Тако је Ђурица Пајтић био „срце“ (како га Семиклушани називају) и заједно са поменутима постали језгро тамбурашког оркестра Дома културе. Иако је деловао са извесним прекидима, оркестар је попуњаван новим члановима, поготову током 1970-1972. године, када је инструктор био Станислав Белин.

Позитивна прекретница догодила се 1969. године, када је оркестар реорганизован, повећао се број чланова, а Дом културе купио нове тамбуре. Под упутством проф. Томислава Ђурића отпочеле су интензивне пробе и наступања у месту и околини. Овај подмлађени оркестар учествовао је 1971. године на Десетом земаљском такмичењу уметника-аматера и стигао до жупанијске фазе. Репертоар тамбурашког оркестра сачињавају претежно српске народне песме и игре.

У наредним годинама, под руководством Т. Ђурића, чланови тамбурашког оркестра Великог Семиклуша, напоредо са инструменталним усавршавањем и обогаћивањем репертоара, труде се да изуче ноте, да би били у стању, како су и сами говорили, да науче сваку мелодију.

Тамбураше, уметнике-аматере Дома културе у Великом Семиклушу радује сваки успех. Одушевљено свирају српске народне мелодије свима становницима града и околине. Својски се труде да што више песама науче и задовоље све љубитеље народног мелоса. Међу њима се одомаћила мисао: „Теже се растати него састати“.

Сем поменутог тамбурашког оркестра, у Великом Семиклушу је 1971. године основан ђачки тамбурашки оркестар под управом Томислава Ђурића. Сачињавали су га ученици Опште школе и месне Гимназије –

[126] Сава Илић, *Доба потпуног признања,* Букурешт, 1982, стр. 68-69.

Пера Рајчић, Тодор Колар, Чеда Керпенишан, Јован Малацков, Радивој Средојев, Равосија Гедош и Спасоје Божин – будући уметници-аматери који ће се нешто касније прикључити и временом заменити старије.

Упоредо са изучавањем теорије музике, они већ прилично добро свирају и читају ноте, знају да се успех може постићи једино марљивошћу и упорним вежбањем. Зато редовно долазе на часове вежбања, дисциплиновано и савесно прате излагања на часовима теорије музике.

Мали тамбураши

Године 1972. наступили су први пут пред публиком; одсвирали су сплет српских народних мелодија. Успех је био изванредан. Присутни су се дивили вештини и лепоти извођења малих музичара. На списку

мелодија тог младог оркестра налазе се: „Банаћанско коло“, „Шкрипи ђерам“, „Око моје плаво и гараво“ и друге песме. Мештани заиста симпатишу ове младе музичаре који ревносно следе старије, искусне тамбураше. Већ тада су имали велике амбиције.

Расположени на проби

За успомену, после наступа

Из некадашње активности. Уметници аматери из места често су гостовали и у суседним насељима, где су наступали сами или са још по неким друштвом. Такво једно гостовање имали су далеке 1896. године 30. јануара/11. фебруара, на Три јерарха, у Варјашу. Приредба је одржана у великој гостионици „Код Шнура“ уз садејство и дилетаната из Српског Светог Петра и госпођице Јудите Видицки из Батање. Из позивнице за ову приредбу (види прилог) сазнајемо приказани програм:

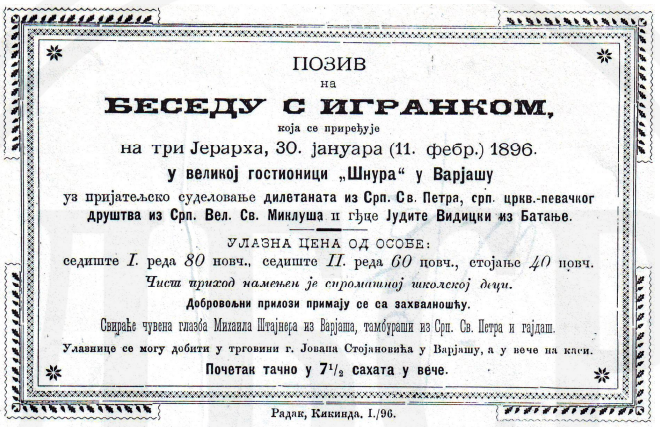

ПОЗИВ
на
БЕСЕДУ С ИГРАНКОМ,
која се приређује
на три Јерарха, 30. јануара (11. фебр.) 1896.
у великој гостионици „Шнура“ у Варјашу
уз пријатељско суделовање **дилетаната из Срп. Св. Петра, срп. црвк.-певачког друштва из Срп. Вел. Св. Миклуша** и гђице **Јудите Видицки из Батање.**

УЛАЗНА ЦЕНА ОД ОСОБЕ:
седиште *I.* реда *80* новч., седиште *II.* реда *60* новч., стојање *40* новч.
Чисти приход намењен је спромашној школској деци.
Добровољни прилози примају се са захвалношћу.
Свирање чувена глазба Михаила Штајнера из Варјаша, тамбураши из Срп. Св. Петра и гајдаш.
Улазнице се могу добити у трговини г. Јована Стојановића у Варјашу, а у вече на каси.
Почетак тачно у 7½ сахата у вече.

Радак, Кикинда. I./96.

Позивнице за приредбу

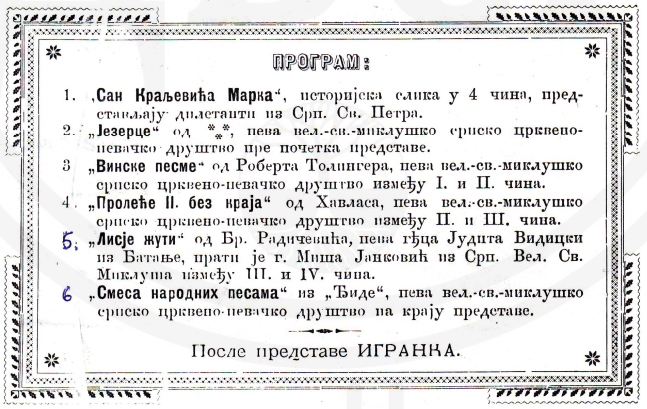

ПРОГРАМ:

1. „**Сан Краљевића Марка**“, историјска слика у 4 чина, представљају дилетанти из Срп. Св. Петра.
2. „**Језерце**“ од ***, пева вел.-св.-миклушко српско црквено-певачко друштво пре почетка представе.
3. „**Винске песме**“ од Роберта Толингера, пева вел.-св.-миклушко српско црквено-певачко друштво између I. и II. чина.
4. „**Пролеће II. без краја**“ од Хавласа, пева вел.-св.-миклушко српско црквено-певачко друштво између II. и III. чина.
5. „**Лисје жути**“ од Бр. Радичевића, пева гђца Јудита Видицки из Батање, прати је г. Миша Јанковић из Срп. Вел. Св. Миклуша између III. и IV. чина.
6. „**Смеса народних песама**“ из „Ђиде“, пева вел.-св.-миклушко српско црквено-певачко друштво на крају представе.

После представе ИГРАНКА.

1. *„Сан Краљевића Марка“, историјска слика у 4 чина, представљају дилетанти из Ср. Св. Петра.*
2. *„Језерце“, пева Вел. св. миклушко српско црквено певачко друштво пре почетка представе.*
3. *„Винске песме“ од Роберта Толингера, пева Вел.-с.-миклушко српско црквено-певачко друштво између I и II чина.*

4. *„Пролеће II без краја“ од Хавласа, пева Вел.-с.-миклушко српско црквено-певачко друштво између II и III чина.*
5. *„Лисје жути“ од Бр. Радичевића, пева гђица Јудита Видицки из Батање, прати је г. Миша Јанковић из Срп. Вел. Семиклуша између III и IV чина.*
6. *„Смеса народних песама“ из „Ђида“, пева Вел.-с.-миклушко српско црквено-певачко друштво на крају представе.*

После представе ИГРАНКА.

Произилази да је већ тада семиклушко певачко друштво имало солидан репертоар.

Добротворна задруга Српкиња организовала је повремено културно-уметничке приредбе ради сакупљања добровољних прилога. Више детаља о једној таквој забави дознајемо из једне позивнице (види прилог). Приредба је организована 14/27. јануара 1912. године у великој дворани код „Црног орла“. У позивници је наведен и репертоар представе:

Први део:

I *Осу се небо звездама*, Друга руковет од Ст. Ст. Мокрањца; пева мешовити лик Срп. Певачке дружине вел.ст.миклушке.

II *У журби за славом*, глума у једном чину од Полексије Савићеве; приказују:

- прву гимназисткињу – гца Нада Илијевић
- другу гимназисткињу – гца Олга Керпенишан

III *Анђео Срба* од Хавласа, пева мешовити лик Српске пев. дружине вел. ст. миклушке;

IV *Злокобна нула*, шаљива глума у једном чину од Мориса Енкета, приказују:

- Дрваревића, богатог бакалина – г. Шандор Бугарски
- Дишу, дрогисту – г. Јован Илијевић
- Селену, жену Дрваревићеву – гђица Милица Мали

V *Босанчице*, од Јов. К. Борјановића; пева мешовити лик Српске пев. Дружине вел.ст.миклушке.

Ликом управља г. Танасије Липовац (Атанасије Липован, румунски учитељ – пр. а.). У другом делу уследиће игранка по утврђеном реду, док ће о великом одмору бити томбола.

Исте године, о храмовној слави Великој Госпојини, у месту су гостовали чланови певачког друштва „Гусле“ из Велике Кикинде и приредили успешан програм.

После Светосавске приредбе 1946. године са учитељицом Даринком Веселиновић

У Великом Семиклушу Свети Сава је прослављен свечано уз учешће школске деце и омладине. Године 1934. обележен је на следећи начин[127]:

После литургије сви присутни су прешли у Српску школу где је месна учитељица Вида С. Видак одржала пригодну беседу, а ђаци су рецитовали песмице посвећене Светом Сави. Свештеник је осветио вино и пререзао славски колач.

После подне, Женска задруга је, залагањем својих врлих чланица госпођа М. Драганов и К. Добош, приредила малу свечаност са послужењем. И овом су приликом школска деца рецитовала и певала пригодне песме. Увече је Коло младих Срба организовало забаву са игранком. Омладински тамбурашки оркестар је наступио са неколико вокално-инструменталних нумера а дилетанти позоришне групе извели су Нушићев комад „Кијавица“ и живу слику „Слепи гуслар и унук“ на опште задовољство публике. Уследила је игранка до зоре.

[127] „Темишварски весник“, бр.13/4.02.1934, стр.3.

ЕКОНОМСКА АКТИВНОСТ

Преглед кроз векове. Економску моћ становника у XVI веку можемо да проценимо према податку да је 1557/58. године у месту живело 30 сточарских породица које су се бавиле претежно овчарством. Године 1580/81. само четири српска сточара поседовало је 2.171 овцу.

Према подацима из документа *Limitio pagorum,* који садржи податке о обавезама поморишких насеља у оквиру подухвата за протеривање Турака из Баната 1688/89. године, *Sz. Miclos* је требало да уплати 600 флорина, да унесе 100 кибли житарица и да обезбеди 12 пари стоке за вучу (волове или коње). Село је тада имало 30 кућа.

Године 1780. премерен је сеоски атар и инвентарисано је постојеће стање:

- 235 целих сесија
- 213 половина
- 116 четвртина
- 65 осмина

Величина терезијанске сесије је била 33 јутра (32 у атару и једно јутро у сеоском огњишту као кућиште). Истом приликом у атару је премерено 1035 јутара ливада, 325 јутара винограда, док 179 кућа није имало земље (занатлије, трговци, слуге и др.).

Све до 1778. године у Банату величина једне целе сесије[128] била је 34 јутра, од чега 24 јутра ораће земље, 6 јутара сенокоса, 3 јутра пашњака и једно јутро окућнице. Половина сесије имала је 19 јутара, четвртина – 11 јутара, а осмина – 7 јутара.

Сељаци су добијали земљу само на коришћење, зависно од величине породице и броја радно способних чланова и били су дужни да плаћају порез и дају десетак у производима. Десетак (деветак) давао се од пшенице, јечма, ражи, овса и хељде. Производи су се предавали у државна складишта годишње до Преображења. У Великом Семиклушу било је такво велико складиште, а ту је било и седиште Коморског уреда за надзор над складиштима целог округа. Овако сакупљене производе држава је усмеравала за издржавање војске или рударских области. Корисници

[128] Costin Feneşan, *Administraţie şi fiscalitate în Banatul imperial 1716-1778,* Timişoara 1997, стр. 110-111.

земљишних сесија били су обавезни и на такозвани мали десетак од јагњади, јарића, телади, живине и пчела. Овај десетак је требало да се измири до Ивандана. Постојала је могућност да се ова обавеза измири и у новцу.

Као државна дажбина била је контрибуција (за војску и коморску администрацију) и форшпан (превоз војске и материјала).

Након што су браћа Нако купила спахилуке Велики Семиклуш 1781. године за 405.732 фор. и Теремију за 310.496 фор.[129], корисници сесија су били обавезни на кулук код спахије и пашарину, а према жупанији на данак, односно порез на капију.

Банатским урбаром из 1780. године регулисани су сви односи између власника земље и желира (пребивалеља).

И сточарство је било једно од главних занимања мештана. Располажемо статистичким подацима за 1870. годину. Тада је у месту било: 1.577 коња, 1.526 комада рогате марве, 1.869 свињчета, 5.245 оваца, 16 магараца и 7 коза.

Срби трговци у Великом Семиклушу добили су привилегију 1782. године. Они су се 17. октобра 1784. године[130] обратили Торонталској жупанији молбом да могу основати свој цех. Скупштина жупаније је на то закључила:

- молба ће се послати Намесничком већу и пропратити овим примедбама: пређе је код ових трговаца већ постојало такво удружење, али је посебном наредбом владара престало;
- да церемоније, које моле да им се потврде, припадају само предоминантној вери;
- глобе које се прописују и остала плаћања тешко би падала овим трговцима, и онако доста сиромашним;
- најзад, ако би се ово удружење, као што излажу, саставило само од православаца, увео би се монопол, што је толико штетно за грађанство.

Изгледа да тадашња власт није гледала благонаклоно на ову намеру трговаца Срба. Није нам познат исход овог покушаја.

Семиклушке занатлије започеле су удруживање у еснафске организације још у другој половини XVIII века. Њихово удруживање је било струковно, а не национално. Нова законска предвиђања из 1821. године захтевала су поновну потврду основних правила еснафа и

[129] Радоје-Рајо Кујовић, *Иђош..,* стр. 312.
[130] Др Душан Ј. Поповић, *Срби у Војводини,* Књига друга, Нови Сад 1959, стр. 311.

додељивање царске привилегије за њихово функционисање, те је зато дотична година означена као оснивачка за следеће еснафе[131]:

- заједнички еснафи следећих занатлија: ципелара, штављача коже, седлара, чарапара, ужара, шеширџија, фарбара и ткача;
- еснаф чизмара;
- заједнички еснаф колара, бачвара, ковача, столара, бравара, оружара, зидара, стаклорезаца, лимара, грнчара, златара, часовничара, кујунџија и стругара;
- заједнички еснаф кројача и абаџија;
- еснаф кабаничара;
- заједнички еснаф мастора лецедера, млинара, пекара, месара, четкара, сапунџија, кожара и бербера.

Привилегије ових еснафа чувају се у Мађарском националном музеју у Будимпешти. Године 1859. лецедари (воскари) су се издвојили и основали засебни еснаф чија се привилегија чува у Сентешком музеју „Коста Јожеф“.

Поједини занати су се организовали и у засебне насеобине. На пример, прва воденица се овде помиње још 1721. године, да би се касније засновао млинарски/воденичарски катун/заселак у крају према Моришу, где је 1880. године живело 69 породице.

Због растуће производње житарица, у месту се појавила потреба изградње савременијих млинова. Тако је 1854. године основан парни млин Бајер који је касније прешао у власништво породице Прохаска која га је проширила и развила његову делатност, тако да је постао симбол целог краја, а још и у наше време ради.

Након оснивања и озваничења, еснафи су били у обавези да израде сопствене печате ради званичења. Сачуван је такав један печат из 1822. године[132] заједничког руфета са текстом на немачком језику, са хералдичким штитом у средини подељеним на шест поља украшених са струковним знацима колара, бачвара, пекара, воскара, зидара и сајџија.

Године 1828. извршен је попис занатлија у Мађарској. Том приликом у Великом Семиклушу забележени су следећа занимања, сем пољопривредника: 10 млинара воденичара, 24 кожухара, 39 чизмара, 9 ципелара, 5 штављача коже, 10 кројача, 9 абаџија, 6 шеширџија, 7 ткача, 1

---

[131] Lajos Kakucs, *Breslele, manufacturile şi dezvoltarea industrială a Banatului între anii 1717-1918,* Timişoara 2008, стр. 288-289.

[132] Чува се у Мађарском националном музеју у Будимпешти (Lajos Kakucs, *наведено дело*, стр. 289).

фарбар, 3 дугметара, 1 четкар, 2 сапунџије, 7 ковача, 8 колара, 4 ужара, 5 бачвара, 2 кожара, 7 столара, 1 бравар, 3 стаклорезца, 7 опанчара, 7 дунђерина, 1 лимар, 1 стругар, 2 ситара, 1 зидар, 2 пекара, 3 лецедера, 1 апотекар, 1 хирург, 1 кујунџија и 32 неназначена заната. Дакле, преко 220 занатлија, међу којима свакако знатни део су чинили Срби.

Прелиставајући домовне протоколе из прве половине XX века пратили смо занимања месног српског становништва. Иако је већ тада Семиклуш био насеље урбаног карактера, већина наших сународника бавила се пољопривредом, те су забележени као „ратари“, „надничари“ и „слуге“. Ратари су били поседници земље и домаћинства, надничари су били беземљаши али су имали сопствену кућу и радили су код земљепоседника, док слуге нису имале ни земљу ни кућу у власништву. Срби земљопоседници углавном су били средњаци, односно су имали у власништву до 50 јутара земље. Веће поседе имале су фамилије Добрић, Штетин, Павлов.

Занатлије су биле следеће. Преовладавали су занати у вези са прерадом коже: кабаничари, кожари, кожухари, опанчари, папучари, ћурчије, ципелари и чизмари. Следе кројачи и шваље. Дрводеље и ковачи су одржавали пољопривредне алатке, касапи и пекари су имали свој допринос у вези са исхраном становништва, док су бербери бринули о изгледу домаћина. Одредница „радник“ убележена је наспрам имена оних који су били запослени у већим радионицама или фабрикама. Алвари и лецедари допуњавали су домаћу радиност око припремања хране, док су кочиши, плајаши, послужитељи и црквењаци били на услузи грађанству. Ешкути и џандари су били задужени за одржавање јавног реда, а свирци за стварање опуштене атмосфере у тренуцима предаха.

Важну улогу у нашој средини имали су бирташи, гостионичари, трговкиње, трговци и трговачки помоћници.

Умним радом бавили су се званичници, канцелисти, краљевски бележници и писари, у интелектуалну елиту треба убројати адвокате, народне учитеље и свештенике.

Ово набрајање семиклушких занимања завршавамо просјацима и сирочадима. Међу занимањима наводи се и одредница „Циганин“, без пејоративне конотације.

У друштвеном животу становника важну улогу имале су крчме и гостионице. А било их је више: Овца, Труба, Весели Румун, Код Голуба, Црни Орао, Црвени бик и др.

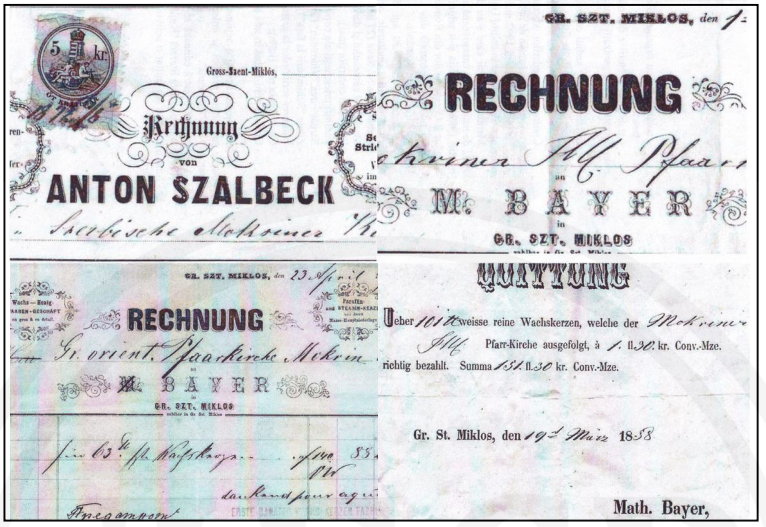

Рачуни, признанице

Нису сачувани подаци о економској моћи Срба из старијег периода. Године 1905. они су имали у поседу 1.118 катастарских јутара[133], односно 6,32% од обрадиве површине атара иако су претстављали 12,33% месног становништва. Исте године су на име општинског пореза били обавезани са 6.680 круна, а то је било исто 6,32%.

Потпуније податке имамо из 1940. године[134]. Срби су имали у поседу 1200 катастарских јутара земље од укупно 17694 јутара, или 6,78%, у односу на 10% колико су били у укупном броју становника.

Иако је семиклушки атар био просторан – 17.694 јутара – оцењујемо да су Срби имали недовољно земље. Зависно од површине у индивидуалном поседу стање је било следеће:

Величина поседа	Број власника	%
До 3 јутра	18	9,68
Од 3 до 10 јутара	33	17,74
Од 10 до 30 јутара	24	12,90
Од 30 до 50 јутара	13	6,99
Више од 50 јутара	3	1,61
Без земље	95	51,08
Свега	**186**	**100,00**

[133] Мата Косовац, *Нав. дело.*

[134] Прота Слободан Костић, *Срби у румунском Банату. Историјски, бројни, економско-привредни преглед 1940. године,* Темишвар 1941, стр. 123-134.

Механизација

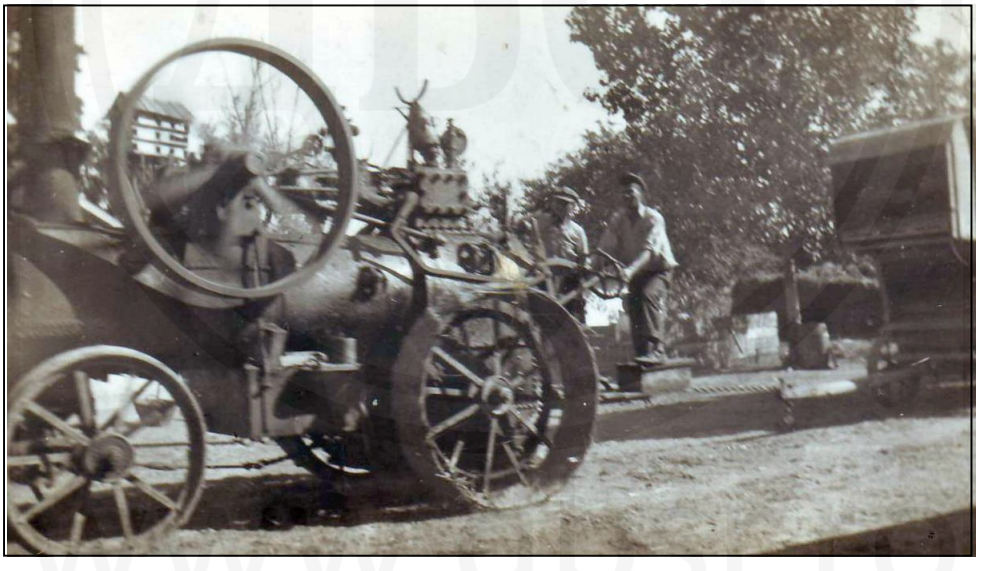

Посед у марви био је следећи: коња – 170, крава – 120, оваца – 300, свиња – 250.

Произилази да половина српских ратарских породица није имала земље у поседу. Они су имали статус надничара.

Занимања. Године 1940. у месту је било 19 трговаца Срба, махом мешовите робе. Занатство је било развијеније, те је тада званично регистровано 50 мајстора, и то: 11 кројача, 2 колара, 23 ципелара, 1 зидар, 4 ћурчије, 2 столара, 2 ковача, 1 бравар и 4 берберина. Они су опслуживали и несрпску клијентелу.

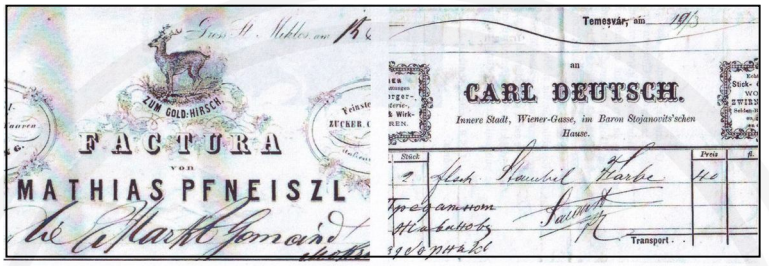

Фактуре, рачуни

Према евиденцији Трговачке коморе, у Великом Семиклушу су 1929. године радиле следеће занатлије:

- зидари: Прокин Андреј, Прокин Илија, Прокин Стеван;
- месари: Петровић Душан, Рајчић Јоца;
- крзнари: Беленцан Миливој, Бранкован Константин, Керпенишан Душан;
- кројачи: Драган Маринко, Малацков Стева, Стојанов Маринко;
- опанчари: Бугарин Среда, Лепојев Сава, Марић Милашко, Пејић Живко;
- пекар: Недељковић Ђорђе;
- столари: Петровић Александар, Танасковић Петар;

- ћурчије: Бугарин Димитрије, Бугарин Обрад, Васиљевић Исидор, Јанковић Ђорђе, Јанковић Јован, Јоановић Христифор, Лавренски Добривој, Милутинов Миливој, Путић Александар, Путић Миливој, Чобанов Завиша;
- ужар: Сапунџин Ђура;
- штављачи кожа: Морозан Васа, Марковић Златан, Нешић Рацко, Филипов Светозар;

И трговци су били бројни:

- бакали: Душан Александар, Јанковић Александар, Јанковић Милутин, Конић Љубомир, Малацков Александар, Станков Урош;
- мануфактурна роба: Ђорђевић Чедомир, Путић Милан;
- марвени трговци: Писаров Љуба;
- трговина платном: Ђорђевић Јоца, Керпенишан Александар, Кертес Манојло, Путић Еманоил;
- шеширџинице: Јанковић Меланија;

Било је и других занимања:

- др Владимир Стојшин био је у међуратном периоду један од водећих адвоката у месту;
- Јанко Петровић је био апотекар;
- Јелена Станков је била бабица;
- Јоца Павлов је држао биоскоп „Urania“, итд.

Месни свештеник Симеон Видак оставио нам је занимљиве податке о економском потенцијалу места као и чланова Српске парохије, а који се односе на 1936. годину:

Занимања (укупно)	**Број**	**%**
самостални ратари	958	10,10%
надничари	779	8,21%
слуге	391	4,12%
занатлије	746	7,86%
самостални трговци	187	1,97%
чиновници	171	1,80%
шегрти	83	0,87%
намештеници (калфе)	71	0,74%
самостални индустријалци	48	0,51%
пензионери	29	0,31%
остали	232	2,48%
без одређеног занимања (домаћице, деца, неизјашњени)	5.788	61,03%
Свега	**9.983**	**100,00%**

Занимања Срба	Број	%
ратари	66	7,89%
надничари	165	19,73%%
трговци	28	3,34%
занатлије	109	13,03%
разно	8	0,95%%
без одређеног занимања (домаћице, деца, неизјашњени)	46	55,06%%
Свега	**836**	**100,00%**

По занатима код Срба, стање је било следеће:

ћурчије – 15, крзнари – 2, чизмари – 12, папучари – 21, ципелари – 4, опанчари – 2, кожари – 3, кројачи – 2, ковачи – 5, дрводеље – 1, колари – 2, стројари – 4, електричари – 3, сточари – 3, бачвари – 1, посластичари – 1, алвари – 3, лецедери – 2, шваље – 12, келнери – 1, остало – 2.

Економска моћ Срба зависно од плаћеног пореза:

порез на земљу	118.435 леја	20,90%
порез на кућу	124.722 леја	22,01%
порез на занат	105.160 леја	18,55%
порез на трговину	197.352 леја	34,83%
глобални порез	20.960 леја	3,71%
Свега Срби	**566.629 леја**	**100,00%**

Иако су занатлије и трговци били бројни, већина Срба бавила се пољопривредом. Међутим нико од наших сународника није имао земљишни посед већи од 50 хектара.

Пољопривредна производња. Након што су Турци протерани из Баната, генерал Мерци подноси Дворској комори у Бечу 12. јула 1717. године „Скромни пројекат о организовању Темишварског Баната“. Али цар ће тек 28. јуна 1719. године потписати декрет о именовању Администрације Баната. Основне смернице имале су у виду да се целокупна активност организује, тако да би се ови предели претворили у уносан извор прихода за Двор и цара имајући у виду локалне ресурсе.

Приступило се исушивању мочвара, канализацији водотокова, подизању насипа, коришћењу подземних богатстава, развоју индустрије и заната, стимулисању трговине и сл.

Већ 1724. године Матеј Ексел (Oexel) добија дозволу да оснује фабрику пива у месту, која ће постати позната у целој околини. Традицију пиварства наставиће Сима Рачковић 1786. године. Основано је, такође, веће складиште за со. Средином XIX века изграђен је велики парни млин породице Прохаска, затим фабрика за прераду коже браће Кербер (Kärber), опанчара Јанковића...

Пошто је Банат у XVIII веку био прекривен мочварама, власт је одлучила да се засади дудовима, који су помогли у исушивању а обезбеђивали и храну за свилене бубе, пошто је свиларство било у развоју. Семиклуш је постао регионални центар за сабирање и прераду чаура свилених буба.

Земљиште у Семиклушу и околини било је погодно за гајење кудеље, па се ту гајила на већини површина, ту се развила и прерађивачка индустрија. У околини је било довољно бара за топљење кудеље, основани су погони за предење и ткање, као и фабрика за производњу плоча од поздера. Средином XX века ту је радила највећа фабрика за прераду кудеље у држави, а кудељна платна, пољаве и ужад били су на великој цени.

Вршидба

Пољопривредна производња се повећала након изградње насипа на Моришу 1816. године, а нарочито после завршетка радова на канализацији Аранке 1894. године. Пошто је тло било песковито развило се повртарство и гајење дувана.

Да би постигли што боље резултате у пољопривреној производњи, Срби из места су покушали да се организују у задруге. Године 1905. они су основали Земљорадничку задругу са почетним капиталом од 4002 круне. Председник је био Трива Попов, а пословођа Милан Мирков. Задруга је успешно радила до Светског рата, а после рата њен капитал је обезвређен због инфлације и она је престала са радом.

Моба

У трећој деценији XX века у Семиклушу је отворена филијала Српске штедионице из Темишвара. Међутим ова установа није била од велике помоћи српском становништу пошто је Штедионица ускоро су банкротирала и тако је пропала и извесна уштеђевина наших сународниика.

У месном атару пронађена су налазишта квалитетне иловаче, па су се тако појавиле циглане и црепане на прилазу граду са леве стране пута који води за Темишвар. У овој производњи био је запослен знатан број житеља.

Пред Други светски рат Велики Семиклуш, до тада рурално насеље, имао је развијену и пољопривреду и индустрију, а такође занатство и трговину, те је испуњавао критеријуме да буде уврштен у категорију градова. То је уследило 1942. године, када се ујединио са Немачким Семиклушом и добио статут града. У том својству дочекао је ослобођење и успостављање новог режима.

И овдашњи Срби су приступили променама. Милутин Станков постао је челник и заложио се за оснивање пољопривредних задруга и колектива. Колективно пољоприврено газдинство „Лењинов пут“ основано је 26. јуна 1950. године; први се уписао Миша Малацков. Године 1961. основано је КПГ „Банат“ издвајањем из претходног, на челу са Бором Божином. Након седам година газдинства се поново спајају и оснивају Пољопривредну производну кооперативу.

У међувремену је основана и Машинско-тракторска станица и Државно пољопривредно предузеће. Све су ове установе у првом делу своје активности позитивно пословале, да би осамдесетих година, због превеликих обавеза према држави, почеле да таворе.

Упоредо са пољопривредом, тадашње партијске власти су развијале и индустријску производњу. Сем Кудељаре, развила се Индустрија за прераду дрвета, Фабрика чарапа, Центар за поврће и воће, млинарство, кооперација са 40 јединица, трговина...

Посебна пажња поклоњена је подземним богатствима: геотермалној води, природном гасу и нафти. Овај сегмент обезбедио је радна места за поприличан број мештана и осигурао значајна примања. Обезбеђена је и адекватна инфраструктура, а то је било од користи и за сам град и за његов урбан развој.

ДРУШТВА, УДРУЖЕЊА

Почетак организовања - Српска читаоница. Када је млади јереј Петар Агрима дошао на Семиклушку парохију, стање њених парохијана није било најповољније. Скромни животни услови, материјална оскудност, културна и интелектуална заосталост и поврх свега .... неслога међу члановима.

Непријатно изненађен, ипак није клонуо духом. На самом почетку размишљао је како да помогне својој пастви. Најподесније је било да покуша да их верски, културно и национално уздигне. О том свом покушају забележио је својевремено следеће[135]:

Трпио сам у очекивању бољега. Благо... и трипут благо онима, који су могли без икаквих тешкоћа до својих парохијана доћи, парохију уживати, и миру се радовати; ја тога не имах дуго и дуго. Па у супрот таквих трзавица и немира као што их горе описах, и у супрот слабој дотацији коју сам имао, ја сам прегнуо свим силама на унапређењу и бољитку цркве и црквене општине овдашње; да је то врло тешко ишло, по себи се разуме, јер је народ не само материјално био клонуо већ и духом, „али не бије бојак сабља од жељеза већ срце од јунака“ а таквих нашло се и у овој општини иако не у великом броју; сваком даном приликом саветовао сам се са њима, поучавао их, одушевљавао и соколио их на рад и истрајност. За ову општину може се слободно рећи, да шире Српство слабо је знало, а и овдашње Српство слабо је знало за остали свет. Илустрације ради напоменућу само толико, да се овде у вароши, која је онда неких 10.000 душа бројала, а од тих неких 1.400 Срба, међу којима је било до неких 10-12 трговаца и до 60 породица занатлијских, само у 3 куће држане су и читане новине; о куповању и читању књига пак нико ни да чује. А шта све вреди данас добра новина и књига, није нужно говорити.

[135] ПЛ, стр. 13-17.

Пионири са учитељицом Даницом Ердељан

Као што мало више рекох, саветовао сам се са бољима и српској књизи приступачнијима, те прегосмо свим силама на унапређењу Срба. Као плод тога рада било је оснивање Српске читаонице. Мислио сам да ће

оснивање и одржање Српске читаонице ићи лако, али се разуверих, јер одмах у почетку опазих да се не допада сваком просвећивање масе народа, свакако зато јер просвећен човек хоће о својој памети да ради и мисли, а то не иде у рачун њима, који би и даље желели да их народ слуша и воду на њихову воденицу тера.

Сазовем ствари договарања и саветовања неке одрешитије особе те им представим ствар о оснивању Српске читаонице. Неки од њих одмах приметише: „е не иде то код нас“, „е нисмо ми кадри читаоницу издржавати“ и др. којешта; на послетку решисмо да ипак пробамо. Од 69 позваних једва се половина позиву одазвала, те је прва седница одржана 24.I (5. II) 1893. На тој је прусуствовало 35 чланова, који су на говор Петра Агриме изрекли да хоће Срп. Читаоницу да оснују. После тога буду прочитана од изаслатог одбора сачињена: „Правила Срп. Читаонице“ као и „кућевни ред“, те је све једногласно усвојено. Пошто су правила усвојена, председник позове присутне да у смислу правила изаберу председника, перовођу, благајника и остале одборнике. За председника буде изабран акламацијом Петар Агрима, парох; за потпредседника Шандор Аспрић, за перовођу Стеван Нађвински, за благајника Ђока Ђорђевић, за одборнике Ника Радин, Коста Бранкован, Рада Станков, Игњат Кнежевић, Јоца Добрић, Јаша Илијевић, Лазар Лукић, Јоца Мартиновић, Аркадије Јанковић, Мита Лукић, за заменике Коста Јанковић и Рада Будишин.

Правила буду после тога прописаним путем и начином Министарству послана у сврху надлежног одобрења, које их после неких накнадно учињених исправака од стране читаонице дана 20. IV 1893. године клаузулом одобрења снабде. Читаоницу смо дана 23. IV 1893. по нашем отворили и сместили је у дворану женске школе. Неки се држали редовно читаонице, а други су долазили само недељом и празником, па и онда су слабо читали, него су се већином разговарали и картали, па још добро те се нису картали на новац, јер би тада читаоница обратно од оног што је постићи желила – постигла. Многи нису могли да се сложе с тим да читаоница не треба да је у кавани и бирцузу, јер онда служи против духа њеног, па су непрестано против тога портали. Читаоница одржала се до нове године 1894. па се онда на велику жалост и срамоту српску разишла. Разлазу томе много је помогао овдашњи учитељ Стеван Нађвински који је почео „a Cicero pro domo sua“ радити. Премда ме је јако болело, што је читаоница због слабог одзива чланова и непотпомагања истих морала пропасти, ипак сам се надао да ће доћи и

њено време и право, па ћемо је и опет имати. Дакле први мој корак није уродио жељеним плодом.

После тога покушали су више њих да ме наговоре да читаоницу преместимо у овдашњој каквој кафани или бирцу, али сам ја томе сваки пут противан био.

После вишегодишњег мртвила, рад Читаонице је обновљен 1905. године избором за председника др Владимира Стојшића. Читаоница је привремено смештена у бирцузу Шандора Божиног.

Дана 7. јануара 1908. измештена је *Српка читаоница*[136] од Јована Фарке где је привремено била смештена, у гостионицу Јоце Мартиновића-старијег с тим да исти има за читање уступити стаклену собу исте гостионице. Овај је дан и скупштина Срп. читаонице одржана у којој је изабрана нова управа и то: за председника – Аркадије Јанковић, чизмар; за потпредседника – Љубомир Конић, трговац; за благајника – Вељко Божин, а за перовођу – Велимир Павлов, трговац.

Читаоница, за сада, ове листове држи: „Браник“, „Заставу“, „Трговачке новине“, „Врач“, овдашњи мађарски лист „Felső Torontál“, затим „Српски глас“.

Српска читаоница у Великом Семиклушу обележила је своју 40. годишњицу[137] 17. фебруара 1934. пригодном свечаношћу заузимањем њеног председника Александра Бугарина. Након одржаног говора о историјату ове установе уследила је забава са игранком.

Овом приликом присутни чланови су одлучили да крсно име читаонице буде Видовдан и да се обележава сваке године као видни доказ српског обичаја.

Сходно предвиђањима закона бр.21/1924. који је објављен краљевским декретом бр. 452 у Званичном листу бр. 27/6. фебруара 1924. сва постојећа правна лица била су у обавези да обнове процедуру око правног признавања. У том положају нашла се и Српска читаоница у Великом Семиклушу.

На свечаном скупу одржаном 25. јула 1925. године[138] потврђен је постојећи статут Српске касине са тадашњим руководством: Милан Путић, председник, Милан Штетин, перовођа и Драгослав Весић, благајник. Документ о поновном оснивању (потврђивању постојеће)

---

[136] ПЛ, стр. 65.
[137] „Темишварски весник“ бр. 15/18.02.1934, стр. 3.
[138] AST, dosar nr. 10/1929.

поднели су Суду у Темишвару ради стицања статуса правног лица. Међутим Суд је вратио документацију са препоруком да се измени назив друштва у „Српска читаоница у Великом Семиклушу“ и одржи оснивачка скупштина. И већ 7. марта 1926. године одржан је састанак чланова-оснивача у следећем саставу: Симеон Видак, свештеник, Коста Бранкован, Велко Божин, Обрад Бугарин, Велимир Павлов, Димитрије Бугарин, Васа Божин, Јован Божин, Миливој Беленцан, Влада Ђорђевић, Сава Беленцан, Стефан Николић, Дамјан Батањац, Драгослав Васић, Арсен Гавранов, Сава Грујичин, Коста Терзић, Ђорђе Недељковић, Андрија Перић, Милан Путић, Маринко Рајчић, Љуба Конић, Петар Савић, Милан Штетин, Петар Субин, Спиридон Јовановић, Завиша Чобанов, Емил Мартинов, Рацко Нешић, Милан Конић, Живко Пејић, Лазар Обрадов, Ђорђе Добошан, Јован Рајчић, Васелко Драганов, Младен Будишин, Стефан Малацков, Александар Адамовић и Александар Јанковић.

Присутни су потврдили Статут и руководећи кадар и проследили су документа Суду и Министарству унутрашњих послова ради одобрења. Суд је поново вратио документа писмом бр. 23191/1928. са препоруком да се у статуту измени редослед назива друштва, односно да се прво наведе румунски назив, а затим српски.

Седница Руководства читаонице одржана је 16. априла 1928. године у следећем саставу: Милан Путић, Милан Штетин, Велимир Павлов, Љубомир Конић, Чедомир Ђорђевић, Александар Путић, Светислав Ђорђевић, Миливој Јанковић, Лазар Обрадов, Александар Јанковић, Александар Адамовић, Петар Савић, Јован Рајчић, Радика Рајчић и Јоца Беленцан.

Присутни су усвојили измену редоследа назива друштва и одлучили да поново поднесу захтев суду. Међутим, из нама непознатих разлога, захтев је упућен суду тек наредне године, тачније 25. фебруара 1929, када је регистрован под бројем 1659/7. марта 1929. И не лежи враже: Суд враћа предмет подносиоцу са захтевом да се попуни документација са још три примерка овлашћеног превода оснивачког акта. Овај је захтев хитно испуњен и Суд упућује Министарству унутрашњих послова сва документа са захтевом да се изјасни. Својим дописом под бројем 7022/А/12. авг. 1929. Министарство обавештава Суд да се Српској читаоници у Великом Семиклушу може доделити статус правног лица. Прошло је још скоро цела година док је Суд донео пресуду под бројем 1658/20. јуна 1930. којом је Српска читаоница стекла статус правног лица. Требало је још да се објави у Званичном листу и у локалним новинама пресуда Суда са изводима из Статута. Међутим и ту се каснило,

читаоница је тек 31. марта 1933. године обавестила Суд да је публиковање извршено у „Monitorul oficial“ бр. 64/17. марта 1933, у новини „Vestul“ бр. 744/2. фебруар 1933. која је излазила у Темишвару и у локалном листу „Torontaler Zeitung“. И док су трајале све ове формалности дошло је до смене у руководству: председник је постао Александар Бугарин.

За нас су занимљива и поједина предвиђања Статута, и зато их наводимо у наставку у преводу са румунског језика.

Циљ овог удружења био је организовање састајалишта према захтевима једног културног круга да би читањем новина и књига са привредном тематиком допунили економско образовање својих чланова; оснивање хора и што интензивније самообразовање чланова – овде циљ би се остварио претплатом на новине, читањем књига, организовањем модерних представа. А све то у одговарајућем локалу.

Ови циљеви би се остварили уз обезбеђење одговарајућих финансијских средстава. А то би се постигло из:

- уписнине
- чланарине
- добровољних прилога
- прихода од приредби
- завештања
- и др.

Чланство у Читаоници се стицало на лични захтев кандидата са две препоруке од стране старијих чланова и уз тајно гласање чланова Управног одбора. Сваки нови члан је уписиван у књигу чланства са назнаком ко га је препоручио. Читаоница је имала редовне и почасне чланове. Од часника издвајамо председника, потпредседника, перовођу и благајника. У случају да читаоница престане са радом, њену имовину ће преузети да администрира месна Српска парохија и приход ће делити ученицима са скромним материјалним положајем.

Певачка друштва. Хорско појање у Семиклушу има дугу традицију. Његови почеци сежу до четрдесетих година XIX века[139]. Наиме, месна традиција памти да је тадашњи учитељ, апсолвент Арадске препарандије 1836/37. године, а мештанин, Симеон Андрон, још током зиме 1838/39. окупио 18 младих сељана кметова Срба и Румуна и почео их је увежбавати у појању. Први њихов јавни наступ био је о Ускрсу 1839. године, када су појали на литургији у два гласа, на црквенословенском и грчком језику.

[139] Romoşan, *Исто*, стр. 99.

Охрабрени првим успехом, овој вокалној групи приступају нови чланови, и тако настаје први хор који ће појати у три гласа. Хороуправитељ С. Андрон ће касније превести Топаловићеву Литургију и на румунски језик и тако ће ово певачко друштво појати трогласно и на три језика. У међувремену репертоар ће се обогатити и световним песмама. Хор ће деловати до ратне 1848/49. године, када ће из објективних разлога престати са радом.

По доласку младих учитеља Г. Бунеја и Д. Алексе 1855. године хор обнавља свој рад. Међутим осећа се потреба за стручним хоровођом, те је ангажован немачки учитељ Јосиф Кеслер (1858-75). За његово време набављен је и хармонијум. Њему следи исто учитељ Немац Вагнер 1875. године. Певачко друштво је већ постигло завидни ниво извођења и широк репертоар. Али то је период када неслога у оквиру заједничке православне црквене општине постаје све изразитија након захтева Румуна да се издвоје. Антагонизам у оквиру певачког друтшва кулминирао је после доласка учитеља Антонија Минишана 1879. године. Хор се распада и његови бивши чланови оснивају 1881. године нова певачка друштва: румунско „Дојна“ и Српско црквено певачко друштво. Ова два хора ће појати наизменично у зајдничкој цркви све до коначне деобе црквене општине и освећење нове румунске православне цркве 1900. године.

Након оснивања Певачког друштва 1881. године, уследио је период консолидације и обнове репертоара. Проблеми су искрсли у вези са стручним хоровођом све док ову дужност није преузео Миша Јанковић који остаје на тој дужности три деценије. Више од 20 година деловали су као певачи Миша Јанковић, Коста Бранков, Ђока Керпенишан, Душан Керпенишан, Шандор Божин и Јоца Јанковић.

Друштво није имало одобрена правила, организовану управу или материјална средства. Зато је свештеник Петар Агрима одлучио да реорганизује ово друштво. Ево шта је о том подухвату забележио:

1895. год

До ове године постојало је неко друштво под именом „певачи“ који су само о највећим празницима у св. Цркви појали, а које је томе овдашњи кр. бележнички писар Миша Јанковић учио, било их је свега 15-17. Осим појања у цркви још су исти по неки пут и светске песме учили, те приређивали згодном приликом беседе, концерте и тд. Нека је овде примећено да никакав фонд још нису имали.

10. арила 1895. године умољен од стране овдашње омладине, да настојим да се у месту оснује једно срп. прав. црк. певачко друшво, чији

би задатак било не само да се вежбају у црквеним већ и у световним песмама, радо се одазвах жељи њиховој, те 17-ог апр.1895. год. Сазвах у овој ствари заинтересоване, који се у лепом броју искупише. После говора, који сам им држао у којем сам истакао главну сврху и смер који нас гони, да оснујемо певачко друштво, те посаветовав све присутне да у том послу сво до једног буду вредни, марљиви и истрајни, јер ће се само на тај начин моћи постићи опћа жеља да и ми, по примеру других свесних црквених опћина, оснујемо стално певачко друштво које ће негујући српску песму ширити свест и просвету у народу свом. Пошто отворим зборску седницу, поздравим све присутне добродошлицом. Запитам све мушкарце и женске, који су онда дошли намером да пев. Друштво оснују јесу ли вољни да га оснују и према томе да се за чланове упишу? Једногласан одговор био је „хоћемо, јесмо“. После им поднесем изјаву следећег садржаја, с позивом да је потпишу: „Ми потписани обавезујемо се да ћемо бити редовни чланови Срп. Прав. Црквр. Пев. Друштва, да ћемо на часове појања редовно долазити и да ћемо се друштвеним, односно кућевним правилима у свему подврћи.“ Потписали су:

1. Коста Бранкован; 2. Душан Керпенишан; 3. Коста Поповић; 4. Васа Бенђесков; 5. Милан Тат; 6. Јоца Јанковић; 7. Север Николајевић; 8. Ђура Јаношев; 9. Емил Керпенишан; 10. Никола Јанковић; 11. Ника Илијевић; 12. Ђока Керпенишан; 13. Стеван Нађвински; 14. Јелена Теодоровић; 15. Иринка Кнежевић; 16. Мила Конић; 17. Гизела Кнежевић; 18. Даринка Павлова; 19. Мара Конић; 20. Ката Конић; 21. Маринка Јаношева; 22. Кристина Ђорђевићева; 23. Меланија Јанковићева; 24. Аркадије Алексијевић; 25. Јоца Ђођревић; 26. Анка Вулпиновић, 27. Петар Савић; 28. Коста Јанковић; 29. Јоца Бачић; 30. Рада Рајчић; 31. Миша Јанковић. Били су то чланови оснивачи.

Затим Петар Агрима председник ad-hoc позива присутне да се конституишу и да изаберу себи председника, благајника, перовођу и 4 одборника.

Једногласно су изабрани следећи: 1. Петар Агрима за председника; 2. Миша Јанковић за перовођу: 3. Јован Ђорђевић за благајника и Коста Бранкован, Коста Јанковић, Иринка Кнежевић и Јелена М. Теодоровић за одборнике.

Петар Агрима захваљујући се у име своје и у име свих изабраних часника на одликовању и указаном поверењу, позива и моли да га одбор, сви чланови и чланице певачког друштва својски потпомажу у раду, како би се друштво одржати могло.

За тим позива певачко друштво да из своје средине изабере један ужи одбор од 3 особе, који ће саставити „Правила Срп. прав. црквв. певачког друштва“ као и кућевни ред истог. У ужи одбор бирају се: Петар Агрима председник, Миша Јанковић перовођа и Стеван Нађвински учитељ. Пошто више предмета ни предлога нема, председник затвара седницу.

Дана 5. маја 1895. сазове председник Петар Агрима скупштину Ср .прав. црквв. пев. друштва, те пошто се иста у врло лепом броју искупила, отвори је и позове Мишу Јанковића, перовођу, да сачињена правила као и кућевни ред прочита. Читају се правила Срп. прав. пев. друштва и кућевни ред истога; по причитању истих, председник позива присутне да се изјасне имају ли што променути, односно изоставити или додати. Решено је: прочитана правила и кућевни ред усвојити; те својим путем и начином Министарству на потврду послати. Правила су још ове год. од вис. Мин. одобрена. Председник Петар Агрима предлаже да Пев. друштво и дотле док правила Министарство не одобри, почне црквене и световне песме учити. Предлог се прими једногласно и са највећим одушевљењем, те је одмах за сутрадан заказан први појачки час у овд. мушкој школи за 8 сати увече.

Ето тако основано је у Вел. Ст. Миклушу Срп. прав. црквв. пев. друштво. Дај Боже дуго и сретно живели и по Српство од лепе користи били. Овде ми ваља приметити да се Миша Јанковић и на даље примио, и то бесплатно, да певачо друштво појању црквеном и световном певању учи.

Од оснивања па све до почетка 1897. године Певачко друштво је научило целу литургију и наступало о Св. Сави исте године. Због заузетости јереј Петар Агрима замолио је да га ослободе председништва, те је 1897. године изабран Јулијан Радонић за председника.

Године 1900. на потстрек пароха Петра Агриме[140] ђаци разних средњих школа: Коста Десимировић, Стеван Стојић, Коста Мијатов, Ђока Алексијевић одавде и Душан Чонић из Црне Баре научили су више српских народних песама као и литургију, те пошли по Српству да концерте дају; обишли су Банат, Бачку и Срем, већином пешке, те су у свима јачим српским местима концерте приређивали; на путу су били 5 недеља, а скупили су до 250 фор. коју су своту на подизање једне велике литије жртвовали, с тим предлогом П. Агриме да се иста ђачком зове и да се на њој спомена ради забележе имена младића.

[140] ПЛ, стр. 41.

Барјак певачког друштва

Једно од значајнијих остварења под председништвом Јулијана Радонића било је израда и освећење друштвеног барјака. Освећење је обављено на црквеној слави, Великој Госпојини, 1902. године у присуству Њ.П. Лукијана (Богдановића), епископа будимског и администратора Темишварске епархије. Са стране су гостовали само темишварско и кикиндско певачко друштво, а из места присуствовало је румунско и мађарско певачко друштво. Сва су друштва лепо певала на концерту, али је кикиндско однело победу. Гостију са стране било је доста много. Кума при освећењу барјака била је Јелена Јанковић, супруга Мише Јанковића, хоровође.

Године 1903. др Владимир Стојшић, адвокат, изабран је за председника Певачког друштва. Од тада се његова активност диверзификује.

Тако на пример, када је преминуо песник Јован Јовановић Змај 2. јуна 1904. године у 71. години живота, овдашње певачко друштво приредило је 6. јуна 1904. у његов помен парастос којом је приликом месни свештеник одржао прикладан говор.

Када је 8. августа 1905. године умро архимандрит гргетешки Иларион (Руварац), велики учењак и историчар српски, у његову почаст звонило се у овдашњој цркви. Име му је у диптихон мртвих забележено. Један од највећих подухвата у овом периоду било је обележавање 25. годишњице рада Певачког друштва. Манифестација је била величанствена. Дан пре прославе, 10/23. јуна 1906. године стигао је Њ.П. др Георгије (Летић), епископ темишварски, који је одсео код месног пароха. Сутрадан, 11/24. јуна 1906. владика је служио свечану архијерејску литургију. Појало је певачко друштво „Гусле“ из Велике Кикинде. Том приликом одликован је месни парох Петар Агрима црвеним појасом. Увече је приређен концерт уз учешће домаћина слављеника и гостију из Велике Кикинде.

Летописац је записао следеће[141]:

Великокикиндско друштво тако је дивно певало да је сваког задивило, те ће сваком, и сваком дуго у памети остати. Народа на концерту било је пуно, те је како материјално, тако и морално успех потпуно постигнут. Његово Високопреосвештенство поклонило је том приликом фонду певачког друштва 100 кр, а на каси дао је такође 100 кр.

О прослави 25. годишњице постојања певачког друштва кикиндска „Садашњост“ објавила је детаљан чланак који доносимо у наставку:

ДВАДЕСЕТПЕТОГОДИШЊИЦА В. СЕМИКЛУШКОГ ПЕВАЧКОГ ДРУШТВА[142]

Велика Кикинда, 29.6.1906.

У негдашњој силној – данас бројно маленој српској општини – у Великом Сент-Миклушу чује се још српска песма! Живи још српска култура, српска свест... јер живи носиоц те културе, јер живи чувар те

[141] ПЛ, стр. 55-57.
[142] Према: Душан Дејанац, *Кикинда и Поморишје,* Кикинда 2001, стр. 72-74.

свести - живи „Српско певачко друштво"! Док је њега – биће и Српства у Великом Сент-Миклушу! Баш због те и толике важности тога скромнога културног друштва знаменит је дан 24. јуни! Знаменит је и достојан пажње читавог Српства, јер је дан славе – дан двадесетпетогодишњице скромног и важног српског рада у крају – где Србина нестаје! Ретка је то слава и у животу јачих општина српских, али је тим потребнија у слабим општинама српским – јер крепи дух, јача самопоуздање!... И заиста – слава двадесетпетогодишњице в. сентмиклушког певачког друштва беше достојна тог значаја! Тим више – што је значај славе те достојно сватио и епископ дијецезан Његово Високопреосвештенство г. Георгије Летић и својим доласком славу увеличао!... Вел. кикиндско певачко друштво „Гусле" испунило је своју сестринску дужност кад је похитало, да подели ову радост са својим посестрима! Већ око 9 часова – на глас прангија и брујање звона беше се искупио силан свет у храм црквени да ужива и чује архијерејску службу! Сјајна, дивна и величанствена служба божја – уз дивно појање кикиндског друштва „Гусле" – беше мелем хришћанској души Србиновој! После поучнога говора г. епископа разишао се побожни свет задовољан у срцу, душом ојачан, огрејан милим православљем. У славу тога дана приредило је певачко друштво сјајан банкет, на коме су поред г. епископа и његове пратње учествовали све грађанство без разлике вере и народности преко својих изасланика, месне власти, гости из околине и оба певачка друштва. Не може се рећи, да је за време и после банкета наступило право српско расположење! Признаћу истину – узрок је у здравицама!... Дужност би захтевала да је господин епископ достојно респектовао званичан и српски језик ове епархије у својој званичној здравици – као што је и сувише тактично поступао према странцим на банкету! Љубав пак и оданост своје пастве много би већма увећао г. епископ, да су у његову речнику и речи „Србин " и „српско " – које поред најбоље воље не могосмо чути! У Вел. Сент-Миклушу су те речи и сувише потребне. Ова скромна и значајна слава завршена је са лепим концертом! На концерту је прво заслужни председник др Стојшић у смишљену говору изнео историју Вел. сентмиклушког певачког друштва, захваливши нарочито г. Јанковићу — који је хоровођа истог друштва пуних 25 година!

Затим је певало наизменице в.-сентмиклушко и вел.- кикиндско певачко друштво „Гусле ". Многобројна публика из целе околине, давала је силна израза своме допаду честим и бурним пљескањем! После концерта играла је весела младеж до зоре! Вел.-кикиндско певачко друштво враћало се задоволно —јер је било сведок лепе и ретке славе своје посестриме!

Чланови вел.-сентмиклушке општине могу бити поносни са својим врлим свештеником на челу – који је овом приликом одликован црквеним појасом од г. епископа дијецезана! Вел.-сентмиклушко певачко друштво пак нека крепи ова слава на даљи рад! У племенитом културном раду његовом желимо му двојином више снаге и напредка! У таквом раду дочекало и педесетогодишњицу! Живели!

Сем појања у цркви, Певачко друштво учествује и на разним световним манифестацијама, како у месту а тако и околини. Када је 1910. године основан Савез српских певачких друштава, и Великосемиклушко српско црквено друштво постаје његов члан.

Чланови певачког друштва 1927. год.

Као такво, друштво учествује на слету певачких друштава који је оргнизован у Сомбору јуна месеца 1914. године[143]. Том приликом извели су VIII Руковет С. С. Мокрањца под хоровођством Мише Јанковића и добили буран аплауз.

Семиклушки певачи су умели да буду и добри домаћини. Тако, на молбу Срба из Великог Семиклуша хор „Гусле“ из Велике Кикинде

[143] „Застава“, бр. 112 и 115/1914, стр. 16.

учествује 1912. године на беседи домаћина и пева дела Мокрањца, Биничког, Маринковића и других, освајајући симпатије публике уметничком страном извођења[144].

Први светски рат прекинуо је делатност певачког друштва. Након доласка на овдашњу парохију свештеника Симеона Видака, реорганизује се ова делатност и хоровођа постаје омладинац Рада Рајчић-млађи.

Сем редовног појања при црквеним обредима, овај хор учествује и на разним приредбама, слетовима и прославама. Тако, делегација Српског црквеног певачког друштва из Великог Светог Николе учествовала је од 30. маја до првог јуна 1931. године на пролави 60. годишњице Српског црквеног певачког друштва у Сомбору.

Када су били домаћини III-ег слета српских певачких друтшава из Румуније 13. јуна 1938. године, Семиклушани су извели под хоровођством занатлије Раде Рајчића следећи репертоар: *За дом и краља* Ивана Зајца и *Песму српских соколова* Исидора Бајића.

Велики Семиклуш је био домаћин Трећег слета српских певачких друштава у Румунији. О тој манифестацији свештеник Миливој Беленцан записао је следеће у парохијском летопису[145]:

Дана 13. јуна 1938. г. на други дан Духова одржан је у месту Трећи слет српских певачких друштава у Румунији. На сам дан слета пре подне стигао је у месту председник Савеза српских певачких друштава у Румунији, прота ставрофор г. Слободан Костић, кога су на железничкој станици поздравили у име политичке општине г. Никола Вит, председник, а у име ц.о.г. Велимир Павлов, председник ц.о.

У цркви служио је свету литургију прота Слоб. Костић уз асистенцију игумана о. Јосифа (Протића), настојатеља манастира Бездина, игумана о. Пантелејмона (Дошена), настојатеља манастира Св. Ђурђа, јером. Дамаскина (Рацковог), а.п. у Офсеници, јереја Стевана Томића, епархијског подбележника и месног свештеника Миливоја Беленцана. На хору појало је варјашко друштво „Орао“.

Председништво певачког Савеза и мештани дочекали су у 4 сата по подне друштва из Темишвара, Срп. Св. Петра и Нађфале која су бурно поздрављена, а после се пешице уз песму кренуло за град.

Увече у 10 сати почео је концерт у дворани биоскопа „Империјал“, а који је сопственик Велимир Павлов бесплатно ставио на располагање.

---

[144] ххх, *„Гусле“ Друштво за неговање музике у Кикинди*, Споменица 1876-1976, Кикинда, 1976, стр. 43

[145] *Нав. дело*, стр. 117-119.

Учествовало је шест певачких друштава из Темишвара-Мехале, из Варјаша, из Срп. Св. Петра, из Наћфале, из Велике Чанади и месно певачко друштво са својим тамбурашким збором. Певача је било 250 који су изводили песме пред 1400 слушалаца. На почетку програма поздравио сам присутне изразивши радост што је Савез певачких друштава одредио наше место за Трећи певачки слет. Изнео сам историјат старог певачког друштва из места које је 1914. на певачком слету у Сомбору добило II-у награду. Затим је председник Савеза, прота Костић поздравио присутне и изнео потребу неговања и ширења српске песме, а нарочито оснивање мешовитих хорова. Тајник Савеза, јереј Стеван Тоић, прочитао је телеграме ЊВ Краљу Каролу II-ом, префекту Тимиш-Торонталске жупаније, Њ. Св. Патријарху српском Гаврилу и епископу нашем др Иринеју у знак оданости, поштовања и сећања.

Трећи слет је у целини добро успео и поново доказао животну снагу нашег хора, е су заиста истините речи чика Јове Змаја:

„Хај, што Србин још се држи
Крај свих зала –
Песма га је одржала,
Њојзи хвала.“

И темишварски „Гласник“ је објавио напис о слету:

III. СЛЕТ СРПСКИХ ПЕВАЧКИХ ДУШТАВА У РУМУНИЈИ

Дана 13. јуна (1938) на други дан Духова одржан је у Санниколаул Маре III. слет српских певачких друштава у Румунији. На сам дан слета пре подне стигао је у Санниколаул М. претседник Савеза српских певачких друштава у Румунији, прота Слободан Костић, кога су још на железничкој станици поздравили претседник политичке општине Никола Вит на румунском, а претседник српске црквене општине Велимир Павлов на српскоме језику. У српској цркви служио је литургију прота Костић уз велику асистенцију свештенства, а на хору појало је у ту сврху одређено друштво „Орао" из Варјаша под управом хоровође уч. Васе Росића. Претседништво Певачког савеза и мештани дочекали су у 4 сата по подне певачка друштва „Зора" из Темишвара, „Лира" из Санпетрул Маре и „Невен" из Сату Маре Тимиш, која су бурно поздрављена. У вече у 10 сати почео је концерт у дворани биоскопа Империала, а коју је сопственик Велимир Павлов бесплатно ставио на расположење. Учествовало је 6 певачких друштава и два тамбурашка збора са 250 певача пред 1400 слушалаца. На почетку програма месни свештеник Миливој Беленцан поздравио је присутне и изразио радост, што је Савез

пев. друштава одредио Санниколаул М. за III. певачки слет. Затим је претседник Савеза, прота Костић, одржао говор. Поздрављајући присутне изнео је потребу неговања и ширења српске песме, а нарочито оснивања мешовитих хорова од којих већ имамо неколико. Тајник Савеза, јереј Стеван Томић, прочитао је телеграме Њ.В. Краљу Каролу II, префекту Тимиш-Торонталске жупаније Прапорђеску, Њ. Св. Патријарху нашем др Иринеју, у знак оданости поштовања и сећања.

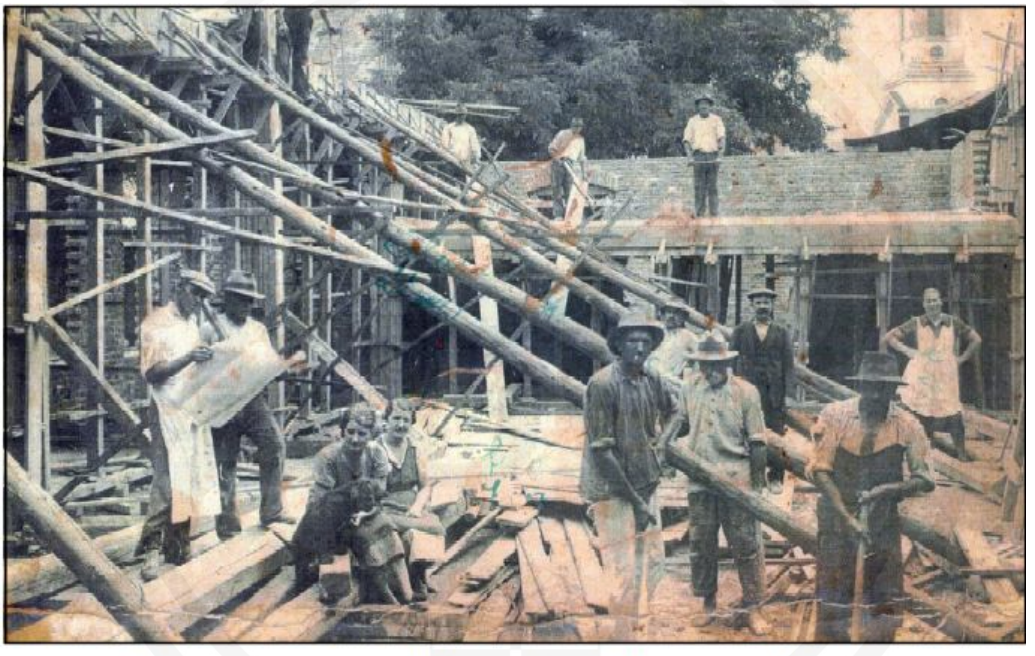

Гради се биоскоп "Империјал" Велимира Павлова

Програм концерта био је следећи: 1) Пев. друштво „Зора" Тимишоара, од Мокрањца: „Козар", од Дугана: „Коло" и од П. Ђорђевића: „Донеси вино"; хоровођа Петар Ђорђевић, чиновник. 2) Тамбурашки отсек „Зоре" из Темишоаре свирао је народне песме. 3) Пев. друштво „Орао" Варјаш, од В. Ђорђевића: „Певајмо браћо ", од Зајца: „У бој" и „Зора зори" од Бајића; хоровођа Васа Росић, учитељ. 4) Пев. друштво „Невен" Сату Маре, „За краља и дом" од Зајца, „Југославији" од Гостинчара и , Омладини" од Бајића; хоровођа Иван Стаморан, учитељ. 5) Пев. друштво Чанадул Маре, од Мокрањца „VI Руковет" и од Маринковића „Народни збор"; хоровођа јереј Ст. Поповић. 6) Тамбурашки збор Санниколаул Маре свира народне песме. 7) Срп. пев.

друштво Санниколаул Маре, од Зајца „За дом и краља" и од Бајића „Песма српских соколова"; хоровођа Рада Рајчић, занатлија. 8) Срп. пев. друштво „Лира“ Саннетрул Маре, од Мокрањца „VII Руковет", од Зајца „За дом и краља" и на крају „Државну Химну"; хоровођа јереј Л. Иванов. Све су песме прецизно отпеване, у иступању и извађању појединих композиција примећен је известан напредак појединих корова, што се има приписати састанцима наших хорова на слетовима. И овом приликом доказало се, да је ефекат мешовитих хорова лепши од мушких хорова, зато треба становништво наших сеоских општина да и само приступи оснивању односно допуњавању мушких хорова у мешовите хорове.

III. Слет је у целини добро успео и поново доказао животну снагу нашег народа. После концерта настала је игранка до зоре, када су љубазни мештани испратили своје госте на железничку станицу.

Ратни догађаји су прекинули рад ове дружине. Активност је обновљена у послератном периоду са хоровођом Радом Рајчићем, затим са Јоцом Добрићем. Али услови су се променули и певачко друштво учествује махом само на верским манифестацијама. Чланство се полако осипа, репертоар се не обнавља, понестају снаге за четворогласно појање, све више се пева по сећању и слуху... Последњи хоровођа био је Велимир Средојев.

Добротворна задруга Српкиња. О Св. Параскеви 1899. године, а на заузимање Петра Агриме, пароха, и Јоце Мартиновића, председника црквене општине, основана је *Добротворна задруга Српкиња Ср. Вел. Ст. Миклушких*.

Уписала се 31 редовна чланица и 4 потпомогајућа члана. За председницу изабрана је Милева Асприћева, за потпредседницу Александра Николић, за благајницу Милица Михољац, за тајника Петар Агрима, парох; за одборнице: Персида Јанковић, Милица Бранкован, Емилија Лукић, Ана Конић, Јелена Конић, Мила Бенђескова, Анка Керпенишан, Сида Радин, Милица Штетин.

У овој седници одобрени су и Статути друштва према предлогу пароха Петра Агриме. Након неких мањих допуна, Статути су упућени Министарству унутрашњих дела Мађарске и под бројем 5577/2.02.1901. године одобрени су.

Тако је и званично Српска добротворна женска задруга Семиклушкиња могла званично да почне свој рад.

Након оснивања обављене су све формалности око признавања статуса правног лица и израђен је печат Задруге. Печат је био округлог облика са промером 35 милиметара, у средини са ликом св. Николе у епископском орнату, док је около био урезан следећи текст: „Печат Добротворне Задруге Српкиња Српско вел. св. Миклушких 1899“.

У остварењу својих циљева Задруга је, сем уписнине и чланарине сакупљала добровољне прилоге и организовала је и забаве уз учешће школске деце, певачког друштва, месне омладине.

Ове активности су се разгранале нарочито после октобра месеца 1900. године када је за председницу изабрана Александра Николић, а за потпредседницу Думитра Јанковић.

Забаве су одржаване о Св. Сави и на месне покладе. Репертоар је углавном био следећи: говор, певање, позоришни комад, свирање на гласовиру, декламовање, хорско певање. Све се завршавало игранком са томболом.

Запис о таквој забави остао је из 1911. године [146]:

У седници Задруге одржане после светосавске пославе 1911. године записнички је захваљено дилетантима и дилетанткињама за уложен труд, и то: Меланији Јанковић, Софији Бранкован, Јулки Керпенишан, Гизели Бугарски, Милици Малацков, Ани Конић, Јованки Конић, Олги Керпенишан, Шандору Јанковићу, Тодору Богојевићу, Тоши Мијатову, Мити Терзићу за љубав и пожртвовање што су се одазвали позиву. Такође захвалност је изражена и Танасији Липовцу за позајмљену бину, Лази Обрадову за улогу шаптача, Ненаду Ђорђевићу и Мити Стокину на послуживању приликом проби, Јелени Теодоровић, Емилији Радовић и Меланији Михољац на труду при одржавању проби и учењу текста.

Нису заборављени ни Зора јанковић, Меланија Јанковић, Софија Бранкован и Марија Бачић које су припремиле дворану за приредбе.

За све горенаведене Женска задруга приредила је мали пријем код гостиуоничара Васе Бенђсковог.

Сачуван је сличан запис и о забави одржаној следеће године[147]:

За светосавски бак 1912. године Српска женска задруга одредила је следећи ред игара:

1. *Коло*
2. *Бостон*
3. *Српкиња*

---

[146] *Протокол са записницима,* стр. 110, седница Управног одбора од 05.02.1911.
[147] *Исто*, стр. 127.

4. *Чардаш*
5. *Ердељанка*
6. *Сељанчица*

После одмора:

1. *Коло*
2. *Неготинка*
3. *Брза полка*
4. *Заплет*
5. *Бостон*
6. *Коло*

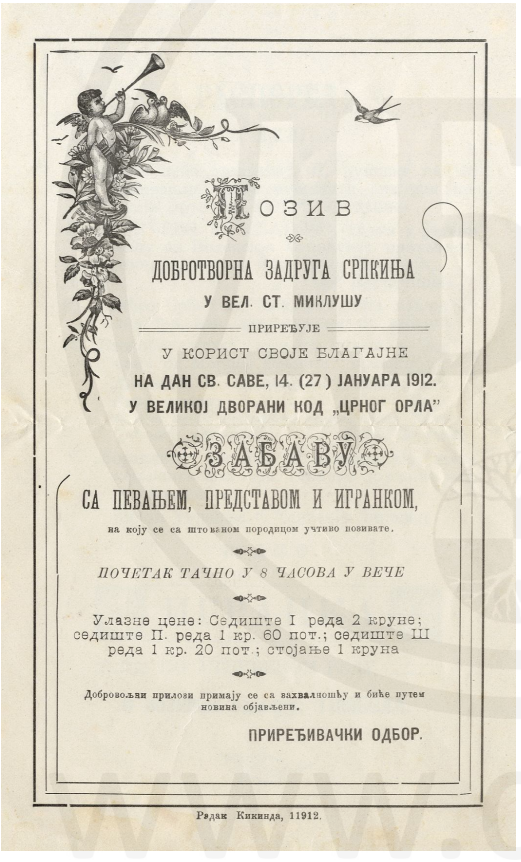

ПОЗИВ

ДОБРОТВОРНА ЗАДРУГА СРПКИЊА

У ВЕЛ. СТ. МИКЛУШУ

ПРИРЕЂУЈЕ

У КОРИСТ СВОЈЕ БЛАГАЈНЕ

НА ДАН СВ. САВЕ, 14. (27) ЈАНУАРА 1912.

У ВЕЛИКОЈ ДВОРАНИ КОД „ЦРНОГ ОРЛА"

ЗАБАВУ

СА ПЕВАЊЕМ, ПРЕДСТАВОМ И ИГРАНКОМ,

на коју се са штованом породицом учтиво позивате.

ПОЧЕТАК ТАЧНО У 8 ЧАСОВА У ВЕЧЕ

Улазне цене: Седиште I реда 2 круне; седиште II. реда 1 кр. 60 пот.; седиште III реда 1 кр. 20 пот.; стојање 1 круна

Добровољни прилози примају се са захвалношћу и биће путем новина објављени.

ПРИРЕЂИВАЧКИ ОДБОР.

Рђак Кикинда, 11912.

Из наведеног види се да је репертоар био међународни. Истом приликом организована је и томбола за коју су разне предмете поклониле 43 чланице Задруге и 16 нечланова (и Несрба). У записнику је наведено да је „забава успела како морално, а тако и материјално."

На почетку Светског рата Задруга је учествовала у опремању привремене болнице која је организована у школској згради. Током рата активност је сведена на минимум. При крају рата прва већа акција била је организовање Бадњидана за срби-јанску војску 24. децембра 1918/06 јануара 1919.

Активност је оживела са избором новог руководства на челу са председницом Ми-лицом Михољац и тајницом Јеленом Теодоровић почетком 1922. године.

Већ на Беле покладе исте године организована је забава уз учешће месног хора (црквеног певачког друштва) на челу са хоровођом Славком Јанковићем, дилетантима и тамбурашким друштвом (помиње се по први пут у документима).

Из сачуваног записника дознајемо програм[148]:

1. песма – Марио
2. Анђео мира – декламује Мила Рајчић
3. Свира Тамбурашка омладина
4. Позоришни комад
5. Певачко друштво – венац песама
6. Редитељ игара – Велимир Павлов

Оснивачка скупштина за обнову рада Српске добротворне женске задруге одржана је 22. јула 1930. године. Биле су присутне: Милица Михољац, Видосава Видак, Милица Бранкован, Милица Ђорђевић, Даринка Урсић, Мира Васиљев, Сиданка Илијевић, Јелена Јанковић, Маринка Савић, Милева Средојев, Марија Обрадов, Катица Павлов, Наталија Адамовић, Марија Путић, Софија Бранкован, Анка Бачић, Јелена Јеремија, Даница Лукић, Мила Субин, Софија Штетин, Персида Бачић, Анка Ловренски, Ружица Недељковић, Бојана Конић, Мира Мишић, Ката Добош, Мила Драганов, Мира Бугарски, Агата Перић, Матилда Бугарин и Симеон Видак, парох.

Скупом је председавала госпођа Милица Михољац која је представила присутним госпођама циљ и сврху задруге. Месни парох је поздравио ову племениту намеру семиклушких Српскиња након чега једногласно је одобрено оснивање Задруге.

Уследио је избор руководећих тела:

- председница – Милица Михољац
- потпредседница – Милица Бранкован
- благајница – Марија М. Путић
- секретар – парох Симеон Видак
- чланице управног одбора – Видосава Видак, Милица Ђорђевић, Даринка Урсић, Мила Васиљевић, Сиданка Илијевић, Јелена Јанковић, Маринка Савић, Милева Средојев, Марија Обрадов, Катица Павлов, Наталија Адамовић и Софија Штетин.

Истом приликом одобрен је и статут.

Након ове скупштине уследили су подухвати око признавања статута правног лица.

Чланице Управног одбора поднеле су захтев 22. јула 1930. године темишварском Суду назначујући да задруга има као главне циљеве:

[148] *Исто*, стр. 159.

- помагање сиромашне деце одећом, уџбеницима и школским реквизитима;
- помагање сиромашних удовица и незбринуте деце;
- збрињавање сиромашних болесника;
- награђивање добрих ученика.

Решењем темишварског Суда бр. 1934/7.10.1930. признат је статус правног лица Српској добротворној задрузи Српскиња велико-семиклушких[149].

За кратко време број чланова Задруге је повећан тако да је већ 27. јула 1930. имала следећу структуру:

- чланови уже Управе	7
- чланови Управног одбора	12
- чланови Скупштине	51
- свега чланова	70

У овом обновљеном саставу Задруга је током наредних петнаестак година предузела низ активности у складу са својим статутарним циљевима.

Нова управа изабрана је 1935. године. Изабране су следеће чланице:

- почасна председница – Милица Михољац
- председница – Катица Павлов
- тајник – Симеон Видак
- благајница – Јелена Јанковић
- одборнице – Милева Средојев, Милица Бранкован, Видосава С. Видак, Ката Добош, Катица Путић, Матилда Бугарин, Наталија Адамовић, Анка Бачић, Марина Марић, Иринка Бугарин, Савка Петров, Даница Лукић;
- Надзорни одбор – Мила Субин, Софија Штетин и Мила Драганов.

Комеморација поводом 700 година од упокојења Светог Саве одржана је и у Семиклушу 14/27. јануара 1935. године[150].

После свете литургије, у српској вероисповедној школи освећена је водица, и учитељица Видосава Видак одржала је предавање са темом „Свети Сава – народни просветитељ и заштитник српског народа“. После тога школска деца су рецитовала песме о Св. Сави наших новијих песника. Прослава је завршена *Светосавском химном* и химном *Хеј Словени.*

---

[149] Tribunalul Timiş-Torontal, фонд „Правна лица“, досије бр. 35/1930.
[150] „Темишварски весник“, бр. 66/10.02.1935, стр. 4.

Поподне, у 15 часова, Добротворна женска задруга пославила је своју крсну славу уз суделовање школске деце. После религиозног обреда свештеник Симеон Видак „одржао је говор о роду Св. Саве и о изградњи Светосавског храма на Врачару у Београду у коме сваки Србин и Српскиња треба да постави по један камен“. Славске куме биле су госпође Јелена Јанковић и Вида Видак.

Мали фолклораши

Школска деца рецитовала су врло успело песме од В. Илића мл., Вељка Петровића, Ал. Шантића, Змаја, Бр. Радичевића. Отпеване су песме: *Ја сам Србин, Што ћутиш, ћутиш..., Долине тутње...* , а свечаност је завршена *Химном Св. Саве.*

После свечаности дељено је кољиво и колач.

Женска задруга и овом приликом је оденула сироту децу: Велимир и Катица Павлов оденули су потпуно петоро школске деце, Милан и Софија Штетин оденули су потпуно једну девојчицу, Петар и Маринка Савић оденули су потпуно једну девојчицу, Јелена Јанковић и Наталија Адамовић оденуле су двоје школске деце.

И 1936. године одржана је светосавска прослава[151]. После литургије прешло се са литијом у школу. Водоосвећење обавио је свештеник Симеон Видак а одговарало је месно певачко друштво.

Ученици су рецитовали песме Војислава Илића, Змаја, Ђуре Јакшића, Вељка Петровића, Војислава Илића мл. Ученици су певали Светосавску *химну* и химну *Хеј Словени*. Госпођа Софија Штетин поклонила је деци слаткише. После подне Доброворна женска задруга прославила је своју славу. Обављен је чин резања колача и освећено кољиво. На јектенија су одговарала школска деца. Куме славе биле су госпође Бојана Керпенишан и Матилда Бугарин. Месни свештеник одржао је пригодан говор. Под руководством учитељице Видосав Видак школска деца су отпевала следеће песме: *Вила Велебита, Песма Југ Богдана, Соколови, моји тићи, Ја сам Србин, Химна Светом Сави*.

Гости су били послужени колачима и кољивом.

Увече, у дворани хотела „Ленц“ приређено је српско вече.

Дилетанти после приредбе

[151] „Темишварски весник“, бр. 136/05.02.1936.

Добротворна женска задруга оденула је и овом приликом деветоро деце, а Српска читаоница једно дете. Иначе свако сирото дете добило је на Бадњи дан по један колач заузимањем председнице Катице Павлов.

И након доласка на семиклушку парохију свештеника Миливоја Беленцана ова традиција је настављена. На пример, године 1938. празник Светог Саве је прослављен свечано[152]. После литургије прешло се са литијом у школу, где је након пригодног обреда свештеник Миливој Беленцан одржао поучни говор. Учитељ Деспот Деспотовић увежбао је са децом *Химну Светом Сави* и декламације.

После подне Женска задруга прославила је крсну славу. Кумовале су госпође Мила Субин и Бојка Конић. Свештеник је одржао беседу, а деца су рецитовала и певала.

Увече је одржана забава у организацији Женске задруге, омладине и школске деце.

Чланице Женске задруге

Под руководтсвом младог свештеника Миливоја Беленцана месна омладина је увежбала позоришни комад „Београд некад и сад“ Бранислава Нушића.

[152] Темишварски весник, бр. 346/09.02.1938.

Учитељи Иван Ракић и Деспот Деспотовић припремили су са школском децом две једночинке: Нушићев *Један слободан час* и Трифковићев *Пропаст света*.

Госпођа Катица Павлов, председница Женске добротворне задруге, приредила је са омладином историјску слику *Херцеговачко робље*.

Приредба је имала велик успех како морални, а исто и материјални. Чист приход намењен је сиромашној деци.

Женска добротворна задруга је организовала успешне приредбе и о Великој Госпојини, црквеној слави. Тако на пример 1939. године[153] забава је одржана у хотелу „Црни орао“. Гости забаве били су чланови Српске певачке дружине из Темишвара. Овај хор је отпевао прегршт црквених и световних песама док је тамбурашки збор свирао народне песме и кола. Након приредбе уследила је игранка.

Женска добротворна задруга обележила је 40. годишњицу своје активности о Св. Сави 1937. године[154]. Под председништвом Катице Павлов и са посебним залагањем благајнице Јелене Јанковић одржано је весело српско вече у просторијама Српске читаонице. Куме су биле Агата Перић и Данка Лукић.

Један од последњих записника потиче са редовне скупштинске седнице Добротворне задруге Српскиња у месту одржане 23. децембра 1945. и садржи следеће податке:

На седници су присуствовале чланице: Маринка Савић – потпредседница, Бојана Кершенишан, Данка Лукић, Катица Војинов, Софија Штетин, Даринка Веселиновић – благајница, Ката Добаш, Љубица Бенђесков, Софија Битеа, Цина Мутавски, Даница Ђорђевић.

На другој тачки дневног реда било је предвиђено саветовање у погледу даљег постојања Задруге, односно прелазак неких чланица у С.К.Д.У.Р. Након расправе по овој тачки дневног реда донето је једногласно решење да Задруга као таква и на даље постоји и да се задрже статути који су се са тешкоћом набавили, с тим да се на другој седници донесе у том погледу коначно решење.

У регистру са записницима ово су последње забелешке. Наступила су нова времена и ваљало се уклопити у општи тренд...

Можда је сада наступио тренутак да се обнови рад такве једне добротворне установе.

---

[153] Темишварски весник, бр. 197/26.08.1936.
[154] Темишварски весник, бр. 241/02.02.1939.

Ратарска читаоница. На дан 6. марта 1932. године Срби из Великог Семиклуша су основали *Српско грађанско ратарско друштво*[155] које је касније претворено у *Српску ратарску читаоницу*.

На оснивачком скупу били су присутни: Јоца Божин, Живко Пајтић, Живко Добрић, Малешко Добрић, Урош Средојев, Јован Средојев, Тодор Средојев, Радивој Рајчић, Петар Рајчић, Милош Тодоров, Милош Павлов, Славко Павлов, Станимир Мирковић, Јован Божин, Евгеније Петров, Живко Перин, Љубо Мирковић, Цветко Обрадов, Драгослав Васић и Борислав Малацков – сви ратари са местом становања у Великом Семиклушу.

Скупом је председавао Јова Божин, и он је и изложио циљ удружења: да обезбеди српским ратарима из овог насеља место за састанке, где би, сем развијања друштвеног осећаја, били створени погодни услови за опште културно уздизање чланова са посебним нагласком на пољопривреду, изузимајући политичке разговоре и партијска опредељења.

Присутни чланови-оснивачи одобрили су Статут и изабрали руководство. За председника је изабран Јоца Божин, за потпредседника – Живко Добрић, за секретара – Јован Средојев, за касира – Урош Средојев, за библиотекара – Петар Рајчић, док су чланови Управног одбора постали: Васа Божин, Јова Божин, Малешко Добрић, Живко Перин, Евгеније Петров, Станимир Мирковић. У надзорни одбор изабрани су: Милош Тодоров, Тодор Средојев, Цветко Обрадов, Љуба Мирковић и Славко Павлов.

Чланови оснивачке скупштине су одлучили да уписнина у чланство буде 30 леја, док би годишња чланарина за редовне чланове била 50 леја.

Присутни на скупу су задужили председника Јоцу Божина да предузме одговарајуће радње за стицање статута правног лица ове организације.

Из статута сазнајемо да је друштво основано на неодређено време и да је непрофитабилног карактера. Остварење циљева друштва омогућило би се:

- претплатом на српске и румунске новине и часописе;
- оснивањем библиотеке са књигама на српском и румунском језику из домена опште културе, историје и пољопривреде;
- оснивањем певачког друштва које би неговало српски и румунски репертоар;

[155] Тимишки жупанијски уред Националног архива, фонд „Правна лица“, досије 641/1932.

- уређењем адекватног локала за састанке и разонодне игре: домино, таблићи, шах, картање;
- организовањем вечеринки и јавних приредби.

Чланство ће бити тројако: почасно, редовно и потпомажуће. Почасне чланове бира годишња скупштина због њихових заслуга за друштво; они уживају иста права као и редовни али нису обавезни да плаћају чланарину. Редовни чланови могу постати само ратари румунског држављанства и српске народности који имају стално место боравка у Великом Семиклушу. Потпомажући чланови могу постати сви они грађани, независно од места боравка или националности, који признају статут и уплаћују прописне таксе. Они немају право гласа и не могу бити бирани у руководећа тела.

Пријем у чланство се врши на основу личне молбе, са препорукама двају чланова и одобрењем Управног одбора.

Иступање из чланства може бити добровољно или искључењем. У оба случаја бивши чланови немају право на надокнаду уложених средстава.

Руководећи органи друштва јесу:

- Генерална скупштина
- Управни одбор
- Председник
- Надзорни одбор

Генерална скупштина сазива се једном годишње у редовним условима, и по потреби у ванредним. То је врховни орган друштва и задужен је да разматра основне проблеме: промену статута, програм активности, одобрава буџет и његово извршење, одређује висину чланарине, проглашава почасне чланове, доноси решење о престанку рада друштва.

Управни одбор, као извршни орган Генералне скупштине, има следећи састав:

- председник
- потпредседник
- секретар
- библиотекар
- благајник
- осам сталних чланова

Надзорни одбор састављен је од пет чланова који бирају једног председника: главни му је задатак да проверава рад благајника и начин вођења књиговодства. Годишње подноси извештај.

Председник је почасно звање и бира га Годишња скупштина на годину дана. Он руководи оперативно друштвом и спроводи одлуке Годишње скупштине или Управног одбора.

Приходи друштва се остварују од уписнине, чланарине и повремених приредби.

Друштво може престати са радом на основу решења Генералне скупштине у присуству најмање две трећине чланова, ако се за то изјасне најмање две трећине присутних.

У сваком раду ово друштво се обавезује да поштује Закон о правним лицима бр.21/1924. године.

Одмах након оснивања, чланови Управног одбора покренули су процедуру око признавања статуса правног лица Српској ратарској читаоници и већ 10. марта 1932. године поднели молбу бр. 2001/12. марта пратећом документацијом Првом одељењу Суда Тимиш-Торонталске жупаније.

Истовремено су затражили и дозволу за привремени рад до завршетка судског процеса молбом бр. 6480/12.05.1932. регистрованом код истог Суда.

Ова њихова молба је услишена и Суд им је издао сертификат бр. 18080/32. за привремено функционисање.

Суд из Темишвара упутио је допис бр. 641/24.05.1932. Министарству пољопривреде и добара којим тражи мишљење министарства у вези са прихватањем молбе о додели статуса правног лица Семиклушкој ратарској читаоници. Министарство одговара Суду да одобрава захтев под условом да Читаоница одустане од локала за забаву картањем, таблићима и сл. Суд у Темишвару обавештава оперативно читаоницу и ова сазива ванредну скупштину 12. септембра 1932. године и у присуству чланова-оснивача одобрава измене у статуту и већ 20. септембра подноси Суду под бројем 28521/32. комплетну документацију са поновљеном молбом за додељивање статуса правног лица. Читаоницу заступа адвокат др Ромулус Мартин.

Суд у Темишвару узима у разматрање молбу 29. новембра 1932. године и доноси пресуду број 676/641/1932. којом признаје Српску ратарску читаоницу у Великом Семиклушу као правно лице и наређује да се ова упише у посебан регистар за удружења.

Читаоница је развила свој рад у периоду од 1932. до 1946. године.

После Другог светског рата, у јеку нових промена укинута су бројна удружења грађана са статусом правног лица. То се догодило и са нашим удружењем. Сходно одлуци Министарства правде бр.6/13.

фебруара 1946. године, а на основу записника који је саставила Висока комисија за правна лица 4. јуна 1945. сходно чл. 15 закона бр.11/14. јануара 1944. године којим се констатује да друштво практично није длеовало током рата, Српска ратарска читаоница у Великом Семиклушу се укида као правно лице.

Темишварски суд, својим дописом бр. 610945/1946. године, извештава министра правде да је ово друштво избрисано из Регистра за правна лица решењем бр.9/13. фебруара 1946.

Остала друштва. Срби из Великог Семиклуша учествовали су и у активностима друштава која су оснивале друге народности у месту.

Тако на пример правник др Владимир Стојшић био је дугогодишњи председник *Ловачког друштва Дијана*, док је Велимир Павлов био члан Управног одбора истог друштва.

У руководству *Дома културе* били су изабрани: Велимир Павлов, трговац, Петар Савић, мајстор и Васа Керпенишан, касир.

Када је 1865. године основана Великосемиклушка касина, копредседник је постао Стеван Ђорђевић, док су се међу члановима-онивачима нашли Теодор Аспрић, Јован Ђаковић, Ђорђе Николић. Ђорђе Стојић, Ђорђе Адамовић, Никола Бранкован, Лука Чолић, Грогорије Кнезевић, Александар Кодић, Никола Мијатов, Алајош Милошевић, Антал Бараковић, Светозар Моцика, Никола Моцика, Теофан Ничовић, Лука Ничовић, Ђорђе Пауловић, Панта Стојаковић...

У Управном одбору *Удружења за помоћ при сахранама* (1931. године), које је имало у чланство становнике свих народности из места, били су следећи Срби: Ђура Матеовић, земљорадник, Константин Терзић, ћурчија и Стева Радин, пиљар.

*

После Светског рата соколски покрет се нагло развио и на овим просторима. Најбољи су били Кикинђани. Они су гостовали у Семиклушу у више наврата. Ево шта је остало забележено у *Летопису* за 1926. годину[156]:

24. IX/7. X 1928. дошли су „Соколи“ из Вел. Кикинде са 100 чланова и својом фанфаром у Вел. Св. Миклуш. Тога дана пре подне ишли су у румунску цркву и после у српској цркви служено је благодарење са саслужењем јереја Станка Поповића, пароха сараволског, и Косте Мијатовог, пароха нађфалског. После благодарења дефиволавли су на

[156] *Нав. дело*, стр. 109.

главној улици и код месне грађанске школе сликали се са "Şoimii". Тога дана у подне приређен је њима у почаст банкет у хотелу „Код црног орла" на коме беху Срби из околине, а понаособ из Сараволе, Српског Сенпетра, Варјаша, Нађфале, Кнеза и Чанада. На банкету држао је здравицу краљу Михајлу и југословенско-румунском народу г. Тодор Букуреску, управник гимназије у месту. Г.др Јован Сремац, за соколске старешине говорио је о „Соколу", његове идеје итд, о југословенско-румунском пријатељству. Г. Лазар Русован, професор гимнастике и старешина "Şoimii" говорио је о љубави румунског народа према југословенском и наздравио је Њ.В. краљу Срба, Хрвата и Словенаца Александру I. Г. Симеон Видак, месни парох говорио је у име Српства у Румунији, а понаособ Поморишја, и изнео историјску прошлост, исто и прошлост Семиклуша и захвалио се браћи „Соколима" што не жалећи труда дошли овамо преко границе да охрабре своју браћу.

После подне је одржан слет у парку. „Соколи" су дивно извели вежбе као: ослобођење, братско коло уједињења, борба; соколице (чланице) – мајку у заточењу и ослобођењу. На слету су били само Срби. Нешто је било Чивута и Мађара. На жалост Румуна није било. Они су били сувише резервисани. Управо са мржњом и презирањем су посматрали целу ствар. Али главно је да смо ми Срби усхићени са вежбама и уопће доласком. Униформа је чинила силан утисак на Србе. Сви смо осећали у себи оне моменте из 1918. год. када је дошла Српска војска.

Увече је приређена „свечана соколска академија" где су изведене две лепе игре „балета" од чланица. Фанфара је свирала „Штрауса". Румуни су били врло љубоморни на величанствени и епохални рад „Соколских" фанфараша и уместо да су их пустили да више тога изведу, скратили им доносивши на бину неке "Şoime" у румунској ношњи који заиграше неке игре.

На крају је секретар"Сокола" г. Миле Ћирилов предао бисту „Победника" у знак братске пажње "Şoimii", која је иначе од сребра ливена. А "Şoimii" су предали парче свиле са румунском тробојком.

Игранка и весеље је трајало до пет сати ујутро, када су се дивни наши „Соколи" са аутомобилима вратили преко Комлоша-Накова у Вел. Кикинду.

Искрено им хвала на посети, а ми ћемо извршити оно што нам казаху!

Живели!

ЈЕДНА ВЕЖБА ВЕЛИКОКИКИНДСКОГ СОКОЛСКОГ ДРУШТВА У ВЕЛ.СВ. НИКОЛИ[157]

Вел. Кикиндско Соколско Друштво 3. септ. 1933. г. у Вел. Св. Николи у Румунији приредило је јавну вежбу и академију заједно са тамошњом организацијом Шојми Романи.

3. септ. т.г. у 6 часова изјутра са друштвеном заставом, музиком, вежбајућим чланством и другим гостима кренуло је ово друштво на пут. У 6 и 30 часова прешли су границу, где су их дочекали изасланици Румунског Гимнастичког споменутог друштва. Границу су прешли без икаквих препрека, јер су им сви наши и њихови полицијски и царинарски органи били при руци. Друштво је превезено аутомобилима и камионима.

Семиклушки спортисти у оквиру СКДУР-а

На жељу домаћих фактора целокупно друштво отишло је прво у Румунску православну цркву, а затим у Српску. У овој последњој одржао је патриотски говор, у истом смислу те речи, тамошњи свештеник г. Сима Видак, у коме је оворено изложио невоље тамошњег нашег живља.

[157] Према Душан Дејанац, *Кикинда и Поморишје*, Кикинда 2001, стр. 79-80.

Тражио да им се по примеру румунских Словака дозволи организација соколских друштава. У опште говорио је са нашег националног гледишта врло смело.

После тога одржана је поворка и поздрав граду. Са градске куће поздравио је кикиндске Соколе председник општине, а одговорио му је старешина Вел. Кикиндских Сокола. После тога поједини наши чланови били су разведени по кућама на ручак, а већина чланова била је на заједничкој прехрани.

Неоспорно да је појава и наступ Вел. Кикиндског сокола онде код наших сународника изазвала задовољство.

После подне тачно у 3 часа по нашем времену одпочела је јавна вежба. Приликом вежби наступиле су све наше категорије.

Увече, на академији Вел. Кикиндски соколи иступили су са следећим тачкама:

Војни музичар Ђорђевић соло свирање, чланови вежбе на разбоју, чланови игре „Муза“ (део слетске сцене приказане трећег јуна на жупском слету у Великој Кикинди), тамбурашки збор са три програмске концертне тачке.

Вел. Кикиндско Соколско Друштво вратило се кући сутрадан у 7 и 30 часова.

Партије. Све до 1932. године Срби у Румунији нису имали политичке партије. У лето 1932. године основана је Српска странка на челу са Александром Ненадовићем, председником и Милутином Манојловићем, секретаром[158]. Међутим ова странка није била дуговечна и није оставила дубљи траг у овдашњем Српству.

Већ априла 1934. године др Спасоје Николић и Милутин Манојловић покренули су иницијативу за оснивање нове партије либералне оријентације. Оснивачки скуп одржан је 13. маја 1934. године уз присуство око 500 делегата. Одобрен је статут и основана је *Земаљска српска народна странка у Румунији* на челу са адвокатом др Михајлом Ћирићем из Варјаша као председником, и поседником др Спасојем Николићем као главним тајником. На збору који је одржан у башти темишварске Пиваре била је присутна бројна делегација Срба из Великог Семиклуша, те су неки ушли и у руководећа тела Странке: трговац Велимир Павлов постао је потпредседник, адвокат др Влада Стојшић, постао је правозаступник... Након оснивачког скупа, уследило је оснивање месних организација. У Великом Семиклушу то се десило 3. јуна 1934. године када је изабрано и руководство у следећем саставу: председник –

[158] Овде и у наставку види: Стеван Бугарски, *Политичке партије Срба у Румунији,* Темишвар 2008.

др Владимир Стојшић, потпредседник – Андрија Петров, тајник – Влада Ђорђевић, благајник – Живко Перић, контролори – Велимир Павлов и Тоша Бачић, чланови: Алекандар Јанковић, Јоца Рајчић, Пера Перин, Јоца Божин, Тодор Филипов и Живко Добрић.

Ако је Средишњи одбор у Темишвару и предузео неколико значајнијих подухвата, месне организације су се ограничиле на неколико састанака и весеља. То је био случај и у Семиклушу тако да ова странка и није оставила видније трагове у овдашњем Српству.

Иначе и ЗСНСР је била релативно кратког века: Краљевским декретом од 10. фебруара 1938. године укинута је заједно са свим осталим партијама у Румунији.

*

Српска омладина. Омладина Великог Семиклуша почела је да се организује тек крајем 1918. године када је основала Коло младих Срба. Нису сачувани детаљнији подаци о њиховој активности сем бележака о њиховом тамбурашком оркестру. Да би могли да оснују тамбурашки збор омладинци су се обратили Црквеној општини да им купи потребне инструменте. Црквени одбор је прихватио њихову молбу и купио је три примице, три брача и „бердо“(бекеш) и предао их на употребу омладини.

Изгледа да је 1932. године дошло до смене генерација тамбураша пошто су дотичне тамбуре враћене Црквеној општини. У седници Црквеног одбора одржаној 14.12.1932. године[159] одлучено је да тамбуре предају Омладини српској у месту (Колу српске омладине) под условом:

Као прималац тамбура г. Ненад Ђорђевић, повереник Омладине да се обавеже морално и сву одговорност за исте тамбуре према Црквеној општини лично сноси. Да врши надзор над радом омладине која би користила у вези са повереним тамбурама, односно бодрим оком прати рад омладине да се не би омладина и циљ њен са непредвиђеним непријатностима промашио свој основни циљ јер је њен задатак као такови да шири српску песму и просвету.

Господин Ненад Ђорђевић обавезује се наведеним условима у реверсу као предложени задатак и сврху.

Ова генерација тамбураша учествовала је на бројним светосавским приредбама и баловима, на поселима која је организовала Женска добротворна задруга или сама омладина. Запажен наступ имао је тамбурашки збор на Трећем слету српских певачких друштава који је одржан у Великом Семиклушу 1938. године.

[159] Записник са седница Црквеног одбора бр. 5/1932.

Други светски рат прекинуо је ову активност али већ након оснивања ССКДУР-а рад састава се обнавља. Пристижу нове снаге, набављају се нови инструменти, наступи су све бројнији.

И девојке Српкиње покушале су да се организују крајем 1918. године у виду Српског девојачког кола. Њихова активност материјализована је у подизању споменика србијанским војницима који су преминули од болести и исцрпљености у Семиклушу крајем Светскога рата.

Године 1925. девојке су приступиле момцима и заједно су поставили спомен-плочу са именима погинулих у рату, а месној цркви су поклонили барјак и кадионицу. Тако је уследила сложна сарадња на културно-уметничком плану.

Учесници на радној акцији Шамац-Сарајево, деоница Добој – снимљено 17.06.1947. Весели и раздрагани: Велинка Божин, Живко Радић, Верица Јанковић, Миша Драганов, Вида Божин, Бора Конић, Горица Милацков, Витомир Добрић, Огњеслава Рајчић, Васа Обрадов, Душан Мали, Радоје Марић, Божидар Керпенишан, Миша Бачић, Јован Савић, Маринко Рајчић и Стева Лепојев

СТАНОВНИШТВО

Кроз простор и време. Није познато када су се населили први Срби на овим просторима. Сачувани су писмени трагови о битисању неких Срба при двору краљице Јелене, супруге угарског краља Беле Слепог, који је у XIII веку изместио свој двор у Араду. Свакако да су у Поморишју, у том периоду, живели и потомци Словена који се помињу још на размђи два миленијума.

Али масовнији долазак Срба у наше крајеве почео је после 1400. године, када су они измицали са југа испред турске најезде, а то је био и период када је српска властела стицала поседе у Јужној Угарској. Када су браћа Јакшићи добили Надлачко властелинство, населили су на своја имања 1464. године око 1200 српских породица. Током XV века било је највише сеоба. Активно су их подржавали кнез Павле Бранковић и краљ Матија Корвин.

Када су Турци заузели Банат 1552. године ови су предели већ били густо насељени српским становништвом и зато су били прозвани Мала Рашка. Досељеници су били задужени да чувају границу према Османлијама.

Према другој месној традицији, прве Србе у Семиклушу као и у суседном Чанаду населио је 1541. године војвода Петар Петровић за време угарске краљице Изабеле. Петнаестак година касније, односно 1557-58. године на овој локацији већ је постојало 40 старих кућа и 5 нових, настањених Србима, Румунима и Мађарима.

За турско време број становника се мењао зависно од месних прилика и популационе политике Османлија. Општа оријентација била је насељавање, али са територија које нису биле под турском влашћу.

Приликом турског пописа 1557-58. године, у месту су забележене следеће главе породица[160]:

Јован Бадинац, Макса Бердар, Петар Беренић, Јован Борчин, Јован Болгар, Лука Бранић, Рада Бранић;

Ранко Голорић;

Дамјан Весић, Стана Вуколић;

---

[160] Душан Ј. Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века,* Београд 1955, стр. 377.

Вук Дабазно, Ника Десић, Илија Добранић;

Б. Катић, Кола Катић, Михајло Катић, Дамјан Кесић, Стеван Калмар, Михајло Котаћ;

Филип Мандан, Гергота Мартић (Марић), Наца Михалчић:

Петар Панић, Мара Петић;

Кола Станић, Јован Станковић;

Димитрије Толмач;

Ачотко Ћерман, Стојан Ћермић;

Лука Улуђ;

Михајло Фелдвари;

Ђира Халас.

Запамтимо да су сви тадашњи становници били српске националности.

Турски пописивачи забележили су 1581. године[161] у својим тефтерима, четири српске сточарске породице са следећим домаћинима:

Вука Рајић

Никола Рајић

Никола Ловић

До.. Тошић

Они су били власници 2.171 овце.

Из године 1747. остала су забележена имена неколицине тадашњих Семиклушана: Рада Милош, Угљеш Раниша, Марко Рома, Стојадин Милош, Пута Флорин, Арса Вук и Марко Богдинац.

У знатном броју било је Срба у Семиклушу и средином XVII века. Када су пећки калуђери сакупљали милостињу 1666. године, у име мештана приступио им је извесни Лаза.

Број становника је растао у првим деценијама након протеривања Турака из Баната на два начина: природним прираштајем и насељавањем. Срби су се досељавали нарочито из ердељско-поморишких крајева, али и са југа. Током 1704-05. године, за време Ракоцијевог устанка, бројни Срби су прешли Мориш и населили се око Семиклуша. О величини насеља на почетку XVIII века дознајемо посредно када су аустријски пописивачи 1717. године забележили 30 порезних кућа и назив насеља као „Велики“. Остао нам је и податак да су се у Семиклуш 1719. године доселиле 14. породице из Сенте и две из Аде[162]. Значајан прилив десио се после буне

[161] Др Д. Ј. Поповић, *Нав. дело*, стр. 277.

[162] Драгоје-Рајо Кујовић, *Иђош кроз историју Потиског Баната,* Кикинда, 2006, стр. 289-290.

Пере Сегединца 1735. али и након разграничења Потиско-поморишке границе 1751. године.

Из докумената сачуваних у Државном архиву Мађарске у Будимпешти[163] дознајемо да су се из Батање 1735. године населиле у Велики Семиклуш три породице, и то: Јована Перишића, Стојана Мајмачког и Јована Стојадиновића.

Али било је и исељавања. Тако је 1752. године исељен знатан број Срба који су насељени у Великој Кикинди[164].

Средином XVIII века дошло је до знатног прилива румунског становништва, нарочито из Мале Влашке (Олтеније). Овај феномен је настављен и у осмој и деветој деценији истог столећа са разликом што је тада насељено становништво потицало из Ердеља, односно Западних Карпата, махом из места Абруд, Ораштије, Салчија, Спата, Тилишка и др. Иако се етничка структура полако мењала, назив места је био Српски Велики Семиклуш.

Први немачки колонисти приспели су 1752. године, 40 породица. Они су основали засебно насеље, тик уз постојеће, названо Немачки Семиклуш. Следећи талас дошао је у периоду 1763-65. године, а трећи – 1766-73. године.

Крајем XVIII века у Великом Семиклушу се населила и бројна колонија Грка и Цинцара из Македоније који су се бавили трговином и занатима и који ће се за једно столеће утопити у месно православно становништво.

Током XIX века властелинска породица Нако населиће на својим поседима паоре мацарске, словачке и бугарске националности.

Тако ће Велики Семиклуш постати прави конгломерат националности, имајући у виду да су се у међувремену ту доселили и Јевреји и Цигани. Иако су припадници свих ових народа и народности имали и неке своје специфичности, њихов је суживот био на завидном нивоу а циљ исти: да избегавају колико је год могуће жестоко израбљивање које су над њима практиковали земљопоседници. Они су дали пример суживота и верске толеранције много пре но што нам Европа сада проповеда.

Статистички подаци. Из сачуваних података у разним изворима саставили смо преглед еволуције броја домова током векова:

---

[163] Срета Пецињачки, *Два прилога из 1735/6. године о ердељско-поморишким избеглицама у Банат,* „Зборник за историју Матице српске“, бр.7/1973, Нови Сад, стр. 110-111.
[164] Др Душан Ј. Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века,* стр. 120.

Година	Број кућа
1557/58.	30
1688/89.	30
1717.	30
1727.	57
1776.	616
1778.	618
1843/44.	1187
1870.	1785
1910.	2122

Године 1910. постојеће куће су биле:

- од цигала	260	12,25%
- од камена	238	11,22%
- од ћерпића	1,445	68,10%
- од дрвета и осталих мат.	179	8,43%
Свега	**2.122**	**100,00%**

Као што произилази из горњег прегледа већина кућа је било од непечених цигала и набоја и у том тренду свакако су се убројавале и српске куће.

Први званични подаци о броју становника потичу тек из 1869. године. После тога пописи су вршени сваке деценије[165]. Стање је било следеће:

Година	Укупан број	Од тога Срби	% Срби
1869.	9205	1540	16,73
1880.	9288	1235	13,30
1890.	10340	1248	12,07
1900.	10711	1237	11,55
1910.	10619	1136	10,70
1930.	9107	950	10,43
1956.	9956	883	8,87
1969.	11919	745	6,25
1992.	13083	599	4,60
2011.	12311	447	3,63

[165] Munteanu, I, *Нав. дело,* том I, стр. 180.

Први званични попис становника по националној основи у Семиклушу потиче из 1880. године. Тада је стање било следеће[166]:

Националност	**Велики Семиклуш**	**Немачки Семиклуш**	**Укупно**	**%**
Румуни	3.558	32	3.590	32,24
Немци	2.805	1.657	4.462	40,07
Мађари	1.264	8	1.272	11,42
СРБИ	1.219	16	1.235	11,09
Словаци	35	-	35	0,31
Остали	41	27	68	0,61
Неизјашњени (Јевреји)	366	108	474	4,26
Свега	**9.288**	**1,848**	**11.136**	**100,00**

Произилази да су најбројнији били Немци, затим Румуни.

Након три деценије, 1910. године, извршен је нов детаљан попис становника. Стање је било следеће[167]:

Националност	**Велики Семиклуш**	**Немачки Семиклуш**	**Укупно**	**%**
Румуни	3.938	87	4.025	32,57
Немци	3.227	1.596	4.823	39,03
Мађари	2.121	42	2.163	17,50
СРБИ	1.134	2	1.136	9,19
Остали	197	13	210	1,71
Свега	**10.617**	**1.740**	**12.357**	**100,00**

Из наведених података произилази благ пораст броја укупног становништва, а и националних мањина.

Према попису становника који је извршен 1919. године[168] произилази да су у месту биле 2.474 куће, од којих су 1.130 покривених црепом (45.7%), 134 шиндром (5,4%) и 1.210 сламом и трском (49,9%).

[166] Munteanu, I, стр. 381.
[167] Munteanu, I, стр. 381.
[168] Исти, *Исто*, стр. 381.

Према истом попису, Семиклуш је имао 12.357 становника. Ако узмемо као критеријум матерњи језик, стање је било следеће:

- 4.823 (39,0%) становника је као матерњи језик имало немачки
- 4.025 (32,5%) становника је као матерњи језик имало румунски
- 2.163 (17,5%) становника је као матерњи језик имало мађарски
- 1.136 (9,2%) становника је као матерњи језик имало српски
- 210 (1,8%) становника је као матерњи језик имало друге језике

Према вероисповести, ситуација је била следећа[169]:

- римокатолици - 6.288 особа = 50,9%
- православци – 4.437 особа = 35,9%
- унијати – 783 особе = 6,3%
- израелићани – 460 особа = 3.7%
- реформати – 185 особа = 1,5%
- евангелисти – 140 особа = 1,1%
- остали – 64 особа = 0,6%

Резултати пописа из 1910. године пружају и друге информације[170].

Од укупног броја било је 6.088 мушкараца (49,3%) и 6.269 жена (50,7%). Од укупног броја, 6.305 особа (51,0%) није било у браку, 5.064 (41,0%) су имале склопљен брак, удовица и удоваца је било 948 (7,7%) и разних – 40 (0,3%).

Према узрасту стање је било следеће:

Узраст	**Број становника**	**%**
До 6 година	1.719	13,9
Од 6 до 11 година	1.573	12,7
Од 12 до 14 година	838	6,8
Од 15 до 19 година	1.156	9,4
Од 20 до 39 година	3.394	27,5
Од 40 до 60 година	2.482	20,1
Преко 60 година	1.196	9,6
Свега	**12.357**	**100**

[169] V. Dudaş, I. Haţegan, S. Berghian, C. C. Gomboş, M. Cernicova, *Din cronologia judeţului Timiş,* Timişoara, 2006, стр. 187.
[170] Ioan Munteanu, *нав. дело*, vol. I, стр. 333.

Сватови

Произилази да је већина становника била у категорији радно способних (од 15 до 60 година) – 57%. Сматрамо да су и Срби били у истом тренду. О Србима имамо више података из парохијске евиденције:

Статистички подаци
Семиклушке парохије за период 1895-1924. г.

Го-дина	**Ро-ђени**	**Умрли**	**Вен-чани**	**Брачни парови**	**Број душа**		
					Мушки	**Женски**	**Свега**
1	2	3	4	5	6	7	8
1895	48	54	9	268	639	670	1309
1896	49	50	18	265	645	678	1323
1897	49	55	9	268	651	681	1332
1898	50	52	15	270	665	676	1341
1899	41	59	13	262	645	666	1311
1900	44	55	16	236	641	663	1304
1901	54	42	16	248	669	670	1245
1902	41	38	20	261	659	662	1329
1903	40	34	11	264	665	675	1340
1904	42	34	7	269	667	695	1372
1905	37	41	16	275	671	651	1322

1906	37	29	16	285	659	647	1306
1907	37	42	8	249	671	685	1356
1908	25	23	11	287	680	655	1335
1909	35	34	9	269	674	664	1338
1910	34	28	8	259	673	672	1345
1911	31	29	8	262	668	663	1331
1912	33	21	9	279	675	670	1345
1913	27	25	14	281	685	677	1362
1914	31	22	5	279	681	678	1359
1915	13	28	-	261	660	643	1303
1916	13	22	1	265	653	660	1313
1917	14	27	2	270	649	657	1306
1918	9	24	4	264	650	665	1315
1919	16	17	11				
1920		31	15				
1921	20		7				
1922	20		5				
1924	19	21	8	235	656	695	1351

Свадба

Године 1924. на парохији је 294 српских брачних парова, 13 мешовитих као и 27 конкубината. Од свега 334 породица, 99 (29,64%) није имало деце, 66 (19,76%) је имало по једно дете, 78 (23,35%) породица по двоје, 42 породице (12,57%) су имале по троје деце, а 49 – више од троје (14,68%).

Произилази да скоро свака трећа породица није имала децу.

У овом тридесетогодишњем периоду (1895-1924) запажамо да је број парохијана приближно константан, исто као и број рођених и умрлих. То нас доводи до закључка да се број чланова парохије задржао на истом нивоу, уз благи пораст, захваљујући досељавањима из околних места имајући у виду да се у дотичном периоду десио и Светски рат и разграничење између двеју држава (Краљевина Румуније и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца), са могућношћу оптације. Нису сачувани подаци о броју отпаната, али вероватно их је било, нарочито из занатлијског, трговачког и интелектуалног слоја, пошто се запажа опадање броја парохијана почев са 1925. годином.

Према сачуваним подацима за период 1925-1928. годину бројно стање црквене општине било је следеће:

Година	Рођени	Умрли	Вен-чани	Мушки	Женски	Свега	Број домова
1925.	17	19	7	426	480	906	176
1926.	15	25	10	389	412	801	181
1927.	22	26	6	385	411	796	160
1928	18	16	5	404	417	821	165

Примећујемо да се почев са 1927. годином појављују грађански бракови који нису благословени од стране цркве. Родило се питање да ли су деца из тих бракова законита или незаконита и становништва су се дуго сучељавала, јер се ипак ову бракови нису могли уједначити са уопште нерегистрованим, твз. Дивљим браковима.

Године 1936. организована је акција провере бројног стања становника у целој држави. У тој акцији били су укључени и месни свештеници свих конфесија. Била је то прилика да се они упознају са основним подацима који су се односили на цело насеље, и то: о укупном броју становника, националној и верској структури, просвећености и сл. Ове податке је прибележио у Домовном протоколу и српски свештеник, те их исписујемо:

ДОМОВНИ ЗАПИСНИК

Православног парохијског звања у Великом Светом Николи.
Стање 15.12. 1936. Саставио јереј Симеон Видак, парох

I Подаци за цело насеље:

1. Укупан број становника – 9.483 – 100,00%

- мушки	4.616 – 48,68%
- женски	4.867 – 51,32%

2. Национална структура

- Румуни	4.340 – 45,76 %
- Немци (Швабе)	2.635 – 27,78%
- Мађари	1.160 – 12,23%
- СРБИ	836 – 8,81%
- Јевреји	372 – 3,92%
- Бугари	48 – 0,50%
- Руси	12 – 0,15%
- Остали	80 – 0,85%
Свега	9.483 – 100,00%

3. Верска структура

- Православни	4.504 – 47,49%
- Римокатолици	3.654 – 38,53%
- Унијате	669 – 7,05%
- Мојсијевци	362 – 3,82%
- Протестанти	252 – 2,65%
- Остали	42 – 0,46%
Свега	9.483 – 100,00%

4. Просвећеност

- Знају читати	6.411 – 67,50%
- мушки	3.387 – 52,83%
- женски	3.024 – 47,17%
- Неписмени	
- мушки	709 – 34,65%
- женски	337 – 65,35%
- Мала деца	
- мушки	521 – 50,78%
- женски	5050 – 49,22%
Свега	9483 – 100,00%

Свакако да се у те збирне показатеље налазе и Срби и да су приближно пратили опште тенденције.

Породица пред фото-апаратом

Породични именик. Све до пре краја XVIII века породична имена и презимена нису била тачно утврђена, тако да су свештеници записивали у матичне књиге такозвана прозвишча, надимке али и занимања.

Прелиставајући протоколе крштених, венчаних и умрлих, исписали смо нека презимена која су могла да означавају и занимање носилаца, као што следи:

Арестант;
Берберин, Бећар, Бириш, Биров, Бирташ, Боктер;
Вакар, Винцелер, Виноградџија, Воденичар, Волујар;
Говедар;
Дунђеров;
Ешкут;
Златар;
Калфа, Капамаџија, Каплар, Катана, Клозер, Ковач, Колар, Крчмар, Кулунџија;
Лауташ, Ледер, Лончар, Лотру, Лубеничар;
Мештер, Милитаров, Морар;
Олајџија;

Пандур, Пекурар, Пиљарица, Писар, Плачинтар, Пудар, Пушкаш;
Ратар, Рибар, Ритмајстер;
Сабов, Сапунар, Сапунџија, Сарач, Свињар, Свирац, Слепац, Субаша, Сувачар;
Табаков;
Ћурчија;
Хергелеџија, Ходаџија;
Чобан;
Штрангар.

И неке личне карактеристике могле су да постану презимена, па су тако забележени: Баук, Бећар, Дугачки, Мали, Роми, Слепа, Слепац, Сирота, Сироче или Баба Бећаруша.

Придошлице из околних места обично су за породично име узимале топоним родног села: Бебан, Комлушанин, Ловренски, Мокрински, Сараволац, Семпетарац, Чанадац.

ДБСР
www.dbsr.ro

КЊИЖЕВНО СТВАРАЛАШТВО

Крајем XIX века у Семиклушу су издаване две новине: мађарски „Nagyszentmiklósi Közlöny” и српски „Поморишанин“.

Новине на мађарском језику издавао је Wienner Nathan који је био и власник штампарије. Почетком XX века лист је преименован у „Felsö Torontál“ и постао је двојезичан: мађарско-немачки. Почевши са 1935. годином појављује се „Glasul Torontalului“, власник и издавач Силвија Албу-Фукс. Иначе у периоду 1873-1890. године у месту излази и часопис „Apicultorul“ („Пчелар“) који издаје учитељ Дамјан Петровић. Био је то први стручни часопис намењен пчеларима на садашњој територији Румуније.

Професор Теодор Букуреску, директор Гимназије, покренуо је 1921. године лист „Primăvara“, који је имао повремене додатке. У овом послу помагали су му гимназијски професори.

Поморишанин. Први број *Поморишанина*, недељног листа за просвету, привреду и забаву појавио се у Српском Великом Сент-Миклошпу 17. марта 1895. године[171].

Власници и издавачи „Поморишанина“ били су Стеван Нађвински, учитељ и Ђура Јовановић, власник штампарије у којој је лист штампан. Од тринаестог броја лист излази у Великој Кикинди у штампарији Јована Радака, а власник и издавач остаје Стеван Нађвински.

Позив на претплату објављен је 5/17. марта 1895. године. у позиву стоји да ће овај лист „осим политике – водити рачуна о свему, што се тиче народа, доносиће чланке, дописе, разне новости и вести које ће читаоце му занимати.“ Такође, доносиће и „поучне и забавне новеле, скаске, хумореске, путописне црте, песмице, невину шалу и досетке, – изворне и у преводима, - те тиме своје читаоце и разонодити.“

У првом броју објављен је чланак програмског карактера *Каква нам је корист од новина*, највероватније из пера Стевана Нађвинског. Као што је и сам наслов листа указивао, главна тематика која је обрађивана у

[171] Спасоје Граховац, *Српска периодика у XIX веку на тлу данашње Румуније*, Нови Сад, 1993, стр. 189-214.

написима односила се на Поморишје. Био је то период када се приводила крају акција издвајања Румунске православне цркве у Ердељу и Банату из окриља Карловачке митрополије. А главни проблем био је подела црквене имовине, у национално мешовитим црквеним општинама и бројним случајевима када су се Срби осећали обесправљени. Био је то случај и са Српским Великим Семиклушом.

Број 20. Срп. Вел. Св. Миклош, Вел. Кикинда, у недељу, 20. августа 1895. Година I.

ПОМОРИШАНИН.

НЕДЕЉНИ ЛИСТ ЗА ПРОСВЕТУ, ПРИВРЕДУ И ЗАБАВУ.

Заглавље „Поморишанина“

На страницама листа има пуно ламентације над сопственом судбином. Већ тада је Српство на овим просторима сваким даном слабило и чинило уступке романизацији и сопственој денационализацији. Бројни текстови имају дидактичку и национално-верску конотацију. Више простора „Поморишанин“ је посветио вестима о светосавској прослави, слављењу Божића и Ускрса и других верских празника, о дилетанстким приредбама и других манифестација родољубивог карактера.

Тако дознајемо да је на Петровдан 1895. године кикиндска публика присуствовала премијерном извођењу *Прела*, позоришног комада с певањем и играњем, у три чина, који је написао Стеван Нађвински, а режирао Милан Петровић, у извођењу Српске занатлијске позоришне дружине из Велике Кикинде[172]. Дописник из Чакова[173] обавестио је читаоце „Поморишанина“ да се чланови позоришне дружине из тог насеља „пред страним светом, којег беше тог вечера пуна сала, лепо показаше и извојеваше опште задовољство, те нама Србима осветлаше образ“ представама *Школски надзорник* и *Француско-пруски рат* Косте Трифковића.

[172] „Поморишанин“, II, стр. 101-102.
[173] *Исто*, стр. 132.

Позоришни аматери[174] из Српског Великог Сент Миклоша су за Велику Госпојину припремили *Фрише фире* Косте Ристића и *Школски надзорник* Косте Трифковића. У првом комаду главну улогу имао је Стеван Нађвински, коју је одиграо „врло добро тако да ни прави глумац не би био у стању боље одиграти.“

Српска омладина Мехале[175] припремила је комад „Тражи зета племића“, шаљиву игру у једном чину, коју је написао Петар Крстоношић.

Високи уметнички ниво имале су представе поводом прослављања Светог Саве. Пажњу привлачи текст[176] дописника из Темишвара:

Да је коме стати па видети како Срби и Српкињице са страхом Божијим, скоро и не дисајући, кано у светој цркви очекују да чују песму и славно име оног светитеља који је јатак просвети отворио. Па и сами певачи, тако скромно и достојанствено на трибину ступају, као свештеник на амвон Божији... И мислиш неће певати, но ће сузним очима од радости зајецати Ускликнимо...

У „Поморишанину“ је постојала рубрика „Шале и досетке“, чији текстови одржавају дух српског народа и његову вековну мудрост.

Прилози о култури, објављени у „Поморишанину“, показују огромно духовно богатство српског народа и тежњу да се негује национално наслеђе и чува српско име.

Поезија се ретко појављивала на страницама листа. Један од активнијих аутора био је уредник Стеван Нађвински. Изостају познатији песници.

Приповедачкој прози посвећено је знатно више простора, а заступљени текстови су тематски разноврснији и квалитетом бољи. Уређивачки део посла урадили су Стеван Нађвински и Петар Крстоношић који имају и ауторске текстове.

Са две приче појављује се и Чаковац Стевислав Ђаковачки.

У семиклушком листу објављени су и бројни преводи са немачког, руског и мађарског језика.

У „Поморишанину“ је објављено и неколико прилога са информацијама из српског банатског живота.

Пажњу читалаца привлачи и *Беседа Мите Долге* на опелу др Бранка Стефановића у Темишвару 1896. године[177]. Издвајамо један пасус:

---

[174] *Исто*, стр. 181.
[175] *Исто*, стр. 222.
[176] *Исто*, стр. 27.

Осведочисмо се ево овом тужном пригодом, да праве и непомућене среће нема у животу нашем, видимо да сваки век има своју тугу. Младост, пролеће живота, испуњена је неком сетом и тужи, не знајући за чим тужи! Зрело се доба с тугом растаје од младости, а старост с тугом гледа на пут живота који је прошла! Богат ил сиромах с плачем се роди, а срећа и беда обе гробу ходе! Шта је дакле живот? Кратки сан који ми људи, као људи брзо заборављамо...

Пажњу читачке публике привукао је говор др Светозара Димитријевића, правника Темишварске епархије који је одржао маја месеца 1896. године у Темишвару поводом прославе „миленијума угарске домовине“, којом је приликом указао на историјску улогу Срба у животу Аустрије и праву српског народа на поштовање и самосталан живот[178].

Треба поменути још један текст, анонимног аутора из Темишвара, а то је репортажа са прославе 25. годишњице Српске певачке дружине, на други дан Духова 1895. године[179]. Издвајамо један пасус:

... Темишварци су још и данас челик-Срби, који схватају свој положај и према томе врше и свој позив, који је доста тежак, јер је Темишвар стуб који заклања Банат од најезде из Ердеља, Темишвар је светилник који озарује све српске општине на истоку српске Митрополије, Темишвар држи заветрину и Вршцу, Панчеву, Великом Бечкереку и Великој Кикинди...

Иако је лист излазио у мањем граду, у њему су објављивани прилози од широког националног значаја[180]. Он је био огледало стварности и тежњи српског народа у Поморишју.

*

Јаков Пејаковић. Међу утемељивачима позоришног аматеризма у нашим срединама при крају XVIII века свакако треба убрајати и сегединског учитеља *Јакова Пејаковића*, родом из Великог Семиклуша.

---

[177] *Исто*, II, стр. 154.
[178] *Исто*, II, стр. 170.
[179] *Исто*, I, стр. 98.
[180] С. Граховац, *Српска периодика...*, стр. 214.

Из релативно штурих података о овом врсном учитељу који су стигли до нас, покушајмо да му оформимо животопис[181].

Свакако је рођен у другој половини XVIII века и основну школу је похађао у родном месту. Учитељски курс је похађао у Великом Варадину (Oradea Mare) пре 1796. године, пошто је у пролеће исте поднео молбу Српској црквеној општини у Сегедину на упражњено учитељско место, на које је ступио као привремени већ маја исте године.

Почев са новом школском годином примљен је за сталног учитеља и тако започео свој просветитељски рад: убедио је црквену општину да подигне нову школску зграду, да сакупи децу школског узраста и упише у школу. Он је са пуним жаром започео предавања, појање у цркви, обучавање деце у позоришној уметности, писање и издавање разних књига, набавку књига за школску и личну библиотеку и др. сходно писменом уговору који је потписао са црквеном општином о обостраним правима и обавезама и који носи наслов „Инштрукција от Општества сегединскаго храма светониколајевскаго учитељу нормалному“.

О Пејаковићем раду у домену школског позоришта дознајемо из његове књижице под насловом *Разглаголствије между учениками Јакова Пејаковича, учитеља сегединскаго, при конце перваго теченија 1789. года, то јест на торжествени ден испитанија, пред лицем всех присуствујушчих (јакоже внутер) разглаголствованоје*, штампане у Будиму 1798. године са 14 страница. Из ове брошуре дознајемо да је он дотичне, али и претходне школске године, после завршних испита, приказао са школском децом позоришне представе које су добро примљене од стране присутне публике, тако је Пејаковић, уз Темишварца Јована Крестића или Вршчанина Михаила Крекића, један од утемељивача школског позоришног аматеризма у нас.

Иначе он је објавио још неколико списа:

- *Слово благородствено*, Будим, 1799.
- *Извештеније јавнаго испитанија...*, Будим 1798.
- *Јего високо преосвештенству... Јовану Јовановићу*, Будим, 1799.

Нисмо пронашли колико је Пејаковић учитељевао у Сегедину али смо се уверили да је он био човек доследних просветитељских идеја.

[181] Божидар Ковачек, *Неколико података о двојици театрољубивих учитеља с краја* XVIII *века,* „Свеске Матице српске“, бр. 18/1990, Нови Сад, стр. 39-44.

Књижевно стваралаштво на српском језику Семиклушана није обимно. Сем већ поменутог учитеља Стевана Нађвинског са почетка XX века, у наше време истичу се Божидар Керпенишан и Душан Бајски.

Божидар Керпенишан **-** радник, новинар, песник[182]. Рођен је 15. септембра 1923. године у Великом Семиклушу. Основну школу је похађао у родном граду (1930-1937). Гимназију је завршио ванредно на српској секцији при Средњој школи у Темишвару (1961). Био је новинар у темишварским листовима "Правда" / "Банатске новине" (1948-1972). Извесно време је вршио дужност заменика главног уредника. Пензионисао се рано из здравствених разлога. Б. Керпенишан је објавио своје прве песме у листу "Правда" 1949. године. Сарађивао је у листу "Правда" и у часописима "Културни упутник", "Народна култура" и "Нови живот". Писао је само на српском језику. Заступљен је у антологијама објављеним између 1950. и 1971. године. Објавио је две збирке песама. Преминуо је у Темишвару 2011. године.

БИБЛИОГРАФИЈА

ПОЕЗИЈА

- *Вољеној отаџбини*. Песме, Букурешт, 1959, 96 стр.
- *Вечита младост*. Песме, Букурешт, 1964, 98 стр.

Душан Бајски – новинар, песник, прозаиста, преводилац и есејиста[183]. Рођен је 11. марта 1955. године у Великом Семиклушу. Похађао је основну школу у Чанаду (1962-1970), занатлијску школу при Лицеју "Електромотор" (1970-1973), Уметничку школу (1971-1974) и Филолошко-историјску гимназију (1974-1979) у Темишвару. Крајем деведесетих година је дипломирао на Секцији за менаџмент на Open University Business School у Великој Британији. Од 1991. године био је уредник у темишварском недељнику "Agenda". Иницијатор је и главни координатор дигиталног вишејезич-

[182] Живко Милин, *Лексикон поратних Срба посленика писане речи у Румунији*, Темишвар 2004, стр. 66-67.
[183] Живко Милин, *Лексикон поратних Срба посленика писане речи у Румунији*, Темишвар 2004, стр. 18-19.

ког часописа “Банат-медија”, директор Регионалног центра “Културни пројекат Растко – Библиотека Срба у Румунији на Интернету” и реализатор сајта “Библиотека – Банат”. Дебитовао је у књижевности научно-фантастичном приповетком *Meşterul Manole* (*Неимар Маноле*) у темишварском часопису “Forum studenţesc”. Током година је сарађивао и сарађује у часописима у земљи и у иностранству. Пише на румунском и српском, а преводи са српског на румунски језик. Присутан је својим преводима са српског на румунски и на Интернету. Члан је Савеза писаца Румуније, Удружења професионалних писаца у Румунији и Културног друштва “Банатул”. Заступљен је у антологијама и изборима као и у књижевном и лингвистичком речнику *Scriitori şi lingvişti timişoreni***.** Живи у Темишвару.

БИБЛИОГРАФИЈА

ПОЕЗИЈА И ПРОЗА (селективно)

- *Averse izolate*, Timişoara, Facla, 1984, 99 стр.
- *Radiografia unui caz banal*, Timişoara, Facla, 1988, 178 стр.
- *Љубав међу сенкама*. *Песме*, Букурешт, Критерион, 1990, 98 стр.
- *Luna şi tramvaiul 5*, Timişoara, Marineasa, 1994, 153 стр.
- *Piaţa cu paiaţe*, Timişoara, Marineasa, 1994, 88 стр.
- *Сваћа с мастилом*. *Песме*, Темишвар, ССР, 2007, 96 стр.
- *Cenadul. Repere monografice***,** Timişoara 2012.

Сопствени преводи на румунски (селективно)

- Miloš Crnjanski, *Migraţiile (Сеобе)*. Роман. Превод: Душан Бајски и Октавија Неделку, Timişoara, Editura de Vest, 1993, 208 стр.
- Vuk Drašković, *Cuţitul (Нож)*. Роман. Превод: Душан Бајски, Timişoara, Helicon, 1995, 294 стр.
- Dragan Dragojlović, *Cartea iubirii (Књига љубави*). Поеме. Румунска верзија: Душан Бајски и Благоје Чоботин, Timişoara, Hestia, 1996, 71 стр.
- Vuk Drašković, *Consulul rus, (Руски конзул)*. Роман, Editura USR Timişoara, 2005, 283 str.
- Dragan Dragojlović, *Invocarea lui Dumnezeu (Призивање Бога)*; песме, Editura USR, Timişoara 2011, 124 стр.

Теодор Букуреску. Тадашњи директор гимназије „Принчипеле Карол“, професор *Теодор Букуреску*, покренуо је 1921. године широку акцију уз помоћ Министарства уметности, за подизање споменика великом румунском песнику Михају Еминескуу. У свом листу „Primăvara” објавио је позив[184] за сакупљање фонда који ће се употребити за подизање споменика. Добровољни прилози физичких и правних лица, приредбе које су организовали омладинци, учешће црквених општина из места и околине, уплате централних научних и културних установа из румунске престонице пристизале су у дотични фонд. И поједини Срби су учествовали новчаним прилозима: Коста и Јоца Ристић из Великог Комлоша, Лаза Обрадов из Семиклуша, Ђура Кнежевић и Банка „Веселиновић“ из Сараволе итд.

Anul V. Nr 28 Preţul 2 lei Sannicolaul-mare 12 Iulie 1925

Ziar independent

Director: Teodor Bucurescu

Abonamentul:
Un an . . . 100 Lei
Pentru preoţi, învăţători, ţărani:
Un an . . . 88 Lei
6 luni . . . 44 Lei.
3 luni . . . 22 Lei

Pentru America: 2 Dolari.
Iugoslavia 120 Dinari
Pentru streinătate 260 L.

Primăvara

TELEFON Nr. 39.

Redacţia şi Administraţia:
Librăria Primăvara
Str. Principele Carol Nr. 38

NE PREGĂTIM A RIDICA:
MONUMENT POETULUI MIHAIL EMINESCU
IN SANNICOLAUL-MARE.

Anul I. Nr. 13. Preţul 1 leu. Sannicolaul-mare, 24 Iulie 1921.

Ziar independent

Director: Teodor Bucurescu

Abonamentul:
Un an . . . 44 Lei.
6 luni . . . 22 Lei.
3 luni . . . 11 Lei

Pentru America: 66 Lei.

Primăvara

Şef. Redactor: Ludovic Ciobanu

Redacţia şi Administraţia: Str. Principele Carol Nr. 47. Scoala medie

Mihail Eminescu.

— Apel, pentru ridicarea unui monument poetului Mihail Eminescu —

Ministerul Cultelor şi al Artelor a luat hotărîrea să ridice, în centrul Capitalei, un monument nemuritorului nostru poet Mihail Eminescu.

publică Insemnătatea unui simbol naţional. Generaţia privilegiată de azi, privind, îndeplinit, idealul pentru care el a luptat, nu trebuie să uite

Заглавље гласила „Primăvara“

[184] „Primăvara“, 13/24 iulie 1921

Уговор за израду споменика[185] склопљен је са тада познатим вајарем Јоном Димитриуом Барладом (I. Dimitriu Bârlad) који је имао свој атеље у Букурешту, у парку Флореаска-Аренеле Романе. Бисту су салили стручњаци Уметничке ливнице „Рашкану“ из Букурешта, улица Др Феликс бр 89.

Сусрет апсолвената Семиклушке гимназије

Као постоље за бисту преудешено је бивше постоље од црног гранита, висине 4м где је стајао споменик Миклошу Ревајију, који је уклоњен. На том постољу је следећи Еминескуов текст:

Ce-ţi doresc eu ţie, dulce România,
Fiii tăi trăiască numai în frăţie.
Viaţă în vecie, glorii, bucurie,
Arme de tărie, suflet românesc.

[185] Teodor Bucurescu, *Eminescu în Banat. La Sânnicolaul Mare*, Periam, 1928.

Споменик је постављен испред тадашње Гимназије, обграђен је уметничком оградом, посађено је цвеће. Свечано откривање споменика обављено је 1925. године уз учешће огромног броја учесника из места и околине, те званица из Букурешта. Одржани су бројни поздравни говори, концерт хорова, свечани ручак за преко 1.000 гостију и сл.

Пред крај XX века овај је споменик премештен на главни трг, испред седишта градске општине.

Српска деца за Врбицу 1940. године

www.dbsr.ro

ЛИЧНОСТИ

Марцика Јурковић је био један од најугледнијих Срба у Великом Семиклушу средином XVIII века. Као бивши хусарски наредник, захваљујући заслугама његовог оца у аустро-турском рату 1736-39. када је стекао чин пандурског поручника, Марцика је именован за оберкнеза Моришког окружја у оквиру Чанадског дистрикта са седиштем у Семиклушу, на дан 25. јула 1748. године[186].

Он је наследио на овом положају Дађу Милошевића који је преминуо 14. јула 1748. године.

Марцика Јурковић је оправдао указано поверење добрим администрирањем подређеног му округа, нарочито у домену убирања пореза и других дажбина према држави и организовању кулука на изградњи насипа дуж Мориша од Секусића до Сомбора. Иначе он је у свом округу имао двадесетак села и уживао је поверење српског становништва.

Наравно да током своје делатности није заборавио ни сопствени интерес, па се често понашао произвољно, што је довело до бројних жалби месног становништва. Ипак су тадашње хабсбуршке власти позитивно оцениле његов рад и именовале су га 1. априла 1754. године за дистриктуалног подадминистратора са годишњом платом од 150 флорина.

Марцика Јурковић је стекао завидно богатство, што му је омогућило да постане акционар Друштва за коришћење пустара у Банату и Темишварске трговачке компаније, и тако ступи у банатску елиту XVIII века.

Нисмо пронашли податак о његовој смрти.

Миклош Ревај (Révai Miklós) рођен је 1750. године у Великом Семиклушу. Основну школу похађао је у суседном Чанаду, а средњу у Сегедину у Пијаристичкој гимназији. Већ са 19 година постаје члан пијаристичког калуђерског реда, а са 28 постаје свештеник истог реда. године 1794. постаје парохијски свештеник. Али његове преокупације односе се на хуманистичке науке – наставнички позив, домен филологије,

[186] Costin Feneşan, *Cnezii şi obercnezii în Banatul Imperial 1716-1778,* Bucureşti, 1996, стр. 64-70.

лингвистике и црквене историје. Објавио је школске уџбенике, збирке песама, историјске списе, новинарске чланке, издавао је новине, био је приватни учитељ.

Био је иницијатор и главни оснивач Мађарске академије наука, професор универзитета и енциклопедиста. Оснивач је мађарске историјске лингвистике. У петнаестак томова лексикона који носи његово име Миклош Ревај је реформисао мађарски језик, обогативши му речник бројним стручним изразима из разних домена и многим прилагођеним позајмицама из страних језика, нарочито словенских. У *Лексикону* су заступљене бројне одреднице које се односе на Банат и Србе. Од њега је остала изрека „Отаџбина је света, служи је часно“. Учитељи Торонталске жупаније подигли су му 25. августа 1893. године испред тадашње Семиклушке гимназије велелепни споменик.

Године 1925. на постоље тога споменика постављена је биста Михаја Еминескуа. У наше време тај је споменик премештен испред зграде Општине.

Године 2007. откривена је спомен-плоча у његовом родном граду, која нас потсећа на његово велико дело, јединствено на овим просторима.

Гроф Калман (Коломан) Нако рођен је у Бечу 22. фебруара 1822. године и унук је чувеног Христифора Нака, велепоседника Великосемиклушког и оснивача прве пољопривредне школе на овим просторима. Био је ожењен баронесом Бертом Ђерђанфи од Богде. Она је била изразито талентована: бавила се сликарством, свирањем на клавиру, путовањем. Високо образована, пријатног изгледа, племените природе, остала је у лепом сећању својих суграђана. Калман и Берта су већину свог живота провели у Семиклушу где су успешно водили велико имање, које су претворили у узорни посед. Бавили су се хуманитарним радом, саградили су породични дворац који постоји и сада, уредили су велелепни парк у околини дворца, основали болницу „Берта“, саградили мостове, обновили су активност пољопривредне школе.

Калман Нако је био главни оснивач Друштва за регуларизацију Аранке, члан Управног одбора Аустроугарске железнице, Друштва за декоративне уметности и сл.

Бавио се политиком: постао је дворски саветник, члан Коморе магната, односно Вишег посланичког дома, посланик у Мађарском парламенту као представник семиклушког изборног округа, председавао је у више наврата радовима Парламента као његов најстарији члан.

Установио је и награду за коњске трке.

Бавио се писањем.

Иако је био католичке вере, непристрасно се односио према свим својим суграђанима, независно од националности или вероисповести.

Преминуо је 22. децембра 1902. године и сахрањен је уз своју супругу у породичној крипти испод олтара Семиклушке католичке цркве.

Бела Барток (1881-1845) је рођен у музикалној породици просветних радника. Од малена остаје без оца, те ће бригу о његовом школовању преузети мајка. Већ са седам година показује изузетан музички таленат и то ће га усмерити да студира клавир и композицију у Братислави и Будимпешти. Своје прве солистичке клавирске концерте приређује у родном Семиклушу. Његов животни пут одвео га је у иностранство. Композиторску активност започео је сакупљањем и прерадом мађарског музичког фолклора, а касније је наставио и сакупљањем фолклора суседних народа и народности.

При крају Светског рата, 1919. године, он се враћа у наше крајеве и сакупља музички фолклор националних мањина. Он је први музичар који је забележио нотално и аудио српски фолклор из Поморишја.

Бела Барток је пред Први светски рат направио прве познате етномузиколошке записе и снимке српског сеоског свирања и певања са ових простора[187]. Он се овом послу посветио првенствено ради могућности поређења елемената српске са елементима традиције суседних народа, на првом месту Мађара. Године 1910. у свом родном граду

[187] Др Јелена Јовановић, *Од Беле Бартока до данас,* „Задужбина“, Београд, бр. 91/2011, стр. 8.

записао је једну „српску играчку мелодију“. Међутим, систематска истраживања српске традиције предузео је тек 1912. године у селима Сараволи и Моноштору, где је фонограмом снимио 21 нумеру: солистичко и двогласно певање, као и свирање кола и песама на тамбури и гајдама. Бартокови снимци гајдашке свирке су од изузетног интереса за регионалну и српску етномузикологију, утолико пре што је овај сегмент наше инструменталне традиције у Банату већ током наредних деценија готово потпуно ишчезао из живе извођачке праксе.

Барток у филателији

Ево и њихов списак:

Забележено у Моноштору:

1. Мало коло, игра, на виолини свирао Михај Скитовић;
2. Мало коло, игра; на тамбури свирао Милан Марковић;
3. Велико коло, игра, на тамбури свирао Милан Марковић;
4. Велико коло, игра, на виолини свирао Михај Скитовић;
5. Србкиња, игра, на тамбури свирао Милан Марковић;
6. Сељанчица, игра, на тамбури свирао Милан Марковић;
7. Заплет, игра, на тамбури свирао Милан Марковић;
8. Ој девојко рукоко, игра, на тамбури свирао Милан Марковић;
9. Ђурђевка, игра, на тамбури свирао Милан Марковић;
10. Једна песма, песма и игра алтернативно, на тамбурама свирали Милан Марковић, Тима Јовић и Дињa Бурназ (*Певај петле...*, *Ој Српкињо...*);

11. Једна песма, песма и игра алтернативно, на тамбурама свирали Милан Марковић и Тима Јовић (*Идем кући...*).

Забележено у Сараволи:

1. Мало коло, игра, на гајдама свирао неименовани човек;
2. Велико коло, игра, на гајдама свирао један човек;
3. Банатско коло, игра, на гајдама свирао један човек;
4. Сељанчица, игра, на гајдама свирао један човек;
5. Српски мађарик, игра, на гајдама свирао један човек;
6. Мелодија једне песме, песма, на гајдама свирао анонимни свирац;
7. Мелодија једне песме, песма, на гајдама свирао анонимни свирац (*Отвори ми, Миле, пиле*);
8. Игра без наслова, игра, изведено на гајдама;
9. Песма, игра, изведено на гајдама, глас (*Одби се бисер грана*);
10. Без наслова, игра, изведено на гајдама, глас (*Лепу Смиљу доведоше*).

Доктор *Ђорђе Чокрљан* спада међу људе који су у првој половини XIX века означили епоху у Темишвару и околини. Родом је из Великог Бечкерека. Родио се највероватније 1776. године. Медицину је студирао у Пешти, где је стекао и докторат 1802. године. Наредне две године усавршавао се у Бечу. За секундарног физикуса Торонталске жупаније постављен је у Великом Семиклушу 30. априла 1804. године, да би ускоро био именован за физикуса исте жупаније. Неколико година, док је обављао ову дужност, залагао се за побољшање здравственог стања становништва у Семиклушу и околини постављајући основе модерног система здравства у Торонталској жупанији. Затим је прешао у Темишвар, да би крај живота дочекао као бањски лечник у бањи Бузјаш[188] 1848. године.

Године 1899. преминуо је румунски парох *Светозар-Суетоније Петровић*. Том приликом јереј Петар Агрима је забележио у Парохијском летопису[189]:

Ове године [1899] је умро овдашњи румунски сапарох Светозар-Суетоније Петровић у 62. години живота свога. Сахрањен је на оба

[188] Адријана Сида Манеа, *Доктор Ђорђе Чокрљан – чувен близу и далеко,* „Темишварски зборник“, бр. 3/2002, Нови Сад, стр. 143-150.
[189] ПЛ, стр. 38

језика, и српском и румунском пошто је он до доласка мог и српски свештеник био. Из почетка, због деобе, било је међу нама двојицом доста размирице, које су се после сасвим утишале.

Нека му Бог душу опрости!

Петровића је наследио на парохији Јован Поповић, капелан песачки. У светој цркви служба је текла по утврђеном начину од обе Конзисторије.

Дана 4/17. новембра 1912[190]. умрла је Емилија-Мила Лукић, удата Биболар, у 69. години живота свога. Завештатељка је Српског православног парохијског дома број 137 у вредности од 40.000 круна; осим тога завештала је 2.000 кр. за оправљање парохијског дома од годишњих камата исте своте; затим оставила је легат од 1.000 кр. да се из камате исте своте сваке године држи на дан смрти јој свечани парастос; затим 400 круне да се из камате ове своте држи парастос родитељима њеним (годишње једанпут); и напослетку 200 круна да се из камате ове своте држи у реду кустурница где је она сахрањена. Свима завештајима управља месна Црквена општина.

Дана 6/19. новембра 1912. сахрањена је завештатељка на најсвечанији начин. Слава и хвала јој. Вечна јој памјат.

Напомена:

Кућа је преписана 28. јуна 1913. под бројем 6088.

Број грунтовнице је 1228.

Наследници пок. Емилије Лукићеве Јован Лукић, Петар Лукић и Милева Поповић рођ. Лукић моле да се, по жељи завештатељке, њен лик у великом формату има – са још две лепе слике – поставити вечита спомена ради у парохијски дом и то у једној од соба са улице. Остављају овој општини два примерка слике, евентуално и једну за школу или општинску дворану.

Решење:

Молби удовољити. Једну слику у парохијском дому, а другу у одборску собу истакнути. О чему се има и Епархијска управа одобрења ради известити.

[190] ПЛ, стр. 74

У Семиклушу све до 1912. годне није постојао парохијски дом. Велика добротворка *Емилија-Мила Лукић* тестаментарно је оставила црквеној општини своју пространу кућу на угледном месту са наменом за парохијски дом. Након њене смрти, црквена општина је укњижила зграду и предала свештенику на кориштење. О томе је свештеник Петар Агрима оставио следећу забелешку у Парохијском летопису:

Дана 9/22. априла 1913. године уселио сам се у парохијски дом који се састоји из 6 соба, 2 кујне, 2 јестичаре, 4 подрума, 1 кујне за прање рубља, нешто баште и живинске авлије.

За ових 20 ½ година наплатио сам на станарину 1.800 фор. тј 3.600 кр. Хвала нека је Богу и Емилији Лукић!

Јула месеца 1908. године[191] на заузимање удове *Миле Лукић* и овдашњих српских ћурчија предузето је реновирање великог каменитог крста српске православне цркве који је стојао између ње и општинске куће; реновирање састојало се из подизања постоља за 30 cm, из поновног малања ликова и асфалтирање ограђеног простора. Удова Мила Лукић дала је у ту цел 200 круна, ћурчије пак до 400 кр, свега 600 кр. Крст је на Велику Госпојину, као на дан црквене славе, свечано освећен приликом којом је месни парох прикладан говор држао саветујући народ да на велељепије и украшавање црквеног храма и осталих му припадности по могућству и даље жртвује.

Учитељ *Стеван Нађвински* није рођени Семиклушанин већ је постао његов становник 1881. године када је постао месни учитељ и ту остао четири деценије, односно цео свој радни век, и поистоветио се са аутохтоним становништвом. Иначе Стеван Нађвински је рођен 29. јула 1862. године у Сомбору. Завршио је Сомборску препарандију 1881. године и одмах дошао на учитељско место у Великом Семиклушу. Говорио је српски, мађарски, немачки и румунски. Добио је декрет сталности и оженио се Маријом Антоновић 11. новембра 1883. године, ћерком месног српског пароха. Имали су четворо деце:

1. Емила, р. 23. септембра 1884.
2. Зорку, р. 12. новембра 1885.
3. Бранка-Александра, р. 23. новембра 1886.
4. Јована, р. 2. јуна 1888.

[191] ПЛ, стр. 67.

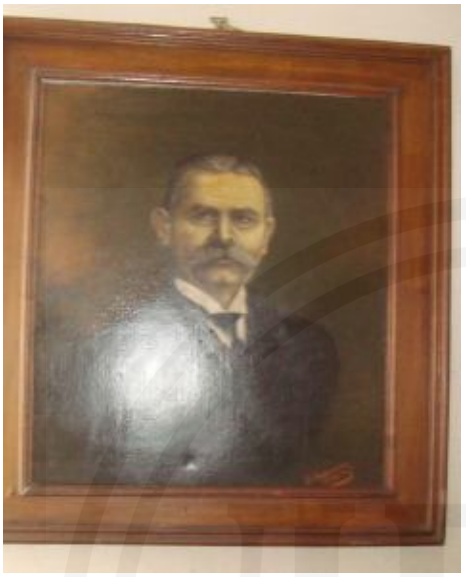

Пун ентузијазма на почетку каријере С. Нађвински се својски заложио да подигне ниво наставе према очекивањима мештана и да организује њихово културно-просветно уздизање. Учествовао је у свим главним предузећима својих суграђана: оснивање певачког друштва, читаонице, Женске задруге, дилетантског друштва, држао је предавања...

Један његов изузетан подухват био је покретање листа „Поморишанин“ 1895. године. У овом листу он је објавио и своје радове: песме, приче и преводе. Један од значајнијих књижевних подухвата био је позоришни комад *Прело* са певањем и играњем у 3 чина, који су приказивале позоришне дружине из Великог Семиклуша и Кикинде. Једна од његових великих пасија било је сликарство. Сликао је портрете, мртву природу, апстрактне мотиве... Радио је и за време часова те се тако замерио и месном Црквено-школском одбору зато што је због тога занемарио учитељске обавезе. Отпуштен је са дужности рачуновође и перовође Црквене општине, која је иначе поднела тужбе против њега надлежним црквеним властима.

Почетком 1919. године именован је за среског школског надзорника од стране Министарства просвете Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Међутим то је трајало кратко, пошто је након разграничења Велики Семиклуш припао Краљевини Румунији.

Иако многозаслужан за В. Семиклуш, Стеван Нађвински је због слободарског духа морао да напусти 1922. године ово место у непријатним околностима за њега. Оставио је, као успомену, низ сликарских радова, нарочито портрета који се чувају и данас у старим семиклушким породицама.

Дана 15/28. септембра 1914. године сахрањен је др *Андрија Мартиновић*, правник, рођен у месту, уз саучешће много народа.

Др Андрија Мартиновић рањен је код Засавице у Србији 10/23. септембра 1914. па је пренет у болницу у Сремску Митровицу где је умро

11/24. септембра 1914. одакле је пренет у Велики Семиклуш. За собом је оставио супругу, четворо деце, родитеље и брата.

Био је један од активнијих месних Срба интелектуалаца.

14/27. децембра 1920. године умрла је Митра Јанковић, трговкиња и председница овдашње Доброворне женске задруге, у 60-ој години живота свога; била председница Задруге скоро 20 година, радила је на унапређењу Задруге искрено и неуморно; била је тихе и благе нарави те ју велика симпатија пратила што се на погребу њеном – присуством много света – и видело. Бог да јој душу прости, а међу нама вјечнаја памјат![192]

Дне 5/18. марта 1923. године испустио је своју племениту душу овдашњи дуггодишњи и заслужни протојереј Петар Агрима, рођен у Минишу, од 57 год.

Пуно 30 год. служио је у Св. Храму Српске цркве у Вел. Ст. Миклошу као слуга олтара божијег и као ретко савестан и добар пастир својега стада. Цео му је живот прошао у напорном и обилатом раду и труду за добро св. Цркве, школе и народа свог чему су видни знаци многи плодови великог му ума и добрих дела срца племенитога.

Са својим вазда савесним и достојним животом и племенитим понашањем уживао је код овомесног грађанства решпект и поштовање, а љубав и понос у народу своме.

Због тога горко оплакује његово стадо доброг пастира свога. Због тога је смрт његова велики губитак и штета јер је сада баш и наша света Српска црква сиротица права у свештеницима и добрим пастирима.

Покој му души и вечна му памјат!

Миша Јанковић је умро 7/20. децембра 1920. Живео је 62 године. Био је чиновник код овдањег Краљевског јавног бележника и многогодишњи хоровођа овдашњег Српског православног црквеног певачког друштва. Био је врло заузимљив у погледу неговања српске песме, а и вредан радник на том послу. Бог да му душу прости и вјечнаја памјат!

Дана 03. јануара .1918. године умро је Јован Мартиновић[193]*, рођен 24. марта 1838, стар гостионичар, дугогодишњи председник овдашње*

[192] ПЛ, стр. 198.
[193] ПЛ, стр.86.

црквене општине те у споразуму са својом супругом Софијом рођ. Марић која је 21. маја 1915. умрла, оставио овдашњој црквеној општини 800 кр. да се од камате овог новца сваке године на Лазареву суботу парастос држи; затим 400 кр. да се од камате овог новца на оправку њихове костурнице употреби; и напослетку 200 кр. да се камата од овог новца гробару даде што ће костурницу у реду држати и надгледати. Свега је црквеној општини оставио 1.400 кр. Још је оставио овдашњој Добротворној српској женској задрузи 500 кр. с тим да се иста попут изасланства сваке године о њихову парастосу заступа. Вјечнаја памјат!

Дана 24. септембра/7. октобра 1917. поклонио је светој цркви нашој Васа Јосифовић[194]*, умировљени судски чиновник а сада становник и парохијанин овдашњи: икону Мајке Божије са Исусом у наручју, у стаклету, с тим да се ова икона има у женској цркви ради целивања држати; затим Часни крст превучен масом од шкољки и лепом израдом „Распећа“ и др; по тврдњи Васе Јосифовића овај је часни крст са гроба Г. Исуса Христа. Има се свагда на престолу држати те на Крстопоклону недељу и Крстовдан благочестивом народу ради целивања износити. Хвала Васи Јосифовићу, благочетсивом хришћанину, на овом поклону.*

Ове је 1898. године Васа Павловић[195]*, трговац из Београда, родом из Срп. Вел. Ст. Миклуша, сећајући се свог родног места, светој цркви у којој се крстио, а знајући у кавим је незгодним приликама после деобе са Румунима остала, оставио тестаментарно 1.000 кр. Срп. прав. црк. опћини с тим да му се сваке године на дан Ваведенија парастос даје. Овдашња црквена опћина примила је завештај пок. Васе Павловића са захвалношћу и обећава извршење његове последње воље.*

Слава и хвала му!

Др Владимир Стојшић није Семиклушанин рођењем. Он је рођен у Сомбору 7. новембра 1774. године. Правне науке студирао је у Будимпешти где је стекао и докторат. По завршетку студија долази у Велики Семиклуш као адвокат и ту остаје до краја живота и поистовећује се са месним становништвом без разлике на веру и националност пошто је био полиглота.

---

[194] ПЛ, стр. 85.
[195] ПЛ, стр. 34.

Од самог почетка укључује се у свакодневни ток живота српске заједнице. Ауторитетом, знањем и добром вољом он стиче углед и постепено бива изабран на сва значајна часништва српске месне заједнице: председник читаонице, певачког друштва, црквене општине, ловачког друштва, итд.

Влада Стојшић је заступао српске интересе и у најделикатнијим ситуацијама: када је србијанска војска запосела Поморишје у јесен 1918. године, он је стао на чело Српског народног већа у месту, а био је именован и за начелника округа. Када је 1934. године основана Земаљска српска народна странка др Стојшић постаје председник месне организације и улази у централно руководство као правозаступник странке.

Срби из места и околине долазили су му са поверењем да траже правничку помоћ.

Био је ожењен иноверкињом, но брак је био кратког века. Нису имали порода.

Становао је у Вароши, кућни број 164. доживео је дубоку старост. Преминуо је 19. септембра 1961. године и сахрањен је на српском гробљу.

Старија генерација га још памти као углађеног господина, накривљеног шешира, са осмехом на лицу.

Јереј *Коста Мијатов* рођен је у Великом Семиклушу 21. августа 1881. године. Након основне школе у месту, похађао је Сомборску учитељску школу коју завршава 1902/3. школске године и постаје оспособљени учитељ за основне школе у Темишварској епархији.

Већ од јесени 1903. године долази као учитељ у Кетфељу. Ту налази и животну сапутницу, Анђелију рођ. Јоргован са којом склапа брак 16. маја 1904. године. Након две деценије учитељевања 1923. године полаже свештенички испит, након тога рукополаже се за свештеника у Великој Кикинди са назначењем за кнешку парохију. Као администратор парохије у Кнезу остаје у раздобљу 1924-1932. године када прелази као парох у Нађфали, где служи до 1946. године.

У мировини се повлачи у родни Семиклуш, где се пресељује у вечност 24. новембра 1952 године.

Милош (у монаштву *Михаило*) *Јовановић,* рођен је 11. августа 1882. Монашку школу похађао је 1922/23. године у манастиру Бездину. Замонашио га је архимандрит Стефан 13/26. августа 1923. године.

Рукоположио га де епископ Максимилијан (Хајдин) у Сремским Карловцима исте године.

Био је у бездинском братству, а повремено је администрирао и мање парохије: Ђир (1923), Дежан (1930), Станчево (1934), Љупкову (1938), одакле је 1. јула 1938. добио допуст ради лечења. Умро је у Темишвару 14. јула 1939; сахрањен је на старом Фабричком гробљу.

Иван (у монаштву *Иринеј*) *Јовановић,* рођен је у Великом Семиклушу 24. јула 1891. године. По завршетку основне школе изучио је трговину и радио у Темишвару. Постао је искушеник манастира Бездина и похађао је монашку школу у истом манастиру 1922/23. године.

Архимандрит Стефан га је замонашио 13/26. августа 1923, а крајем исте године рукоположен је у Сремским Карловцима за јерођакона и јеромонаха од кијевског митрополита Антонија. По потреби службе постављен је са 1. октобром 1924 за администратора парохије у Толвадији где остаје скоро три године.

Због болести, са 1. јулом 1927. разрешен је ове дужности. Преминуо је у Темишвару 25. септембра 1928. године и сахрањен је на старом Фабричком гробљу.

Протонамесник *Јован Драгојевић* родио се у Великом Семиклушу 31. јануара 1896. године у занатлијској породици. Ту је завршио и основну школу и нижу гимназију. Определио се за препарандију те је похађао и завршио Сомборску учитељску школу 1915. године. У раздобљу 1915-1923. године радио је као учитељ. Рукоположио се 1923. године и администрирао је парохије у Српском Семартону, Чанаду и Арад-Гају. Повремено је вршио и учитељску дужност.

Четрдесетих година XX века прешао је у Југославију и настанио се у Сомбору где је и преминуо 1951. године.

Протонамесник *Георгије Терзић* рођен је у Великом Семиклушу 24. марта 1896. године од родитеља Петра и Екатерине. Основну школу похађао је у месту као и нижу гимназију. Сомборску учитељску школу завршио је 1920. године. Радио је као учитељ у родном месту до 1924. године, када се рукоположио за свештеника са назначењем на парохију у Чакову где остаје пуних 35 година. Повремено је администрирао и Парац. У раздобљу 1959-1966. био је свештеник у Сараволи, одакле прелази у мировину. Преминуо је 22. октобра 1979. године.

Прота *Теодор Рајчић* рођен је Великом Семиклушу 28. октобра 1897. године од родитеља Радивоја и Софије. Основну школу и нижу гимназију похађао је у месту. Сомборску учитељску школу завршио је 1915. године. Учитељевао је у Сурдулици и био бележник у Падеју да би се 1927. године рукоположио за свештеника. Рукоположен је у Великој Кикинди 6. децембра 1927. за ђакона, а 7. децембра 1927. за презвитера и био постављен за администратора парохије у Соки (1928-30). Служио је још у Српском Семартону (1930-34) и најдуже у Иванди, од 1935 до 1957. године када прелази у Модош, где и умире 1963. године.

Протојереј *Христифор Перић* рођен је Великом Семиклушу 18. маја 1914. године. Ту је завршио и основну школу. Богословију је похађао у Сремским Карловцима до 1935. године када је рукоположен за свештеника од владике Георгија Летића и одређен за администратора парохије у Торњи (1935-36). Затим је прешао као парох у Немету где је остао најдуже (1936-1969). У Кетфељу је био свештеник од 1969. године до 1981. када прелази у мировину и настањује се у Темишвар где је преминуо 12. јануара 1995. Ту је и сахрањен.

Заједничка слика после светосавске приредбе 1967. године

Свештеник *Миливој Беленцан* је рођен 30. јуна 1920 у Великом Семиклушу. Родитељи су му били Миливој и Фема. Основну школу је завршио у месту. Нижу гимназију је полагао ванредно као полазник Ниже српске гимназије проте Милана Николића у Кетфељу и Семиклушке гимназије. Теолошке студије похађао у Сремским Карловцима.

Године 1937. рукоположен је за парохију у свом родном месту и ту остао цео радни век, до пензионисања 1. августа 1981. године. Преминуо је 31. децембра 1991. године у Семиклушу и ту је сахрањен. У млађим годинама бавио се политиком као симпатизер Сељачке националне партије (Маниу).

Свештеник *Миливој Добрић* рођен је 30. августа 1933. У родном месту похађао је основну школу, док је средње образовање стекао у Клужу, где завршава 1964. године и Агрономски факултет. Затим се запошљава као пољопривредни стручњак. Упоредо се уписује и на Теолошки факултет у Сибиуу, који завршава 1975. године и затим приступа рукоположењу. Прва парохија била му је у Српској Пожежени од 1. априла 1975. године до 1. октобра 1980. године, када прелази у Лесковицу, где остаје до пензионисања 1. октобра 2000. године. Преминуо је 17. октобра 2005. године и сахрањен је у селу Чортја, жупанија Караш-Северин, родно место његове супруге.

Прота *Станомир Мирковић* рођен је 4. августа 1936. године у Великом Семиклушу, у земљорадничкој породици Љубомира Мирковића и Љубице рођене Мојсић. Спремао се од младости за свештенички позив, уз месног пароха Миливоја Беленцана, полажући испите у Темишвару при Комисији за дошколовавање свештеничкога подмлатка. Када је у манастиру Бездину отворена Српска богословија 1953, примљен је у III годину. Како је школа затим премештена, студије је свршио у Темишвару 1957. Рукоположен је у чин ђакона и презвитера 1958. године. Служио је на парохијама у Краљевцу (1958-1963. и 1968-1973), Печки и Надлаку (1963-1968), Немету (1968-1990) и Великом Семпетру 1990-2000, када је прешао у мировину али је по потреби опслуживао парохију све до 2002. године.

Александар-Шаца Недељковић рођен је у Великом Семиклушу 14. фебруара 1921. године. Из Семиклуша је 1938. године дошао у Темишвар, где се запослио. За Шацу је град на Бегеју повољан „терен“ да оствари своју животну жељу, да постане народни певач. Шаца каже:

У Темишвару сам нашао средину где ћу моћи да шегртујем и као певач. И управо кад сам мислио да је све кренуло како сам желео, избио је рат. И ја сам остао без посла.

И ја сам ступио у антифашистички покрет, у жељи да се што пре заврши рат и земља ослободи.

Ослобођење ме је избавило не само неизвесности и несигурности за сутрашњи дан, већ ми је отворило широко поље да се афирмишем као певач.

Певао је најпре као аматер у Колу српске омладине, па у хору СКДУР-а.

...А када је основан Српски ансамбл и касније, у формацији Коло, певао сам као професионалац, као уметник, и тако се мој сан остварио.

Иако није имао прилике да заврши високе музичке школе, својим талентом и упорним радом Шаца је успео да оствари свој сан. Опште је казано да је Шаца права жива антологија српских народних песама. Љубав према певању и према народним песмама наследио је од својих родитеља. Радо се сећа да се у њиховој кући увек певало.

Мајка је имала пријатан глас, а отац је вешто свирао на двојницама. Свакако да је то у великој мери утицало да песма постане мој животни циљ, она мета којој сваки човек у животу тежи.

Где све није певао Шаца Недељковић? Гостовао је по Банату, широм наше земље и у иностранству, поготову у суседној Југославији.

Сваки аплауз публике, како је и сам казивао, представљао је за њега велику радост.

Те аплаузе носим у себи – од приредбе до приредбе, од песме до песме...

Имао је једну велику жељу: „Желим да мој глас још дуго одјекује преко радио таласа.“ Толико је песама снимио за Радио Темишвар, да им се више броја не зна[196].

Преминуо је у Темишвару 2010. године.

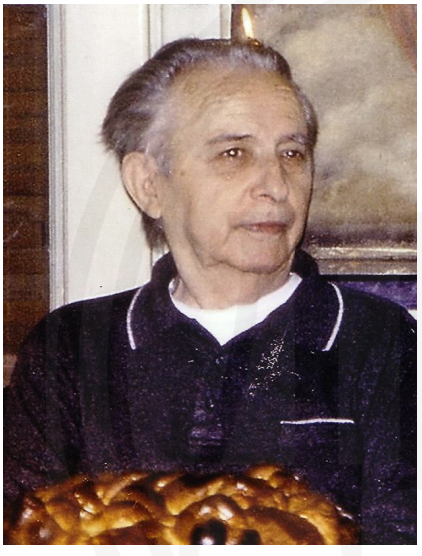

Једна од емблематичних личности рођених у Великом Семиклушу био је доктор *Обрад-Браца Бугарин*. Рођен је 23. новембра 1923. године. Отац му је био Александар-Шандор, папучар, а мати Матилда рођ. Мијатов.

Основну школу и нижу гимназију завршио је у родном месту па је школовање наставио у Сремским Карловцима. Због ратних прилика био је приморан да се врати са студија из иностранства и настави школовање на Колеџу К. Ђ. Лога где је положио разлике и матуру.

Од 1946. до 1951. године био је студент на Медицинском факултету у Темишвару. Док је био студент радио је као хонорарни професор на Српској секцији „Логе“, где је предавао хемију и хигијену, а када је био у завршним годинама на факултету радио је као болничар.

Још од младости волео је музику, за време студија купио је клавир и уживао у свирању.

По завршетку студија распоређен је као педијатар у месту Хацегу, рејон Хунедоара. Ту се својски залагао да реорганизује медицинске услуге на нивоу рејона и успео је да оснује дечју болницу. Успеси у професији препоручили су га за главног обласног лекара у Темишвару где долази 1959. године. Године 1963. стиче титулу примаријуса и у оквиру Дечје болнице развија научно-истраживачки рад. Значајне резултате постиже у домену генетике и лечењу синдрома Down (Даун).

Пензионише се 1986. године.

---

[196] Сава Илић, *Доба потпуног признања,* Букурешт 1982, стр.194-195.

У професији, али и у породичном животу, од непроцењиве помоћи била му је супруга др Јелена, иначе лекар интерне медицине која је свој радни век провела у болници „Клиничиле Ној“. Њихов брак је крунисан двема ћеркама: Дана је наставила породичну традицију и постала лекар интериста са соспственим кабинетом у Лозани (Швајцарска). Њен супруг, Владимир Петровић родом је из Букурешта. Млађа сестра, Делија, завршила је Конзерваторијум у Букурешту, освојила је више награда и сада је члан камерног оркестра у Лозани где свира виолину. Њен супруг је познати румунски пијаниста Раду Лупу.

Миљеник породице Бугарин јесте унук Емил, сада адвокат у Женеви.

Доктор Обрад Бугарин је преминуо у Темишвару 23. марта 2010. године.

Стева Лепојев је рођен 6. новембра 1925. године у Великом Семиклушу од оца Саве и матере Графине. Основну школу је завршио у родном месту, а Српску гимназију са матуром у Темишвару.

У јесен 1944. године постао је члан Антифашистичког фронта Словена, а затим Савеза словенских културно-демократских удружења Румуније и изабран је за председника Омладинске организације у Семиклушу. Са Омладинском бригадом „Жарко Деспотовић Јакобински“ учествовао је на омладинској радној акцији изградње пруге „Шамац-Сарајево“ као командир друге чете у лето 1947. године. Био је и добар фудбалер.

Од априла до јула 1948. године вршио је дужност среског секретара ССКДУР-а са седишем у Соки, а истовремено био је и члан Извршног комитета ССКДУР-а у Темишвару. Након Резолуције Информбироа започела је хајка на челнике српске заједнице у Румунији те првог августа 1950. бива хапшен и осуђен на 8 година тешке робије за „велеиздају“. Казну је издржавао у затворима Жилава, Герла, Марџинењ и Питешт све до 17. децембра 1955. године. После изласка из затвора радио је као технoредактор у више издавачких кућа које су имале и српску редакцију (Научна књига, Критерион) у Букурешту. Са првим јулом 1988. године прешао је у мировину.

Након оснивања Савеза Срба у Румунији, чика Стева Лепојев је изабран за секретара организације у Букурешту; ту дужност обавља и сада. Године 2012. добио је Видовданску повељу као знак признања и захвалности за целокупну активност у оквиру Савеза Срба и допринос очувању српског националног идентитета у Букурешту и Румунији.

Породица Лепојев

Госпођа *Даница Ердељан* рођ. Лукин није рођена у Семиклушу већ у недалеком Варјашу где је завршила и основну школу. Српску педагошку школу похађа у Темишвару и завршава је 1954. године. Након што је учитељевала у више места, 1965. године долази у Велики Семиклуш на Српску секцију месне Основне школе где води симултану наставу за I-IV разред. На овој дужности остаје све до краја 1981/82. школске године. Биле су то године напорног рада, искушења али и радости. Педагошко искуство, стрпљење, жеља да се постигну што бољи резултати, национални понос допринели су да учитељица Даница Ердељан постане омиљена код својих ученика и њихових родитеља и остане у њиховој трајној успомени.

ПРИЛОЗИ И ГРАЂА

Прилог бр. 1

Правила за гробље

Под именом „Белварошког гробља“ подразумева се простор који се са севера граничи с вароши, са истока са виноградом Михаљчевице, са југа с гробљанском баштом и са запада с католичким гробљем;

1. *У ово гробље осим Срба сахрањују се и православни Румуни; и једни и други плаћају за место, једном за свагда, 8 круна;*
2. *Једно такво место не сме запремити већи простор од 4 м у дужини и 4 м у ширини; сваки који хоће може гроб својих мртвих заградити заградом ваљаном и укусном;*
3. *Сваки гроб, био заграђен или не, има се у највећем реду и чистоћи држати; поломљене или иструле крстове уклонити и новима заменити, цвећем засадити и непрестано надгледати;*
4. *Сасвим занемарен гроб без крста и хумке поравниће се са осталом земљом а полузанемарен довешће се у ред на трошак дотичног гроба-газде;*
5. *Крстови имају бити окренути истоку, а натписи на њима имају бити српски са западне стране; крстови не смеју бити виши – ако су од дрвета – од 1 ½ м; који против овог параграфа греше, имају надокнадити гробару рад око тога посла учињен;*
6. *Дрвеће по гробовима сме се само уз дозволу за то изаслатог ужег одбора садити, воћке пак никако јер ће се без обзира повадити;*
7. *Цвеће, дрвеће, крстове и друге по гробовима налазеће се ствари не сме нико дирати и одстранити, иначе ће се суду као рушилац верских осећаја – упутити;*
8. *Гажење преко гробова, као и оскрнављање гробова и гробља потпада под поступку 8. параграфа горе наведеног;*
9. *Деца умрла без крштења као и некрштени назарени укопаће се у за то одређена места на гробљу овом:*
10. *Раке сме гробар копати уз наплату: за одрасле по 2 кр, а за децу 1 кр. а сасвим сиромасима има гробар бесплатно раке копати;*
11. *Раке може и други копати али га мора дотични гробар надзиравати и по његовом упутству раку копати;*
12. *Раке морају доћи у ширини 1 м, у дужини 2 м а у дубини 2 м сходно наредби Високог Министарства;*

13. *Гробар, коме се установљава фикс плата од 48 кр. годишње, коју има унапред квартално примати и слободан стан, има дужност: пазити на гробове и на гробље; он је одговоран за сву штету која се на гробљу учини; има све стазе чистити и у реду држати; трње непрестано требити тако да се исто не сме видети; покрај стаза цвеће садити итд;*
14. *За копање јаме за песак дужна је општина гробару годишње једну радну снагу за два дана дати; песак из јаме вађени смеју приватници бесплатно разносити уколико им то за гробове својих мртвих потребовано буде;*
15. *Гробар је дужан приликом сваког укопа звонити, при преносу мртваца у помоћ бити итд;*
16. *Гробару се налаже строг морално-религиозан живот; најстрожије се забрањује како њему, тако и својти му изазивање и вређање публике;*
17. *Евентуалне тужбе, односно приговори имају се зато постављеном „ужем одбору“ пријавити који ће у том погледу сходне кораке чинити;*
18. *Отказ гробљарске службе, како од стране општине тако и од стране гробарове има се на 3 месеца учинити;*
19. *За надзирање гробља, гробара и свих овамо спадајућих ствари поставља се један „ужи одбор“ који се састоји уз свагдашњег пароха, председника и првог тутора;*
20. *Овај одбор, у нади накнадног одобрења црквене општине, има одређену власт у погледу расположења учињених на гробљу и сме до 20 кр. издатака чинити.*
21. *Ова правила ступају у живот чим их црквена општина клаузом одобрења снабде и имају се у 2 примерка написати, од којих један остаје у архиви црквено-општинској, а други се има предати изабраном гробару; православни српски народ пак известиће се о овим правилима попут свештеника у светој цркви.*

Из седнице Срп. правосл. црк. одбора у Срп. Вел. Св. Миклушу држане 27. априла 1904. године

Стеван Нађвински
перовођа

Шандор Астрић.
председник

Одобрено једногласно.
јереј Петар Агрима, парох.

Ова правила, уз мање корекције, примењују се и у наше време.

Прилог бр. 2

Правилник за издавање столова

На седници одбора држаној 7/20.02.1917. године одлуком број 6 одобрен је Правилник о издавању столова који садржи следеће одредбе:

1. *Сваки се стол има по упражњењу за 6 недеља продати;*
2. *Сваки се стол има на дражби продавати;*
3. *Сваки се стол продаје доживотно;*
4. *Сваки/свака ко стол купи дужан је по одобрењу лицитације на две недеље дана у стол се увести – пропусти ли се тај рок, стол ће се поново продати;*
5. *При уведењу у стол има купац целу своту уједанпут тутору положити;*
6. *Првенство на куповање стола имају у првом реду они који на дражби већу своту понуде, али се од истих очекује да побожан живот проводе:*
7. *Црквени одбор задржава себи право да при одобравању дражбе додели стол оном купцу који је старији и побожнији живот води;*
8. *Без претходног одобрења Црквеног одбора нико се не може увести;*
9. *О одобрењу дражбе имају се купци известити.*

Ова правила могу се применити и данас.

Прилог бр. 3

Семиклушани полазници српских учитељских течајева[197]

Име и презиме	Период
Адамовић Аурелија	1920-24.
Бачић Маргита	1920-22.
Керпенишан Васа	1920.
Конић Раденко	1920-22.
Радин Мирна	1920-22.
Јеремија Јулијана	1921-23.
Керпенишан Невенка	1921-23.
Мијатов Милан	1921-23.
Керпенишан Драгомир	1929.
Керпенишан Слободан	1929.

[197] Д. Сабљић, *Нав. дело,* стр. 293-294.

Лазаров Јустина	1929.
Лукић Мирослава	1929.
Лазаров Лепосава	1929.
Петровић Зорка	1929.
Рајчић Радивој	1929.

Прилог бр. 4

Семиклушани који су завршили Сомборску учитељску школу (Препарандију)

Име и презиме	Година рођења	Година апсол-вирања	Примедбе
Никола Вујић	1801.	1820.	
Петар Поповић	1802.	1827/8.	
Михајло Божеско	1811.	1840/1.	
Стефан Бранковић	1813.	1839/40	
Урош Поповић	1813.	1839/40	
Емануил Јовановић	1820.	1840/41.	
Терезија Јовановић	1854.	1875.	
Димитрије Марковић	1885.	1905.	учитељ
Димитрије Станков	1884.	1905.	
Константин Мијатов	1881.	1902/03.	учитељ, свештеник
Стеван Стојић	1882.	1902/03.	
Мита Десимировић	1889.	1907/08.	
Јован Драгојевић	1896.	1915.	учитељ и свештеник
Теодор Рајчић	1897.	1915.	учитељ и свештеник
Јован Бачић	1897.	1915/16.	учитељ
Василије Петровић	1894.	1919.	наставник
Георгије Терзић	1896.	1919.	учитељ и свештеник
Ђорђе Керпенишан	1899.	1919.	учитељ
Христина Ђорђевић	1879.	1899/1900.	учитељица

Прилог бр. 5

Полазници других учитељских школа рођени у Великом Семиклушу:

Полазници Учитељске школе у Темишвару:
1. Петровић Стеван 1925-26.
2. Обрадов Коста 1927-31.
3. Обрадов Звонимир 1929-31.
4. Попов Павле 1928-30.

Полазници Учитељске школе у Сомбору:
1. Петровић Јулка 1926-32.
2. Савић Љубинка 1927-35.

Полазници Учитељске школе у Новом Саду:
1. Бачић Љубинка 1932-33.

Полазници Учитељске школе у Вршцу:
1. Конић Раденка 1935.

Прилог бр. 6

Пијаристичку гимназију у Темишвару похађали су и бројни младићи из Семиклуша. Исписујемо њихова имена из матичних протокола за период 1802-1827. године[198]:

- 1802/3. школске године, III разред,
  Георгије Поповић, 12 год.
  Ефтимије Јанковић, 16 год.
  Василије Субић, 12 год.
  Тимотије Молнар, 11 год.

- 1806/7. школске године, I разред,
  Христифор Молнар, 13 год.

- 1810/11. школске године, I разред, Јован Табаковић, 14 год.
- 1814/15. школске године, 1. разред,
  Георгије Бановић, 15 год.
  Симеон Бродар, 13 год.

[198] ТЖСНАР, фонд Пијаристичка гимназија, регистар бр.2

- 1815/16. школске године, I разред, Аврам Предић, 15 год.
- 1817/18. школске године, 1. разред Лазар Скарлато, 14 год.
- 1820/21. школска година, I разред,
  Христифор Марковић, 12 год.
  Аврам Моцика, 13 год.

- 1826/27. школске године, I разред, Урош Поповић, 12 год.

Прилог бр. 7

Семиклушани који су завршили Арадску богословију[199]

Име и презиме	Година
Петровић Ћирил	1823/4.
Петровић Живан	1823/4.
Бранкован Стефан	1836/7.
Поповић Урош	1837/8.
Јоановић Манојло	1837/8.
Мијатовић Викентије	1843/4.
Бунеј Ђорђе	1857/8.

Прилог бр. 8

Похађање школа ученика Срба

Година	1788/9.	1872/3.	1886.
Редовно	30	67%	90%
Нередовно	50	33%	10%
Свега	89	100%	100%

Година	1872/3.	1899/1900.
Мушки	105	58
Женски	109	59
Свега	214	117

[199] Teodor Botiş, *Istoria Şcoalei normale (Preparandiei) şi a Institutului Teologic Ortodox Român din Arad,* 1922, стр. 683-694.

Прилог бр. 9

Број школске деце (I-VII разред) почев са 1920/21. школском годином био је следећи[200]:

Школска година	Број ученика
1920/21.	87
1921/22.	83
1922/23.	85
1923/24.	75
1924/25.	62
1925/26.	52
1926/27.	49
1927/28.	50
1928/29.	51
1929/30.	62
1930/31.	65
1931/32.	76
1932/33.	80
1933/34.	73
1934/35.	82
1935/36.	68
1936/37.	76
1937/38.	81
1938/39.	82
1939/40.	79
1940/41.	81
1941/42.	70
1942/43.	67
1943/44.	68
1944/45.	66
1945/46.	65

Из претходног прегледа ученика који су похађали српску вероисповедну српску школу види се после 1941. негативан тренд броја школске деце. Након прве послератне школске реформе 1946. године, почев са 1946/7. школском годином Српска вероисповедна школа је подржављена и постепено, са седмогодишње смањена на четворогодишњу.

[200] Д. Сабљић, *Нав. дело,* стр. 172-195.

Из сачуваних података имамо следећи преглед за други циклус (V-VIII разред)[201]:

Школска година	Број ученика
1958/9.	41
1968/9.	15

Прилог бр. 10

Срби Семиклушани који су завршили Српску секцију Колеџа „Константин Ђаконовић Лога“ и Српску гимназију у Темишвару, као засебну школу до 1961. године[202]

Име и презиме	Година	Примедба
Петров Драгиња	1945.	Нижа гимназија
Штетин Владимир	1942.	Нижа гимназија
Нешић Загорка	1946.	професор
Керпенишан Борислав	1949.	професор
Штетин Војислав	1947.	Виша гимназија
Пајтић Пера	1948.	
Саблић Добромир	1948.	
Перин Иван	1949.	
Саблић Ђура	1951.	професор
Пајтић Марија	1951.	
Сабљић Јелена	1952.	
Сабљић Милорад	1952.	
Керпенишан Борислав	1953.	професор
Керпенишан Миодраг	1954.	
Перић Видосава	1954.	чиновник
Средојев Даница	1954.	
Штетин Олга	1954.	
Ракић Јелена	1954.	професор
Роцков Смиља	1954.	економиста
Батрњин Емилија	1961.	

[201] *Исто*, стр. 223.
[202] Д. Сабљић, *нав. дело,* стр. 240-247, 248-251, 259-268.

Прилог бр. 11

Семиклушани који су похађали Братиславски лицеј (Академију)[203]

Год. студија	Име и презиме	Примедба
1800-01.	Нако Александар	Племић, правник
1842-43.	Николић Јован	Касније свештеник
1795-97.	Миладиновић Стефан	Касније свештеник
1841-42.	Моцика Димитрије	Касније свештеник
1842-43.	Перишић Јован	Касније свештеник
1847-48.	Рајешић Петар	Касније свештеник

Прилог бр. 12

Из сачуваног домовног протокола за 1836. годину покушали смо да саставимо преглед свих породица које су припадале Православној црквеној општини, као што следи:

Текући број	Презиме		Број породица	Број чланова
	Српском графијом	Румунском графијом		
1.	Аврам(ов)	Avram	3	14
2.	Адамов	Adamov	2	12
3.	Албу	Albu	3	19
4.	Алекса	Alexa	6	24
5.	Алексин	Alexin	1	5
6.	Алексуц	Alexuţ	1	6
7.	Андрејин	Andrein	1	3
8.	Андрони	Androni	3	26
9.	Антин	Antin	1	7
10.	Арсеновић	Arsenovici	1	7
11.	Аспрић	Asprici	1	7
12.	Аћин	Acin	2	19
13.	Ацеган, Ациган	Haţegan	2	9
14.	Бабец	Babeţi	1	4
15.	Баби	Babi	1	8
16.	Бадека	Badeca	1	6

[203] Р. Ковијанић, *Срби који су учили у Словачкој (XVIII-XIX),* „Зборник Матице српске за књижевност и језик“, XX/1, Нови Сад, 1972, стр. 47-91.

17.	Бајски	Baischi	2	19
18.	Балог	Balog	1	4
19.	Барант(аш)	Barantaş	2	14
20.	Бариша	Bariş	2	6
21.	Батрњин	Batrânin	4	35
22.	Баучки	Baucichi	9	53
23.	Бачић	Bacici	1	9
24.	Бебан	Beban	1	2
25.	Белу	Belu	2	8
26.	Биболар	Bibolar	1	5
27.	Бинцинцан	Binţinţan	5	42
28.	Блаж	Blaj	4	25
29.	Бириш	Biriş	1	9
30.	Бирау	Birău	1	2
31.	Бирташ	Birtaş	1	6
32.	Бобарнаку	Bobârnacu	2	17
33.	Богацан	Bogăţan	2	17
34.	Богдан	Bogdan	5	35
35.	Божин	Bojin	5	35
36.	Боканчин	Bocăncin	1	4
37.	Бота	Bota	3	12
38.	Брад	Brad	1	3
39.	Бранкован	Brancovan	8	58
40.	Бубул	Bubul	1	5
41.	Бугаров	Bugarov	2	9
42.	Бугарин	Bugarin	4	27
43.	Бугарски	Bugarschi	1	7
44.	Будишин	Budişin	5	26
45.	Бунеј	Bunei	1	5
46.	Бунћа	Buncea	1	12
47.	Вакар	Vacar	1	3
48.	Васиљевић	Vasilievici	2	18
49.	Велар	Velar	1	4
50.	Вереш	Vereş	1	1
51.	Веселинов	Veselinov	1	5
52.	Весин	Vesin	5	23
53.	Винган	Vingan	1	6
54.	Винцан	Vinţan	7	56
55.	Врежула	Vrejula	1	1
56.	Вујасинов	Vuiasinov	1	9

57.	Вујин	Vuin	6	41
58.	Војкица	Voichiţa	2	10
59.	Воргин	Vorghin	2	8
60.	Габор	Gabor	3	18
61.	Гаврилов	Gavrilov	3	31
62.	Гавриш	Gavriş	1	2
63.	Гања	Ganea	3	28
64.	Георгијевић	Gheorghievici	8	41
65.	Гермек	Ghermec	2	12
66.	Глигор	Gligor	2	7
67.	Гојанов	Goian	1	4
68.	Голбан	Golban	1	9
69.	Григоров	Grigorov	1	6
70.	Груичин	Gruicin	9	50
71.	Дабић	Dabici	1	10
72.	Давид	David	1	10
73.	Давидовић	Davidovici	1	7
74.	Дан(ул)	Dan	3	15
75.	Данчу	Danciu	1	8
76.	Дејан	Deian	6	39
77.	Деспотов	Despotov	3	16
78.	Димин	Dimin	2	10
79.	Димитријевић	Dimitrievici	1	2
80.	Добрић	Dobrici	7	56
81.	Догар	Dogar	2	16
82.	Дојкица	Doichiţa	2	12
83.	Драган	Dragan	1	6
84.	Драганов	Draganov	1	4
85.	Драгој	Dragoi	3	17
86.	Думитров	Dumitrov	1	6
87.	Евић	Evici	1	9
88.	Елин	Elin	2	15
89.	Ердељан	Erdelean	27	126
90.	Еремин/Еремија	Eremia	7	27
91.	Ећим	(A)Echim	1	6
92.	Жијан	Jian(u)	2	17
93.	Жура	Jura	4	33
94.	Живан	Jivan	1	1
95.	Живков	Jivcov	1	4
96.	Живанов	Jivanov	5	46

97.	Захарин	Zaharin	2	12
98.	Зебић	Zebici	2	7
99.	Ибрајтер	Ibraiter	1	5
100.	Ивашко	Ivaşcu	4	25
101.	Издин	Izdin	1	3
102.	Илин	Ilin	4	25
103.	Исаков(ић)	Isacov(ici)	3	8
104.	Истрат(е)	Istrate	3	10
105.	Иштфан	Iştfan	3	17
105.	Јакоб	Iacob	1	6
107.	Јанка	Ianca	1	4
108.	Јанош	Janoş	2	13
109.	Јанков(ић)	Iancovici	10	46
110.	Јања	Iania	2	14
111.	Јаношев	Ianoşev	2	10
112.	Јашеј	Jaşei	2	13
113.	Јанћер	Jencier	1	7
114.	Јованеску	Iovanescu	6	37
115.	Јоановић	Ioanovici	4	18
116.	Јанашко	Ionaşcu	1	9
117.	Јоргић	Iorghici	1	5
118.	Јосин	Iosin	1	5
119.	Јоцков	Ioţcov	1	3
120.	Капетанов	Capetanov	2	7
121.	Катана	Cătană	1	4
122.	Крпенишан/ Керпенишан	Cărpenisan/ Cherpenişan	9	73
123.	Кифан	Chifan	1	2
124.	Ковач	Covaci	2	7
125.	Ковачански	Covacianschi	1	9
126.	Кожереан	Cojerean	7	47
127.	Кокела	Cochela	3	10
128.	Колар	Colar	2	18
129.	Коледин	Coledin	1	6
130.	Комло(у)шан	Comloşan	8	66
131.	Комша	Comşa	4	27
132.	Конвиц	Conviţ	4	28
133.	Кордош	Cordoş	2	8
134.	Коркодиш	Corcodiş	1	3
135.	Корњечић	Cornecici	1	7

136.	Косанић	Cosanici	2	11
137.	Косма	Cosma	1	3
138.	Коста	Costa	1	5
139.	Костин	Costin	3	17
140.	Косар	Cosar	3	27
141.	Которачки	Cotoracichi	1	7
142.	Котошман	Cotoşman	3	36
143.	Крајован	Craiovan	6	36
144.	Крачун	Craciun	7	46
145.	Кришан	Crişan	7	25
146.	Кузманов	Cuzmanov	1	8
147.	Кулунџија	Colungia	2	9
148.	Курђјан	Curtean	3	24
149.	Куђан	Cutean	1	6
150.	Лазаров	Lazarov	1	5
151.	Лацков	Lackov	1	5
152.	Лука	Luca	2	18
153.	Лукач	Lucaci	1	4
154.	Лукић	Luchici	9	55
155.	Лупша	Lupşa	1	9
156.	Максимов	Maximov	2	7
157.	Малацков	Malaţcov	6	53
158.	Мартинов	Martinov	1	8
159.	Марцика	Marţica	1	6
160.	Маразан	Marăzan	6	36
161.	Маринка	Marinca	1	11
162.	Маринков	Marincov	1	6
163.	Марицин	Mariţin	2	11
164.	Марјанов	Marianov	3	33
165.	Марковић	Marcovici	2	13
166.	Матеј	Matei	2	11
167.	Мартин(ов)	Martin	2	7
168.	Мачиник	Măcinic	4	12
169.	Михуц(а)	Mihuţ	3	10
170.	Мидогаћин	Midogacin	1	5
171.	Мијатов	Miatov	4	32
172.	Мијић	Miici	1	3
173.	Миклић	Miclici	1	4
174.	Милин	Milin	2	11
175.	Милован	Milovan	1	8

176.	Милованов	Milovanov	1	6
177.	Милош	Miloş	1	6
178.	Михајлов(ић)	Mihailovici	4	17
179.	Мога	Moga	1	7
180.	Мојсеј	Moisei	2	8
181.	Молић	Molici	2	12
182.	Молдован	Moldovan	8	36
183.	Молнар	Molnar	2	16
184.	Момиров	Momirov	1	7
185.	Морар	Morar	2	16
186.	Мизин	Mizin	1	2
187.	Мунћан	Muncian/Muntean	16	86
188.	Мурар	Murar	1	4
189.	Неделко	Nedelcu	1	8
190.	Недељков	Nedelicov	1	9
191.	Недин	Nedin	2	20
192.	Неин	Nein	1	4
193.	Нецков	Neţcov	4	24
194.	Нећеду	Netedu	1	5
195	Николић	Nicolici	4	15
196.	Николичин	Nicolicin	1	4
197.	Ницул	Niţu	2	10
198.	Ничевић	Nicevici	4	25
199.	Новобанаћанин	Novobanacianin	1	1
200.	Нушка	Nuşca	1	3
201.	Њагрић	Niagrici	7	37
202.	Његоц	Negoţ	1	5
203.	Обрад(ов)	Obrad(ov)	8	64
204.	Остоин	Ostoin	3	19
205.	Олар	Olar	2	9
206.	Онча	Oancea	1	7
207.	Оприн	Oprin	3	37
208.	Островац	Ostrovaţ	1	9
209.	Оца	Oţa	1	5
210.	Павалан	Păvălan	1	5
211.	Павлов	Pavlov	1	7
212.	Павловић	Pavlovici	7	52
213.	Пајтић/Пајетић	Paitici	6	40
214.	Палаћин	Palacin	4	27
215.	Паликућа	Palicucia	4	20

216.	Панајот	Panaiot	2	10
217.	Пандовић	Pandovici	1	6
218.	Пандур	Pandur	2	12
219.	Пантић	Pantici	2	10
220.	Парлат	Parlat	1	4
221.	Паску(л)	Pascu	3	13
222.	Паунић	Paunici	2	10
223.	Пакурар(у)	Pacuraru	5	25
224.	Пе(ј)ин	Pein	2	17
225.	Пеић	Peici	1	2
226.	Перин	Perin	2	9
227.	Перичин	Pericin	7	38
228.	Песекан	Pesecan	2	17
229.	Петко(в)	Petcov	3	15
230.	Петров	Petrov	4	20
231.	Петровић	Petrovici	3	10
232.	Петрашко	Petraşcu	6	48
233.	Петру	Petru	2	14
234.	Петруш	Petruş	1	5
235.	Пилан	Pilan	2	4
236.	Писаров	Pisarov	2	10
237.	Плачинтар	Plăcintar	2	14
238.	Попеск(у)	Popescu	1	8
239.	Попов	Popov	2	20
240.	Поповић	Popovici	2	20
241.	Пудар	Pudar	1	3
242.	Пукела	Puchela	1	4
243.	Пуркар	Purcar	1	3
244.	Пуркареско	Purcarescu	1	2
245.	Пушка	Puşcă	1	5
246.	Радин	Radin	3	23
247.	Радован	Radovan	1	9
248.	Раду(л)	Radu	5	29
249.	Раика	Raica	6	54
250.	Рајков(љев)	Raicov	2	7
251.	Рајчић	Raicici	9	55
252.	Ракин	Rachin	1	1
253.	Ракош	Racoş	2	10
254.	Ранков	Rancov	3	15
255.	Риста	Rista	1	1

256.	Ристин	Ristin	3	19
257.	Роинев	Roiniev	1	4
258.	Ромошан	Romoşan	3	12
259.	Ротар	Rotar	2	12
260	Роцков	Roţcov	2	10
261.	Рошу	Roşu	2	13
262.	Ружин	Rujin	2	16
263.	Сабов	Sabău	1	7
264.	Савић	Savici	8	52
266	Салажан	Salajan	1	2
266.	Салка	Salca	1	9
267.	Салашћијан	Salăştean	1	5
268.	Самбоћан	Sămbotean	1	5
269.	Саразан	Sărăzan	1	3
270.	Сарафољан	Sarafolean	6	49
271.	Себешан	Sebeşan	2	22
272.	Семчоран	Semcioran	1	6
273.	Семпетарац	Sămpetrean	1	1
274.	Сима	Sima	1	2
275.	Симичин	Simicin	4	33
276.	Синећјан	Sinetean	3	10
277.	Скаунаш	Scăunaş	1	9
278.	Слепчев	Slepcev	1	8
279.	Словак	Slovac	7	57
280.	Србеск	Sărbesc	16	102
281.	Средојев	Sredoiev	4	26
282.	Стамаћ	Stamaci	2	17
283.	Станкулеск	Stănculescu	1	2
284.	Станчу(л)	Stanciu	3	23
285.	Станков	Stancov	3	26
286.	Станкул	Stancu	1	3
287.	Станишин	Stanişin	2	11
288.	Станчев	Stancev	4	32
289.	Стојка	Stoica	1	2
290.	Строј	Stroi	1	4
291.	Степанов	Stepanov	2	10
292.	Стојковић	Stoicovici	2	16
293.	Страинов	Strainov	1	7
294.	Стефанов(ић)	Stefanovici	8	50
295.	Суба	Suba	1	10

296.	Субота	Subota	1	6
297.	Табаковић	Tabacovici	1	10
298.	Танацков	Tanaţcov	1	4
299.	Тату	Tatu	1	5
300.	Тауз	Tauz	3	14
301.	Телишкан	Telişcan	8	48
302.	Теодор	Teodor	2	2
303.	Теодоровић	Teodorovici	2	11
304.	Терзић	Terzici	4	16
305.	Труц	Truţ	1	4
306.	Теу	Teu	1	3
307.	Токоница	Toconiţa	4	31
308.	Томин	Tomin	1	3
309.	Томић	Tomici	3	14
310.	Ћосин	Ciosin	1	3
311.	Ћућин	Ciucin	1	4
312.	Ћурчија	Ciurcia	1	4
313.	Урсулов	Ursu	2	11
314.	Фарка	Farca	10	66
315.	Флорин	Florin	1	12
316.	Флуш	Fluş	5	33
317.	Филипеск	Filipescu	2	14
318.	Филипов	Filipov	4	17
319.	Фоља	Folea	6	36
320.	Фратуц	Frătuţ	6	37
321.	Фрису	Frisu	1	12
322.	Фунар	Funar	6	54
323.	Хаџи	Hagi	1	4
324.	Хиш	Hiş	1	5
325.	Царан	Ţaran	4	16
326.	Чиквић	Cicvici	5	28
327.	Чилајић	Cilaici	1	6
328.	Чобан	Cioban	5	36
329.	Чолин	Ciolin	1	3
330.	Чонка	Cionca	1	3
331.	Чонуга	Cionuga	1	7
332.	Чоканеј	Ciocanei	1	2
333.	Чонташ	Ciontaş	1	8
334.	Чортан	Ciortan	1	2
335.	Чулан	Ciulan	1	4

336.	Шадин	Şadin	1	6
337.	Шајтинац	Şaitineanţ	1	4
338.	Шербан	Şerban	1	4
339.	Шкоранов	Şcoran	3	21
340.	Штетин	Ştetin	3	32
341.	Штефлеа	Şteflea	2	14
342.	Штефан	Ştefan	1	5
343.	Шћопу	Şchiopu	2	10
		Свега	**917**	**5569**

Произилази да је овим пописом обухваћено преко 900 породица са преко 5.500 душа, што у просеку значи 6 житеља у породици. Најбројније су породице Ердељан (Ardelean), са преко 120 житеља и Мунћан. Презиме породице указује на њено порекло.

Од српских породица, најбројније су биле следеће: Батрњин, Божин, Будишин, Вујин, Груичин, Добрић, Живанов, Илин, Јанковић, Керпенишан, Лукић, Малацков, Марјанов, Мијатов, Ничевић, Њагрић, Обрадов, Павловић, Пајтић, Перичин, Рајчић, Савић, Симичин, Словак, Станков, Станчев, Стефановић, Чиквић, Штетин. Све су оне имале преко 25 душа.

Прилог бр. 13

Породице које су припадале српској парохији 1895. године

Породица	Број породица	Број чланова
1. Агрима	1	3
2. Адамовић	1	8
3. Анока	1	2
4. Аспрић	1	7
5. Антоновић	1	2
6. Аврамов	1	4
7. Батрњин	4	19
8. Бајски	2	6
9. Барлен	6	39
10. Бачић	4	21
11. Бенђесков	1	2
12. Беловић	1	1
13. Божин	15	73
14. Борзош	1	3
15. Богдан	1	7

16. Белеризан	1	2
17. Бранкован	6	20
18. Бугарин	2	12
19. Бугарски	2	10
20. Буња	1	1
21. Будишин	4	20
22. Вајдић	1	6
23. Васић	1	2
24. Васков	1	4
25. Василијевић	1	3
24. Влашчић	1	3
27. Војинов	5	29
28. Варгић	3	15
29. Вујасинов	1	1
30. Вујић	2	4
31. Вујин	2	11
32. Вукић	1	6
33. Вулпинић	1	3
34. Гањин	2	10
35. Гаврилов	2	6
36. Грујић	2	6
37. Грујичић	9	39
38. Дамјановић	1	3
39. Драганов	1	4
40. Дедић	1	2
41. Драгић	1	10
42. Добрић	5	16
43. Дишовић	1	4
44. Ђорђевић	4	20
45. Ердељан	2	5
46. Живулов	3	17
47. Живић	1	3
48. Иванић	1	4
49. Иванов	1	1
50. Илијевић	4	20
51. Игњатовић	1	1
52. Илијић	1	4
53. Игић	1	5
54. Илијин	1	3
55. Јанковић	7	47

56. Јаношев	1	8
57. Јаноши	2	4
58. Јелин	1	5
59. Јеремић	1	4
60. Јовановић	2	2
61. Јоановић	2	3
62. Јеринкић	1	9
63. Јосиповић	2	4
64. Кнежевић	2	6
65. Крајчиновић	1	1
66. Ковачев	1	2
67. Кодић	1	1
68. Клима	1	1
69. Конић	4	20
70. Крпаш	1	5
71. Кимпан	1	2
72. Кришан	1	1
73. Крпенишан	2	19
74. Кузманов	3	12
75. Лазаров	1	2
76. Лукић	4	15
77. Логожан	1	1
78. Лонда	1	1
79. Лепајић	1	3
80. Лерин	1	2
81. Ловренски	1	1
82. Лепојев	1	5
83. Микшан	1	3
84. Максимовић	1	6
85. Малацков	15	60
86. Мали	1	6
86.а Малић	1	5
87. Месарош	1	1
88. Марковић	1	2
89. Марков	1	2
90. Мартинов	3	21
91. Мартиновић	2	8
92. Матијевић	1	3
93. Мијатов	4	23
94. Милин	1	2

95. Милитар	1	2
96. Милованов	1	1
97. Марковић	1	3
98. Михољац	1	4
100. Мунћан	1	4
101. Момиров	2	12
102. Молнар	1	1
103. Нађвински	1	6
104. Николић	2	4
105. Николајевић	1	6
106. Николичин	1	6
107. Недељков	1	4
108. Ничевић	1	8
109. Николин	1	5
110. Њагрић	4	25
111. Обрадов	3	18
112. Остојин	5	18
113. Павлов	13	56
114. Павлишан	1	3
115. Пајтић	3	8
116. Перичин	3	16
117. Петровић	5	19
118. Пиваров	1	6
119. Писарев	1	7
120. Поповић	5	20
121. Прокић	1	6
122. Перин	1	5
123. Путић	3	15
124. Радин	4	35
125. Радонић	1	4
125. Радовић	1	3
127. Радованов	2	7
128. Ранков	1	5
129. Рајчић	5	35
130. Рошић	1	3
130. Роцков	2	13
131. Ружин	1	2
132. Савић	4	12
133. Секулић	1	12
134. Симичин	2	8

135. Скановски	4	12
136. Словак	9	36
137. Средојев	2	12
138. Стеванов	1	2
139. Стејин	1	4
140. Степанов	1	11
141. Станков	6	25
142. Стојанов	2	6
143. Стојановић	2	6
144. Стојшић	2	2
145. Стојић	3	12
146. Страјинов	3	16
147. Субин	1	4
148. Стокин	1	7
149. Танацков	1	5
150. Тат	1	5
151. Терзић	2	10
152. Трлајић	1	2
153. Тодоров	3	14
154. Томић	4	14
155. Тодоровић	2	2
156. Ћолић	1	2
157. Удовић	2	13
158. Цуцић	1	4
159. Црвенков	1	4
160. Филипов	8	47
161. Чикајић	3	9
162. Чобанов	1	2
163. Шкоранов	2	15
164. Штетин	9	39
Свега	**373**	**1.629**

www.dbsr.ro

Прилог бр. 14

Списак занимања из 1930. године[204]

Агенти: Љубомир Пиварев, Добривој Рајчић

Алвар: Драгослав Васић

Адвокат: Владимир Стојшић

Бачвар: Гига Влашки

Бербери: Милорад Јанковић, Радоје Пајтић

Бравар: Михајло Мутавски

Дрводеља: Живко Милацков, Мија Филипов

Званичник: Лазар Обрадов

Ишпан: Јован Божин

Кабаничар: Петар Субин

Касапи (месари): Ђока Еремић, Душан Петровић, Јован Рајчић

Ковач: Радивој Рајчић

Кожари: Јова Божин, Ника Гајин, Урош Игњатовић

Крзнари: Константин Терзић, Теодосије Филипов

Кројач: Средоје Малацков

Лецедер: Арон Сабљић

Модисткиња: Меланија Јанковић

Обућар: Миливој Анучин

Опанчари: Здравко Благојев, Рацко Нешић

Папучари: Јован Јанковић, Миленко Марић, Хранисав Марић, Стеван Миланковић, Богољуб Пајтић, Живко Перић

Пекар: Ђорђе Недељковић

Пудар: Обрад Јелин

Свештеник: Симеон Видак

Трговци: Владимир Ђорђевић, Ненад Ђорђевић, Александар Јанковић, Миливој Јанковић, Александар Керпенишан, Љубомир Коњић, Стеван Малацков, Јулка Мијатов, Јован Мартиновић, Велимир Павловић, Милан Путић

Ципелар: Ђура Вуковић, Цветко Њагрић

Црквењак: Урош Керпенишан

[204] Симеон Видак, Домовни протокол за 1930. годину

Ђурчије: Тодор Бачић, Миливој Беленцан, Сава Беленцан, Душан Керпенишан, Коста Лукић, Петар Савић, Момир Субин

Учитељица: Даринка Урсић

Чизмари: Александар Бугарин, Обрад Бугарин, Иса Василијевић, Мита Добрић, Михајло Добрић, Макса Илијевић, Спиридон Јовановић, Добривој Ловренски, Сава Лепојев, Бранко Петровић, Миливој Путић, Маринко Рајчић, Обрад Филипов, Завиша Чобанов

Чобанин: Обрад Вукић

Средојеви

www.dbsr.ro

БИБЛИОГРАФИЈА

Victor Ardelean, Ion Zăvoianu, *Judeţul Timiş,* Bucureşti, 1979.

Borovszky Samu, *Magyarország Vármegyéi es Városai. Torontal Vármegye,* Budapest, 1903.

Стеван Бугарски, *Протојереј Петар Агрима,* Билтен СПВТ 3(59)-4(60)/1986.

Стеван Бугарски, *Српско православље у Румунији,* Темишвар-Београд-Нови Сад, 1995.

Стеван Бугарски, *Политичке партије Срба у Румунији 1918-1938,* Темишвар, 2008.

Bucurescu Teodor, *Eminescu în Banat,* Periam, 1928.

Bucurescu Teodor, *Comoara din Sînnicolau Mare,* Timişoara, 1941.

Velics A., Kammerer E., *A török kincstari defterek,* I, II, Budapest 1886, 1890.

Зоран Вељановић, *Школство Срба у Северном Банату од XVIII до XX века,* у „Гласник Историјског архива“, бр. 6, Кикинда, 2009.

Н. Гавриловић, *Карловачка богословија (1794-1920),* Сремски Карловци, 1984.

Griselini Francisc, *Încercare de istorie politică şi naturală a Banatului Timişoarei,* Timişoara, 1984.

Др Спасоје Граховац, *Српска периодика у XIX веку на тлу данашње Румуније,* Нови Сад, 1993.

Тадија Гросингер, *Земаљска управа за Српско Војводство и Тамишки Банат,* II/11, Нови Сад, 1995.

V. Grozescu, *Istoria românilor dela Mureşul de Jos,* Oradea, 1887.

Вук Даутовић, *Златар Јован Николић,* у „Зборник Матице српске за ликовне уметности“, бр. 40/2012, Нови Сад.

Душан Дејанац, *Кикинда и Поморишје,* Кикинда, 2001.

Душан Дејанац, *Лексикон познатих Кикинђана,* Кикинда, 2004.

Душан Дејанац, *Српске народне школе у Поморишју,* у „Арад кроз време“, бр.11/2010, Темишвар.

Душан Дејанац, *Из школског живота,* Кикинда, 2010.

Gheorghe Drinovan, *Micromonografia judeţului Timiş,* Timişoara, 1973.

V. Dudaş, I. Haţegan, S. Berghian, C.C. Gomboş, M. Cernicova, *Din cronografia judeţului Timiş,* Ediţia a II-a, Timişoara 2006.

Ehrler J. J., *Banatul de la origini până acum – 1774,* Timişoara, 2000.

Дарко Ивановић, *Српски учитељи из Хабзбуршке монархије у Србији (1804-1858),* Београд, 2006.

Др Јелена Јовановић, *Од Беле Бартока до данас,* „Задужбина“, бр.91/март 2011, Београд.

Миодраг Јовановић, *Сликарство Темишварске епархије,* Нови Сад, 1997.

Божидар Ковачек, *Неколико података о двојици театрољубивих учитеља с краја XVIII века,* у „Свеске Матице српске“, бр.18/1990.

Мата Косовац, *Митрополија карловачка по подацима од 1905. године,* Сремски Карловци, 1910.

Feneşan Costin, *Administraţie şi fiscalitate în Banatul Imperial,* Timişoara, 1997.

Прота Слободан Костић, *Срби у румунском Банату. Историјски, бројни, економско-привредни преглед 1940. године,* Темишвар, 1941.

Pr. Gheorghe Cotoşman, *Din trecutul Banatului. Comuna şi bisericile din Sînnicolau Mare. Monografie istorică,* Timişoara, 1934.

Remus Creţan, *Dicţionar toponimic şi geografico-istoric al localităţilor din judeţul Timiş,* vol. I, Timişoara 2006.

Vasa Lupulovici, *Viaţa bisericească a sârbilor din Banat între anii 1865-1918,* Cluj, 2009.

Marghitan Liviu, *Banatul în lumina arheologiei,* I-III, Timişoara, 1979-1980.

С. Матић, *Катастиг пећки 1660-1666,* у „Гласник Историјског друштва у Новом Саду“, Нови сад, 1931.

Michalache V., *Localităţile judeţului Timiş – Oraşul Sânnicolau Mare,* Timişoara, 1971.

Олга Микић, *Српско сликарство 18-20. века,* Нови Сад, 2005.

Живко Милин, *Лексикон поратних Срба посленика писане речи у Румунији,* Темишвар, 2004.

Moldovan Silvestru, Togan Nicolae, *Dicţionarul numirilor de localităţi cu populaţiune română din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş,* Sibiu, 1919, I-II.

Ioan Munteanu, *Banatul istoric,* I, Timişoara, 2006.

Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *Timiş. Monografie,* Timişoara, 1998.

Vasile Munteanu, *Contribuţii la istoria Banatului,* Timişoara, 1990.

Андрија М. Огњановић, *Војвођанске народне основне школе и њихови учитељи од 1573. до 1774. године,* у „Зборник за друштвене науке“, св. 20, Нови Сад, 1958.

Pop-Váry Arpád, Hrenko Pál, *Magyarország régi térképeken,* Budapesten, 1990.

Sergiu Parneci, *Monografia oraşului Sânnicolau Mare,* Ediţie electronică, Timişoara, 2007.

Ј. Пејин, *Банат кроз векове,* Београд, 2010.

Срета Пецињачки, *Два прилога из 1735/6. године о ердељско-поморишким избеглицама у Банат,* ЗИМС бр. 7/1973, Нови Сад.

Viorel Popescu, *Evoluţia aşezărilor rurale din Banat,* Timişoara, 2003.

Душан Ј. Попов, *Јован пл. Нако од Великог Сент-Миклоша – велепоседник и први књижевни задужбинар Матице српске,* у „Темишварски зборник“, бр. 4/2006, Нови Сад, стр. 77-93.

Vukica Popović, *Srpski spomenici u Rumuniji,* Subotica, 1996.

Radu P., Onciulescu D., *Contribuţii la istoria învăţământului din Banat până la 1800,* Bucureşti, 1977.

Romoşan Ioan, *Monografia oraşului Sânnicolau Mare*, Timişoara, 2000.

Димитрије Руварац, *Темишварска епархија од њеног постанка до 1758. године,* Сремски Карловци, 1914.

Samoilă I., *Monografia oraşului Sânnicolau Mare*, Timişoara, 1984.

Stoicescu Nicolae, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor medievale din Banat,* Timişoara, 1973.

Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania, I-II,* Bucureşti, 1967-68.

I.D. Suciu, Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului,* Timişoara, 1980.

I.D. Suciu, *Unitatea poporului român. Contribuţii istorice bănăţene,* Timişoara, 2003.

Tomandl Mihovil, *Srpsko pozorište u Vojvodini (I, II),* Novi Sad, 1953.

Theodor N. Trăpcea, *Timiş. Ghid turistic,* Bucureşti, 1975.

Олгица Трбојевић, *Торонталска жупанија (1731-1849),* XV/2, Нови Сад, 2011.

Dumitru Ţeicu, *Geografie eclesiastică a Banatului medieval,* Cluj, 2007.

Aurel Ţintă, *Colonizările habsburgice în Banat (1716-1740),* Timişoara, 1972.

Alojz Ujes, *Sterija na sceni,* Novi Sad, 1984.

Costin Feneşan, *Administraţie şi fiscalitate în Banatul Imperial 1716-1778,* Timişoara, 1997.

Hans Haas, *Neamul nobiliar Nákó de Nagy-Szentmiklós. Ascensiunea şi declinul unei dinastii de conţi,* Reşiţa, 2011.

Haţegan Ioan, *Cultură şi civilizaţie medievală la Mureşul de Jos,* Timişoara, 1995.

Др Антал Хегедиш, *Аграрни односи у Торонталској жупанији у Банату 1779-1848,* Нови Сад, 1987.

Victor Fizeşan, *Pagini de istorie bănăţeană,* Timişoara, 2007.

Schreyer Victor, *Nagyszentmiklós tradicionális monográfiája*, 1912.

*** *Albumul oraşului Sânnicolau Mare, judeţul Timiş,* Timişoara 2003.

*** *Documente privind istoria României, veacul XIV, C. Transilvania*, vol. III (1331-1340), Bucureşti, 1968.

*** *Episcopia Aradului*, Arad, 1989.

*** *Образовање учитеља у Вршцу*, Вршац 1996.
*** *Србија и суседне земље на старим географским картама,* Београд 1991.
*** *Банатске новине,* Темишвар, 1969-1989.
*** *Гласник*, Темишвар, 1921-1946.
*** *Наша реч,* Темишвар, 1990-2012.
*** *Правда,* Темишвар, 1944-1969.
*** *Studii de istorie a Banatului,* Timişoara.
*** *Tibiscus*, seria istorie-arheologie, Timişoara.
Архив Православне српске црквене општине великосемиклушке, 1892-2012.
Архив Православне српске епархије темишварске
Архив Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима
Тимишка жупанијска служба Националног архива у Темишвару

ДБСР
www.dbsr.ro

SÂRBII DIN SÂNNICOLAU MARE

Localitatea SÂNNICOLAU MARE este cel mai vestic oraş al României. Nu se cunoaşte data exactă de formare a localităţii însă s-au descoperit urme de locuire din cele mai vechi timpuri. Prima atestare documentară provine din secolul XIII deşi datorită proximităţii faţa de antica Morisena, actualul Cenad, se pare că încă din perioda romană a fost un avanpost în sistemul de fortificaţii a acesteia.

Datorită condiţiilor pedo-climatice favorabile aşezarea s-a dezvoltat, populaţia s-a sedentarizat şi localitatea a devenit autonomă preluând numele după patronul mănăstirii existente în vecinătate.

Creştinismul a apărut în această zonă la intersecţia celor două milenii fiind confirmat în timpul lui Ahtum, respectiv înainte de anul 1054. În Valea Mureşului au existat condiţii prielnice pentru dezvoltarea atât a catolicismului, cât şi a ortodoxiei până la marea invazie mongola din 1241.

În perimetrul actual al localităţii Sânnicolau Mare în evul mediu au existat mai multe aşezări care, la începutul secolului al XVIII-lea s-au sistematizat deja pe actuala vatră a oraşului formând astfel un nucleu de orăşel de câmpie puternic. Un real progres se înregistrează după ce fraţii Nako devin proprietarii locului. În zilele noastre localitatea Sânnicolau Mare este un oraş cu toate valenţele urbane moderne.

Nu cunoaştem data exacta când s-au aşezat sârbii la Sânnicolau Mare. Apreciem că aceasta s-a întâmplat pe la mijlocul secolului al XV-lea. Ei s-au organizat ca entitate naţională şi religioasă distinctă. La venirea turcilor în 1552 ei aveau deja biserică (şi şcoală!?) proprie şi în fruntea lor se afla un cnez. Se ocupau cu agricultură şi creşterea animalelor, în special al oilor.

La mijlocul secolului al XVI-lea (1557/8) erau deja numeroşi, fiind recenzaţi 30 de capi de familie. Trăiau în afara cetăţii, în palancă, şi formau majoritatea populaţiei ortodoxe din localitate.

La retragerea turcilor din Banat în 1716 sârbii constituiau un important factor economic şi confesional. În numai doi ani au reuşit să-şi reamenajeze biserica pe care turcii au transformat-o în geamie, şi să o sfinţească pentru cultul ortodox.

Principala lor ocupaţie a rămas agricultura, dar şi creşterea animalelor, în special cornutelor, dar au dezvoltat şi meşteşugurile şi comerţul. Un imbold în acest sens l-au primit de la populaţia germană colonizată sau de la aromânii

imigraţi la mijlocul secolului al XVIII-lea. Populaţia locală a crescut brusc în deceniul al IV-lea al aceluiaşi secol odată cu venirea romanilor din Oltenia sau ceva mai târziu a celor din Munţii Apuseni.

În secolul XVIII şi XIX sârbii şi românii au aparţinut de Mitropolia de Karlovaţ. Având în vedere că numărul enoriaşilor a fost în creştere continuă, s-a impus edificarea unei biserici mai spaţioase şi din material solid. Această operă s-a realizat în jurul anului 1780 când s-a construit actuală biserică ortodoxă sârbă cu sprijinul familiei Nako. Grandioasă arhitectural pentru acea perioadă, s-a bucurat şi de amenajarea interioară adecvată: iconostasul pictat de Arsenije Teodorovic, bolta şi pereţii în frescă de Nikola Aleksić, cinei clopote, capela şi cripta familiei Nako, etc. Are hramul „Înalţarea Maicii Domnului". A fost biserică comună pentru ortodocşi sârbi şi români până la începutul sec. XX când românii s-au retras din comunitatea religioasă cu sârbii şi au construit o biserică nouă din fondurile obţinute ca despăgubire de la sârbi.

Şcoala sârbească datează de prin anul 1740. Şi românii au frecventat această şcoală cu limba de predare slavo-sârbă până la anul 1820 când au apărut primii absolvenţi ai Preparandiei din Arad.

Pe la mijlocul secolului XIX în Sânnicolau Mare se constituie un cor bisericesc mixt care cântă la ceremoniale religioase în slavonă. Mai târziu acest cor se scindează în două formaţiuni: cea românească – ulterior corul „Doina" şi cea sârbească – Societatea de cântări ortodoxa sârbă (Corul bisericesc ortodox sârb).

Odată cu venirea preotului ortodox sârb Petru Agrima se înfiinţează Societatea de lectură sârbă care a funcţionat cu intermitenţă până în anii cinzeci ai secolului trecut.

În Sânnicolau Mare a apărut un ziar în limba sârbă – Pomorišanin – editat de învăţătorul Stevan Nađvinski în 1895-96.

Tot la finele secolului XIX femeile de naţionalitate sârbă şi-au organizat Societatea filantropică a femeilor ortodoxe sârbe din Sânnicolau Mare.

În deceniul patru al secolilui trecut în localitate a activat şi o organizaţie a Partidului Naţional Sârb în frunte cu avocatul dr. Vladimir Stojšić.

După cel de-al Doilea Război Mondial şi sârbii de aici se alătură efortului comun de reconstrucţie a ţării. După Rezoluţia Informbiroului din 1948 apar primele probleme pentru sârbi: primele procese politice şi primele condamnări pentru „tradare de ţară" urmate de deportarea în Bărăgan în vara anului 1951.

În anii '70 apare o anumită relaxare a regimului politic şi întreaga populaţie este mobilizată în „opera de construcţie a socialismului".

În recentul recesământ al populaţiei (2011) în Sânnicolau Mare s-au declarat 447 persoane ca fiind de naţionalitate sârbă.

ФОТО АЛБУМ

ДБСР
www.dbsr.ro

За успомену пред објективом

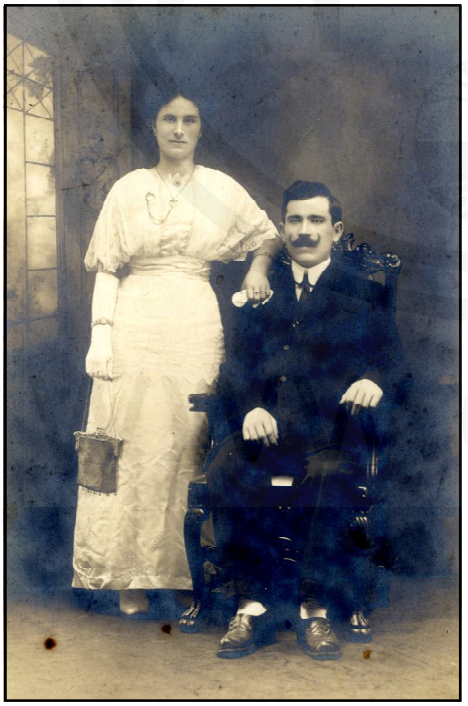

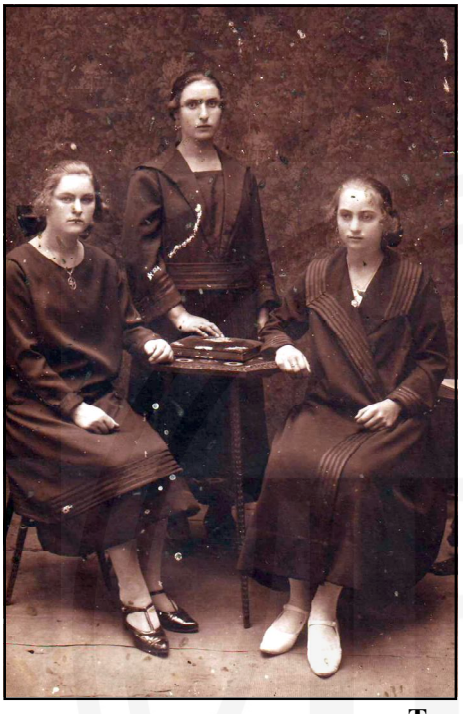

Три другарице

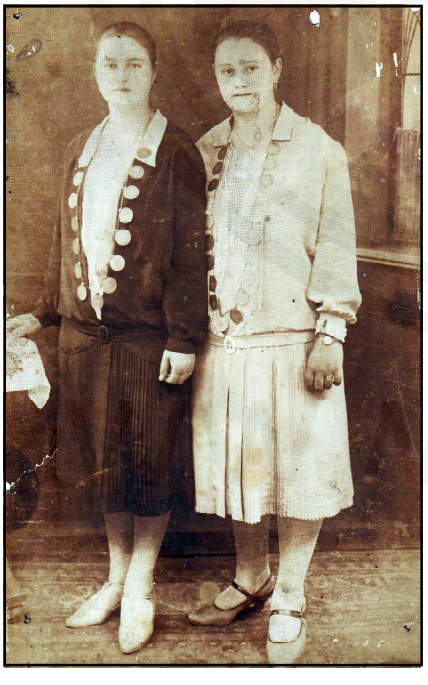

Пријатељице

Смиља Степанов

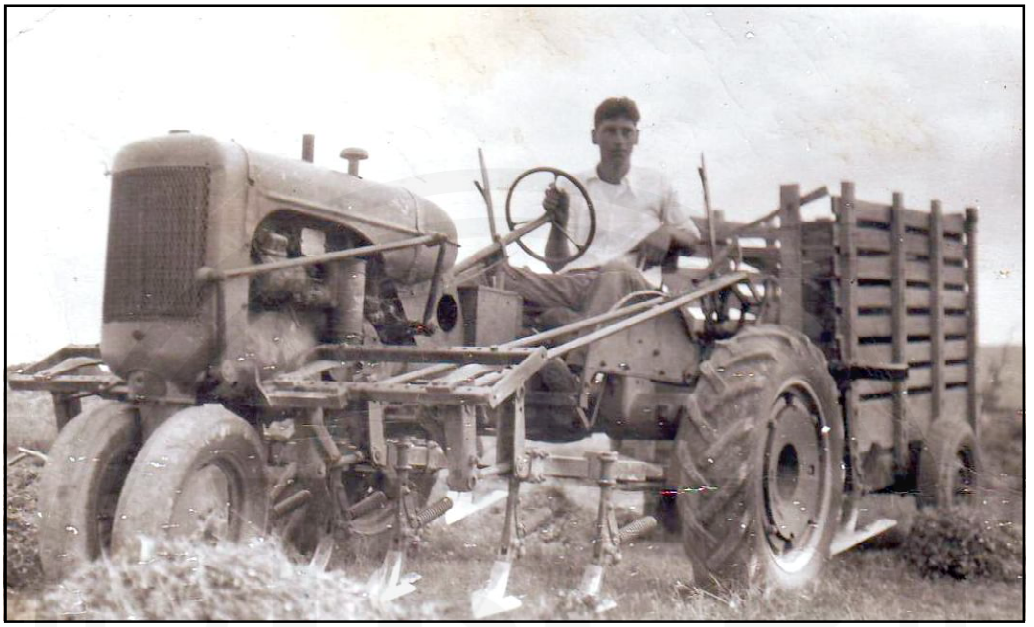

Пољопривредне машине

Мајстори

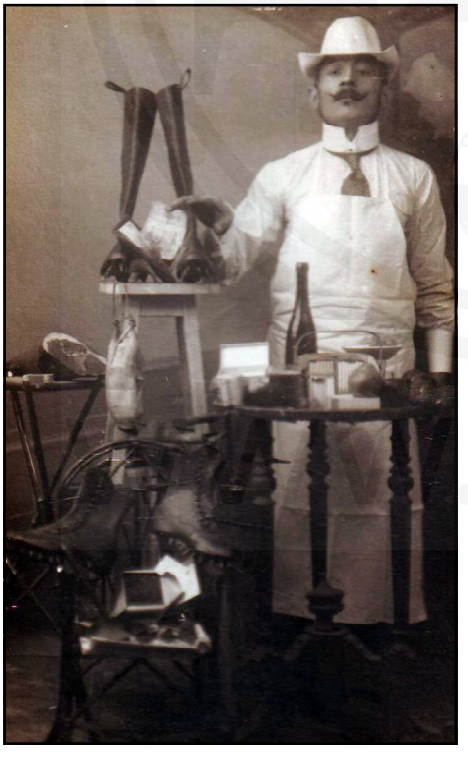

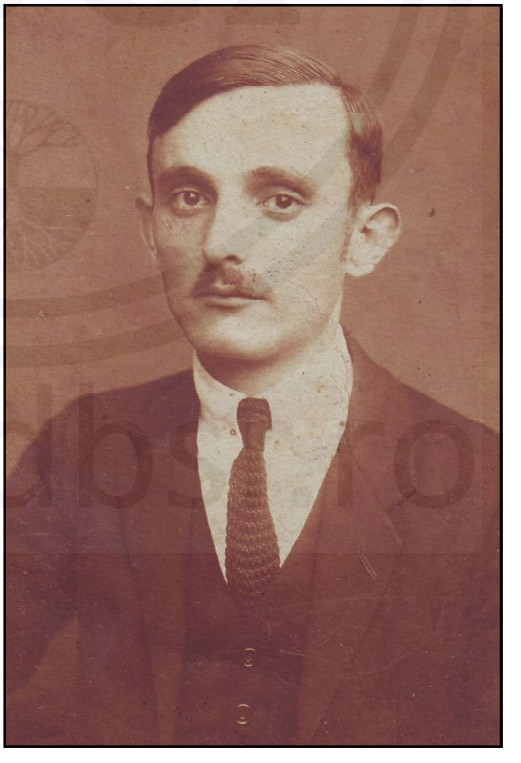

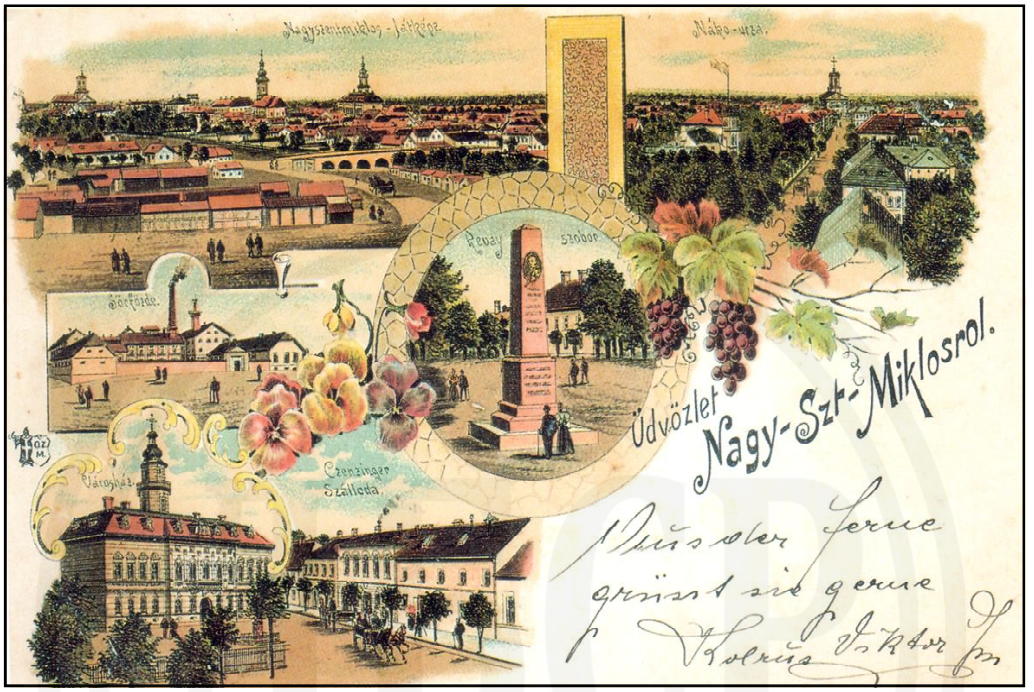

Семиклушке старе разгледнице

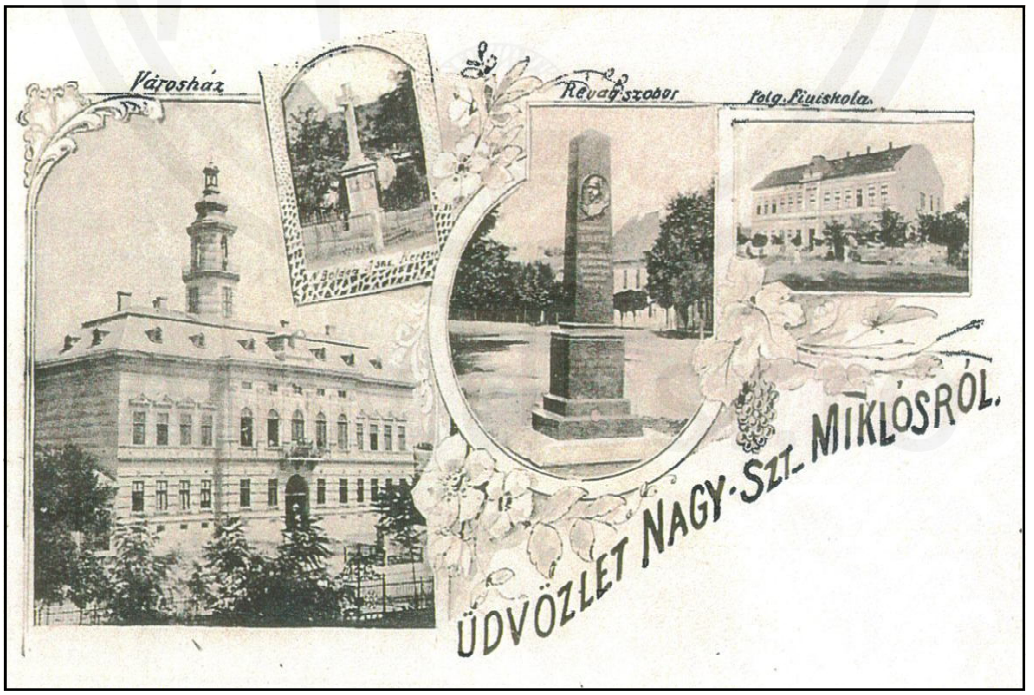

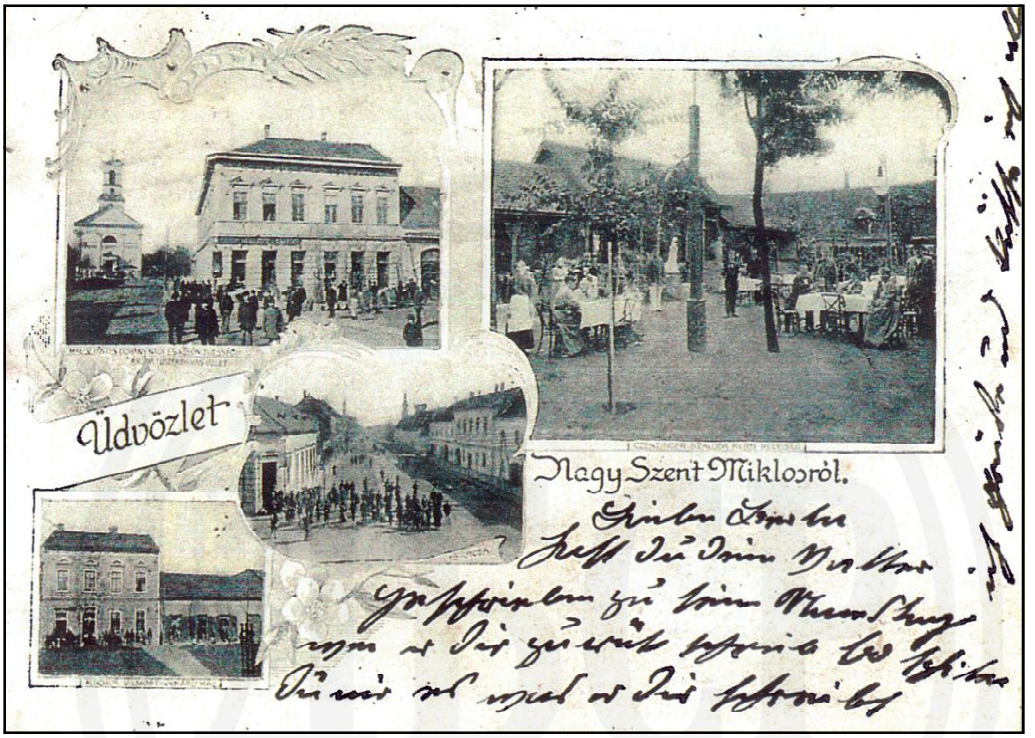

Семиклушке разгледнице

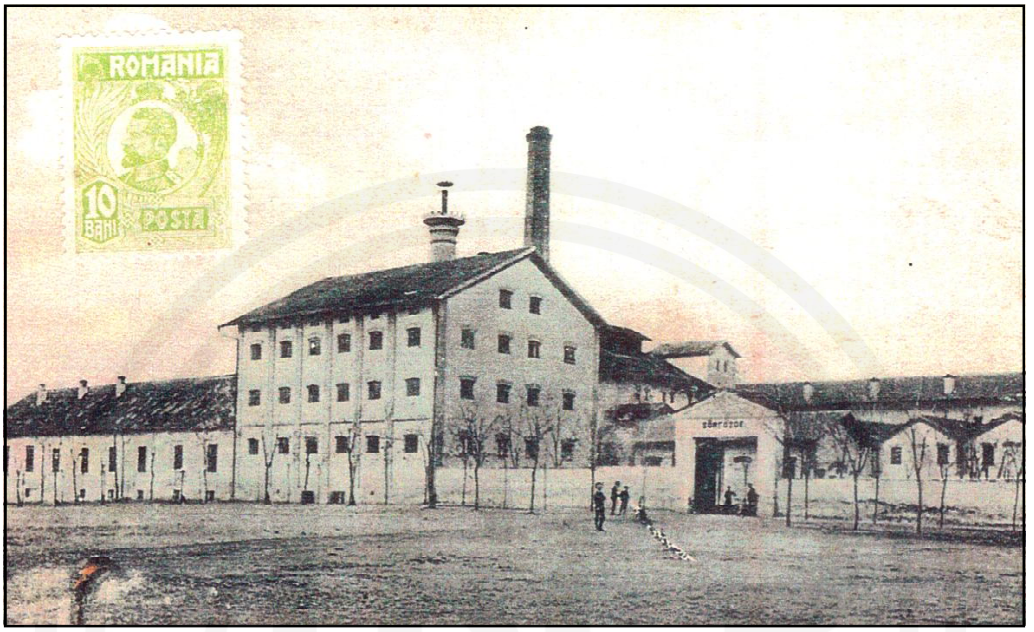

Српске разгледнице из Семиклуша

Семиклушке разгледнице

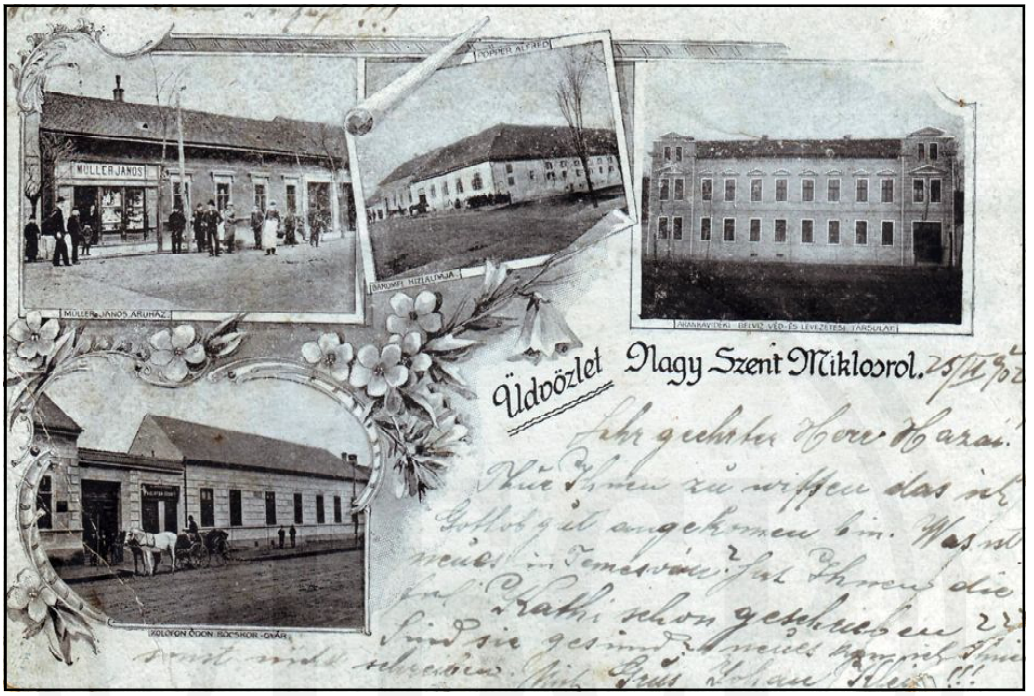

Семиклушке разгледнице

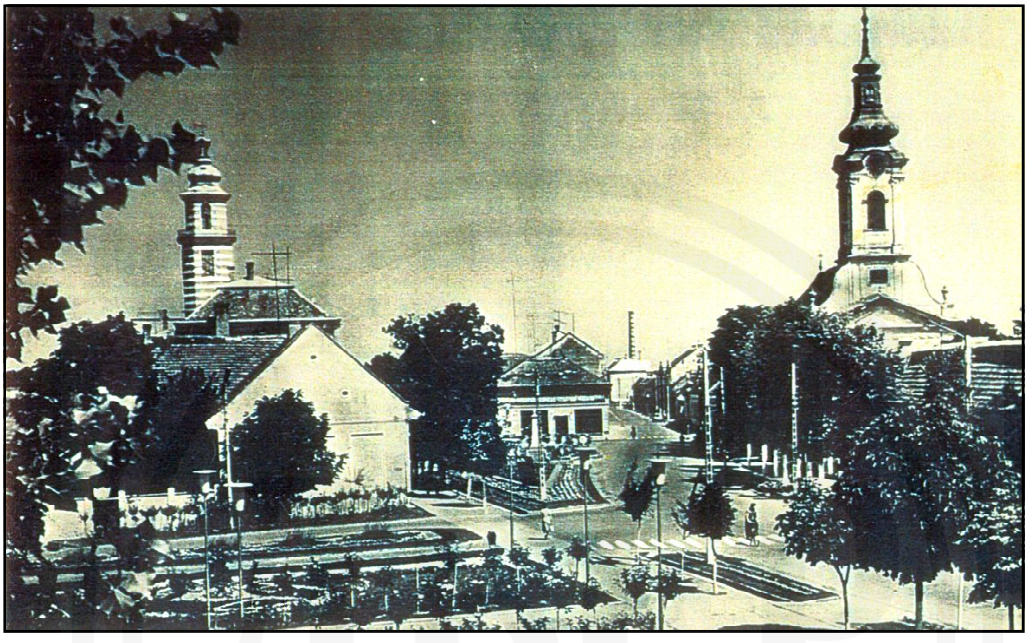

Семиклушке разгледнице

Семиклушке разгледнице

Семиклушке разгледнице

Семиклушке разгледнице

Семиклушке разгледнице

Семиклушке разгледнице

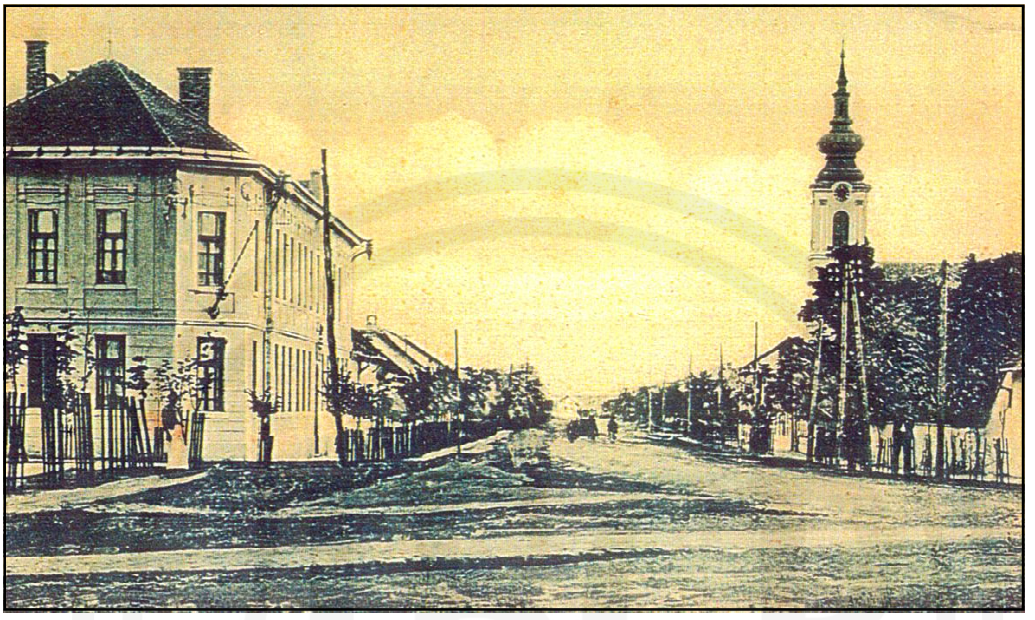

Семиклушке разгледнице

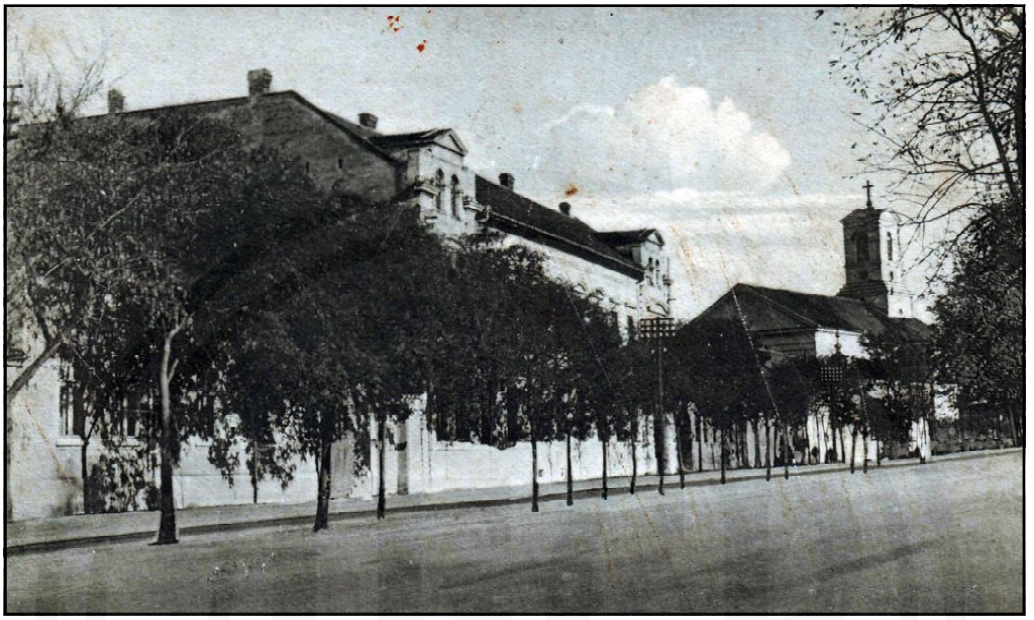

Семиклушке разгледнице

Обележавање 50. годишњице смрти Михаја Еминескуа

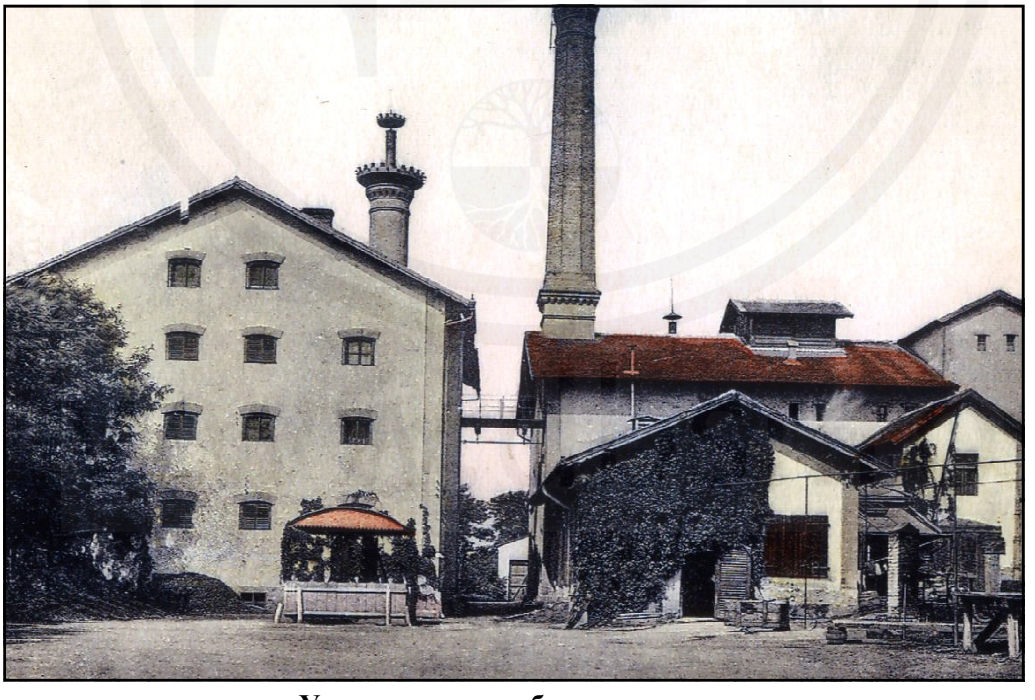

Успомене из добрих времена

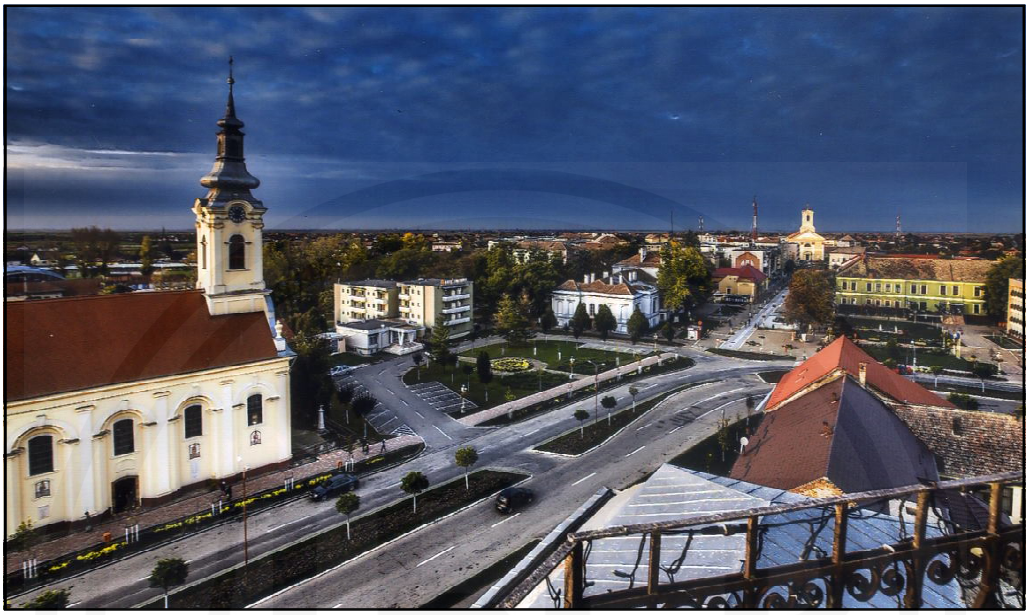

Савремене панораме

Садржај

О ОВОМ ИЗДАЊУ 5
КРОЗ ПРОСТОР И ВРЕМЕ 7
ПОРОДИЦА НАКО 53
ЦРКВЕ 69
ШКОЛЕ 129
КУЛТУРНО-УМЕТНИЧКА АКТИВНОСТ 161
ЕКОНОМСКА АКТИВНОСТ 171
ДРУШТВА, УДРУЖЕЊА 183
СТАНОВНИШТВО 217
КЊИЖЕВНО СТВАРАЛАШТВО 229
ЛИЧНОСТИ 239
ПРИЛОЗИ И ГРАЂА 257
БИБЛИОГРАФИЈА 281
SÂRBII DIN SÂNNICOLAU MARE 285
ФОТО АЛБУМ 287

www.dbsr.ro